

Haridus- ja Teadusministeerium

AVASTADES HUMANITAARÕIGUST

AHÕ | Avastades humanitaarõigust

ICRC

ICRC

Rahvusvaheline Punase Risti Komitee Genf 2001, uuendatud 2002

Tõlge eesti keelde 2011

Telefon: +41 22 734 60 01 Faks: +41 22 733 20 57

E-mail: shop.gva@icrc.org www.ehl.icrc.org

Mitte-kommertslikel ja pedagoogilistel eesmärkidel võib käesolevat materjali paljundada, tõlkida või lühendada. Siiski võib materjali sarnaselt kasutada või kohandada vaid RPRK kirjaliku loaga ning see peab kandma RPRK ja EDC logosid (saab tellida RPRK-st). Ka valitsuse poolne ametlik haridusasutus ning Punane Rist või Punase Poolkuu Rahvuslik Ühendus võivad lisada oma logo.

Sissejuhatav teema

Kujutlused ja tajus

(Üks õppetund)

Milline on relvakonflikt sinu ettekujutuses?
Kuidas suhtud katseisse vähendada relvakonfliktist johtuvaid kannatusi?
Mis on inimväärikus?

KUJUTLUSED JA TAJU

Uuring selle kohta, mida õpilased teavad ja arvavad relvakonfliktist ja katsetest seda piirata

---

MÕISTED

Relvakonflikti piiramine

Inimväärikus

HARJUTATAVAD OSKUSED

Arutelu

Kuulamine

Lugupidav vastuvaidlemine

Seisukoha põhjendatud kaitsmine

Kursuse “AVASTADES HUMANITAARÕIGUST” KAVA

SISSEJUHATAV TEEMA

Sissejuhatav teema. Kujutlused ja tajus

MOODUL 1. HUMANITAARNE VAATENURK

Uurimisteema 1A. Mida saavad teha kõrvaltvaatajad? [tõsilood humanitaarsetest tegudest]

Uurimisteema 1B. Humanitaarsete tegude uurimine [häälend sõjast]

Uurimisteema 1C. Kõrvaltvaataja dilemma [dilemma stsenaarium]

MOODUL 2. RELVAKONFLIKTI PIIRAMINE

Uurimisteema 2A. Sõjapurustuste piiramine [fotod, fotokollaažid, põhireeglid]

Uurimisteema 2B. Ajaloolised kokkulepped [sõjategevuse näidisseadustikud]

Uurimisteema 2C. Fookuses on lapssõdurid [fotokollaaž, video, kaart]

Uurimisteema 2D. Fookuses on jalaväemiinid [video, kaart]

MOODUL 3. KEHTIV SEADUS

Uurimisteema 3A. Rikkumiste tuvastamine [häälend sõjast]

Uurimisteema 3B. Võitleja vaatenurk [dilemma stsenaariumid]

Uurimisteema 3C. Kes vastutab?

Uurimisteema 3D. Juhtumiuuring: My Lai [video ja rollimäng]

MOODUL 4. ÕIGUSEMÕISTMISE TAGAMINE

Uurimisteema 4A. Õigusemõistmise põhimõtted [lugemine]

Uurimisteema 4B. Rahvusvaheliste tribunalide areng [lugemine]

MOODUL 5. SÕJA TAGAJÄRGEDEGA TEGELEMINE

Uurimisteema 5A. Sõjapurustustest tulenevad vajadused [fotokollaaž]

Uurimisteema 5B. Sõja tõttu ümberasustatud inimestele laagri rajamine

Uurimisteema 5C. Fookuses on vangide kaitsmine [video]

Uurimisteema 5D. Fookuses on perede taasühinemine [fotokollaaž]

Uurimisteema 5E. Humanitaarabi eetika [dilemma stsenaarium]

KOKKUVÕTE

Lõpetav teema. Mille poole edasi püüelda? [video]

SÕNASTIK

Sissejuhatav teema: **Kujutlused ja tajus**

KURSUSE PLAAN

KÕIGIS MOODULITES				
OSKUSED				
MÕISTED				
Inimväärikus Humanitaarkäitumise takistused Rasked valikud Tagajärjed Mitmed tulevikuväljavaated	Arutelu Kuulamine Austav mitterõustumine Toetavad hinnangud koos põhjendustega Ajurünnak Õiguslik argumentatsioon	Eesmärkide seadmine Rollimängud Lugude analüüs Lugude jutustamine Raskete valikute analüüs Probleemi tunnistamine	Tagajärgede tõendamine Tagajärgede jälgimine Probleemi analüüs Vajaduste hindamine Lahenduste tõendamine Toimikute pidamine	Hinnanguline ulatus Hinnanguline jõupingutus Töö gruppides Planeerimine Projekti hindamine

MOODULID

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	MÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	JUHTIDEED
SISSEJUHATAV TUTVUSTUS	Milline on sinu kujutlus relvakonfliktist? Mida sa arvad katsetest piirata kannatusi mis neist tulenevad? Mis on inimväärikus?	Relvakonfliktide piirangud Inimväärikus Raske valik	Tavaarusaamad ja ettekujutused	<ul style="list-style-type: none"> olla teadlik humanitaarõiguse aluseks olevatest küsimustest olla teadlik sellest, et mõnedel humanitaarõiguses üleskerkinud küsimustel pole lihtsaid vastuseid luua inimväärikuse esialgne definitsioon 	<ul style="list-style-type: none"> inimväärikuse kontseptsioon on peamine ja see vaadatakse taas üle kogu kursuse „Avastades humanitaarõigust“ (AHÕ) käigus Mõnelele AHÕ käigus tekkinud küsimustele pole ühest õiget vastust ega ka kergeid vastuseid. Üks THÕ eesmärk on leida selliseid küsimusi ning neid uurida

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	ÜLDMÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	VÕTMEMÕISTED
MOODUL 1 Humanitaarne vaatenurk	Kes on kõrvaltvaataja? Milliste raskete valikutega seisavad silmitsi kõrvaltvaataja? Milline mõju võib kõrvaltvaatajal olla? Millises seisneb humanitaar-aktsioon?	Kõrvaltvaataja Humanitaaraktsioon Ühiskondlik surve	1A Mida saavad teha kõrvaltvaatajad?	<ul style="list-style-type: none"> mõista, kuidas saab kõrvaltvaataja mõjutada teiste tegusid osata tuua näiteid selle kohta, kuidas kõrvaltvaataja on konfliktituatsioonides asunud elu ja inimväärlikuse kaitsele 	<ul style="list-style-type: none"> kõrvaltvaatajad on tavalised inimesed, kes konfliktituatsioonid võivad asuda elu ja inimväärlikuse kaitsele ka siis, kui nad kannatanuid ei tunne kõrvaltvaataja tegutseb tihti hoolimata isiklikust riskist või kaotusest igas maailmas nurgas on tavalised inimesed astunud vastu ebainimlikele tegudele, et aidata kaitsetuid inimesi
			1B Humanitaarsete tegude uurimine	<ul style="list-style-type: none"> mõista humanitaarse teo olemust mõista sotsiaalse surve mõju eeldatavale tegutsemisele olukorras, kus on ohus kellelegi elu või inimväärlikus tunda ära humanitaarsed teod, mis tulevad ette uudistes või igapäevaelus 	<ul style="list-style-type: none"> humanitaarse teoga kaitstakse neid, kelle elu või inimväärlikus on ohus, eriti sel juhul, kus kaitstavale tavaolukorras appi ei minna. Sellised aktid on sageli seotud isiklike riskidega Humanitaarne tegu, millega kaitstakse elu ja inimväärlikust, võib mõnes sotsiaalses kontekstis olla keeruline
			1C Kõrvaltvaataja dilemma	<ul style="list-style-type: none"> mõista raskusi, millega võib silmitsi seista kõrvaltvaataja, olles tunnistajaks inimväärlikust ohustavas olukorras osata analüüsida tekkivat dilemma 	<ul style="list-style-type: none"> paljud humanitaarse teo sooritanud on seisnud dilemma ees, kas minna appi või mitte, hoolimata enda ja kannatanu elu ja vara ohtu seadmisest kumbki valikuvariant võib kaasa tuua keerukaid ja pikaajalisi tagajärgi kõigile asjaosalistele

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	MÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	VÕTMEMÕISTED
MOODUL 2 Relvakonflikti piiramine	Milliseid piiranguid vajatakse ja miks? Kust kehtestatud piirangud tulenevad? Kuidas sõjategevust piiravad õigusaktid kujunevad?	Sõjas kohaldatavad piirangud Tsiiviiliskud, mittevõitlejad (<i>hors de combat</i>) Inimõigused Kaitse Laste vajadused Valimatu toimega relvad Relvakonflikti edasikanduv mõju (<i>ripple effect</i>)	2A Sõjapurustuste piiramine	<ul style="list-style-type: none"> mõista mõningaid põhjusi, miks tuleb relvakonfliktide reeglistada mõista, kuidas täiendavad üksteist inimõigused ja humanitaarõigus teada rahvusvahelise humanitaarõiguse keskseid põhimõtteid 	<ul style="list-style-type: none"> humanitaarõiguse eesmärk on kaitsta relvakonflikti ajal elu ja inimväärikust. Selleks piiratakse sõjapidamise viise ja meetodeid, et vähendada asjatuid kannatusi ning kaitsta mittevõitlejaid ja võitlusega enam mitte seotud inimesi nii humanitaarõigus kui inimõigused toetuvad põhimõttele, mille järgi kaitstakse elu ja inimväärikust. Humanitaarõigust rakendatakse nimelt relvakonfliktis, sest just sellisteks äärmuslikeks puhkudeks on see mõeldudki, kuna inimõigused kehtivad igas olukorras
			2B Ajaloolised kokkulepped	<ul style="list-style-type: none"> jõuda äratundmisele, et aja jooksul on paljudes riikides välja töötatud relvakonfliktide reguleerivaid kokkuleppeid õppida tundma mõne varase kokkuleppe keelde ja nõudeid näidata seost juhtunu ja humanitaarnormide täiustumise vahel 	<ul style="list-style-type: none"> inimesed on alati püüdnud piirata sõjakoleidusi ajaloost võib leida palju näiteid kokkulepetest, mille eesmärk on olnud ohjeldada vägivalda, vähendada asjatuid kannatusi ja piirata sõjapurustusi
			2C Fookuses on lapssõdurid	<ul style="list-style-type: none"> Mõista kui, laialdaselt on kasutatud lapssõdureid ja mida see on kaasa toonud mõista vanusepiirangu vajadust värbamisel teada, et alla 15 aasta vanuste laste värbamine relvarühmadesse on humanitaarõiguse rikkumine, praegu pingutatakse selle nimel, et tõsta vanusepiir 18 aastani 	<ul style="list-style-type: none"> relvakonflikti ajal tuleb lapsi kaitsta. Üks viis selleks on relvarühma värvatavate vanusepiirang rahvusvaheliselt on miinimumvanuseks määratud 15 eluaastat. Alla 15 aasta vanuste laste (olgu „vabatahtlik“ või sunniviisiline) värbamine on sõjakuritegu praegu pingutatakse rahvusvahelisel tasandil selle nimel, et tõsta vanusepiirang 18 aastani

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	MÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	VÕTMEMÕISTED
MOODUL 2 Relvakonfliktide piiramine (järg)			2D Fookuses on jalaväemiinid	<ul style="list-style-type: none"> mõista, miks on keelatud osa relvi, mis vigastavad või tapavad valimatult ja põhjustavad asjatuid kannatusi osata jälgida jalaväemiinide kasutamise tagajärgi (konflikti edasikanduv mõju) mõista, kuidas avalik arvamus ja ulatuslik teavituskampaania aitavad humanitaarõigust populariseerida 	<ul style="list-style-type: none"> mõned relvatuübid, nagu jalaväemiinid ning bioloogilised ja keemilised relvad, on keelatud, sest need ei vali ohvrit: nendega ei ole võimalik hävitada ainult võitlejaid, vaid surma saavad ka tsiviiliskud, samuti põhjustavad need asjatuid kannatusi jalaväemiinide puhul tuleb lisaks ohvrite psühholoogilisele ja füüsilisele kahjule arvesatada ka sotsiaalse ja majandusliku kahjuga, mis tekitabse üksikisikutele, perekondadele, kogukondadele, riikidele ja rahvusvahelisele üldsusele jalaväemiinide tootmise ja kasutamise keelustamine (1997 Ottawa lepinguga) on hea näide, kuidas humanitaarõigust saab kujundada laialtlevilise teavituskampaania toel
MOODUL 3 Kehtiv seadus	<p>Milliseid reegleid rikutakse kõige sagedamini ja miks? Milliste dilemmadega seisavad kõige sagedamini silmitsi võitlejad?</p> <p>Kes vastutab selle eest, et peetakse kinni rahvusvahelisest humanitaarõigusest?</p>	<p>Rikkumine</p> <p>Tsiviiliskiku ja võitleja eristamine</p> <p>Ahelreaktsioon</p>	3A Rikkumiste tuvastamine	<ul style="list-style-type: none"> osata ära tunda rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumise juhtumeid osata ära tunda näiteid, kuidas üks rikkumine võib põhjustada uusi; mõista, millised tagajärjed kutsuvad esile ahelreaktsiooni 	<ul style="list-style-type: none"> rahvusvahelise humanitaarõiguse reeglid on välja töötatud spetsiaalselt relvakonfliktis rakendamiseks humanitaarõiguse rikkumine viib sageli ahelreaktsioonini ehk vägivalda eskaleerumiseni inimesed põhjendavad asetleidnud vägivalduhtumeid väga erinevalt. Mainitakse näiteks kättemaksu, asula läheduses toimuvat lahingut, arvamust, et tsiviiliskud aitavad vaenlast, ülemuste ebaseaduslikke käskje jne

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	MÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	VÕTMEMÕISTED
MOODUL 3 Kehtiv seadus (järg)			3B Võitleja vaatenurk	<ul style="list-style-type: none"> tunda ära dilemmad ja tagajärjed, mis tekivad sellises lahingusituatsioonis, kus üks eesmärk on toimida vastavalt rahvusvahelise humanitaarõiguse reeglitele mõista probleeme, mis tekivad humanitaarõigusest kinnipidamisel, kui ei ole võimalik selgelt eristada võitlejat ja tsiviilisikut 	<ul style="list-style-type: none"> vahel toob humanitaarõiguse rakendamine relvakonfliktis kaasa dilemmasid paljude dilemmasid tuleneb tsiviilisliku ja võitleja eristamise raskusest mõnikord teevad konfliktis osalejad eristamise meelegra keeruliseks, mõnikord aga muutub piir hägusaks, sest lahingud toimuvad elurajoonides
			3C Kes vastutab?	<ul style="list-style-type: none"> teada, kes vastutab sõjaväes selle eest, et reegleid kinni peetakse teha kindlaks, kuidas seda kohustust täidetakse 	<ul style="list-style-type: none"> selleks, et kinni pidada rahvusvahelisest humanitaarõigusest, peavad paljud inimesed täitma oma kohustusi. Kuigi humanitaarõigust rikkuda saab ka üksikisik, saab reeglitest kinnipidamise kindlustada ainult valitsuse, sõjaväejuhtide ja kõigi võitlejate koostöö rahvusvahelise humanitaarõiguse reeglite täitmine on iga rahvuse huvides
			Juhtumiuuring: My Lai Mis läks valesti? Mis läks õigesti?	<ul style="list-style-type: none"> olla teadlik eri viisidest, kuidas tavaline inimene reageerib, kui seisab silmitsi humanitaarõiguse raske rikkumisega mõista mõnda probleemi ja dilemmat, mis võib tekkida humanitaarõiguse rakendamisel ja jõustamisel 	<ul style="list-style-type: none"> võitlejad ei pea täitma ebaseaduslikke käske tänapäevased lahingupidamisviisid võivad humanitaarõiguse rakendamise teha väga keeruliseks riikidel võib tekkida raskusi, kui nad tahavad mõista kohut oma sõjaväelaste üle humanitaarõiguse rikkumise eest.

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	MÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	VÕTMEMÕISTED
MOODUL 4 Õigusemõistmise tagamine	Miks on vaja õigusemõistmist? Kuidas tagada õigusemõistmine? Kes peaks süüdistatute üle kohut mõistma?	Rakendamine Jõustamine Tsiiviilise ja võitleja eristamine Seadusvastane käsk Sotsiaalne surve Üksikisiku vastutus Juhi vastutus Sõjakuritegu Kohtuotsuse tegemiseks vajalik kvalifikatsioon	4A Õigusemõistmise põhimõtted	<ul style="list-style-type: none"> mõista, kuidas õigusrikkumistega tegelemine võib mõjutada ühiskonda pärast relvakonflikti 	<ul style="list-style-type: none"> humanitaarõigus nõuab, et isikud, kes panevad toime või käsivad teistel toime panna tõsiselt rikkumisi, tuleb viia kohtu ette kõik Genfi konventsiooni allkirjastanud riigid vastutavad selle eest, et rahvusvahelist humanitaarõigust levitatakse, austatakse ja jõustatakse
MOODUL 5 Sõja tagajärgedega tegelemine	Millised on sõja tagajärjed? Mida tuleb teha, et tulla toime sõja tagajärgedega? Millised dilemmad on seotud humanitaarsete tegudega?	Põhivajadused Mitterateriaalsed vajadused Põgenikud ja ümberasustatud isikud Erapooletus Võrdsus	4B Rahvusvaheliste tribunali areng	<ul style="list-style-type: none"> mõista, kuidas on aja jooksul õnnestunud rahvusvahelised pingutused mõista kohut sõjakurjategijate üle teada mõningaid probleeme, mis on seotud õigusemõistmisega sõjakurjategijate üle 	<ul style="list-style-type: none"> rahvusvahelised sõjatribunali on loodud selleks, et oleks olemas institutsioon, mis peaks mõistma kohut sõjakurjategijate üle kui kohtunikud mõistavad süüaluse üle kohut, võtavad nad arvesse ka seda, kas kuritegu pandi toime teadlikult. Isikut ei vabasta süüst eelnevalt antud käsk ega ka teiste toimepandud samased teod
		5A Sõjapurutustest tulenevad vajadused	5A Sõjapurutustest tulenevad vajadused	<ul style="list-style-type: none"> mõista, kuidas sõda mõjutab normaalseid elutingimusi mõista, millises ulatuses on vaja anda humanitaarabi, et vähendada ja ennetada relvakonflikti tagajärgel tekkinud või tekkinud kannatusi 	<ul style="list-style-type: none"> relvakonflikt põhjustab suuri ressursikaotusi ja häirib normaalselt elu kui puhkeb relvakonflikt, muutuvad elu ja inimväärlikus eriti haavatavaks ning vajavad lisakaitset normaalsete elutingimuste taastamine nõuab palju humanitaarorganisatsioonide ühiseid jõupingutusi

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	MÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	VÕTMEMÕISTED
MOODUL 5 Sõja tagajärgedega tegelemine (järg)			5B Sõja tõttu ümberasustatute laagri rajamine	<ul style="list-style-type: none"> mõista, kui suuri jõupingutusi nõuab ümberasustatute vajaduste rahuldamine, kaasa arvatud turvalisuse tagamine teada põhilist selle kohta, millist abi ja kaitset vajavad inimesed, kes on relvakonflikti tõttu oma kodudest ümber asustatud 	<ul style="list-style-type: none"> relvakonflikti tõttu ümberasustatud inimeste vajaduste rahuldamine nõuab rohket planeerimist ja suurt tööd esmade bioloogiliste vajaduste (vesi, toit, peavari, arstiabi jne) kõrval tuleb tegeleda ka sotsiaalsete ja psühholoogiliste vajadustega, kaasa arvatud enesemääramisõiguse võimalikult kiire taastamine
			5C Fookuses on vangide kaitsmine	<ul style="list-style-type: none"> tunda mõningaid viise, kuidas humanitaarõigus kaitseb vangide elu ja inimväärikust mõista mõningaid dilemmasid, millega seisavad silmitsi vange kaitsvad humanitaartöötajad 	<ul style="list-style-type: none"> relvakonflikti käigus vangivõetute elu ja inimväärikus on ohus rahvusvaheline humanitaarõigus nõuab vangide kaitset ja humanitaarresindajad külastavad vangilaid veendumaks, et vajalikku kaitset pakutakse vange külastavad humanitaartöötajad võivad sattuda raskete valikute ette
			5D Fookuses on perekondade taasühinemine	<ul style="list-style-type: none"> mõista sõjas lahutatud perekondade kannatusi mõista, milliseid jõupingutusi nõuab sõjas lahutatud perekondade kokkuviiimine 	<ul style="list-style-type: none"> relvakonflikti tagajärjel lahutatakse väga palju inimesi oma perekonnast, nii et neil puudub igasugune omavaheline suhtlemisvõimalus humanitaarõiguse kohaselt tuleb taastada ja säilitada peresidemed ning võimaldada perekondade taasühinemine üheainsagi perekonna liikmete väljaseelgitamine ja kokkuviiimine nõuab palju tööd

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	MÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	VÕTMEMÕISTED
MOODUL 5 Sõjatagajärgedega tegelemine (järg)			5E Humanitaarabi eetika	<ul style="list-style-type: none"> olla kursis mõningate humanitaarabi osutamise põhimõtetega, muuhulgas erapooletuse ja võrdsusega mõista mõningaid dilemmasid, millega humanitaartöötajad kokku puutuvad 	<ul style="list-style-type: none"> humanitaarbiorganisatsioonid vajavad käitumiskodeksit humanitaartöötaja peab abi ja kaitset pakkudes olema erapooletu ja võrdne, et saavutada ja säilitada kõigi konfliktis osalejate usaldus tegutsedes puutuvad humanitaartöötajad kokku eetiliste dilemmadega. Kuigi sageli ei leita probleemile üht ja ainuvõimalikku head lahendust, tuleb mõista, et tegevusetus on samuti otsus, millel on oma tagajärjed
KOKKUVÕTLIK TEEMA	<p>Kuidas saad sina populariseerida austust inimväärlikuse vastu?</p> <p>Kuidas saad sina ära teha midagi olulist?</p> <p>Kuidas saad sina avada teiste inimeste silmi?</p>	<p>Noorte tegevusse kaasamine</p> <p>Sihtrühmad</p> <p>Projekti eesmärk</p> <p>Kogukonna jõud ja ressursid</p> <p>Inimväärlikus</p>	<p>Mille poole edasi püüelda?</p>	<ul style="list-style-type: none"> rakenda õpitut inimväärlikust propageerivat projekti kavandades viia ellu inimväärlikust populariseeriv projekt 	<ul style="list-style-type: none"> inimene saab inimväärlikuse kaitseks palju ära teha. Võimalik on osaleda projektis, kus täidetavad ülesanded vastavad osaleja võimetele ja huvidele teiste inimeste jaoks töötades on oluline arvestada ka nende seisukohtadega projekti edenedes on kasulik aeg-ajalt hinnata tulemusi ja vaadata üle tulevikuplaanid

Sissejuhatav teema. Kujutlused ja tajus

Alljärgnev sissejuhatav arutelu on abiks õpetajale, et anda ülevaadet õpilaste teadmistest, tajust ja hoiakutest, mis on seotud sõjaga ja katsetega selle põhjustatud kannatusi vähendada. Ka on eesmärk tutvustada programmi üldist tooni läbi avatud arutelu, kus õpetajad ja õpilased uurivad koos keerulisi küsimusi ja püüavad leida üksmeelt.

Selles staadiumis ei ole olemas ainuõigeid vastuseid ja osavõtjatelt ei oodata selles valdkonnas suuri teadmisi. Kui aeg lubab, saab 15-minutilist vabatahtlikku tegevust – „Miks mitte sõda ära keelata?“ – kasutada selles uuringus või ükskõik millises muus uuringus, kui see küsimus peaks päevakorra kerkima.

Sissejuhatav teema: **Kujutlused ja tajus**

EESMÄRGID

- mõista põhimõtteid, millest rahvusvaheline humanitaarõigus (RHÕ) lähtub
- mõista, et humanitaarõigust puudutavatele küsimustele ei ole lihtsaid vastuseid
- sõnastada inimväärikuse esmane definitsioon

ÕPETAJALE

- Sissejuhatavad aruteluküsimused
- Jõupingutused sõja keelustamiseks

ETTEVALMISTUS

- Vaata üle arutelumärkmed *Metoodikajuhendist* ning esimesest õpitoast.
- Võimaluse korral vaata vastavat osa õppevideost

Sõna sõda viitab tavaliselt vähemalt kahe riigi vahelisele relvakonfliktile. Relvakonflikt on üldisem termin ja sinna kuuluvad ka siseriiklikud relvakonfliktid, näiteks kodusõda. Käesolevad materjalid kasutavad neid termineid samatähenduslikult.

AEG

Üks 45–60-minutiline õppetund

1. Sissejuhatus ja häälestus (5 minutit)

Ütle õpilastele, et vestlus peegeldab vaid seda, mida nad RHÕ kursuse alguses mõtleavad. Seega ei oodata kelleltki põhjalikke teadmisi selle teema kohta ja keegi ei pea sõna võtma, kui tunneb end mõne esilekerkinud teema osas ebamugavalt.

Kehtesta arutelu reeglid

- kuulake teisi tähelepanelikult ja oodake, kuni nad on lõpetanud
- väljendage julgelt oma arvamust ka siis, kui see on vastupidine teiste vaadetega, aga kohelge teisi õpilasi ning nende seisukohti lugupidamisega

2. Arutelu läbiviimine (30–45 minutit)

Humanitaarõiguse keskne mõiste on inimväärikus. Nende reeglite eesmärk, millest humanitaarõigus (ja ka inimväärikus) koosneb, on kaitsta elu ja inimväärikust.

Kasuta õpetaja õppevahendit „Sissejuhatava arutelu küsimused“, et teha algust avaküsimuse ja inimväärikusega seonduvaid sõnu ja fraase produtseeriva ajurünnakuga.

Seejärel jätkake arutelu lähtuvalt tulenevatest küsimustest. Julgusta õpilasi tooma põhjendusi ja konkreetseid näiteid.

3. Lõpetuseks: inimväarikus ja relvakonflikt (10 minutit)

- Võta vestlus kokku, tulles tagasi inimväarikuse mõiste juurde.

Võimalikud küsimused

- Mida tähendab inimväarikus relvakonfliktides?
- Kuidas mõjutab sõjas olemine tsiviiliskute ja sõdurite inimväarikust?

Lase õpilastel koos välja mõelda termini inimväarikus definitsioon. Kirjuta nende definitsioon üles ja pane välja, et sellele hiljem programmi käigus viidata.

! JUHTMÖTTED

- Inimväarikuse mõiste on humanitaarõiguses kesksel kohal ning selle juurde tullakse ikka ja jälle tagasi „Tutvugem humanitaarõigusega“ juures.
- Mõnel küsimusel, mis kursusel esile kerkivad, ei ole ühte ja õiget vastust ega ka kerget vastust. Üks kursuse eesmärke on sellised küsimused leida ja nende üle arutleda.

MÄRKUS

Nurk kergeid vastuseid ei ole

Õpilased võivad suvalisel ajal küsida küsimusi, mis kunagi hiljem kursuse jooksul arutlusele tulevad (näiteks „Miks mitte muuta sõda reeglitevastaseks?“ või „Kes sunnib inimesi neid reegleid täitma?“).

Seadke klassis sisse koht, kus sarnased küsimused kirja panna. Vastused mõnele sellisele küsimusele võivad olla keerulised. Õelge õpilastele, et nende küsimustega tegeldakse hiljem programmi jooksul.

Hoidke need küsimused nähtaval kohal. Vajadusel täiendage seda nimekirja. Pöörduge konkreetsete küsimuste juurde, kui programm vastavat teemat hakkab käsitlema.

DEBATT / ARUTELU: MIKS MITTE SÕDA ÄRA KEELATA?

See tegevus puudutab sõja reeglistamisega seonduvaid küsimusi (nagu näiteks "Kas sõjas käitumist reeglistavad seadused hoopis ei legitimeeri sõda?", "Kas reeglid ei muuda sõda mängulaadseks?", "Miks mitte sõda hoopis ära keelata?").

Et selliseid küsimusi uurida

- Kaaluge ettepanekuid.

Sõda reeglistavaid seadusi ei oleks vaja, kui maailm muudaks relvakonfliktid ebaseaduslikeks.

- Uurige mõningaid tagajärgi, mis oleks relvakonfliktide ebaseaduslikuks muutmisel.

Näiteks: Mis juhtuks, kui sõda oleks keelatud ja üks riik tungiks teise riigi aladele?

Kuidas seda reeglit jõustataks? Kas te oskate tuua näiteid ajaloost sõja ära keelamise kohta?

Kui sellise uuringu jaoks on piisavalt aega, jõutakse tavaliselt järeldusele, et isegi siis, kui sõda formaalselt ära keelata, oleks keeldu rakendada väga keeruline. (Vaadake õpetaja materjale: „Pingutused sõja keelustamiseks“.)

Peale arutelu kirjutage essee, kuhu te panete kirja oma põhjendatud järelduse.

Esseed võib saata RPRK veebileheküljel olevatele THÕ lehtedele.

SUHTLEMINE: INTERVJUU LÄBIELAMISTE KOHTA

Intervjueerige kedagi, kellel on olnud sõjaga sarnaseid läbielamisi, nagu näiteks tulekahjusse sattumine, nälja kannatamine, haavatud või liikumisvõimetu olemine, eraldatus perest, inimröövi ohvriks langemine, kadumine või vangis hoidmine. Pange see läbielamine kirja. Kirjeldage, kuidas see inimene end tundis, mõtteid, mis tal peas olid, kuidas tema elu või inimväärikus oli ohus ja millist tuge (kui üldse) ta sai.

Kirja pandud intervjuusid võib esitleda hilisemates sessioonides, kui räägitakse relvakonflikti sattunud ohvrite läbielamistest.

KIRJUTAMINE JA TÖLGENDAMINE — VASTUTUS INIMVÄÄRIKUSE EEST

Arutlege ühe järgneva tsitaadi üle.

- Küsimusele, miks ta tagakiusatud inimeste pärast oma elu kaalule pani, vastas nooruk:

„Mu isa ütles ikka, et elu on nagu suur kett. Kui üks väike osa läheb katki, on katki terve kett ja see ei tööta enam.“

- Vene kirjanik Dostojevski on kirjutanud:

„Me kõik vastutame üksteise eest.“

- Mida see väide tähendab? Kas olete sellega nõus? Selgitage, miks või miks mitte.
- Kuidas saab selle väite vaimu rakendada relvakonfliktides?
- Kas te teate veel ütlusi või kõnekäande, mis seda vaimsust väljendavad?

Sissejuhatava arutelu küsimused

Inimväärikus

Mis on inimväärikus? Kuidas te seda defineeriksite?

Sõda

Millised pildid teile meelde tulevad, kui te kuulete sõna „sõda“ või „relvakonflikt“?

Millised sõjad praegu maailmas toimuvad?

Milliseid ajaloos toimunud sõdu te teate?

Mis on sõda?

Sõjapidamisvahendid *

Kas relvakonfliktis on kõik lubatud?

Kas mõni relv peaks relvakonfliktis olema keelatud?

Millised? Miks?

Ettekujutus vaenlasest

Kuidas te defineerite vaenlast?

Kas relvakonfliktis on olukordi, kus vaenlast tuleb kaitsta?

Tsiviilisikud

Kes on tsiviilisik?

Kuidas peaks relvakonflikti käigus kohtlema tsiviilisikuid? Miks?

Kas tsiviilisikuid rünnatakse kunagi?

Kas tsiviilisikute ründamist saab kuidagi õigustada? Kuidas?

Mis siis, kui tsiviilisik toob vastaspoole sõduritele süüa?

Mis siis, kui tsiviilisik saab vastaspoolelt relva?

Lapsed

Miks võtavad lapsed vahel osa relvakonfliktidest?

Kas peaks olema kehtestatud miinimumvanus, millest alates võib sõjast osa võtta?

Kui jah, siis milline see vanusepiir peaks olema? Miks?

Kas lapse osalemist sõjategevuses saab kuidagi õigustada?

*TÄHELEPANU. Küsimus, miks mõned relvad (nagu näiteks jalaväemiinid, bioloogilised, keemia- või aatomirelvad) peaksid olema keelatud, on oluline, sest see toob esile humanitaarõiguse kaks põhilist printsiipi: (1) vajadus ära hoida tarbetuid kannatusi ja (2) valimatute relvade (need, mis hävitavad tsiviilisikul ja võitlejal ning tsiviilobjektidel ja sõjalisel sihtmärgil vahet tegemata) keelustamine. Sellised relvad nagu jalaväemiinid, bioloogilised ja keemiarelvad ongi just seetõttu ära keelatud, et nad ei tee tsiviilisikutel ja võitlejatel vahet ning põhjustavad ülemääraseid kannatusi.

Sissejuhatava arutelu küsimused

Haavatud võitlejad

Kuidas peaks teie arust kohtlema haavatud vastaspoole võitlejat?

Vangid

Kuidas peaks vastaspoole vang kohtlema? Miks?

Mis siis, kui see vastaspoole vang tegi halba sinu perekonna liikmele?

Kas võib piinata vangi informatsiooni saamiseks? Kui jah, siis mis tingimustel?

Naised

Kas naised on kunagi otseselt sõjategevusega seotud?

Mida te sellest arvate?

Kas teie arust vajavad naistest tsiviilisikud sõjaoludes erilist kaitset? Millist kaitset?

Muud kaitstud isikud

Kas on veel kedagi, kes sõjaoludes vajab erilist kaitset? Kes? Miks?

Kaitstud kohad sõjaoludes

Kas teie arvates on kohti, mida ei tohiks rünnata? Millised kohad? Miks?

Kas haiglate või meditsiiniasutuste ründamine on vastuvõetav? Miks või miks mitte?
(Kui jah, siis millistel tingimustel?)

Kas religioossete paikade ründamine on vastuvõetav? Miks või miks mitte? (Kui jah, siis millistel tingimustel?)

Kas inimeste kodude, linnade või infrastruktuuride hävitamine on vastuvõetav? Miks või miks mitte? (Kui jah, siis millistel tingimustel?)

Seadused

Mis on seadus?

Kust see pärineb?

Kas teie arvates peaks olema seadused, mis piiravad relvakonfliktidest tingitud kannatusi?

Miks või miks mitte?

Kas selliseid seadusi on olemas?

(Kui jah) siis mida need seadused ütlevad?

Humanitaarorganisatsioonid

Kas te teate mõnda organisatsiooni, mis kaitsevad ja abistavad inimesi sõja ajal?

Millised need on? Mida nad teevad?

Inimväarikus

Mida tähendab inimväarikus relvakonflikti ajal?

Jõupingutused sõja keelustamiseks

I MAAILMASÕJA JÄLGEDES RAHVASTELIIDU LEPING, 1919

Kõrged lepinguosalised

silmas pidades, et koostöö edendamiseks rahvaste vahel ja neile rahu ning julgeoleku kindlustamiseks on tarvis:

- võtta vastu kohustusi sõda mitte alata, alal hoida avalikkusele, õiglusele ja aule rajatud rahvusvahelisi vahekordi,
- pidada täpselt kinni rahvusvahelise õiguse ettekirjutustest, mis nüüdsest peale on võetud valitsuste tegevuse tunnustatud aluseks;
- maksma panna õiglust ja piinlikult respektierida organiseeritud rahvaste vastastikustes suhetes kõiki lepingute kohustusi,

võtavad vastu käesoleva põhikirja, millega asutatakse rahvasteliit.

ARTIKKEL 11

Käesolevaga rõhutatakse, et iga sõda ehk hädaoh, ükskõik kas ta otsekoheselt puudutab mõnda liidu liiget või mitte, on kogu liidu asi ja liit peab tarvitusele võtma kohaseid abinõusid rahvaste kaitsmiseks. Niisuguse juhtumi korral kutsub peasekretär mõne liidu liikme vastaval nõudmisel viivitamata kokku rahvasteliidu nõukogu.

ARTIKKEL 12

Liidu liikmed lepivad kokku, et kui nende vahel tekib tüliküsimus, mis võib viia lõheni, esitavad liikmed asja kas vahekohtu või nõukogu poolt toimetatavale uurimisele. Nad lepivad samuti kokku, et nad mingil juhul ei alusta sõjategevust enne kui on möödunud kolm kuud pärast vahekohtu otsuse tegemist ehk nõukogu aruande avaldamist.

ARTIKKEL 15

Kui seepeale võetakse raport nõukogu liikmete poolt ühehäälselt vastu, nõustuvad lepingu osalisel mitte alustama sõda ühegi konflikti osapoollega, mis on kooskõlas raporti soovitustega.

Kui Nõukogu ei jõua ühisele otsusele, on lepingu osalistel õigus võtta kasutusele need meetmed, mida nad õigluse säilitamise nimel heaks peavad.

[Peab märkima, et lepe ei keelanud sõjategevust või jõu kasutamist, aga seadis protseduurireeglid, et suruda sõda vastuvõetavatesse piiridesse. Esimene rahvusvaheline dokument, mis keelustab sõja, on tegelikult Kellog-Briand'i pakt aastast 1928.]

3400 dokumenteeritud aasta jooksul on siin maailmas olnud vaid 250 aastat rahu. Ainuüksi 1945. aastast alates on üle maailma toimunud rohkem kui 400 relvakonflikti.
– Allikas: Uus-Meremaa Punase Risti Ühingu õppekava

Jõupingutused sõja keelustamiseks

II MAAILMASÕJA JÄLGEDES

ÜRO HARTA, 1945

Meie, ühinenud rahvad, olles otsustanud

- päästa järeltulevad põlvned sõjaviletsustest, mis on kaks korda meie elu kestel toonud inimkonnale kirjeldamatut muret;
- taas kinnitada usku inimese põhiõigustesse, tema väärikusse ja väärtusse, meeste ja naiste võrdõiguslikkusesse ning suur- ja väikerahvaste õiguste võrdsusse;
- luua tingimused, milles võivad püsida õiglus ning lugupidamine lepinguist ja muudest rahvusvahelise õiguse allikaist tulenevate kohustuste vastu;
- kaasa aidata sotsiaalsele progressile ja elatustaseme parandamisele suurema vabaduse tingimustes,

ja neil eesmärkidel

- olla leplik ja elada omavahel rahus heade naabritena;
- ühendada oma jõud rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks;
- kindlustada põhimõtete vastuvõtmise ja meetodite kindlaksmääramisega, et relvajõudusid rakendataks üksnes üldistes huvides;
- kasutada rahvusvahelisi institutsioone kõigi rahvaste majandusliku ja sotsiaalse arengu soodustamiseks,

ARTIKKEL 2

Kõik ÜRO liikmed hoiduvad oma rahvusvahelistes suhetes jõuga ähvardamisest või jõu tarvitamisest nii iga riigi territoriaalse puutumatus, poliitilise sõltumatus vastu kui ka mõnel muul viisil, mis ei ole kooskõlas ÜRO eesmärkidega.

ARTIKKEL 42

Kui Julgeolekunõukogu arvab, et artiklis 41 ettenähtud meetmed võivad osutada mitteküllaldasteks või on juba osutunud mitteküllaldasteks, võib ta ette võtta sellist tegevust õhu-, mere- ja maajõududega, mis osutub vajalikuks rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks või taastamiseks, näiteks ähvardusmanöövrid, blokaad ja muud organisatsiooni liikmete õhu-, mere- ja maajõudude operatsioonid.

ARTIKKEL 51

Relvastatud kallaletungi puhul organisatsiooni liikmele ei piira käesolev põhikiri mingil määral võõrandamatut õigust individuaalsele või kollektiivsele enesekaitsele, kuni Julgeolekunõukogu ei võta rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks vajalikke meetmeid. Meetmetest, mis organisatsiooni liikmed on võtnud enesekaitseõiguse rakendamiseks, tuleb viivitamatult teatada Julgeolekunõukogule ja need ei tohi mingil viisil riivata Julgeolekunõukogule käesolevas põhikirjas ettenähtud volitusi ja vastutust igal ajal selliste aktsioonide ettevõtmiseks, mida ta peab vajalikuks rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks või taastamiseks.

ICRC

1. moodul

Humanitaarne vaatenurk

(Viis õppetundi)

Kes on kõrvaltvaataja?

Milliste dilemmadega seisab silmitsi kõrvaltvaataja?

Millist mõju võivad avaldada kõrvaltvaatajad?

Milline on humanitaarsete tegude iseloom?

UURIMISTEEMAD

1A. Mida saab teha kõrvaltvaataja? (kolm õppetundi)

1B. Humanitaarsed teod (üks õppetund)

1C. Kõrvaltvaataja dilemma (üks õppetund)

MÕISTED

Kõrvaltvaataja

Dilemma

Humanitaarne tegu

Sotsiaalne surve

Kõikides moodulites

Inimväärikus

Humanitaarsed käitumist takistavad tegurid

Dilemmad

Tagajärjed

Erinevad vaatenurgad

HARJUTATAVAD OSKUSED

Vaatenurga leidmine

Rollimäng

Tõsilugude analüüsimine

Tõsilugude jutustamine

Dilemmade analüüsimine

Tagajärgede määratlemine

1. moodul

Uurimisteema 1A. Mida saab teha kõrvaltvaataja?

IA

Arutelu 1A keskendub nende tavainimeste lugudele, kes on keset sõda või vägivalda asunud kaitsma niisuguste inimeste elu ja eneseväärikust, keda nad tavaolukorras ei kaitseks. Nad tegutsesid ohust ja isiklikest kaotustest hoolimata.

Need on elust võetud juhtumid ja seetõttu ei ole nende sisu ühesuguse mustriga. Igal tõsilool on pakkuda midagi erinevat: aeg ja koht ajaloos, vägivalda liik (relvakonflikt, rassivägivald, noortejõugud ...), kaitsja rahvuskuuluvus jne.

Need juhtumid on esitatud nende eripunktide märkustega. Küsimused, mida saab kasutada kõikide tõsilugude puhul, on esitatud punktis 3 "Mitme tõsiloo uurimine". Vali oma rühma jaoks välja mitu tõsilugu. Me soovime juhtumite uurimisele pühendada vähemalt kaks õppetundi, et õpilased tutvuksid erinevate kõrvaltvaatajate tegutsemisega ja nende tegutsemise tulemustega mitme pedagoogilise võtte kaudu (rollimäng, arutelu väikeses grupis, analüüsimine ja esitlemine), keskendudes tegutsemisjulguse väljaarendamisele.

1. moodul: Humanitaarne vaatenurk

EESMÄRGID

- Mõista kõrvaltvaataja mõju teiste käitumisele
- Tutvuda mitme näitega kõrvaltvaatajate kohta, kes tegutsesid vägivaldses situatsioonis, et kaitsta inimese elu ja eneseväärikust

ALLIKAD

- Tõsilood
- Maailmakaart (kui võimalik), et vaadata, kus asuvad esitletavad tõsilood

ÕPETAJALE

- Tõsilugude taustainformatsioon

ETTEVALMISTUS

Vali välja kasutatavad juhtumid ja nende käsitlemise järjekord.

Tutvu *Metoodikajuhendi* märkmetega selle kohta, kuidas kasutada tõsilugusid, rollimängu, rühmatööd ja seminare.

Võimaluse korral vaata, mida ütleb kõnealuse osa kohta õpetajavideo.

AEG

Kaks või kolm 45–60-minutilist õppetundi

Alati on hetk, mil tehakse moraalne valik. Tihti tänu teatud tõsiloole või raamatule või isikule oleme võimelised tegema teistsuguse valiku, valiku inimlikkuse heaks, elu heaks.

Elie Wiesel, *Courage to care*

1. AJURÜNNAK (5 minutit)

Mida on vaja selleks, et teha midagi ohtlikku või ebapopulaarset aitamaks kedagi, kelle elu või eneseväärikus on ohus?

2. KÕRVALTVAATAJA MÕISTE (5 minutit)

Defineeri kõrvaltvaataja kui keegi, kes viibib mingi intsidendi juures, kus teiste inimeste elu ja eneseväärikus on ohus, ilma et ta oleks asjasse segatud. Kõrvaltvaataja võib teha otsuse intsidendi (otseselt või kaudselt) sekkuda.

Mida saab teha kõrvaltvaataja?

3. MITMETE TÕSILUGUDE UURIMINE (aeg sõltub valitud lugudest ja kasutatavast lähenemisviisist)

Võimalikud lähenemisviisid

- Väiksed grupid loevad igaüks eri lugu ja arutavad seda omavahel, seejärel jutustavad loo teistele.
- Õpilased dramatiseerivad tõsiloo, kusjuures iga tegelase motivatsiooni määratakse uurima mitu õpilast.
- Loe tõsilugu rühmale ette, peatudes selles tähistatud otsustuspunktide juures (↔), et rühm saaks vahetada mõtteid selle üle, mida kaasatud inimesed peaksid nende arvates edasi tegema.

[Soovitused tõsilugudega seotud tegevuste järjestamise kohta algavad leheküljel 1A-5.]

KÜSIMUSED ÕPILASTELE ESITAMISEKS JA TÕSILUGUDE ÜLE ARUTLEMISEKS

- Millal ja kus lugu juhtus?
- Mil moel oli selles olukorras ohus inimese elu või eneseväärikus?
- Milliste takistustega seisis silmitsi päästjad?
- Kes olid kõrvaltvaatajad ja milliseid otsuseid nad tegid? Miks? Mis avaldas survet ja millised riskid olid olukorraga seotud?
- Mis oli kõrvaltvaataja tegutsemise tulemus? Vahetult? Hiljem?

Lõpp – pärast tõsilugude käsitlemise viimast õppetundi (15 minutit)

Tuleta õpilastele meelde, et niisuguseid tegusid tehakse kogu maailmas, kuigi need ei pääse alati avalikkuse ette.

Palu õpilastel

- teha kokkuvõtte olukordadest, kus toimusid nende poolt uuritud tõestisündinud lood
- sõnastada takistused, mida kõrvaltvaatajad pidid teisi kaitsta üritades ületama, kõrvaltvaatajate poolt võetud riski ja nende tegude mõju.

Võimalikud küsimused

- Kas oskad tuua näiteid oma koolist, ümbruskonnast või perekonnast, kui kõrvaltvaataja on teinud midagi, et kaitsta kellegi elu või eneseväärikust?

Loe järgmisi õpetlase Ervin Staubi poolt kirja pandud väiteid kõrvaltvaatajate mõjust teiste inimeste käitumisele. Palu õpilastel leida tõsilugudest tõendeid iga väite tähenduse illustreerimiseks.

**Ükskõiksus kurjuse suhtes
teeb meist kuriteokaaslased.**

Egil Aarvik, Nobeli rahupreemia
laureaat aastast 1986

Mida saab teha kõrvaltvaataja?

Kõrvaltvaatajad võivad avaldada väga suurt mõju. Nad võivad määrata sündmuste tähenduse ja suunata teisi kas empaatia või ükskõiksuse poole.

Psühholoogilised uuringud on näidanud, et üksainus kõrvalekalle käitumises võib märgatavalt vähendada rühma ühtsust. Hädaolukordades suureneb abistamisetõenäosus suuresti, kui üks kõrvaltvaataja ütleb, et olukord on tõsine, või palub teistel tegutseda.

Isegi valitsuste käitumist võivad tugevasti mõjutada kõrvaltvaatajad, üksikisikud, rühmad või teised valitsused.

– Ervin Staub, *The Roots of Evil*

! JUHTIDEED

- Kõrvaltvaatajad on tavainimesed, kes astuvad vägivalda keskel välja isegi nende inimeste elu ja eneseväärikuse kaitseks, keda nad ei tunne.
- Kõrvaltvaatajad tegutsevad tihti võimalikust ohust ja isiklikust kaotusest hoolimata.
- Lihtinimesed on kõikjal seisnud vastu ebainimlikele tegudele, et kaitsta haavatavaid inimesi.

Mida saab teha kõrvaltvaataja?

TÕSILOOD

Siinkohal on ära toodud valik tõsilugusid maailma eri paigust.

Need kõik käsitlevad relvakonfliktist või muust vägivallast tulenevat olukorda, mis ohustas inimese elu või eneseväärikust.

Iga loo kõrvaltvaataja

- on tavainimene,
- kes riskis oma elu või heaoluga
- kaitsmaks kedagi, keda ta tavaolukorras ei kaitseks.

Kasuta mõnda neist tõsilugudest, aga võid need ka asendada sarnaste tõsilugudega.

Teised näited on ära toodud Rahvusvahelise Punase Risti Komitee vastaval veebilehel (EHL).

Igal lool on pakkuda humanitaarse vaatenurga uurimisesse midagi uut. Alljärgnevas tabelis osutatakse iga loo mõnele erijoonele ja soovitatakse, kuidas neid kasutada. Sellele järgneb soovituslik järjestus ja tegevused, mis aitavad õpilastel tõsilugusid vastu võtta ja analüüsida.

Tõsilugude tunnusjooned:	Tõsilugude pealkirjad:	Soovituslik kasutusviis:
Noored ohus tsiviilrahutustes	Üksinda pingil	Hea alguspunkt mõnede õpilaste jaoks, sest nad saavad kergesti ennast seostada ohvriga, kes on kooliga seotud keskkonnas
Vägivald noorte seas	Julge müüja	Humanitaarne reaktsioon kaalub üle oma huvi
Üksiku kõrvaltvaataja tähelepanuväärne mõju	Lahingu järelmõju Tunnistaja astub ette	Kasulik tagajärjeahela leidmisel, mis tuleneb ja ainult ühe kõrvaltvaataja kohesest ja pikaajalisest mõjust
Humanitaarse käitumise kasv	Samm-sammult	Võimalus analüüsida näidet päästjate käitumise muutumisest – hea lugu rollimänguks nelja selge osalejaga
Etniline jaotus	<i>Külaelanikud leevendavad laagriolusid</i>	Näita inimesi, kes ületavad laagrites etnilisi takistusi, mis defineerivad relvakonflikti, et aidata neid, kes on ohus

Näib, et iga teema puudutab vahetult mind. Kui mulle öeldakse, et paar inimest on mingis külas kinni peetud ilma kohtuprotsessita, siis tunnen, et olen millegipärast isiklikult selle eest vastutav. Ei saa ju lihtsalt istuda ja pealt vaadata. Ei saa nii olla, et see pole sinu asi.

Intervjuust Unity Dow'ga,
Amnesty action, talv 1999

Taustamaterjal on ära toodud iga loo kirjelduses. Mõne loo puhul on soovituslikud otsustuspunktid märgitud järgmise sümboliga:

Mida saab teha kõrvaltvaataja?

SOOVITUSLIK JÄRJEKORD JA TEGEVUSED

Inimväärikuse kogemine ohustatuna

“Üksinda pingil” või “Julge müüja” (35–45 minutit)

Alusta, küsides õpilastelt nende elukogemusi, mis peegeldavad loo tausta (esimene koolipäev või esimest korda uude kooli minemine, tundmatus või vaenulikus keskkonnas viibimine jne).

Koosta nimekiri õpilaste mõttest ja tundeist, mida nad võisid kirjeldatud olukorras tunda, ning nende mõtete ja tunnete põhjustest.

Loe tõsilugu läbi. Enne arutelu lase õpilastel kirjutada, mida ohus olevad noored selles loos võisid mõelda, kui üks sündmus järgnes teisele.

Vii läbi arutelu, lähtudes õpilaste vastustest. Aita neil keskenduda olukorra ohtlikkusele ja inimväärikuse ohustatusele.

Seejärel palu neil kirja panna, mida võis päästja mõelda. Milline oli olukord müüja või Grace Lorchi jaoks? Millise riski või survega nad silmitsi seisisid? Mis ajendas selle isiku tegutsemise?

Võimalikud küsimused

- Milliste takistustega seisis silmitsi päästja?
- Milliseid otsuseid tegi sinu arvates iga osalenu?
- Mida mõtlesid sinu arvates ohu tekitajad?
- Millist mõju avaldas humanitaarne tegu? (Mida teevad sinu arvates ründajad tulevikus? Miks sinu arvates ei takistanud inimesed Grace Lorchi aitamast Elizabeth Eckfordi?)

Vii läbi arutelu teemal, mida oli selleks vaja, et poemüüja või Grace Lorch astuksid vahele ja kaitseksid ohus noori.

Julgusta õpilasi seostama lugu enda eluga. Kas keegi on midagi sarnast läbi elanud? Kas nad mäletavad, mida nad sel hetkel mõtlesid või tundsid? Kas keegi neist on kunagi olnud olukorras, kus ta aitas haavatavat isikut? Mida nad tegutsemisel arvesse võtsid? Mida nad tegelikult tegid?

Tagajärjeahela kindlakstegemine

“Lahingu järelmõju” (30–45 minutit)

Rõhuta tõsilugu tutvustades seika, et see näitab ühe isiku reaktsiooni, kes sattus juhuslikult jälgima ulatuslikke kannatusi pärast Solferino lahingut aastal 1859. Arutelu käigus aita õpilastel näha lahinguvälja nii, nagu seda nägid kõrvaltvaatajad tol hetkel ajaloos.

Küsi õpilaste käest, mis neid selle juhtumi juures üllatas ja miks.

[Näiteks see, et ei olnud kedagi, kes oleks haavatuid ja surevaid sõdureid aidanud või et kohalikud elanikud ei tulnud appi.]

Lase õpilastel hinnata kõigest ühe inimese tegevuse mõju teiste käitumisele.

Ka kõige süngematel aegadel vanglas olles, kui minu kaaslasi ja mind viidi äärmusteni, nägin ma eneseväärikuse kiirt ühe valvuri silmades, võib-olla ainult hetkeks, kuid sellest piisas, et mind rahustada ja et ma vastu peaksin.

Nelson Mandela,
Long walk to freedom

Protesti puudumine võib tugevdada kurjategijate usku sellesse, mida nad teevad.

Egil Aarvik, Nobeli rahupreemia
laureaat aastast 1986

Mida saab teha kõrvaltvaataja?

Võimalikud küsimused

- Kuidas mõjutas ühe kõrvaltvaataja käitumine teiste käitumist?
- Millised on võimalikud tagajärjeahelad kõrvaltvaatajate ebainimliku käitumise puhul, näiteks abipalvete ignoreerimine või isegi surevatelt sõduritelt varastamine?

Õpilased võiksid joonistada ahelreaktsiooni võrgustiku, leida loost humanitaarse teo ja seejärel kirjutada üles selleni viinud teod, ühendades iga teo järgmiste tegudega. Lase õpilastel selgitada ahelaid, mida nad loost leidsid.

Palu õpilastel ette kujutada ahelreaktsiooni lülisid, mis lõpptulemusena viisid Punase Risti / Punase Poolkuu organisatsiooni loomiseni üle kogu maailma.

Mil moel tugevdavad humanitaarset reaktsiooni üksteist täiendavad teod

Samm-sammult (rühmatöö ja rollimäng) (45 minutit)

Alusta aruteluga selle üle, mis võimaldab inimestel reageerida humanitaarselt.

- Mida on selleks vaja, et teha midagi rasket, ohtlikku või ebapopulaarset aitamaks kedagi, kelle elu või inimväarikus on ohus?

[Näiteks: inimese julgus, tugevad moraalsed või religioossed tõekspidamised, võimaliku ohu ignoreerimine, sarnaste kannatuste kogemine jne.]

Julgusta õpilasi toetuma uuritud lugudele ja ka näidetele oma kogemustest.

Esita „Samm-sammult“. Seejärel määra õpilastele neli rolli. Palu neil ette kujutada, et nad on üks või teine tegelane, kelleks nad määrati, ja seejärel kirjutada selle inimese võimalikest mõttest ja tundeist loo juhtumise ajal.

5–10 minuti pärast moodusta õpilastest rühmad, lähtudes sellest, kelle vaatepunkti nad esitavad. Lase neil arutleda järgmiste küsimuste üle väikestes rühmades.

- Mida sa üritad selle isikuna teha ja miks?
- Millised on sinu lootused ja kartused selle isikuna loo igas punktis?

Lase õpilastel olukord läbi mängida.

Võid rollimängu üles ehitada järgmiselt.

Olukord okupeeritud Poolas aastal 1942. Jerezy ja Stefa on varjanud Irenat oma ühetoalises korteris mitu kuud. Sel õhtul tuleb Jerezy töölt koju. Tema jaoks on oht kasvanud liiga suureks.

Pärast rollimängu juhata sisse arutelu ja julgusta õpilasi mõtisklema kogemuste ja inimeste poolt tehtavate valikute üle.

Headus nagu ka kurjus algab tihti väikestest sammudest. Kangelased kasvavad kangelasteks, nad ei ole selleks sündinud. Vägagi tihti võtavad päästjad alguses endale ainult väikese kohustuse, varjavad kedagi päeva või kaks. Kuid olles selle sammu astunud, hakkavad nad ennast nägema teise pilguga, aitajana.

Ervin Staub, The roots of evil

Mida saab teha kõrvaltvaataja?

Võimalikud küsimused

- Mida arvad enda tehtud valikutest? Miks?
- Mida arvad kolme teise inimese tehtud valikust?

Tee kindlaks samm-sammult päästjate sekkumine asjasse. Aitamaks õpilastel mõista, et individuaalsete erinevuste (näiteks iseloomujoonte) tõttu reageerivad inimesed ohuga silmitsi seistes erinevalt, arutlege järgmiste seikade üle.

- Milline oli iga inimese panus Irena ellujäämisele?
- Kuidas mõjutavad ühe isiku abistavad teod teiste tegutsemist?
- Miks ei ole kõik võrdselt võimelised tegema seda, mida vaja?
- Mida sinu arvates tähendab loo pealkiri?

Humanitaarsete tegude märkamine kogu maailmas

Palu õpilastel rakendada õpitud teiste tõsilugude suhtes, mis illustreerivad eri paikadest pärit inimesi, kes on tegutsenud, et kaitsta teise inimese elu või eneseväärikust mis tahes liiki vägivalla puhul. Need näited toovad esile erinevaid autoreid, toimumiskohti ja kontekste.

Lugu	Kontekst	Toimumiskoht	Autor
Külaelanikud leevendavad laagriolusid	Sõda	Bosnia	Ajakirjanik
Tunnistaja astub ette	Rahvarahutus	Lõuna-Aafrika	Nelson Mandela autobiograafia
Julge müüja (kui ei ole varem kasutatud)	Tänavarahutus	Tai	Õpetaja

Mineviku kogemustest oleme õppinud, et kui inimesed räägivad nendest õnnetumas olukorras oleva kaasinimese nimel, siis nende protest ikkagi mõjub. (...) Ent isegi kui meie jõupingutused jätaavad piinajad külmaks, kannavad need siiski vilja, sest toovad ohvritele troosti ja lohutust.

Elie Wiesel, *Newsday*

Lisalugusid võib tuletada oma ajaloost või kohalikest uudistest või leida "Tutvugem humanitaarõigusega" leheküljelt (veebileht www.ICRC.org).

Mida saab teha kõrvaltvaataja?

LISATEGEVUSED

TÕSILUGUDE UURIMINE JA KOGUMINE

Uuri oma maa ajalugu, legende ja usku leidmaks lugusid kõrvaltvaatajatest, kes kaitsesid kedagi, kelle kaitsmist neilt ei oodatud.

- Mis pani neid tegutsema? Milline oli tulemus?

Too näiteid ja pane nendest kokku raamat või kanna kogutud lood ette.

VANASÕNAD

Tõlgenda 13. sajandi sufi luuletaja Jalal ad-Din Rumi mõtet:

„Ole lamp või päästepaat või redel.“

Tõlgenda vanasõna joonistuse kaudu, kirjuta selle põhjal essee või laul.

Korralda ajurünnak kogumaks ütlusi või vanasõnu, mida oled kuulnud ja mis peegeldavad humanitaarset vaatepunkti. Selgita, milline on nende seos humanitaarse vaatepunktiga. Kui näiteks õpilane pakub välja ütlust *nagu üks ees, nii teine taga*, siis õigustavad teised selle kohasust tõdemusega, et inimesed järgivad teiste eeskujuga ja see kehtib nii humanitaarse kui ka üldse käitumise kohta.

Kogu (pereliikmetelt küsides või teistest allikatest) traditsioonilisi vanasõnu, mis peegeldavad humanitaarset vaatepunkti. Tee koostööd, et panna vanasõnadest kokku väike raamat või kollaaž.

Selle asemel et kättemaksu taga ajada, ole heaks eeskujuks.

– Üliõpilane Djiboutist

Halastus hoiab maailma koos.

– Üliõpilane Taist

Prohveti üks sunna ütleb järgmist: kui ükskõik kes teist näeb pealt ebaõiglast tegu, peab ta vahele astuma, et muuta seda kätega, kui ta seda ei suuda, siis suuga, ja kui ta ka seda ei suuda, siis oma südamega, ja see on miinimum.

– Üliõpilane Egiptusest

Isegi jahimees ei suuda tappa lindu, kes on tema juurde tulnud varjupaika otsima.

– Jaapani vanasõna

TAGAJÄRGEDE MÄÄRATLEMINE

Analüüsi kõrvaltvaatajate mõju inimese elu ja eneseväärikuse kaitsmisel.

Vali üks järgnevaist ja koosta skeem, mis näitab ahelreaktsioonide võrgustikku.

- tegu, mille sina kõrvaltvaatajana tegid kellegi teise heaks
- tegu, mille tegi kõrvaltvaatajana keegi teine

Kirjuta kõrvaltvaataja tegu ringi sisse võrgustiku keskele. Seejärel näita selle teo mõju, ühendades ringi nii mitme inimese ja sündmusega, kui suudad välja mõelda.

Tõsiloo „Lahingu järelmõju” taust

Solferino on väike linn praeguses Põhja-Itaalias. Kuigi Itaalia poolsaare elanikel on olnud ühine keel ja kultuur, pole pärast Rooma impeeriumi langemisest olnud ühtset rahvust kuni 1860. aastateni. Poolsaarel oli hulk vürstiriike, mis tihti allusid veelgi võimsamatele naaberriikidele, eeskätt Prantsusmaale ja Austriale. Kuigi mõlemad riigid üritasid saavutada kontrolli Põhja-Itaalia üle, polnud enamik linnaelanikke ja ümbritsevate külade asukaid ei prantslased ega austerlased. Prantsuse revolutsioon ja periood, mil Prantsusmaa domineeris Põhja-Itaalias, süttas liikumise ühise Itaalia riigi nimel, mis ei alluks võõra riigi ülemvõimule. See liikumine lõppes mitme revolutsiooniga aastal 1848. Kõik revolutsioonid kukkusid läbi ja Austria väed okupeerisid suurema osa Põhja- ja Kesk-Itaaliast. Üks Itaalia poolsaare piirkond, mis säilitas osalise iseseisvuse, oli Piemonte Kuningriik (Sardiinia), mida valitses kuningas Victor Emmanuel II.

SÜNDMUSED, MIS VIISID TÕSILOONI

Piemonte ja Prantsusmaa moodustasid 1850. aastail sõjalise liidu. Nende plaan oli viia Austria niikaugele, et see kuulutaks Piemontele sõja ja Prantsusmaa tuleks neile appi. See plaan läks korda ja Austria kuulutas 1859. aastal sõja. Solferino lahingus astusid Prantsuse ja Sardiinia armee Napoleon III juhtimisel vastu keiser Franz Joseph I juhitud Austria vägedele. 24. juunil 1859 võitles umbes 300 000 näljast ja mitme päeva pikkustest sundmarsssidest kurnatud sõdurit terve päeva Solferino linnas ja selle ümbruses, kuni austerlased olid sunnitud taganema. Tugev vihasadu oli lahingupaiga sõdurite ja hobuste jalge all muutnud mudamereks. Järgmisel hommikul, kui uudishimulikud tulid tapatalgute tagajärgi uudistama, lebasid maas tuhanded surnud ja surevad sõdurid.

1. moodul: Humanitaarne vaatenurk

Allikad: <http://www.infoplease.com>
<http://www.funkandwagnalls.com>
Encyclopedia Britannica

Caroline Moorehead, Dunant's dream: War, Switzerland and the history of the Red Cross, Carrol & Graf Publishers, Inc., New York, 1998.

Tõsiloo „Tunnistaja astub ette” taust

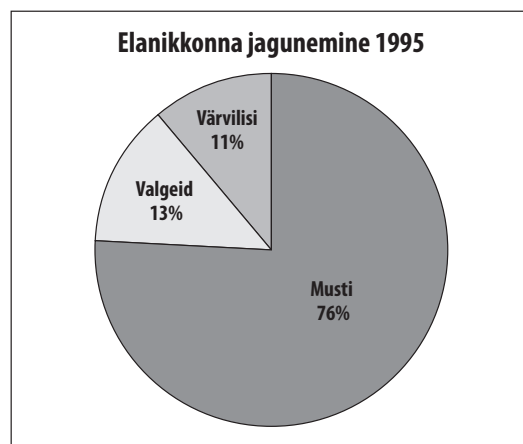
Lõuna-Aafrika Vabariigis, mis asub Aafrika lõunatipus, elab 43,5 miljonit inimest.

Kuni 1652. aastani, mil hollandlased moodustasid Aafrika tippu koloonia, elasid terves piirkonnas ainult Aafrika suguharud. 1814. aastal võitis Suurbritannia hollandlasi ja saavutas piirkonna üle kontrolli. Sajandi lõpuks ulatus see praegustest piiridest kaugemale põhja ja itta. 1910. aastal loodi Lõuna-Aafrika Liit Briti Rahvaste Ühenduse liikmena. Valitsuses ja majanduses domineerisid valged. Valitsus kehtestas perioodiliselt seadusi, mis tugevdasid valgete võimu. Mitmed nendest seadustest võeti vastu Rahvuspartei poolt, mis valitses Lõuna-Aafrikas aastail 1948–1994. Taolist rassilise diskrimineerimise süsteemi nimetati apartheidiks. Süsteem kasutas rassieralduspoliitikat ning sätestas, kus inimesed tohivad elada ja mis tööd teha, millist haridust saada ja kuidas poliitikas osaleda.

SÜNDMUSED, MIS VIISID TÕSILOONI

1912. aastal Loodi Aafrika Rahvuskongress (ANC), mille eesmärk oli saavutada Lõuna-Aafrikas valgete ja mittevalgete inimeste võrdsus. 1960. aastal lõi Lõuna-Aafrika valitsus lahku Briti Rahvaste Ühendusest ja astus samme, et apartheidi veelgi tugevdada. 1970. ja 1980. aastail kaotas Lõuna-Aafrika valitsus suurema osa rahvusvahelisest toetusest. Maailma arvamus pöördus apartheidi vastu, reageerides meedia reportaažidele valitsuse vägivalda kohta. 1990. aastaks oli selge, et apartheid oli hukule määratud. Peamised apartheidivastased organisatsioonid, näiteks ANC, kulutati seaduslikuks, nende liidrid lasti vanglast välja või lubati neil eksilist kodumaale naasta. Enamik apartheidi kehtestanud seadustest kuulutati kehtetuks. Valitsus ja peamised poliitilised parteid töötasid uue põhiseaduse kallal ja püüdsid leida enamusvõimu vormi. Läbirääkimised katkesid 1992. aasta juunis, kui ANC süüdistas valitsust oma toetajate ründamises. Kohtuprotsess algas märtsis 1993 pärast seda, kui valitsus tunnistas politsei vastutust ANC liikmete ründamisel. Apartheid tühistati ja esimesed vabad valimised toimusid aastal 1994.

1. moodul: Humanitaarne vaatenurk

Allikad: Rita M. Byrnes., editor, South Africa: A country study, Federal Research Division, Library of Congress, Washington DC: May 1996. Online edition: <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/zatoc.html>

Tõsiloo „Üksinda pingil” taust

Arkansas on osariik Ameerika Ühendriikide lõunaosas. Little Rock on osariigi suurim linn ja pealinn. 1950. aastate lõpus moodustasid Arkansase rahvastikust 77% valged ja 22% afroameeriklased.

Enne 1954. aastat oli enamik Ameerika lõunaosariikide koole rassiliselt eraldatud. Afroameeriklaste lastel ei lubatud käia samades koolides, kus käisid valgete lapsed. Afroameeriklaste koole rahastati nigelamalt kui valgete laste koole. Tihti vajasid afroameerika laste koolid remonti ja seal puudusid põhilised õppevahendid. 1954. aastal otsustas Ameerika Ühendriikide Ülemkohus, et koolide eraldamine rasside kaupa on ebaseaduslik. Kohus määras, et ainult valgete koolid tuleb võimalikult kiiresti avada afroameerika õpilastele.

SÜNDMUSED, MIS VIISID TÕSILOONI

Ülemkohtu korralduse täitmiseks teatas Little Rocki linna kooli juhtkond, et ainult valgetele mõeldud keskkool võtab nüüd vastu ka mustanahalisi õpilasi. Esimesel koolipäeval septembris 1957 plaanis üheksa afroameerika last end kirja panna Little Rocki keskkooli. Eelmisel päeval toimunud kohtumisel oli kooli inspektor öelnud laste vanematele, et ta ei ole võimeline neid kaitsma, kui nad oma lapsed kooli viivad. Arkansase kuberner saatis Little Rocki Rahvuskaardi (valitsuse poolt kontrollitav relvajõud) väitega, et seal võib puhkeda vägivald. Rahvuskaart ei lasknud afroameerika lastel kooli siseneda. Samuti oli ümber kooli kogunenud palju valgeid, kes samuti ei lasknud lastel kooli siseneda.

1. moodul: Humanitaarne vaatenurk

Allikad: <http://www.funkandwagnalls.com>

Daniel Boorstin ja Brooks Kelley koos Ruth Boorstiniga, Ameerika Ühendriikide ajalugu, Ginn and Company, Lexington, MA 1981

<http://www.infoplease.com>

Daisy Bates, The long shadow of Little Rock, David McKay, New York 1962

Tõsiloo “Samm-sammult” taust

Esimese maailmasõja alguses oli Poola pindala umbes 375 000 ruutkilomeetrit. Osa Poola alasid oli Natsi-Saksamaa ja Nõukogude Liidu valduses.

Enne Teist maailmasõda oli Poolas elanud ka küllalt arvukas sakslaste, venelaste ja ukrainlaste rahvusvähemus. Ajalooliselt olid Poolas teretulnud olnud juudid, keda kiusati taga ja kes olid paljudest Euroopa riikidest välja aetud. Poolas olid nad oma usutalitusi toimetanud ja oma koolid ehitanud. Poola juutidel oli Poola valitsejatega eriline suhe. See oli üks põhjus, miks suur juudi kogukond sai Poolas hästi elada. Teise maailmasõja alguses elas Poolas peaaegu 3 350 000 juuti. Aga ainult 90 000 Poola juuti jäi ellu.

Sakslaste sissetung Poolasse 1. septembril 1939 märkis Teise maailmasõja algust. Vähem kui kolm nädalat hiljem tungis Poolasse ka Nõukogude Liit. Poola valitsus põgenes Londonisse. Suurem osa riigi relvajõududest põgenes teistesse Euroopa riikidesse, et jätkata võitlust sakslaste vastu. Sakslastega võitlemisele pühendunud pörandaalune Poola oli eriti aktiivne Varssavis. 1941. aasta juunis tungis Natsi-Saksamaa Nõukogude Liitu ja sellesse Poola ossa, mille oli okupeerinud Nõukogude Liidu armee. Kuu lõpuks oli kogu Poola sakslaste käes.

SÜNDMUSED, MIS VIISID TÕSILOONI

Natsid rajasid Poolasse palju koonduslaagreid. Neid kasutati Poola juutide, Saksa okupatsiooni vastaste poolakate ja teistest riikidest sissetoodud juutide hävitamiseks. Varssavi 450 000 juuti paigutati esialgu eraldi linnaossa, mida tunni geto nime all. Seejärel küüditati nad koonduslaagritesse.

1. augustil 1944 muutsid Poola pörandaalused organisatsioonid oma taktikat. Nad alustasid avalikku relvastatud võitlust natside vastu. 2. oktoobril andis Poola võitlejate liider alla. Pärast allaandmist transportisid natsid suurema osa Varssavi elanikest laagritesse Saksamaal või sundisid neid kolima teistesse Poola linnadesse.

Allikad: <http://www.infoplease.com/index.html>
<http://www.FunkandWagnalls.com>
Encyclopedia Britannica

Tõsiloo “Julge müüja” taust

Tai on Kagu-Aasia riik, mis piirneb põhjast ja läänest Myanmariga (endine Birma), põhjast ja idast Laosega, idast Kambodžaga ning lõunast Malaisia ja Tai lahega. Bangkok on Tai suurim linn ja pealinn.

Enne Teist maailmasõda põhines Tai majandus põllumajandusel. Hiljem on Tai majandus arenenud tööstuslikumaks ja linnakeskemaks. Kuigi nimetatud areng on suurendanud üleüldist rikkust, on see samas põhjustanud ka sotsiaalseid probleeme. Keskkonnaprobleemid ja maa nappus on sundinud paljusid tailasi linna kolima. Mõnigi on leidnud tööd, kuid paljud siiski mitte ning see on suurendanud kodutute hulka ja kuritegevust linnades. Samuti on Tai pidanud kogema aina suurenevat probleemi seoses noortejõukudega Bangkokis ja teistes linnades.

Allikad: Thailand: A country study — edited by Barbara Leitch LePoer. Washington DC: Federal Research Division, Library of Congress, September 1987.

Online edition: <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/thtoc.html#th0046>

Infoplease.com (Almanac) <http://www.infoplease.com/index.html>

Funk and Wagnalls.com <http://www.funkandwagnalls.com/>

Tõsiloo “Külaelanikud leevendavad laagriolusid” taust

Bosnia ja Hertsegoviina on piir Horvaatia ning Serbia ja Montenegroga. Batkovići küla jääb Sarajevost kirdesse, Serbia poole.

1991. aasta rahvaloenduse ajal elas Bosnias ja Hertsegoviinas 4 365 000 inimest, neist 31% serblasi ja õigeusklikke, 49% moslemeid, kelle esivanemad olid pöördunud islami usku ajal, kui piirkonda valitses Ottomani impeerium. Ülejäänud osa rahvastikust moodustasid enamjaolt roomakatoliiklastest horvaadid.

Bosnia ja Hertsegoviina kuulus Ottomani impeeriumi ülevõimu alla 15. sajandi keskpaigast kuni aastani 1908, mil impeerium lagunes ja mõlemad provintsid liideti Austria-Ungari impeeriumiga. Teise maailmasõja lõpul Austria-Ungari impeeriumi lagunemise järel Bosnia ja Hertsegoviina ühendati Serbia-Horvaadi-Sloveeni kuningriigiga (mis hiljem nimetati ümber Jugoslaavia kuningriigiks). 1945. aastal sai Bosniast ja Hertsegoviinast Sotsialistliku Jugoslaavia Liitvabariigi vabariik. Jugoslaaviat juhtis Josip Broz Tito, partisaniliikumise juht, kes seisis ulatuslikema Saksa okupatsiooni vastase relvastatud vastupanuliikumise eesotsas Jugoslaavias Teise maailmasõja ajal.

Tito surm aastal 1980 koos Nõukogude Liidu nõrgenemisega võimaldas natsionalismil pead tõsta ja pingeid tekitada. 1991. aastal kuulutasid Sloveenia ja Horvaatia end iseseisvateks riikideks.

SÜNDMUSED, MIS VIISID TÕSILOONI

1992. aasta kevadel olid Bosnia ja Hertsegoviina moslemid ja horvaadid samuti hääletanud Jugoslaaviast lahkulöömise poolt. Rahvahääletust boikoteerinud Bosnia serblased moodustasid oma valitsuse. Serbia väeosade toetusel võitlesid nad Bosnia moslemite ja horvaatidega. Tsiviilelanikke terroriseeriti, tapeti, aeti koonduslaagritesse ja kihutati jõuga välja mõnestki piirkonnast, kasutades etnilise puhastuse taktikat. Komplitseeritud kolmiksõda kestis, kuni selle lõpetas 1995. aasta Daytoni rahuleping.

Allikad: <http://www.FunkandWagnalls.com> (1991 Census Data)
<http://www.Infoplease.com/>
Columbia Encyclopedia

Lahingu järelmõju

24. juunil 1859 toimus Austria ja Prantsuse armee kokkupõrge Põhja-Itaalia linnas Solferinos. Pärast kuutteist tundi kestnud lahingut oli 36 000 meest surnud või haavatud. 1859. aastaks oli märgatavalt kasvanud relvade võime inimesi hävitada, kuid polnud suurenenud inimeste võime hoolitseda haavatud sõdurite eest.

Lahingujärgsel öhtul saabus Solferinosse sõjategevusega mitteseotud missioonile Henry Dunant, noor Šveitsi kodanik. Dunant'i äri ei edenenu, ta arvas, et Prantsuse keiser saaks teda aidata. Teades, et keiser viibib sõja tõttu selles piirkonnas, lootis ta temaga kohtuda. Kuid ta kohtus hoopis lahingu järelmõjuga.

Olgu järgnevalt toodud ta meenutused.

Õövaikuse katkestasid oiged ja allasurutud ohked, täis ahastust ja kannatust. Südantlõhestavad hääled palusid abi.

Kui päike tõusis, oli lahinguväli kaetud meeste ja hobuste surnukehadega. Vaesed haavatud mehed olid tontlikult kahvatud ja kurnatud. Mõned, kelle lahtistesse haavadesse hakkas juba tekkima infektsioon, olid kannatustest peaaegu hullunud. Nad palusid, et keegi nende piinad lõpetaks. Üha rohkem tunti puudust veest, kraavid olid peaaegu kuivad ja enamjaolt oli sõduritel kasutada ainult reostatud ja soolakas vesi.

Kui Dunant jalutas haavatud sõdurite vahel, kes ikka ja jälle palusid temalt vett, sai ta aru, kui vähe tähelepanu neile pöörati. Ta kogus kokku kohalikud naised ja moodustas neist rühmad, kes hakkasid haavatutele viima toitu ja vett; ta pani naised veritsevaid ja parasiitidega kaetud kehasid pesema – nii saadi hakata haavu ravima; ta organiseeris kirikusse primitiivse laatsareti; ta kogus sidemete jaoks linaseid riideid ja tõi naaberlinnadest toitu ja meditsiinivarustust; ta juhatas väikesi poisse, et nad tootsid ämbritega vett; ta värbas turiste, ajakirjaniku, krahvi ja šokolaaditootja ning varsti sidusid kõik need inimesed haavu, kandsid vett

ja kirjutasid surevate meeste perekondadele hüvastijätukirju. Dunant pani tähele, et kõik abistajad olid unustanud nende poolt hoolitsetud meeste rahvuse, nüüd olid nad *tutti fratelli*, kõik vennad.

Dunant sattus kokku 20 aasta vanuse kapraliga, kellel oli vasakus küljes kuul ja kes teadis, et ta varsti sureb saadud vigastustesse. Dunant andis noormehele natuke vett, noormees tänas teda ja ütles, pisarad silmis: „Oh härra, kui sa kirjutaksid mu isale, et mu ema lohutada“. Dunant kirjutas noormehe vanematele. See oli ainus teade, mis nad oma pojalt said.

Dunant'i äriplaanid kukkusid tegelikult läbi. Ta tähelepanu juhiti kõrvale ja nii ei kohtunud ta tol päeval keisriga. Kuid ta kirjutas väikese raamatu pealkirjaga *A memory of Solferino (Solferino mälestus)*, kirjeldas nähtud ja tegi lihtsa ettepaneku.

Kas ei oleks rahu ja vaikuse ajal võimalik luua abi pakkuvaid ühinguid, mille eesmärk oleks sõjas haavataasaanute eest hoolitsemine pühendunud ja põhjaliku ettevalmistuse saanud vabatahtlike poolt?

Raamatu tulemusel loodi sõjas haavataasaanute abistamise komitee, millest kasvas välja Rahvusvaheline Punase Risti Komitee. Tema visioonist sai samuti alguse Punase Risti ja Punase Poolkuu seltside loomine kogu maailmas.

Adapteeritud Henry Dunant'i raamatust *A Memory of Solferino (Solferino mälestus)*, Rahvusvaheline Punase Risti Komitee, Genf, 1986.

Küsimus. Milline oli Dunant'i tegutsemise mõju omas ajas? Milline pikemas perspektiivis?

Foto filmist *d'Homme à Homme*

Tunnistaja astub ette

1993. aasta aprillis oli võitlus rassilise diskrimineerimise vastu jõudmas Lõuna-Aafrikas võiduka lõpuni ning seda ilma kardetud verevalamisteta. Nelson Mandela, Aafrika Rahvuskongressi (*African National Congress, ANC*) president, kes on leidnud tunnustust hingestatud juhirolli tõttu selles võitluses, oli vabastatud 27 aastat kestnud vangistusest ning president F. W. de Klerk valmistas ette üleminekut enamusvõimu põhimõttele.

10. aprillil mõrvati ANC mõjuvõimas liider Chris Hani. Ta tapeti lähilasuga oma kodu ees Boksburgis, Johannesburgis. Mõrva taga olevad isikud mõistsid, et valides oma sihtmärgiks Hani, valisid nad tõenäoliselt kõige tõhusama viisi tekitada riigis kaos ning võimaldada parempoolsetel haarata võimupositsioonid.

Järgnevalt on toodud Mandela autobiograafiast pärit lõik selle sündmuse kohta.

Chrisi surm oli lõök nii mulle isiklikult kui ka kogu liikumisele. Ta oli Lõuna-Aafrika noorte jaoks suur kanglane, mees, kes oskas kõnelda nende keeles ning keda nad kuulasid. Kui keegi üldse oleks suutnud panna mässumeelse nooruse järgima läbirääkimistel saavutatud kokkulepet, siis oleks see olnud Chris. Meie riik oli habras. Paljud olid mures, et Chrisi surm võib vallandada rassidevahelise sõja, sest noored võivad oma kanglasest teha märtri, kelle eest ohverdada ka enda elu ... See mõrv oli hullumeelne ja lootusetu katse läbirääkimised nurjata.

Samal päeval helistas politseisse naine, kes teatas tapja auto registreerimisnumbri. Ning juhuslikult oli see naine valge. Mandelal paluti öösel pöörduda raadio kaudu rahva poole. Oma autobiograafias kirjutab ta järgmist.

Ma ütlesin, et rahu- ja läbirääkimisprotsessi ei tohi peatada. Kogu oma autoriteediga ütlesin: kutsun kõiki inimesi jääma rahulikuks ning austama Chris Hani mälestust, jäädes distsiplineeritud rahuvõitlejaks. Täna öösel soovin oma hinge sügavaimatest soppidest jõuda kõigi lõuna-aafriklasteni, mustade ja valgeteni. Üks valge mees, täis eelarvamusi ja vihkamist, tuli meie maale ja sooritas teo, mis oli niivõrd võigas, et kogu meie rahvus vaarub praegu katastroofi serval. Üks valge naine (...) aga riskis eluga ning me võime tapja kindlaks teha ja õigusemõistjate ette tuua.

Mõrv ei suutnud tekitada kaost ja rassidevahelist sõda, rahu- ja läbirääkimisprotsess jätkus.

Adapteeritud Nelson Mandela raamatust *Long walk to freedom: The autobiography of Nelson Mandela*, (Pikk jalutuskäik vabadusse: Nelson Mandela autobiograafia). Back Bay Books, Little, Brown and Company, Boston, 1994.

Küsimus. Millega naine ette astudes riskis?

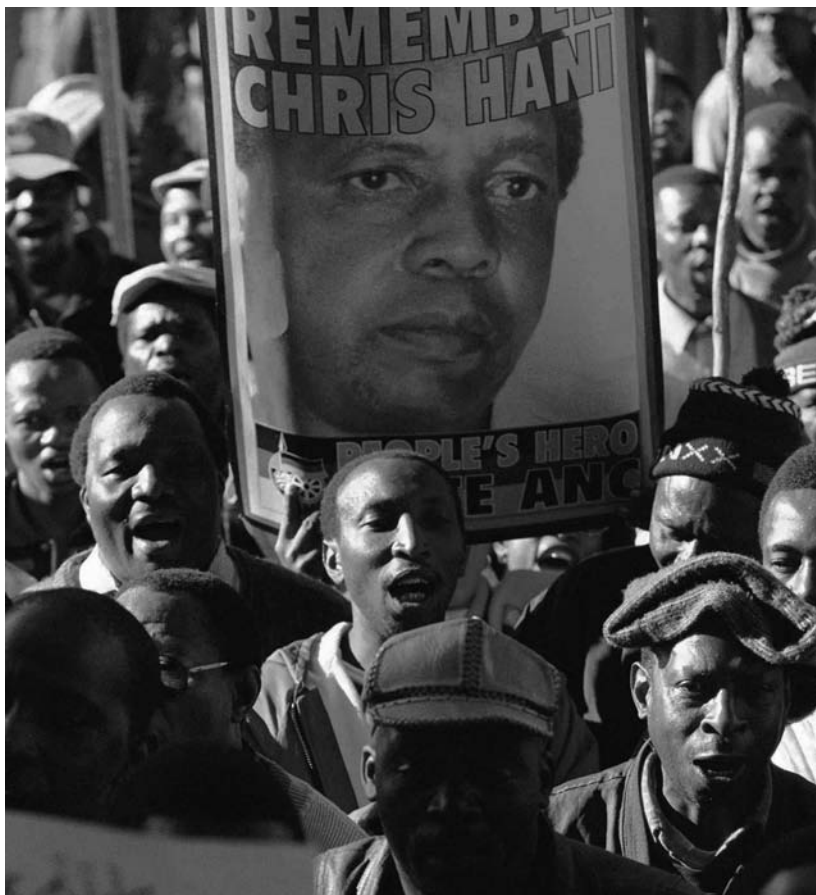

Foto: Adil Bradlow / AP

Üksinda pingil

Segregatsiooni legaliseerinud seadused ei võimaldanud kuni 1954. aastani paljudes Ameerika Ühendriikide osariikides mustadel õpilastel käia valgete lastega samas koolis. Kui ülemkohus tunnistas segregatsiooni kogu maal seadusevastaseks, töötas Arkansase kuberner, et keeldub ettekirjutust täitmast.

„Kui neegrilapsed proovivad tulla Central High Schooli, siis hakkab tänavatel voolama veri!” kuulutas ta. Arkansase osariigis asuva Little Rocki linna haridusnõukogu arvas aga teisiti. Õppeaasta algul 1957 nõustus selle hetkeni ainult valgeid lapsi koolitanud Central High School oma õpilaskonda lubama üheksa mustanahalist õpilast. Üks neist üheksast oli Elizabeth Eckford. Samas palus Little Rocki hariduskolleegium nende üheksa lapse vanemaid, et nad oma lapsi kooliteel ei saadaks, sest kolleegium kartis, et mustanahaliste vanemate kohaolu võib inimesi provotseerida. Lepiti kokku, et kõik üheksa last kogunevad ning neid saadab kooliteel advokaat. Elizabeth aga sellest kokkuleppest teada ei saanud ning hakkas üksi kooli minema.

Kui ta kooli lähedal bussist väljus, nägi ta vihastest valgetest koosnevat rahvahulka ja sadu relvastatud sõdureid, kelle kuberner oli saatnud, et takistada mustade laste sisenemist kooli. Elizabeth arvas, et koolini on turvaline liikuda Arkansase sõdurite kaitse all. Sõdurid aga sundisid ta lahkuma.

Rahvahulk kukkus mind mõnitama ja jälitama. Äkki hakkasid mu põlved värisema ja ma mõtlesin, kas ma ikka suudan seda teha. See oli pikim tänavavahe, mida ma olen eales pidanud läbima. Kuid isegi siis ei olnud ma liiga hirmul, arvates, et korrakaitsjad kaitsevad mind. Kooli ette jõudes läksin ma ühe korrakaitsja juurde, ent tema vaatas ainult otse enese ette ega astunud eest, et mind läbi lasta. Ma ei teadnud, mida teha. Just sel hetkel laskis üks teine korrakaitsja valgeid õpilasi läbi. Kui mina katsusin ennast temast mööda pressida, tõstis ta aga täägi. Keegi hakkas karjuma:

„Lintšige ta ära! Lintšige ta ära!”

Ma püüdsin leida kas või ainsa sõbraliku näo. Mu pilk kohtas ühe vanema naise pilku, ent too andis mulle laksu. Ma vaatasin kaugemale ja nägin bussipeatuses pinki. Jooksin pingini ja istusin maha.

Osa rahvahulgast järgnes Elizabethile pingini, karjudes Tõmmake ta oksa!, mis tähendab lintšimist. Viimaks, kui Elizabethile tundus, et ta on pingil istunud juba terve igaviku, astus Elizabethi juurde valge naine Grace Lorch ja kõnetas teda. Elizabeth tõstis aeglaselt silmad, vaatas üles võõra poole ning viimaks tõusis. Tihedalt tema kõrval kõndides viis naine ta lähedalasuva bussipeatuseni. Elizabeth läks bussi ja põgenes rahvahulga eest.

Adapteeritud Juan Williamsi raamatust *Eyes on the prize: America's civil rights years 1954–1965* (Silmad auhinnal: Ameerika kodusõjaaastad 1954–1965), Penguin Books, New York, 1987.

Küsimus. Miks ei takistanud rahvahulk Grace Lorch'i viimast Elizabethi turvalisse kohta?

Foto: Bettmann/Corbis

Samm-sammult

Kui Natsi-Saksamaa Teises maailmasõjas Poola vallutas, hakkasid vallutusväed ellu viima juutide vangistamise ja tapmise poliitikat. Inimesed, kes tabati juutide varjamiselt, tapeti. Mõnigi jäeti teistele ähvarduseks pooduna avalikele platsidele rippuma. Sellest hoolimata otsustasid mõned inimesed juute aidata. Stefa, katoliiklik tehasetöoline, tegi uskumatult palju, et üht võõrast inimest aidata. 1942. aastal palus politseinik Laminski, Poola põrandaalune, Stefa abikaasal Jerezil varjata paar päeva juudi naist Irenat. Abielupaar organiseeris oma ühetoalises korteris naisele peidupaiga. Paarist päevast sai nädal, nädalatest kuu. Mõne kuu pärast käskis Jerezy Irenal lahkuda, aga Stefa nõudis, et naine jääks nende koju. Vihaselt lahkus Jerezy korterist, vandudes, et läheb räägib natsidele: tema naine varjab juuti.

Mida Stefa tegi?

Ma helistasin Laminskile ja tema läks mu mehega rääkima. Laminski ütles Jerezyle:

„Siin on mu püstol, kui sa räägid kellelegi Stefast ja Irenast, ei ela sa kauem kui viis minutit. Esimene kuul läheb sinu pähe.“ Pärast seda ei tulnud mu mees enam koju tagasi. Sellega lõppes minu abielu, aga politseinik Laminski aitas meid ka edaspidi.

Kas Stefa oli teadlik teda valitsevast hädaohust?

Loomulikult ma teadsin. Kõik teadsid, mis juhtub nendega, kes juute varjavad. Irena ütles:

„Ma olen sulle hirmsaks koormaks, ma lähen ära.“ Aga mina ütlesin: „Siiamaani oled sa olnud siin ja me oleme hakkama saanud, võib-olla läheb edasigi kõik hästi. Kuidas sa saad end üles anda?“ Ma teadsin, et ei saa lasta tal minna.

1944. aastal tõusid inimesed Varssavis okupatsiooni vastu üles, kuid kaotasid. Kätemaksuks hakkasid natsid evakueerima kõiki tsiviilelanikke, välja arvatud väikeste lastega emad.

Irena jaoks, kes vaatamata

sidemele, mida ta alati näol kandis, oli silmnähtavalt juudi välimusega, tähendas see kindlat surma. Mõistes ohtu, võttis Stefa vastu raske otsuse. Ta nuttis, kui ülejäänud lugu jutustas.

Kui meid hakati evakueerima, käskisin ma Irenal võtta oma laps. Ma ütlesin:

„Ma püüan sinu juurde jääda. Kui ma ära kaon, hoolitse mu poja eest nagu ta oleks su oma laps.“ Kui Saksa ametnik nägi Irenat lapsega, käskis ta naisel minna tagasi oma korterisse. Mingil põhjusel lubati minul temaga koos minna.

Kuidas julges Stefa riskida oma lapsega?

Ma teadsin, et Irena hoolitseb tema eest hästi. Liatigi ei teadnud keegi, mis minust saab. Ma oleksin samuti võinud surma saada.

Adapteeritud Nechama Teci raamatust *When light pierced the darkness* (Kui valgus tungis läbi pimeduse), Oxford University, New York, 1986.

Evakuatsioon: inimeste viimine kodust kinnipidamislaagrisse
Põrandaalune: inimesed, kes salaja natsi valitsejate vastu võitlesid, püüdes neid maalt välja ajada

Küsimus. Kuidas panustasid Irena ellujäämisse erinevad inimesed?

Foto: AP

Julge müüja

Bangkokis on tänavanurk, kus vahel kaklesid poistekambad. Ühel päeval norisid mehaanikakooli poisid ühe teisest koolist pärit poisi kallal ja ajasid oma ohvrit mööda tänavat taga. Vaene poiss jooksis elu eest. Ta jõudis tänavanurgal oleva väikese poeni. Tagaajajad olid selles poes igapäevased kliendid.

Poemüüja nägi, mis toimub. Poiss koputas ta uksele.

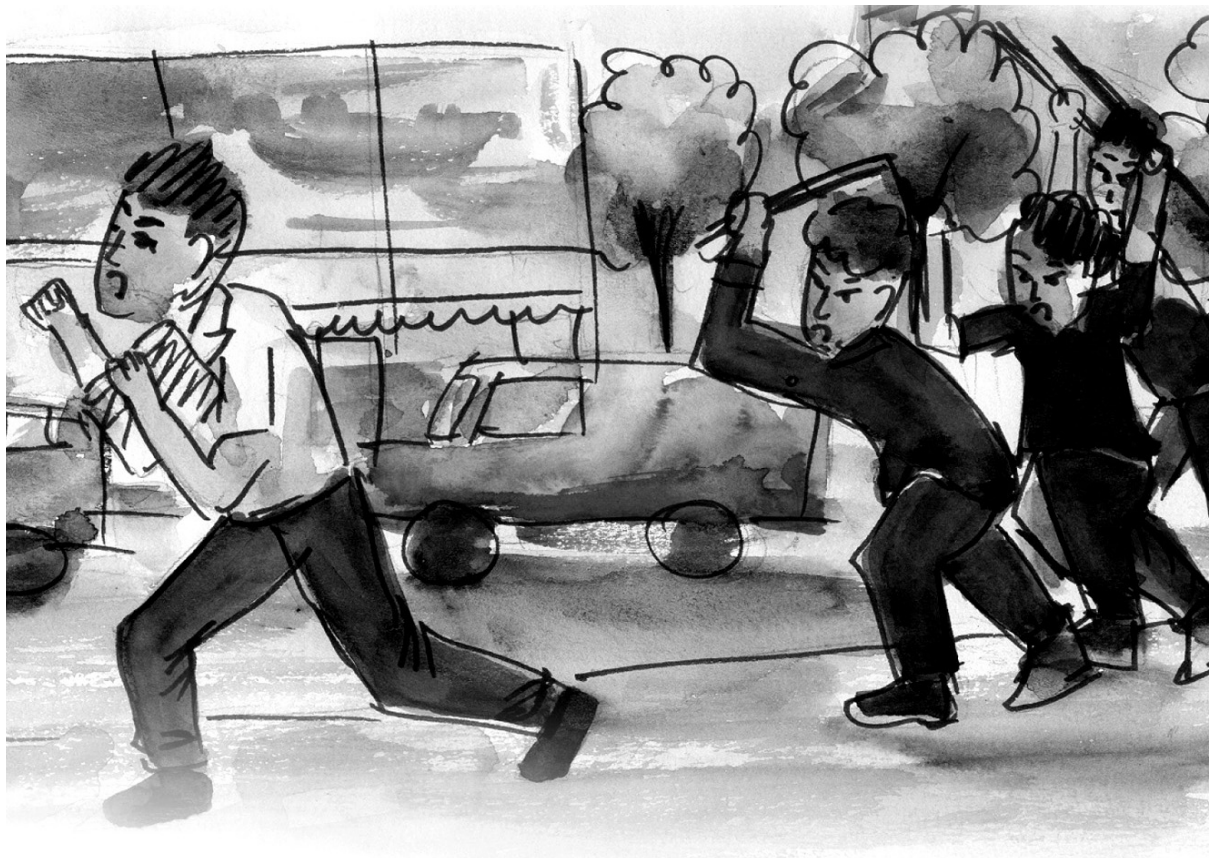
Kiiresti avas müüja poe tagaukse ja laskis poisi sisse. Ta peitis poisi ära.

Julget müüjat ei peatanud mõte, mis võiks juhtuda siis, kui ründav poistekamp poodi sisse astuks ja oma vaenlase tema juurest leiaks. Teda ei peatanud mõte, mis saaks tema ärist tulevikus, kui need poisid teaksid, et ta oli nende vaenlase päästnud.

Allikas: Achara Permpool

1. moodul: Humanitaarne vaatenurk

Küsimus. Millised olid müüja valikuvõimalused, kui ta nägi poissi oma ukse taga? Milline oleks võinud olla iga võimaluse tagajärg?

Illustratsioon: Tanchanok Taksiri

Külaelanikud leevendavad laagriolusid

Batković, Bosnia ja Hertsegoviina, 24. jaanuar 1993

Kogu eelmise suve olid islami ja horvaadi vange täis topitud veoautod vuranud Ilija Gajići köögiviljatalust mööduval maanteel. Sõjaväelased ei küsinud kunagi külaelanikelt luba, et paigutada koonduslaager riigi viljahoidlatesse. Gajić kartis, et Balkani ajaloo kõige hullem aeg kordub taas.

„Koonduslaagrid ei too kellelegi midagi head,” ütles 62-aastane serblane, 4000 elanikuga küla vanem.
„Mul oli valus seda vaadata.”

Kui tulid teated peksmistest ja tapmistest, otsustasid tema ja teised külvavanemad avaldada protesti. Tema lugu on selle pidevalt kurjust külvava sõja üks rääkimata lugu: lugu serblastest, kes võtsid riski, et oma kaaskondsete elutingimusi parandada.

„Me soovisime teha hea tahte žesti. Me tahtsime, et neid koheldaks nii, nagu me tahaksime, et teine pool kohtleks meie vange,” ütles ta. Septembri alguses juhtis Gajić delegatsiooni lähedalasuvasse sõjaväe peakorterisse Bijelinas ja nõudis, et vange peksnud vahid välja vahetataks.

„Nad ei olnud siit pärit. Ka nende pereliikmed olid olnud ohvrid ning nad tahtsid samal moel kätte maksta,” ütles Gajić. „Nii me palusimegi võimuorganeid, et need vahid asendataks kohalikega.”

Kõigepealt sõjaväekomandör keeldus isegi ütlemast, kes vastutab laagri eest, meenutas mees. Läbirääkimiste toon teravnes. Üks delegatsiooni liige lausus sõjaväekomandöridele, et nad ei taha uut Jasenovacit, viidates horvaadi fašistide poolt Teises maailmasõjas püstitatud koonduslaagritele, kus mõrvati kümneid tuhandeid serblasi, juute ja mustlasi.

„Iga korralik inimene ütleks sama,” arvas Gajić. „Me ei tahtnud, et külaelanikke süüdistataks kõiges toimivas. Me tahtsime päästa külaelanike maine.” Valvurite juuresolekul ei soovinud vangid varasema perioodi õudustest eriti rääkida. Aga nad kinnitasid vabastatud kinnipeetavate lugusid peksmisest suurte puuprussidega, ohjeldamatust düsenteerias, mida põhjustasid kohutavad sanitaaringimused, ja peentest kavalustest, mis mõeldi välja külastavate delegatsioonide lollitamiseks, näitamaks, et laagris pole ühtegi alla 18 ja üle 60 aasta vanust inimest

Kinnipeetavate sõnade kohaselt oli septembriks peksmise või halva kohtlemise tagajärjel surnud vähemalt 20 inimest, aga peale külaelanike sekkumist paranesid tingimused oluliselt.

Tingimused on ikka veel algelised, kuid mitusada kinnipeetavat käib nüüd kuuel päeval nädalas lähedal asuvas tehases tööl, kus nad saavad paremini süüa, mitte aga palka. Kinnipeetavad räägivad valvurite kohta häid sõnu ning valvurid tunnevad selle üle heameelt. „Meil ei ole tunnet, et peame vange peksuma,” ütles Dragolić, üks uutest kohalikest valvuritest. „Me räägime nendega.”

Igas barakis on nüüd isegi televiisor ja uue aasta paiku töid valvurid kinnipeetavatele slivovitši, ploomiviina. „Ma usun, et serblased ei ole nii halvad, kui neid näidata püütakse,” tõdes Gajić. „Selle kohta leiab tõendeid kindlasti ka mujalt, mitte ainult Batkovićist.”

Allikas: Roy Gutman, A Photo: Michel Comte / RPRK Witness to Genocide (Genotsiidi tunnistaja), Macmillan, London, 1993

Millised olid kõrvaltvaatajate valikud ja sotsiaalne surve?

Foto: Michel Comte/ICRC

Uurimisteema 1B. Humanitaarsete tegude uurimine

Uurimisteemas 1A lugesid, mängisid läbi ja analüüsisid õpilased mõningaid tõsilugusid kõrvaltvaatajatest. Uurimisteema 1B eesmärk on aidata õpilastel mõista ja defineerida mõistet *humanitaarne tegu*, st käitumist, mis on kõikide tõsilugude keskmes.

Definitsioon, mida selles uuringus humanitaarse teo kohta kasutatakse on järgmine: tavaline inimene tegutseb selle nimel, et kaitsta kedagi, kelle elu või

inimväärikus on ohus ning keda ta tavaolukorras ei kaitseks.

Pärast humanitaarse teo defineerimist ning võimalike riskide ja takistuste hindamist uurivad õpilased mõnda reaalselt humanitaarset tegu, mis on ette tulnud relvakonflikti situatsioonis, ja arutavad tekkinud riske ja esinenud takistusi.

EESMÄRGID

- mõista humanitaarse teo olemust
- mõista sotsiaalse surve mõju olukorrale, kui kellegi elu või inimväärikus on ohus
- olla võimeline identifitseerima humanitaarseid tegusid uudiseid kuulates / vaadates ja igapäevaelus

ALLIKAD

- Hääled sõjast – 1

ETTEVALMISTUS

Vaadake üle „Märkmed õpetajale 10. Tõsilugude ja uudiste kogumine“.

Valmistage ette kaks vastava sisuga stendi.

[1. Humanitaarse teo tunnused. 2. Ühiskondlik surve.]

AEG

üks 45- kuni 60-minutiline õppetund

1. HUMANITAARSE TEO MÕISTE (15 minutit)

Tutvusta humanitaarse teo kolme tunnust ja lase õpilastel tuua näiteid illustreerimiseks uurimisteema 1A tõsilugudest.

Humanitaarse teo tunnused

- kaitseb inimese elu ja inimväärikut
- puudutab tihti kedagi, keda te tavaliselt ei kaitseks
- sageli on sellega seotud risk või isiklik kaotus

Humanitaarsed teod nõuavad tihti, et inimene astuks ohvrit kaitstes vastu ühiskondlikule survele. Kasutage järgnevat **ühiskondliku surve** skaalat näitamaks, kui tugevalt ühiskondlik surve soodustab või takistab humanitaarse teo sooritamist.

Ühiskondlik surve

Vastupidine kaitsmisele

Kaitsmist soodustav

Humanitaarsete tegude uurimine

Küsi uuritud tõsilugude või õpilastele teada sündmuste põhjal.

- Kuhu te teo skaalal asetaksite ja miks?
- Kuidas mõjutas ühiskondlik kontekst kellegi elu või inimväärikuse kaitseks välja astumist?

[Näiteks: ühiskondlik surve oma asjadega tegelemiseks või ühiskondlik surve tagakiusamisega ühinemiseks muudavad ohvri päästmise keerulisemaks.]

Võimalikud küsimused:

- Miks ei olnud teised kõrvaltvaatajad juba appi läinud?
- Kuidas muutis kõrvaltvaataja tegevus teiste inimeste suhtumist abisse?
- Miks selles loos kõrvaltvaatajalt abi EI oodatud? Millist sotsiaalset survet nad aitamiseks trotsisid?
- Milliseid näiteid oskate te tuua ajaloost selle kohta, kuidas kultuur, klass või usk mõjutavad seda, kas inimesed kaitsesid ohvrit?
- Kas te oskate tuua näiteid ühiskondliku surve heast ja halvast mõjust?
- Julgusta õpilasi viitama varem analüüsitud tõsilugudele või tooma muid näiteid.

2. HUMANITAARSETE TEGUDE KÄSITLEMINE HILJUTISTE RELVAKONFLIKTIDE NÄITEL (20 minutit)

Esitle „Hääled sõjast – 1“.

Anna õpilastele üks löik ja palu neil kirjalikult kirjeldada seda humanitaarset tegu. Siis lase neil lühidalt kirjeldada seda intsidenti, toetudes järgmistele punktidele.

- Mis juhtus?
- Kuhu nad selle teo **ühiskondliku surve** skaalal paigutasid ja miks?

TÄHELEPANU: Kui vaja, arutage kõigepealt üks löik kogu rühmaga läbi, et näidata, kuidas olukord ja tunded toovad sõja ajal esile pinged, mis töötavad humanitaarsete tegude vastu.

Analüüsi õpilaste tööd.

Võimalikud küsimused:

- Kas on vahet, kas ohtlikus olukorras on keegi, keda me ei tunne, või keegi, keda me peame vaenlaseks?

Ma ei mõista, miks naabrid ja sõbrad meid ei aidanud, ei öelnud meile isegi tere. Nad ütlevad, et neil ei lubatud seda teha. Mina niimoodi ei käituks. Ma vähemalt küsiks sõduritelt, mis toimub, ja püüaksin neid peatada.

Etnilise puhastuse ohver

Humanitaarsete tegude uurimine

3. HINNAKE RASKUSI, MIS TEKIVAD SEoses OTSUSEGA TEGUTSEDA (10 minutit)

Arutage humanitaarsete tegude kolmandat tunnust sageli on sellega seotud risk või isiklik kaotus.

- Millised võivad olla riskid?

[Näiteks emotsionaalsed, sotsiaalsed, psühholoogilised, füüsilised.]

Lase õpilastel valida üks humanitaarne tegu ja välja tuua raskused või riskid, mis nende arvates võivad sellega kaasneda.

Aita õpilastel mõista, et inimeste humaanset käitumist mõjutavad isikuomadused ja erinevad elukogemused.

LÕPETUSEKS (5 minutit)

Tee kokkuvõte, tulles tagasi humanitaarsete tegude tunnuste juurde. Kui võimalik, illustreeri iga tunnust õpilaste toodud näidetega.

! JUHTMÕTTED

- Humanitaarsed teod on teod, mis kaitsevad kedagi, kelle elu või inimväärikus on ohus, eriti keegi, kes tavaolukorras kaitset ei saaks. Sageli on sellega seotud risk või isiklik kaotus.

(See definitsioon on üks paljudest, mis on nende uuringute tarbeks kasutusele võetud.)

- Humanitaarne tegu, mille eesmärk on elu ja inimväärikuse kaitsmine, võib mõneski olukorras olla keeruline, eriti siis, kui sellega on seotud inimene, keda peetakse vaenlaseks.

*Ma lugesin raamatut **Scarlet Pimpernelist**, kes Prantsuse revolutsiooni ajal päästis surmamõistetuid. Talle näis risk meeldivat. Ma arvan, et iseloom tegi selle talle lihtsamaks.*

Ameerika tudeng

Lisategevused

AJALUGU JA KULTUUR

Kirjutage teile (oma kogemustest või kinost, raadiost, televiisorist, raamatust, ajaloost või maailmas sündinust) teada humanitaarsest teost.

Õpilased on toonud selliseid näiteid nagu Richard Lövisüdantravinud Salah El Dini ja Oskar Schindler 20. sajandist.

MEEDIA

Otsige meediast tõsilugusid humanitaarsete tegude kohta. Koondage leitu kausta või stendile.

Kirjutage leitud tõsilugudest kokkuvõtted, kirjeldades, kus ja millal konkreetne humanitaarne tegu toimus, ning lisage meediaallikas.

Analüüsige neid humanitaarse teo kolme tunnuse põhjal

- kaitseb elu ja inimväärikust
- puudutab tihti kedagi, keda te tavaolukorras ei kaitseks
- sageli on sellega seotud risk või isiklik kaotus

Hiljuti sõdades olnud inimesed kirjeldavad humanitaarseid tegusid, mis nad on läbi elanud, pealt näinud või millest nad on kuulnud.

- 1 *Kui vaenlased mu abikaasa minema viisid ning koonduslaagrisse panid, viis üks vaenlaste leeri kuuluv mees talle toitu ja riideid, ja keegi ei teadnud seda. Ta ei saanud takistada mu mehe äraviimist, aga ta aitas teda, nagu vähegi suutis. Ma tahaksin väga selle mehega kohtuda.*
– Naine, kelle mees jäi sõjas kadunuks
- 2 *Meie külas oli üks maja, kus elasid vaenlasleeri inimesed, üks perekond. Mu isa kaitses seda maja ja ma olen selle üle uhke. Inimesed tahtsid nad ära tappa või minema sundida, aga mu isa kaitses neid.*
– Ema
- 3 *Ma läksin appi ühele inimesele, kelle kodu oli pommitamise käigus hävinud ja see inimene oli tapnud ühe minu pere liikme. Aga ma aitasin teda, sest minu väärtushinnangud sundisid seda tegema. Ja tema ei tea, et mina tean, et ta on tapnud ühe mu sugulase. Sellest hoolimata aitasin ma teda.*
– Kirikupea
- 4 *Meiega koos olid vanemad inimesed, teise poole vangid ja tsiviilisikud. Me kohtlesime neid inimlikult, sest nad olid meist vanemad. Me ei saanud neid vabaks lasta, aga me kohtlesime neid hästi. Meie ei otsustanud, mis edasi saab. Aga meiega koos olid nad kaitstud ja neil oli turvaline olla.*
– Sõdur
- 5 *Me võtsime kinni vaenlase sõdureid, kes olid seotud meile lähedaste inimeste surmaga, aga me viisime nad arsti juurde ja hoolitsesime nende eest. Meie usk ei luba meil sõjavange tappa või neile halba teha.*
– Puusepp ja endine võitleja
- 6 *Seal olid inimesi vedanud autojuhid, kes ei teadnud, kas nad saavad veel kunagi koju või mitte, nad riskisid oma eluga nende eest, keda nad ei tundnudki.*
– Ajakirjanik
- 7 *Ma olin 14 aastat vana ja pidasin vahti ühes kontrollpunktis. Üks auto peatus. Kui ma nende dokumente vaatasin, siis selgus, et üks reisija oli moslem. Ma andsin neile kiiresti dokumendid tagasi ja käskisin juhil minema sõita. Ma teadsin, et kui ma oleksin teada andnud, et see inimene on moslem,*

oleks see olnud tema lõpp. Ma käitusin nii, sest ma olen korralikust perest pärit tüdruk, kellel on kindlad väärtushinnangud.

– Endine võitleja

- 8 *Ma nägin viit meie sõdurit, kes viisid 500 tsiviilelanikku külast vangi. Ma teadsin, et seda polnud ette nähtud, ning püüdsin neid takistada, aga meie sõdurid takistasid mind. Nad tõstsid isegi relvad, et mind tulistada. Ma läksin ja rääkisin sellest oma komandörile. Siis sain ma relva ning mul õnnestus nende tegutsemine peatada. Need tsiviilelanikud on siiani elus.*
– Sõdur
- 9 *Ma kohtusin naisega, kes põgenes koos tütreaga. Tal oli vaid üks pada ilma riisita. See oli halb. Ma küsisin temalt, miks ta sõjatooni tagasi minna tahab. Ta ütles, et tahab minna tagasi oma külla. Ma ütlesin: „Sul on pada, aga riisi ei ole. Võta pool minu riisist endale.“ Ja ma andsingi pool talle. Ta tänas mind ja ütles midagi, mis mul siinemaani peas kõlab. Ta ütles, et ta polnud iial kohanud ühtegi niisugust head sõdurit nagu mina.*
– Sõdur
- 10 *Kaotuse eest põgenevad sõdurid läksid meie linnast läbi. Kuigi nad olid vastaspoole sõdurid, aitasid meie linna inimesed neid, nagu oskasid. Sõdurid olid väga tänulikud ja me viisime nad piirile. Nad läksid üle, televisioonigrupid filmisid seda kõike, ja nad said abi, arstiabi ja muud.*
– Sõjalesk
- 11 *Mu poeg võttis mõne inimese vangi, seitse või kaheksa eksinud inimest. „Ma peksan nad vaeseomaks,“ ütles ta, sest tema isa oli surma saanud. Aga järgmisel päeval tuli ta tagasi ja ütles, et oli nad minema lasknud.*
– Ema

Allikas: „Hääled sõjast“ on adapteeritud uurimisteemast, mis viidi läbi RPRK Inimesed Sõjas kampaania tarbeks.

Uurimisteema 1C. Kõrvaltvaataja dilemma

Uuringutes 1A ja 1B käsitlesid õpilased tõestisündinud humanitaarseid tegusid takistuste ja riskide vaatenurgast, millega kõrvaltvaatajad enne tegutsemist kokku puutusid, ning nende tegeliku käitumise kohest või pikaajalisemat mõju või tagajärgi. Uurimisteema 1C tutvustab „Tutvugem humanitaarõigusega“ dilemmaõpetust ja uurib humanitaarseid tegusid detailsemalt: käesolev uurimisteema asetab õpilased ühe kõrvaltvaataja positsioonile ja paneb nad mõtlema, kas sooritada humanitaarne tegu või ei, sunnib neid

arvestama kõikide asjasse segatud inimeste seisukohaga ja tähelepanelikult uurima tegutsemise eesmärke ning võimalikke tagajärgi.

Kuigi suurem osa humanitaarseid tegusid sisaldavad dilemmat, siis kohe mooduli alguses dilemmaõpetust ei rõhutata, et õpilased mõistaksid humanitaarsete tegude tõelist olemust, enne kui neil tekib vajadus neid analüütiliselt töödelda. Paljud humanitaarsed teod on tegelikult impulsiivsed.

EESMÄRGID

- mõista keerukaid olukordi, millega kõrvaltvaatajad võivad kokku puutuda, nähes inimväärlikuse ohustamist
- õppida analüüsima dilemmat

ALLIKAD

Dilemma: ta lõbutses pisut

Dilemma tööleht

ETTEVALMISTUS

Vaata üle *Metoodikajuhendi* dilemmasid puudutavad märkmed, sealhulgas kolmas õpituba.

Kui võimalik, vaadake õppevideo vastavat osa.

AEG

üks 45- kuni 60-minutiline õppetund

1. DILEMMA MÕISTE TUTVUSTAMINE (10 minutit)

Kasuta dilemma mõiste tutvustamiseks tuttavaid ütlusi.

*„Ma olen neetud, kui teen ja neetud kui ei tee.“ – „Vihma käest räästa alla.“
(Lisa oma õpilastele tuttavaid väljendeid.)*

Julgusta neid avaldama oma arvamust sellest, mis on dilemma. Palu neil tuua näiteid ja selgitada, miks toodud näited on dilemmad.

Määratle dilemma peamised omadused:

- olukord, mis nõuab otsust, kuidas toimida (kaasa arvatud otsus mitte midagi ette võtta)
- igal võimalikul valikul on eeliseid ja puudusi

Rõhuta, et dilemma puhul võib näida võimatu isegi valida halbadest lahendustest kõige vähem halb, sest:

- iga valik näib põhjustavat probleeme
- pole kindel, millised on valiku tagajärjed

Kõrvaltvaataja dilemma

Kasutades üht moodulis pakutud tõsilugu või mõnda õpilaste toodud näidet, lase õpilastel teha dilemma lahenduse ettepanekuid. Uurige iga ettepaneku puhul järgmist:

- Milline on pakutud tegevuse soovitud tagajärg?
- Kas see võib kaasa tuua ka teisi tagajärgi? (Uurige võimalikke tagajärjeahelaid.)
- Mis võivad olla olukorra ettenägematud ja teadmata tagajärjed?
- Kes on veel olukorraga seotud? Kuidas mõjutab neid teie tegutsemine? Millisena näevad nemad teie tegutsemist? Kuidas mõjutavad tulemust teiste arusaamad?

2. ANALÜÜSIGE WENDY HUMANITAARSE DILEMMA KEERUKUST (30 minutit)

Esitle Wendy arusaama dilemmast: „Ta tegi natuke nalja.“

Lase õpilastel panna end vanglavärava taga ootava Wendy olukorda, kirjutades kahest asjast:

- mida nemad Wendy asemel teeksid
- millised oleksid nende tegutsemise tulemused

Andnud õpilastele aega kirjutamiseks, palu neil arutleda Wendy dilemma üle, tema rolli kõrvaltvaatajana ja mida ta võinuks teha. Alustage sellest, et keskendute vangi olukorra uurimisele Wendy seisukohast.

- Mida arvavad Wendy ja valvur vangi inimväärikusest?

Seejärel kasutage dilemma töölehte, et leida Wendy dilemma lahendamise võimalusi. Iga õpilaste poolt tehtud ettepaneku puhul palu neil esile tuua võimalikud **tagajärjed**:

- vangile
- Wendy lootusele näha oma vangistatud sõpra
- valvuri praegusele (ja hilisemale) käitumisele
- naise vangistatud sõbrale

Võimalikud küsimused

- Millised võiksid olla vastava tegutsemise positiivsed tagajärjed humanitaarses mõttes?
- Kas võib juhtuda, et selle valiku puhul kellegi olukord halveneb? Kelle?

Võid tähistada linnukesega (✓) need tagajärjed, millel oleks humanitaarses mõttes positiivne mõju, ja ristiga (✗) need, millel oleks negatiivne mõju.

Pärast arutelu lase õpilastel mõne minuti jooksul otsustada, mida nad nüüd Wendy asemel teeksid. Lase neil oma valik kirja panna ja seda põhjendada.

Seejärel paluge neil jagada oma valikuid ja põhjendusi teistega.

TÄHELEPANU Kui õpilastele sobib, aita neil selle reaalse juhtumi tagamaid mõista nii, et soovivad neil ette kujutada Wendy ja vangivalvureid oma rühma liikmetena, aga vangi teise, poliitiliselt, majanduslikult ja militaarselt nende kontrolli all oleva rühma liikmena.

Kõrvaltvaataja dilemma

3. LÕPETUSEKS: SISEMISED JA VÄLIMISED JÕUD (5 minutit)

Võtke teema kokku, lastes õpilastel koostada neli nimekirja.

TUNDED & TAJU	
1 mis mõjutavad Wendy otsuseid	2 mis mõjutavad valvuri käitumist
TINGIMUSED	
(ajalised piirangud, erinev jõuvahekord, toimumiskoha mõju)	
3 mis mõjutavad Wendy otsuseid	4 mis mõjutavad valvuri käitumist

Rääkides dilemma vastavatest aspektidest, õpivad õpilased ära tunda isiklike vaatenurki ja väliseid tingimusi, mis mõjutavad inimese pingutusi rahuldada teiste vajadusi.

! JUHTMÕTTED

- Paljudes humanitaarsetes tegudes seisavad inimesed dilemma ees, kas kaitsta kedagi või mitte, kui tegutsemine võib tähendada riski või kaotust neile endile või kaitset vajavatele inimestele.
- Igal otsusel võib olla keerukaid ja pikaajalisi tagajärgi kõikidele asjaosalistele.

*Protesti puudumine
võib kinnitada halva teo
toimepanija usku oma
teosse.*

Ervin Staub,
The roots of evil (Kurja juured)

Ta tegi lihtsalt natuke nalja

Apartheidi ajal püüdis Lõuna-Aafrika valgenahaline naine Wendy külastada mustanahalist sõpra, kes oli poliitilise tegevuse pärast vangi mõistetud. Valged vanglajuhid kuulutasid, et selles vanglas ei lubata kunagi valgetel musti külastada. Wendy läks vangla komandandi juurde, kes kutsus ta oma kabinetti. Võib-olla seetõttu, et naise abikaasa oli kohaliku linnalehe toimetaja, lubati naisel sõbraga kohtuda. Ta läks tagasi sissepääsu juurde, et oodata sõpra, kellega ta kohtuda soovis. Järgnev on tema jutustus selle kohta, mis edasi sai.

Oodates märkasin ma sissepääsu lähedal noort neegervangi, kes kandis lühikesi khakivärvi vanglapükse ja pluusi. Ta oli närviline ja alandlik — nagu keegi, kes püüab rahuldada valge baasi* tuju või kapriisi. Ta seisis seal, just nagu oleks talle antud käsklus seal seista ja oodata. Ilmus valge valvur, ja kui ta vangist mööda läks, tegi ta mehe poole ähvardava liigutuse ja hakkas tema peale karjuma. Valvuri hääles polnud viha, ta tegi lihtsalt natuke nalja. Vangi käed tõusid automaatselt kaitsma keha võimalike hoopide eest. Üks käsi kerkis kõhu ette ja teine pea juurde ning vang kokutas vastuseid küsimustele ja pilgetele, mis valvur tema poole saatis.

Siis sammus valvur jälle edasi, minu poole. Ta nägi, et ma teda ammuli sui vaatasin, ja kui tema mulle otsa vaatas, siis sain aru, et ta polnud mitte ainult uhke oma teo üle, vaid tema silmis olin ma valge nahavärvi tõttu automaatselt teo kaasosaline.

Ta läks minust tüdinud ilmel mööda, kadus hetkeks ja tuli musta mehe poole sammudes tagasi. Kui ta lähemale jõudis, hakkas must mees alandlikult kummardama ja tema käed tõusid uuesti kaitseasendisse. Valvur tundis sellest ilmselget heameelt. Tema publik (mina) tegi etenduse tema jaoks veel nauditavamaks.

* Baas, vastutav isik, apartheidi kontekstis rõhuja.

Allikas: Donald Woods'i *Biko*, Paddington Press, Ltd, London, 1978

Küsimus: Mida Wendy peaks tegema?

TEISED ARUTLUST VAJAVAD VAATENURGAD:

- valvur
- vang
- Wendy vangistatud sõber
- vangla komandant

Dilemma tööleht

Probleem:	
Tegevus:	
Poolt:	Vasti:
Tegevus:	
Poolt:	Vastu:
Tegevus:	
Poolt:	Vastu:
Valiku otsused ja põhjendused:	

1. moodul: Humanitaarne vaatenurk

Meedia lehekülg

Eesmärk: julgustada õpilasi kasutama seda, mida nad elu ja inimväärikuse kaitsmise kohta igapäevaoludes õpivad.

1. Leidke uudistest tõsilugu, mis räägib humanitaarsest teost.
2. Kirjeldage lühidalt toimunut.
  - Kelle inimväärikus on ohus?
  - Mis asjaolud takistavad abi osutamist?
  - Kes osutas abi? Kas ta ütles midagi abistamise põhjuste kohta ja kui ütles, siis mida?

Hindamine

HINDAMISMEETODID

• Jooksev hindamine

„Avastades humanitaarõigust“ (THÕ) annab õpetajale võimaluse iga päev uurida, mida õpilased õpivad ja millest nad võivad valesi aru saada. Selleks pakuvad hea võimaluse aktiivsed õpimeetodid, näiteks arutelu klassiga, väikerühmatöö, ajurünnak ja rollimängud.

Tunni lõpus võta viis minutit, et õpilased kirjutaksid ühe- või kahelauselise vastuse küsimusele *Mida ma täna õppisin?* ja *Kas mul on küsimusi?* Loe vastused läbi ja kasuta neid järgmises tunnis õpilaste teadmiste täiendamiseks ja vaeleusaamade selgitamiseks.

• Õpilaste töömapp

Läbi terve mooduli palutakse õpilastel intervjuuerida inimesi, võtta seisukoht mingi teema suhtes ning kaitsta seda näidetega, illustreerida mõisteid luuletuste, näidendite või kunstitöödega või kirjutada kindlal teemal sügavutimise uurimustöö.

Sea iga õpilase kohta sisse kaust või mapp, kuhu kogud kirjatööde mustandid, kunstitööd, intervjuud ja ajaleheväljalõiked, mis õpilane on klassi toonud. Aeg-ajalt vaata koos õpilasega tema töö üle, et kontrollida edasiminekut rahvusvahelise humanitaarõiguse mõistmise teel.

Riputa õpilaste tööd seinale.

• Moodulilõpuküsimused

Mooduli 1 käsitlemise lõpetuseks on võib-olla hea mõte pühendada viimane tund kirjutamisülesandele, et õpilased saaksid läbi mõelda, mida nad on õppinud. Seda võib teha, andes õpilastele ühe esseeküsimuse (20–30 minutit) ja kaks–kolm lühivastust nõudvat küsimust (igaüks 10 minutit).

1. Esseeküsimused (vali üks)

- Valige materjalidest (või võtke oma) näide vägivaldaga kokkupuutunud kõrvaltvaataja kohta. Pange ennast kõrvaltvaataja olukorda. Millise valiku teete teie? Millised on tagajärjed? Mida otsustate teha ja miks?
- Kuidas arendada humanitaarset käitumist? Arutlege, mis võib takistada humanitaarseid tegusid ja miks on takistusi keeruline ületada (või kuidas neid ületada).

2. Lühivastusega küsimused (vali kaks).

- Defineerige: kõrvaltvaataja, humanitaarne tegu ja dilemma.
- Tooge uudistest üks näide humanitaarse teo kohta ja selgitage, miks peate näidet humanitaarseks teoks.
- Mida tähendab humanitaarsete tegude samm-sammuline olemus?

Küsimustele saab lisa, kui palud õpilastel väikerühmades sõnastada uusi küsimusi ja valida neist mõni terve klassi esseeküsimuseks. Võid lasta igal õpilasel välja pakkuda ühe küsimuse, millele ta siis ise kirjalikult vastab. Õpilasi hinnatakse nii küsimuse kvaliteedi kui ka vastuse sisukuse alusel. Võid valida ühe tsitaadi ajaleheartiklist, õppematerjali küljerubriigist või mujalt. Palu õpilastel leida tsitaadi keskne sõnum ja vastata, kas nad on sellega nõus või mitte.

Hindamine

HINDAMISKRITEERIUMID

Õpilase vastus on tõhus, siis kui ta:

- kasutab selliseid mõisteid nagu kõrvaltvaataja, võitleja, dilemma, ahelreaktsioon ja teisi materjalides leiduvaid termineid
- toob seisukohtade põhjendamiseks konkreetseid argumente
- vastus sisaldab näiteid meediast, intervjuudest, klassi arutelust ja vaba aja lugemismaterjalidest.

Eelnimetatud tehnikad on lihtsalt ettepanekud, kuidas aidata teil hinnata seda, kuidas õpilased „Õpime tundma humanitaarõigust (RHÕ)” materjalidega töötavad. Kohandage materjale vastavalt oma vajadustele.

Interneti-allikad

HUMANITAARNE VAATENURK / ÜLDOSA

- Ameerika Ühendriikide Kongressi Raamatukogu koostatud eri maade ajaloo, kultuuri ja poliitika detailse ülevaate seeria.
<http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/cshome.html#toc>
- Entsüklopeedia Britannica
<http://britannica.com/>
- Funk and Wagnalls
<http://www.funkandwagnalls.com/>
- Yahoo! igapäevased uudised ülevaade
<http://dailynews.yahoo.com/>
- Amnesty International on-line
<http://www.amnesty.org/>
Kasutatav araabia, inglise, prantsuse ja hispaania keeles
- Human Rights Watch
<http://www.hrw.org/>
Kasutatav araabia, hiina, inglise, prantsuse portugali, vene ja hispaania keeles

HUMANITAARSED TEOD

- Albert Schweitseri leht
<http://www.pcisys.net/~jnf/>
- Andestusuuringu kampaania
<http://www.forgiving.org/>
- Õpetaja teejuht holokaustis: vabastajad
<http://fcit.coedu.usf.edu/holocaust/people/rescuer.htm>
- Juudi õpilaste sidusuurimuskeskus: vabastajad
<http://www.us-israel.org/jsource/Holocaust/rescuetoc.html>
- Peacemakers
<http://www.myhero.com/peacemakers/>
Interneti-lehekülg lastele ja lastelt, mis räägib nende kangelastest. Nende kangelaste seas on ka selliseid, kes on andnud oma panuse maailma, rahvusliku ja etnilise rahu tagamisesse.
- Nobeli rahupreemia
<http://www.nobel.no/indexen.html>
Kasutatav inglise ja norra keeles
- Yad Vashem: Holokausti märtrite ja kangelaste mälestusasutus
www.us-israel.org/jsource/Holocaust/rescuetoc.html

Interneti-allikad

Saamaks lisainfot selles moodulis näidetena kasutatud eri riikide, konfliktide ja tõsilugude kohta, soovitame järgmisi sidusallikaid.

LAHINGU JÄRELMÕJU

- Rahvusvahelise Punase Risti Komitee ajalugu
<http://www.icrc.org/eng/history>
Kasutatav inglise, prantsuse ja hispaania keeles
- Solferino lahing (tänapäevased ajaleheartiklid)
<http://www.hillsdale.edu/dept/History/Documents/War/19e/late/1859-Solferino.htm>
Solferino mälestus Eesti keeles kättesaadav

ÜKSINDA PINGIL

- Tsiiviilõiguseadus ja -ajalugu (Ameerika Ühendriikide Justiitsministeerium)
<http://www.usdoj.gov/kidspage/crt/crtmenu.htm>
Noortele inimesele mõeldud Internetilehekülg.
- Little Rocki keskkooli 40. sünnipäeva koduleht
<http://www.centralhigh57.org/>

TUNNISTAJA ASTUB ETTE

- Truth and Reconciliation Commission
<http://www.truth.org.za/>
- Yahoo! täielik ülevaade. Lõuna-Aafrika
http://asia.fullcoverage.yahoo.com/fc/Asia/South_Africa/
- Yahoo! täielik ülevaade. Truth and Reconciliation Commission
http://dailynews.yahoo.com/full_coverage/world/south_africa_truth_and_reconciliation_commission/
- Sõjakuriteod 20. sajandil. Tõde ja leppimine Lõuna-Aafrikas (audio)
<http://www.npr.org/programs/specials/warcrimes/index.html>

SAMM-SAMMULT

- Poola: Sallivusmuuseum Multimeedia õppekeskus
<http://motlc.wiesenthal.org/pages/t061/t06162.html>
- Varssavi geto ülestõus (United States Holocaust Memorial Museum)
<http://www.ushmm.org/outreach/wgupris.htm>
Noortele mõeldud Interneti lehekülg.

KÜLAELANIKUD LEEVENDAVID LAAGRIOLUSID LRAAGIS

- Rahvusvahelise õiguse koalitsioon
<http://www.cij.org/icty/icty.html>
- ABC News. Algaja teejuht Balkanimaadesse
http://abcnews.go.com/sections/world/balkans_content/
- Endise Jugoslaavia Rahvusvaheline Kriminaalkohus
<http://www.un.org/icty/>

ICRC

2 moodul

Relvakonflikti piiramine

2

(Seitse õppetundi)

Milliseid piiranguid vajatakse ja miks?
Millest kehtestatud piirangud tulenevad?
Kuidas koostatakse sõjategevust piiravaid õigusakte?

UURIMISTEEMAD

2A. Sõjapurustuste piiramine (kaks õppetundi)

2B. Ajaloolised kokkulepped (üks õppetund)

2C. Fookuses on lapssõdurid (kaks õppetundi)

2D. Fookuses on jalaväemiinid (kaks õppetundi)

MÕISTED

Sõjas kohaldatavad piirangud

Tsiviiliskud ja mittevõitlejad (võitlusvõimetud võitlejad)

Inimõigused

Kaitse

Laste vajadused

Valimatu toimega relvad

Konflikti edasikanduv mõju

KÕIKIDES MOODULITES

Inimväärikus

Humanitaarset käitumist takistavad tegurid

Dilemmad

Tagajärjed

Erinevad vaatenurgad

HARJUTATAVAD OSKUSED

Vaatenurga leidmine

Probleemi analüüs

Tagajärgede määratlemine

Ulatuse hindamine

2 moodul

2A

Uurimisteema 2A. Sõjapurustuste piiramine

Moodulis 1 käsitleti tavainimeste poolt teiste inimeste elu ja inimväärikuse kaitsmiseks osutatud omaalgatuslikke humanitaarakte. Uurimisteema 2A keskendub relvakonflikti ohvrite ja kaitseta isikute kaitsmiseks kohaldatavatele kokkulepetele. Fotod näitlikustavad kõigepealt üht kindlat olukorda – sõdureid, kes on vangid võetud –, et õpilased saaksid olla nii relvakonfliktis osalevate kaitseta isikute kui ka võitjate nahas. Seejärel näitab fotokollaaž sõjaolukorda uuest küljest. Selleks et elu ja inimväärikuse kaitseks vajalikke reegleid koostada, uurivad õpilased relvakonfliktist tulenevaid olukordi.

Rahvusvaheline humanitaarõigus (RHÕ) on suur seadustekogu. See teema tutvustab rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) olulisemaid, noortele õpituatsioonid kõige tähtsamaid ettekirjutusi. Õpilased uurivad nimetatud ettekirjutuste tagamaid ja võrdlevad ettekirjutusi nende enda poolt välja pakutavatega. Uurimine selgitab ka seda, kuidas on rahvusvaheline humanitaarõigus (RHÕ) seotud inimõigustega, seda, et eksisteerivad nii rahvusvahelisest humanitaarõigusest kui ka inimõigustest lähtuvad põhiõigused, mida tuleb kaitsta kõigil juhtudel, ka relvakonflikti ajal.

Moodul 2: Relvakonflikti piiramine

EESMÄRGID

- Mõista mõningaid põhjusi, miks tuleb relvakonflikte reeglendada
- Mõista, kuidas täiendavad üksteist inimõigused ja humanitaarõigus
- Teada rahvusvahelise humanitaarõiguse keskeid põhimõtteid

ALLIKAD

- Foto: Kinniseotud silmadega vang
- Fotod: Vangide marss (kaks versiooni)
- Sisekaanel oleval taskus on fotokollaaž 2A
- Millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse põhireeglid?
- Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni inimõiguste ülddeklaratsioon
- Kaks tõsilugu muinasajast

ÕPETAJALE

- RHÕ ja inimõigused – sisu ja vastastikune täiendamine
- Kui õpilased küsivad ...

ETTEVALMISTUS

Metoodikajuhend – Vaata läbi õpetajale mõeldud märkmed lühikursuse 6 juurde käivate fotode kasutamise kohta.

Vaata läbi materjal lühikursuste 4–5 kohta ja võimaluse korral teemakohane õpetajavideo.

AEG

kaks 45- kuni 60-minutilist õppetundi

Sõjapurustuste piiramine

1. AJURÜNNAK (5 minutit)

Põgus ülevaatlik arutelu

- Mis teile meenub humanitaarse teo tunnuste kohta?
- Mis takistab humanitaarsete tegude tegemist?
- Millised takistused võivad veel relvakonflikti ajal humanitaarsete tegude tegemise keeruliseks muuta?

[Näiteks kättemaksuiha, infopuudus, vahendite puudus, hirm, suur viha...]

Selgita õpilastele, et selles teemas püüavad nad selgitada, kas relvakonflikti puhul on tarvis ettekirjutusi ja millised need ettekirjutused võiksid olla.

2. SÕJAVANGIDE JA VANGISTAJATE KOGEMUSED (15 minutit)

Esitle fotot „Kinniseotud silmadega vang“. Palu õpilastel kujutleda end vangi või valvurite nahas. Palu neil oma mõtted kirja panna.

- Mida võiks vang mõelda? Mida võiksid valvurid mõelda?

Laske õpilastel paaritööna mõtteid vahetada.

Paku ükshaaval välja järgmised asjaolud.

- Kujutage ette, et vang on teie vend. Kuidas tahaksite, et teda koheldaks? Miks?
- Kujutage ette, et vang tappis lahingu käigus teie sõbra. Kuidas tahaksite, et teda koheldaks? Miks?

Korrake samu küsimusi, näidates õpilastele üht kahest fotost pealkirjaga „Vangide marss“.

Rühmaarutelu

- Kuidas tuleks relvakonflikti käigus kohelda vange?
- Eeldame, et vangidel on olulist teavet. Kas see mõjutab seda, kuidas neid tuleks kohelda?
- Mil moel on vangi inimväarikus ohus? Mil moel on ohus valvuri inimväarikus?

3. MILLISEID REEGLEID TULEKS RELVAKONFLIKTI KÄIGUS VANGIDE KAITSEKS KOHALDADA? (15 minutit)

Palu õpilastel panna kirja eeskirjad, mida tuleks nende arvates relvakonflikti käigus vangide kaitseks järgida, ja ka põhjendada iga ettekirjutuse vajalikkust.

Kirjuta õpilaste ettepanekud üles.

Arutage kirjapandut: kas olete reeglitega nõus? ei ole nõus? miks?

Kõige valitsevam emotsioon on segadusttekitav hirm ja võõras miljöö ning ebakindlus omaenese saatuse suhtes. Ebakindlust süvendab (sõprade, pere) kaotamise tunne. Kui kauaks? Alatiseks?

Vangistatud lennukipiloodi mõtted

Vangistatu on sinu vend. Jumala armust on ta sinu ligidal ja töötab sinu heaks. Ta on sinu meelevaldas, seepärast veendu, et ta oleks niisama hästi söönud ja riides, kui sa ise oled. Ära nõua talt rohkem, kui ta jaksab.

Prohvet Muhamed (570–632)

Sõjapurustuste piiramine

4. MILLISEID TEISI REEGLEID TULEKS RELVAKONFLIKTI KÄIGUS RAKENDADA?

(10 minutit)

Näita fotokollaaži. Lase õpilastel fotosid vaadata ja pakkuda välja lisareegleid, mida tuleks rakendada.

Arutage õpilaste poolt väljapakutud reegleid, lähtudes järgmistest küsimustest:

Võimalikud küsimused

- Kuidas muudaks see reegel saadavat sõjakogemust?
- Millised raskused võivad reegli rakendamisel ette tulla?
- Milliseid reegleid rakendatakse inimeste puhul, kes on *võitlusvõimetud*?

Defineerige *võitlusvõimetu* kui lahingust väljas olev. Rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) kohaselt on võitlejatel, kes muutuvad *võitlusvõimekuks* (on kas vangi võetud, haavatud või haiged ega saa seetõttu enam võidelda) õigus erikaitsele.

5. TUTVUGE RHÕ OLULISEMATE REEGLITEGA (15 minutit)

Juhata sisse teema „Millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse olulisemad ettekirjutused?”

Arutage rühmaga järgmist.

- Mis juhtuks, kui ettekirjutust ei kohaldataks? (Iga RHÕ reegli kohta eraldi.)
- Millised reeglid langevad kokku teie poolt väljapakututega?

6. RHÕ JA INIMÕIGUSED (25 minutit)

Selgita, et nii rahvusvaheline humanitaarõigus kui ka inimõigused tagavad inimestele põhikaitse.

Palu õpilastel kirja panna inimõiguste loend, et välja selgitada, mida õpilased inimõigustest teavad.

Esitle materjali „ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon”.

Lase õpilastel väikerühmatööna uurida neid õigusi ja RHÕ eeskirju.

- Millist kaitset pakuvad niihästi inimõigused kui ka rahvusvaheline humanitaarõigus?

Arutlemiseks ja arutlustulemuste esitamiseks moodusta rühmad.

Kirjeldamiseks kahte eeskirjakogumit joonistage kahest osaliselt kattuvat ringi sisaldav skeem. Lase õpilastel ringidesse kirjutada inimõiguste ja RHÕ näiteid ja näidata, mil määral need kattuvad. (Vt Õpetajamaterjali „RHÕ ja inimõigused – sisu ja vastastikune täiendamine”)

7. RHÕ PÕHIREEGLITE MEELDEJÄTMINE (10 minutit)

Lase õpilastel väikerühmades välja mõelda lühikesi fraase või hüüdlauseid, milles avalduks oluliste reeglite sisu. Näiteks: „Säästke allaandnud sõdureid!”, „Hooligem haigetest ja haavatutest!”, „Austagem embleemi!”

Teema põhjalikumaks arutamiseks soovitatakse kasutada täiendavat tegevust osast „Suhtlemine/Noorte tegevus”.

Sõjapurustuste piiramine

! JUHTMÕTTED

- Humanitaarõiguse eesmärk on kaitsta elu ja inimväärikust relvakonflikti ajal. Seda tehakse sõjapidamisvahendeid ja -meetodeid piirates, et seeläbi vähendada üldisi põhjendamatuid kannatusi ja kaitsta mittevõitlejaid, eriti aga neid, kes enam võitluses ei osale.
- Nii humanitaarõiguse kui ka inimõiguste olulisim eesmärk on kaitsta elu ja inimväärikust. Humanitaarõigus kaitseb elu ja inimväärikust üksnes sõjakonfliktide ajal, see on mõeldud rakendamiseks just sellistes äärmuslikes olukordades.

Kui sõdur on relvitu, siis vaadake, et ta ei saaks viga.

RHÕ!

Kui sõdur lamab vereloigus, ei saa me teda sinna jätta.

RHÕ!

Kui kukutad pommi, siis veendu, et see ei saaks pihta kirikule.

Kui ma päästan mõne inimese, aga mu sõdurid üritavad neid surmata, siis ma ütlen „Peatuge, pange relvad maha, võtke aeg maha, ärge tulistage!”

RHÕ!

Kui me ei kaitse tsiviilisikuid, sureb miljoneid.

RHÕ!

Kui te ka pole tööpostil, olge ikka hoolivad.

RHÕ, RHÕ, RHÕ

Elu nimel!

RHÕ, RHÕ, RHÕ

Elu nimel!

Humanitaarõiguslase koolituse
õpilaste poolt kirjutatud laul

Lisategevused

AJALUGU

Tutvuge kauges minevikus toimunud sündmustega, toetudes tekstile pealkirjaga „Kaks lugu muistsest ajaloost“. Seejärel lugege tsivilisatsiooni arengu kohta oma mandri ajaloos ja koostage ettekanne, mis vastaks järgmisele küsimusele.

Kuidas võidetud vaenlast koheldi?

MEEDIALEHEKÜLG

Valige (ajalehest või televisioonist) relvakonflikti kajastav uudis, mis tekitab teis mõtte, et *sellise käitumise vastu peaks kehtima seadus*. Kirjutage üles, milline see seadus peaks olema.

VÕI

Leidke uudislugu olukorrast, kus reegleid kohaldatakse. Selgitage iga olukorda, tuues välja reegli ja selle, mil määral seda kas järgiti või ei järgitud. Valmistage uudistelugude kohta ette stendimaterjal, mida saab aja jooksul täiendada.

LOOVTEGEVUS

Tuginedes fotole pealkirjaga „Kinniseotud silmadega vang“, korralda rühmaga liikuv pilt, nii et õpilased on foto tegelased. Las osalised olla mõne hetke liikumatud justkui kivikujud.

Seejärel palu teistel õpilastel astuda iga tegelaskuju taha ja mõelda, mida konkreetne tegelane (vang või vangistaja) võiks tunda; las õpilased väljendavad mõtteid ja tundeid, mida stseeni tegelased nende arvates mõtlesid ja tundsid.

VÕI

Kasuta jõulist kunstitööd, millel kujutatakse sõjaseaduse rikkumist või sellest kinnipidamist. Pangu õpilased oma reaktsioon kirja või väljendagu oma tundeid draamatõlgenduse kaudu. Selliseks kunstitöök võib olla näiteks Pablo Picasso *Guernica* või John Singer Sargenti *Gaasitamine*.

- Mis on toimunud? Mida veel maalil kujutatakse?
- Mis on kunstniku sõnum?

Vastandage maal sõjaväkke värbamise plakatiga või värbamisreklaamide/televisioonireklaamide tegelaskujudega.

VÕI

Lugege sõdurite poolt sõja ajal või pärast sõda kirjutatud luuletusi.

- Mis on luuletaja sõnum? Mille poolest see meenutab teie poolt väljapakutud reegleid või kunstniku sõnumit või mille poolest see eelnimetatuist erineb?

SUHTLEMINE/NOORTE TEGEVUS

Leidke moodused, kuidas levitada RHÕ olulisemaid reegleid, tehes fraase või hüüdlauseid sisaldavaid plakateid, kandes neid avalikult ette raadios või esitades fraasidest/hüüdlausestest koostatud laule.

Tehke ajurünnak ja leidke mooduseid, kuidas neid põhireegleid koolis või ühiskonnas populariseerida. Valige üks mõte, mida ellu viia. [Lõpetav uurimisteema „Mille poole edasi püüelda“ sisaldab rohkem ettepanekuid õpilastööde jaoks.]

Kinniseotud silmadega vang

Foto: Raymond Depardon/Magnum Photos

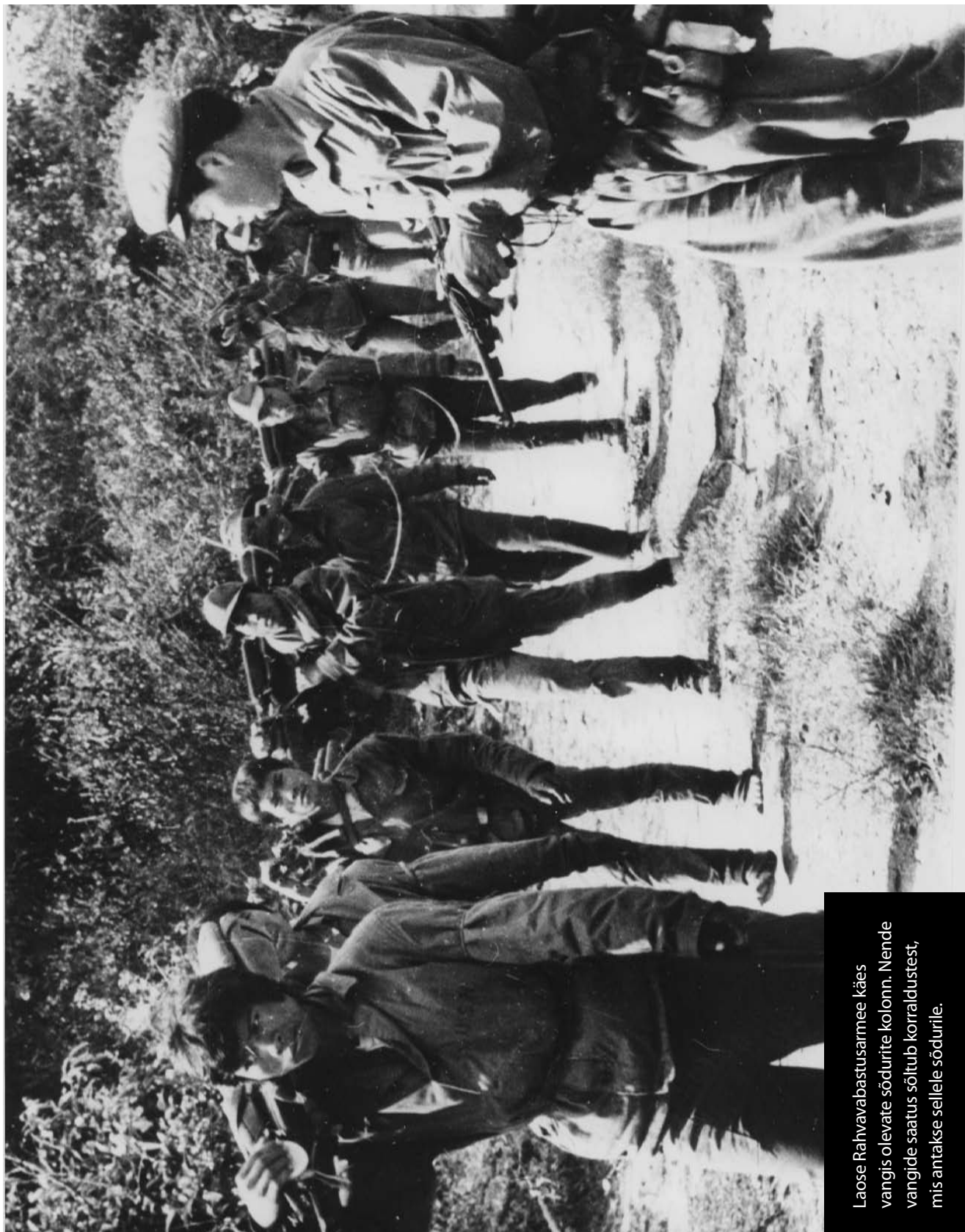
Mässajate poolt vangistatud Mali sõdur.
Toukememi rünnaku ainus ellujääja. Selle
vangi saatus sõltub vastutava isiku poolt
alluvatele antavatest korraldustest.

Moodul 2: Relvakonflikti piiramine

Vangide marss

Foto: RPRK

Laose Rahvavabastusarmee käes
vangis olevate sõdurite kolonn. Nende
vangide saatust sõltub korraldustest,
mis antakse sellele sõdurile.

Moodul 2: Relvakonflikti piiramine

Vangide marss

Foto: Robert Capa/Magnum Photos.

Ameerika vägede poolt vangistatud saksa sõdurid, Normandia, Prantsusmaa, juuni-juuli 1944. Nende vangide saatus sõltub korraldustest, mis sellele sõdurile antakse.

Moodul 2: Relvakonflikti piiramine

Millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse põhireeglid?

1 Rünnakud peavad toimuma vaid võitlejate ja sõjaliste sihtmärkide vastu.

- 1.1. Tsiiviiliseid ei tohi rünnata.
- 1.2. Tsiiviilobjekte (elamud, haiglad, koolid, palvekojad, kultuuri- ja ajaloomälestised jne) ei tohi rünnata.
- 1.3. Keelatud on tsiiviiliseid kasutada sõjaliste sihtmärkide kaitseks.
- 1.4. Võitlejatel on keelatud esitleda end tsiiviiliseidena.
- 1.5. Keelatud on tsiiviiliseid näljutamine võitlusmeetodina.
- 1.6. Tsiiviiliseid ellujäämiseks tarvilike objektide (toiduained, põllumajanduspiirkonnad, joogiveeseadeldised jne) ründamine on keelatud.
- 1.7. On keelatud rünnata paise, kaitsetamme või tuumaelektrijaamu, kui rünnak võib tekitada tõsiselt kahju tsiiviiliseid.

2 Keelatud on rünnata või kasutada relvi, mis kahjustavad valimatult tsiiviiliseid, sõjalisi objekte ja sõjaväelasi ning mis põhjustavad liigseid vigastusi ja kannatusi.

- 2.1. On keelatud kasutada erirelvi, st keemia- ja bioloogilisi relvi, pimestavaid laserrelvi, selliseid relvi, mille killud vigastavad keha või mida pole võimalik röntgenkiirtega avastada, mürke, jalaväemiine jne.
- 2.2. On keelatud nõuda või ähvardada, et armu ei anta.

3 Tsiiviiliseid, haavatuid võitlejaid ja vange peab kaitsma ja inimlikult kohtlema.

- 3.1. Kedagi ei tohi füüsiliselt või vaimselt piinata, kehaliselt karistada või kohelda muul julmal ja alandaval moel.
- 3.2. Seksuaalne vägivald on keelatud.
- 3.3. Konfliktiosalised peavad otsima ka haavatuid ja haigeid vaenlasi, kes on nende võimu all ning nende eest hoolitsema.
- 3.4. On keelatud tappa või vigastada vaenlast, kes annab alla või kes on võitlusvõimetu.

3.5. Vangidel on õigus austusele ja neid tuleb kohelda inimlikult.

3.6. Pantvangide võtmine on keelatud.

3.7. Tsiiviiliseid sunniviisiline ümberasustamine on keelatud. Etniline puhastamine on keelatud.

3.8. Vaenlase kätte langenud isikutel on õigus kontakteeruda perekonnaga ja saada humanitaarabi (toit, arstiabi, psühholoogiline toetus jne).

3.9. Haavatavatele gruppidele, näiteks rasedatele naistele, imetavatele emadele, täiskasvanust eraldi olevatele lastele, vanuritele jne, tuleb tagada erikaitse.

3.10. RHÕ keelab alla 15 aasta vanuste laste sõjategevusse värbamise ja sõjategevuses osalemise.

3.11. Igaühel on õigus õiglasele kohtumõistmisele (erapooletu tribunal, seaduskohane menetlemine jne). Kollektiivne karistamine on keelatud.

4 Sõjaväelastest ja tsiiviilsetest meditsiinitöötajaid ning meditsiiniastutusi (haiglad, kliinikud, kiirabiautod jne) tuleb austada ja kaitsta ning neile tuleb osutada kõikvõimalikku abi nende kohustuste täitmisel.

4.1. Punase Risti või Punase Poolkuu embleem on meditsiini personali ja meditsiiniteenistuste kaitse sümbol. Embleemi kandvate isikute või embleemiga tähistatud objektide ründamine on keelatud. Embleemi väärkasutamine on keelatud.

4.2. Meditsiiniüksusi ja -sõidukeid ei tohi kasutada vaenlast kahjustavate tegude toimepanemiseks.

4.3. Haavatute ja haigete ravimisel ei kohaldata mingeid eesõigusi, lähtutakse ainult meditsiinilistest põhjustest.

Millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse põhireeglid?

MÕISTED

Kaasnev kahju: rünnaku käigus tahtmatult põhjustatud kahju või purustused, kuigi oli kohaldatud ettenähtud ettevaatusabinõusid vältimaks või minimeerimaks tsiviilisikute surma, vigastamist ja tsiviilobjektide kahjustamist.

Võitlusvõimetu: vangistatud, haavatud, haige või hukkunud võitleja, kes pole enam võitlusvõimeline.

Tsiviilisik: iga inimene, kes ei ole võitleja (kahtluse korral tuleb inimest pidada tsiviilisikuks). Juhul, kui tsiviilisikud osalevad sel hetkel otseselt sõjategevuses, saavad nendest võitlejad ja nad kaotavad kaitse.

Tsiviilobjektid: kõik objektid, mis ei ole sõjalised sihtmärgid. Juhul kui tsiviilobjekte kasutatakse sõjalise tegevuse toetamiseks, muutuvad need sõjalisteks sihtmärkideks ja kaotavad kaitse.

Võitleja: isik, kes võtab sõjategevusest otseselt osa või kes kuulub relvajõudude koosseisu.

Sõjalised sihtmärgid: võitlejad ja objektid, mis olemuselt, asukohalt, eesmärgilt või kasutusalt aitavad kaasa sõjategevusele ja mille hävitamisega kaasneb selge sõjaline eelis.

ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon sätestab, et igal inimesel on õigus:

2A

- ◆ Inimväärikuse ja õiguste võrdsusele.
- ◆ Elule ja turvalisusele.
- ◆ Vabadusele, kaitsele omavolilise arresterimise ja vangistamise eest, liikumisvabadusele ja elukohta valida iga liikmesriigi piires.
- ◆ Pääseda orjusest või sunnitööst.
- ◆ Pääseda piinamisest või õelast, ebainimlikust või alandavast kohtlemisest või karistamisest.
- ◆ Pääseda sekkumisest isiku eraellu, perega seonduvasse ja kirjavahetusse.
- ◆ Abielluda ja pere luua.
- ◆ Mõtte-, arvamus-, usu- ja sõnavabadusele.
- ◆ Rahumeelsetele koosolekutele ja liitumise vabadus.
- ◆ Saada soodsad tingimused töötamiseks, puhkamiseks ja vaba aja veetmiseks.
- ◆ Tervist ja heaolu tagavale elustandardile.
- ◆ Haridusele.
- ◆ Vabale osalemisele ühiskonnaelus.

Kaks tõsilugu muinasajast

Kartaago alistujad aastal 147 eKr

Viimaks andis rahvas alla, kui 500 000 oli alles jäänud vaid 50 000. (...) Ellujäänud müüdi orjadeks ja linn anti leegionile rüüstata.

Tahtmata linna täielikult hävitada, saatsid leegionärid Scipio [üks sõjatribuun] Rooma lõplike juhiste järele. Senat vastas, et mitte ainult Kartaago, vaid kõik selle kontrolli all olnud linnad tuleb täielikult hävitada, maa tuleb künda, künnile soola külvata ja linn selgesõnalise needuse alla panna. Linn põles seitseteist päeva.

Allikas: Durant, Will, *Caesar and Christ, The Story of Civilization*, 3. köide. Simon and Schuster, New York, 1944.

Linnriik annab alla 416. aastal eKr

Niisiis sunniti Melose saare elanikud alla andma. (...)

Vallutajad hukkasid kõik väeteenistusealised mehed ning tegid naised ja lapsed orjadeks. Nad asustasid kogu saare uuesti, saates sinna 500 enda uusasukat.

Allikas: Thucydides, *Peloponnesian War*, V. raamat.

Olukord enne vallutatud ühiskonna kaitsmiseks sõlmitud kokkuleppeid.

- Milline oli vallutatud ühiskondade tulevik?
- Millised olid vallutatud ühiskondade valikuvõimalused?

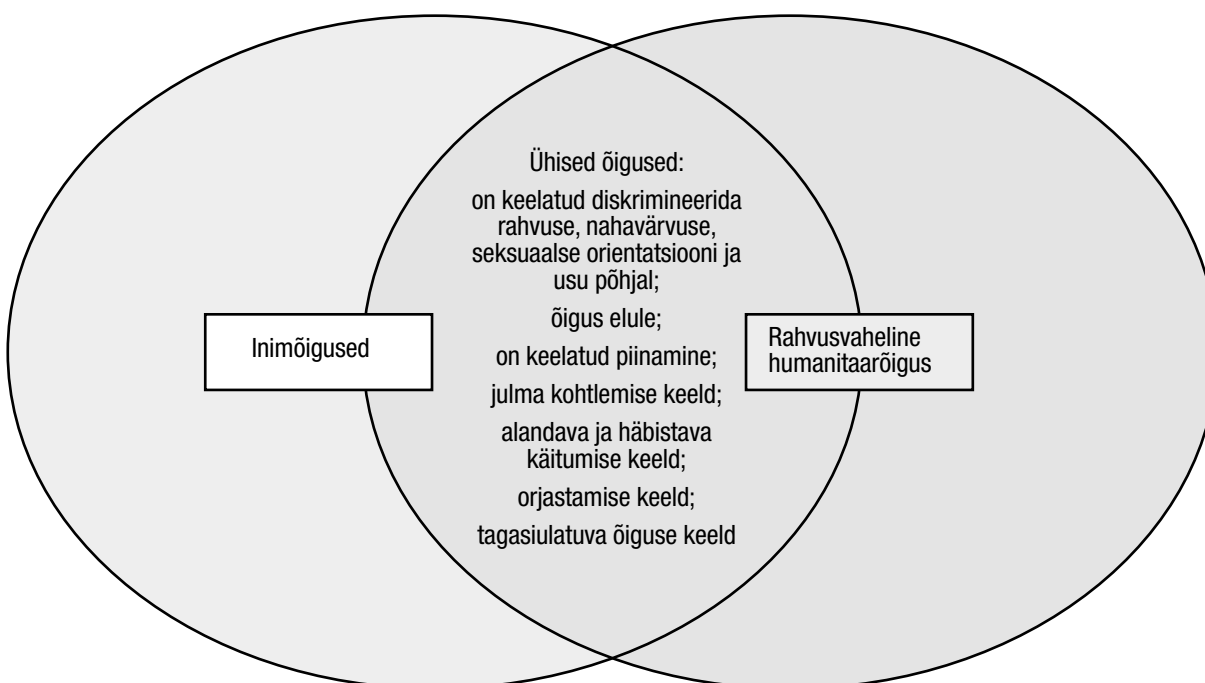
RHÕ ja inimõigused – sisu ja vastastikune täiendamine

Rahvusvaheline humanitaarõigus (RHÕ) ja inimõigused on teineteist vastastikku täiendavad kogumid. Mõlema eesmärk on kaitsta inimväärikust, kuid kumbki teeb seda erinevatel puhkudel ja eri moods.

Inimõiguseid kohaldatakse igal ajal ja igas olukorras kõikide inimeste puhul, kes kuuluvad riigi jurisdiktsiooni alla. Selle ülesanne on kaitsta üksikisikuid riigipoolse omavoli eest. Niisiis kohaldatakse inimõigusi ka relvakonfliktide ajal. Siiski lubavad inimõiguslased lepingud, näiteks kodaniku ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt, Euroopa inimõiguste konventsioon ja Ameerika inimõiguste konventsioon, rangelt määratletud tingimuste olemasolul mõningate õiguste kitsendamist *erakorralise seisukorra puhul, mis ähvardab rahva elukäiku*, mille hulka kindlasti kuulub ka relvakonflikt. Teiste sõnadega võib erakorralise seisukorra ajal piirata teatud õigusi (liikumisvabadus, isikuvabadus ja julgeolek, vabadus assotsieeruda jne) või neid ajutiselt peatada, kuid ainult *sedavõrd, kuivõrd seda nõuab olukorra teravus* (nii territoriaalselt kui ka ajalisel). Siiski on „raskekujulisi“ õigusi, mida ei tohi mitte kunagi mitte mingil tingimusel piirata ega ajutiselt peatada.

Seepärast toimib relvakonflikti ajal spetsiaalne õigussüsteem, rahvusvaheline humanitaarõigus. Tegemist on ettekirjutiste kogumiga, mis on välja töötatud just relvakonfliktide puhuks ja mille

eesmärk on kaitsta sõjaohvreid (tsiviilisikuid, haavatuid, haigeid, vange, ümberasustatud jne) ning reguleerida sõjategevust. Et seda rakendatakse ainult erandlikel asjaoludel, ei ole kitsenduste kohaldamine lubatud. Paljud sätted on mõeldud rakendamiseks rahvusvaheliste relvakonfliktide ajal, kuid mõnda kohaldatakse mitterahvusvaheliste relvakonfliktide puhul. Humanitaarõiguse olulisemaid eesmärke on kaitsta mittevõitlejate või sõjategevuses enam mitte osalevate võitlejate (vangistatud, haavatud või haiged võitlejad) elu, tervist ja inimväärikust ning piirata konfliktiosaliste õigust kasutada sõjapidamismeetodeid oma äranägemise järgi. Eesmärk on piirata relvakonfliktiga tekitatavaid kannatusi ja kahju. Võib öelda, et seda eesmärki täites kaitseb RHÕ relvakonflikti ajal olulisemaid inimõigusi. Nende hulka kuuluvad õigus elada, orjuse keelustamine, piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelustamine ning seaduse tagasiulatava rakendamise keelustamine. Erinevalt teistest õigustest (näiteks sõna-, liikumis- ja assotsieerumisvabadus), mida võib erakorralise seisukorra puhul tühistada, ei tohi inimeselt kunagi võtta RHÕ poolt tagatavaid põhiõigusi. Kui need kitsendamatud õigused kokku võtta, võib öelda, et nii RHÕ kui ka inimõigused tagavad inimesele olulised põhiõigused.

Inimõigused

Esimesed märgid inimõiguste seaduste kohta pärinevad 18. sajandist. Inimese ja kodanikuõiguste deklaratsioon Prantsusmaal 1789. aastast ja Ameerika Iseseisvuse Deklaratsioon 1791. aastast tähistavad inimõiguste kaitsmise algust. Hiljem algas inimõiguste tõsisem väljatöötamine Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) ja 1948. aasta inimõiguste ülddeklaratsiooni mõjul. 1966. aastal allkirjastati kaks olulist lepingut: kodaniku ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt (esimese põlvkonna inimõigused) ning majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt (teise põlvkonna inimõigused).

Esimene leping on jäänud standardiks. Selle eeskujul on koostatud paljud teised õigusi ja vabadusi käsitlevad lepingud ja siseriiklikud hartad. Seevastu teise lepingu mõju piiritlesid iga riigi arengupotentsiaal ja piirkondlikud iseärasused.

Kolmanda põlvkonna inimõigused hõlmavad selliseid uusi universaalseid õigusi nagu õigus arengule, rahule, tervislikule keskkonnale jne. Kuid paljud juristid ei pea neid tõelisteks õigusteks.

Inimõigusi on väärikselt hinnanud ka piirkondlikud organisatsioonid: inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsioon (1950 – Euroopa Nõukogu), Ameerika Inimõiguste konventsioon (1969 – Ameerika Ühendriikide organisatsioon), Aafrika inimõiguste ja rahvaste õiguste harta (1981 – Aafrika Ühtsuse Organisatsioon). Vaadake ka Kairo deklaratsiooni inimõiguste kohta (1990 – Islami Konverentsi Organisatsioon).

Enamik eelnimetatud juriidilistest dokumentidest näevad ette rakendusmehhanismid, seda kas siis tõhusate kohtuorganite (Euroopa Inimõiguste Kohus, Ameerika Inimõiguste Kohus) või poolkohtulike organite (ÜRO Inimõiguste Komitee, Aafrika Inimese ja Rahvaste Õiguste Komisjon) või aruandvate organite (ÜRO inimõiguste komisjon) näol.

Põhilised inimõigusalsed juriidilised dokumendid

- 1926 Orjapidamise ja orjakaubanduse keelustamise konventsioon
- 1930 Rahvusvahelise tööorganisatsiooni (ILO) sunniviisilise või kohustusliku töö konventsioon
- 1948 Inimõiguste ülddeklaratsioon
- 1948 Genotsiidi vältimise ja karistamise konventsioon
- 1950 Euroopa Nõukogu inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon
- 1965 Rahvusvaheline konventsioon rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta
- 1966 Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt (ÜRO)
- 1966 Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt (ÜRO)
- 1969 Ameerika inimõiguste konventsioon
- 1979 Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta
- 1981 Aafrika inimõiguste ja rahvaste õiguste harta
- 1984 Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastane konventsioon
- 1989 Lapse õiguste konventsioon
- 2002 Lapse õiguste konventsiooni fakultatiivne protokoll laste kaasamise kohta relvastatud konfliktidesse

Rahvusvaheline humanitaarõigus (RHÕ) (sõjaõigus või relvakonflikti õigus)

- Lepingu või tavaõigusega loodud rahvusvaheliste põhimõtete kogum, mis kehtestab piirangud vägivalda kasutamisele relvakonflikti käigus, et
  - **reguleerida sõjapidamist**, eelkõige aga selleks, et kehtestada piirangud sõjapidamise meetoditele ja vahenditele, selleks et
  - **kaitsta sõjategevuses mitte (või enam mitte) osalevaid isikuid**, st tsiviilisikuid.
- (Reaalne ja asjalik) tasakaal ühelt poolt sõjaliste vajaduste ja teiselt poolt inimlikkuse põhimõtete vahel
Keelatud on vastata vägivaldale vägivaldaga.

RHÕ alased juriidilised dokumendid

1868	Peterburi deklaratsioon
1899	Haagi konventsioonid
1949	Genfi konventsioonid <ul style="list-style-type: none"> • Genfi konventsioon haavatud ja haigete sõjaväelaste olukorra parandamise kohta (I konventsioon); • Genfi konventsioon haavatud, haigete ja merehädas sõjaväelaste olukorra parandamise kohta merel (II konventsioon); • Sõjavangide kohtlemise Genfi konventsioon (III konventsioon); • Tsiviilisikute sõjaaegse kaitse Genfi konventsioon (IV konventsioon).
1954	Relvakonflikti korral kultuuriväärtuste kaitse Haagi konventsioon
1977	Genfi konventsioonide lisaprotokollid <ul style="list-style-type: none"> • Lisaprotokoll rahvusvaheliste relvakonfliktide ohvrite kaitsmise kohta (I); • Lisaprotokoll siseriiklike relvakonfliktide ohvrite kaitse kohta (II).
1980	Ülemäärase kahjustava või purustava toimega tavarelvade kasutamise keelustamise ja piiramise konventsioon
1993	Konventsioon keemiarelvade täiustamise, tootmise, varumise ja kasutamise keelustamisest ja nende hävitamisest
1995	Protokoll pimestava laserrelvastuse kohta
1997	Konventsioon isikkoosseisu vastaste miinide kasutamise, varumise, tootmise ja üleandmise keelamisest ja nende hävitamisest
1998	Rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuut
2002	Esimese rahvusvahelise kriminaalkohtu aluseks oleva Rooma statuudi jõustumine
2005	Genfi konventsioonide lisaprotokoll täiendava tunnismärgi vastuvõtmise kohta

Kui õpilased küsivad ...

Järgmised soovitused aitavad õpilastel mõelda läbi küsimusi, mida nad ise tõstatavad selle kohta, miks riigid sõjaseadusi vastu võtavad.

1. Kui ma olen sõjas võidukas, miks peaksin siis järgima minu käitumist piiravaid eeskirju?
  - a. Arvestage oma riigi pikaajaliste huvidega. Kas soovite, et teid saadaks rahvusvahelise kurjategija maine?
  - b. Mis saab siis, kui teie pool hakkab kaotama? (Arutage ajaloolisi näiteid juhtumitest, mil mõni pool oli kindel, et ei kaota, kuid ometi kaotas.) Mis saab siis, kui teie rahvas vajab kaitset?
  - c. Piiranguist kinnipidamise põhjused on näiteks: inimväarikuse austamine, seadusega sätestatud kohustus, elukutselisus, rahuvõimaluste parandamine, süüdistamisoht, sõdurite seas korra tagamise väärtustamine, võitluspiirkonna rahva ja koduste avaliku arvamuse toetamine, vastastikune kasu, teiste riikide reaktsiooniga arvestamine.
2. Miks need reeglid üldse olemas on, kui neid kogu aeg rikutakse? [Vt ka moodul 3.]
  - a. Neid reegleid ei rikuta kogu aeg. Enamikel juhtudel peetakse reegleist kinni.
Kas reeglitest kinnipidamine ületaks uudistekünnist? Tavaliselt käsitlevad uudised just vägivalatsemisi.
  - b. Need ettekirjutused aitavad kaasa paljude inimeste kaitsmisele isegi siis, kui nendega arvestatakse vaid osaliselt.
  - c. Reegleid rikutakse tihti seepärast, et võitlejatel puudub hirm sanktsioonide ees.
3. See on ka põhjus, miks riigid peavad tagama, et nii sõjavägi kui ka avalikkus tunneksid RHÕ valdkonda hästi, et RHÕ rakendamise üle teostataks järelevalvet ja et RHÕ sätteid jõustataks. Kas kedagi kunagi sellise üleastumise eest karistatakse?
  - a. Genfi konventsioonid nõuavad, et iga riik kehtestaks siseriiklikud õigusaktid, millega nähakse ette karistused kõigile, kes rikuvad või käsivad toime panna konventsioonide rikkumisi. Samuti peavad riigid sätestama menetluse otsimaks ja andmaks kohtu alla igauht, kes paneb toime või käsib toime panna selliseid rikkumisi – seda olenemata isiku rahvusest.
4. Miks raisata ressursse vaenlase vangide eest hoolitsemisele?
  - a. Kui teie ei aita vaenlase vange, siis mida tähendab see teie rahvusaaslastele, keda vaenlane vangis hoiab?
  - b. Vangide varustamine põhilise eluks tarvilikuga ei mõjuta teie võitlusvõimet kuigivõrd.

Kui õpilased küsivad ...

5. Kes neid reegleid jõustab?
- Esmane vastutus kehtestatud eeskirjade järgmise eest lasub vaenujalal olevatel pooltel (konfliktis osalevad rahvused või relvarühmad).
  - Peale selle on rikkumiste toimepanemisel igal konventsioonidega liitunud riigil õigus ja kohustus astuda samme vältimaks rikkumiste toimepanemist ja karistada raskeid rikkumisi toimepannud isikuid. (Vt 2d eespool.)
  - Maailma üldsus on üha enam hakanud täitma oma osa. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Julgeolekunõukogu asutas 1993. ja 1994. aastal rahvusvahelised kriminaaltribunalid, et võtta vastutusele endises Jugoslaavias ja Rwandas 1990. aastail toimepandud tõsiste rikkumiste eest vastutavad isikud. Roomas 1998. aastal toimunud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konverentsil võeti vastu statuut, millega rajati alaline Rahvusvaheline Kriminaalkohus. Nagu kõikide lepingute puhul, peavad riigid sellega liituma. Kohus asutatakse ametlikult siis, kui statuudiga on liitunud 60 riiki. Statuut jõustus 1. juulil 2002. Täna on kohtul 111 liiget. [Vt ka moodul 4.]
  - Reeglitest kinnipidamise „jõustamine“ ei ole RPRK (või rahvuslike Punase Risti või Punase Poolkuu ühingute) ülesanne. Kui RPRK saab rikkumistest teada, teavitab ta konfidentsiaalsete aruannete kaudu vastutavaid ametivõime. RPRK eesmärk on märkamatuks jääva diplomaadina veenda vaenujalal olevaid pooli sõjaseadust täitma. Ülemaailmse RPRK austamise aluseks on organisatsiooni erapooletus ja neutraalsus. RPRK on arvamusel, et diskreetsus ja veenmine on enamasti parim võimalus, et tagada ligipääs kõikide konfliktiosaliste ohvritele. [Vt ka moodul 5.]

Allikad: *What's Fair – You Decide*, Kanada Punane Rist;
Even Wars Have Limits, Austraalia Punane Rist

Uurimisteema 2B. Ajaloolised kokkulepped

Uurimisteema 2B eesmärk on näidata jõupingutusi, mis inimkond on möödunud sajandite jooksul teinud, et kokkulepete või reeglitega piirata sõdade laastavat mõju.

Soovitav on neid kokkuleppeid käsitleda pärast seda, kui õpilased on tutvunud vajadusega kõnealuste reeglite järele ning tänapäeval kohaldatava kokkuleppega, rahvusvahelise humanitaarõigusega (uurimisteemas 2A).

EESMÄRGID

- Jõuda äratundmisele, et aja jooksul on paljudes riikides välja töötatud relvakonflikte reguleerivaid kokkuleppeid
- Õppida tundma mõne varase kokkuleppe keelde ja nõudeid
- Näidata seost juhtunu ja humanitaarnormide täiustumise vahel

ALLIKAD

- Loomade käitumine ja võitlejatele mõeldud koodeksid
- Sõjapidamise näidiskoodeksid
- Millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse põhireeglid?
- Maailma kaart (kui võimalik)

AEG

kaks 45- kuni 60-minutilist õppetundi

1. Millised on varaseimad tõendid relvakonflikti puhul järgitavate reeglite kehtestamise kohta? (10 minutit)

Julgusta õpilasi selle küsimuse üle mõtisklema ja oma mõtteid esitama, arutage nende ideid. [Ühene vastus puudub, mõte on selles, et reegleid on püütud kehtestada juba väga ammu.]

Vajaduse korral seosta õpilaste mõtted tekstiga „Loomade käitumine ja võitlejatele mõeldud koodeksid“.

2. Ajaloolised kokkulepped (25 minutit)

Esitle materjal „Sõjapidamise näidiskoodeksid“.

Võimalikud küsimused

- Millised reeglid on kirjas enam kui ühes kokkuleppes?

[Näiteks on kaitse all võitlemisse mitte kaasatud või enam mitte võitlevaid isikuid – mittevõitlejad; keelatud on mõne relvaliigi kasutamine.]

- Kas mõni kokkulepe ka selgitab kehtestatud reeglit? Millised need selgitused on?

[Näiteks sõjameeste au käsitlevad kokkulepped jne.]

- Kas leidsite kokkulepetest ka ettekirjutusi, mis sarnanevad teie poolt väljapakututega?

Ajaloolised kokkulepped

3. Ülemaailmne levitamine (10 minutit)

Las õpilased näitavad maailma kaardil piirkondi, kust kokkulepped pärinevad.

Kohelge vange hästi ja hoolitsege nende eest.

Kong Fuzi (551–479 eKr)

! JUHTMÕTTED

- Inimesed on alati püüdnud piirata brutaalset sõjategevust.
- Ajaloost võib tuua palju näiteid kokkulepetest, mille eesmärk on olnud ohjeldada vägivalda, vähendada asjatuid kannatusi ning piirata sõjapurustusi.

Lisategevused

MEEDIALEHEKÜLG/KIRJANDUS

Arutage tunnis ühte tõsilugu võitluses osalenud inimestest – lugu, mida on rääkinud teie pereliikmed või mida olete kuulnud teiste suust. See võib olla ka lugu, mida olete näinud kinos, teatris või televisioonis või kuulnud raadiost. See võib olla milline tahes lugu – loomadest, legend, religioosne lugu, minevikusündmus või ilukirjandusest loetu.

- Kas loo võitluses osalevatel tegelastel oli ka kokkuleppeid, mis oleks selgitanud, millised tegevused on võitluse käigus keelatud?
- Kas nad järgisid seda kokkulepet? Milline mõju kaasnes kokkuleppe järgimisega (rikkumisega)?

Pidage meeles, et kokkulepe ei pea alati olema kirjalik. Kokkuleppe eelduseks on see, et tegemist on ettekirjutuse või reeglilogumiga, mida kõik peaksid järgima. Selleks võivad olla ka kõigile teadaolevad, kuid kirja panemata eeskirjad.

AJALUGU

Täiendava uurimistöö tarbeks vali üks näide tekstist „Sõjapidamise näidiskoodeksid“. Vaadake järele, millal ja kus see on kirjutatud. Kas leiate midagi reeglite koostaja ja nende kasutuselevõtuga kaasnevate asjaolude kohta?

VÕI

Vali relvakonflikt, mis leidis aset enam-vähem samal ajal ja samas kohas kui mõni näide tekstist „Sõjapidamise näidiskoodeksid“. Tutvuge olukorraga (kasutage raamatuid, Interneti, filme jne.). Otsige tõendeid kokkulepet järginud võitlejate, aga ka nende kohta, kes reegleid rikkusid. Jõudke otsusele, millist mõju avaldas kokkulepe sel ajal ja selles kohas.

Loomade seadused ja sõdurite seadused

Hundid annavad kahevõitluses kaotajale armu

Kui hundid võitlevad teineteise vastu karja liidripositsiooni nimel, ei tapa võitja kaotajat, kes annab alla ja võtab kuuleka positsiooni.

Mugandatud allikast *The Wolf Education and Research Center*, www.wolfcenter.org

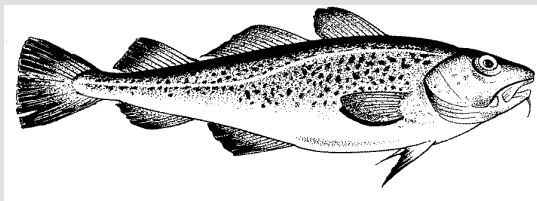

Võitlevad lõhed lehvivad allaandmise märgiks musta lippu

Kui Atlandi noored lõhed kaklevad kudemiskoha pärast jões, annab rüseluses halvemal positsioonil olev lõhe alla, kusjuures tema nahk ja silmaümbrus muutub tumedamaks. Seejärel jätab võitja ta pikapeale rahule.

„Selles peitub võitluse käigus märguandmise ilu,“ ütleb lõheuurija John E. Thorpe. „Nahavärvuse muutumine annab kaladele võimaluse oma erimeelsustest üle saada ilma, tekitamata füüsilisi vigastusi.“

Kohandatud allikast *Science News*, S. Milius, 1999.

Mõõga kontrollimine

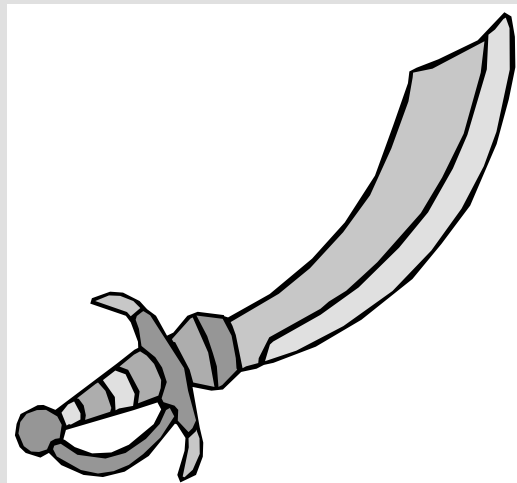
Vägivald, eriti isaste toimepandav vägivald, on inimkonnale väga suur oht. See peab olema reeglistatud. Mis ongi olnud iga teadaoleva ühiskonna keskne antropoloogiline eeldus. Ent vägivald on võitleja töövahend. Meie peame õppima relvi kasutama. Mõõk on püha instrument, mida tuleb kasutada arukalt. Inimesed, kes kasutavad mõõka valimatult, ei austa oma relva. See nõue ei ole mitte ainult kristlike kommete, vaid ka islami ja Jaapani bushido tavade iidne koostisosa.

Teisisõnu usun, et sõjapidamisreeglid põhinevad tsiviliseeritud maailma suuremas osas väga iidsetest juurtest, sest et vägivald on hädaohtlik kõigi ühiskondade jaoks, mistõttu peavad ühiskonnad leidma viisi vägivalda kontrollimiseks. Ja nad teevad seda, kuuludes sõdalaste hulka,

kes peavad teatud eeskirju järgima.

Michael Ignatieff

Kohandatud allikast *The Warrior's Honor: Ethnic War and the Modern Conscience*, Vintage, London, 1999.

- Mida mõeldakse võitleja töövahendi all?
- Kas nõustute, et ühiskond peaks määratlema, millised inimesed peaksid relvi kandma?

- Kas inimesed kasutavad allaandmist tähistavaid märke?
- Kas liigid saavutavad midagi head sellega, kui lasevad kaotajal alla anda, ilma et ta tapetaks või saaks viga?

Sõjapidamise näidiskoodeksid

VIII sajand eKr – Vana-Kreeka

Lelantini tasandiku sõja käigus leppisid osapooled kokku viskerelvade kasutamise keelustamise.

VII sajand eKr – Vana-Kreeka

Pärast I Püha Sõda töötas võidukas pool mitte kunagi enam piiramisrõngas olevaid kaasmaalasi jätta ilma söögist ja veest.

VI sajand eKr – Vana-Kreeka

Kokkulepped, mis reguleerivad riikidevahelisi konflikte:

- Mõnikord on sõjategevus kohatu: peab järgima vaherahu, eriti näiteks olümpiamängudeks kehtestatud.
- Sobimatu on sõjategevus mõnede isikute ja kohtade puhul: peab austama jumalate kaitse all olevaid pühapaiku ja inimesi, eriti sõnumitoojaid ja härdalt palujaid.
- Õige on pärast lahingut vaenlase surnukehad tagastada kui seda on palutud; palve oma võitlejate surnukehad tagastada on võrdväärne allaandmise tunnistamisega.
- Sõjavangid tuleks lunaraha eest pigem vabastada kui ilma pikema jututa hukata või sandistada.
- Sissepiiratud vastaste karistamist tuleb ohjeldada.
- Sõda on sõdurite vaheline asi, mittevõitlejad ei tohiks olla rünnakute esmasteks sihtmärkideks.
- Lahinguid peaks pidama sobival (suvisel) sõjakäikude ajal.
- Piirama peaks kergrelvastuse kasutamist (nt viskerelvad).

KOINA NOMINA (ÜLDINE TAVA)

Sõjapidamise näidiskoodeksid

I sajand eKr – India

90. *Kui ta võitleb lahingus vaenlasega, ärgu rünnaku puiduga kaetud relvadega ega sellistega, mille otsad on kidalised, mürgitatud või põlema pandud.*
91. *Ärgu rünnaku seda kes katab oma kehaga kõrgealist inimest või eunuhhi, ega ka seda kes on ühendanud käed palveks, ega seda kes põgeneb juuste lehvides, ega seda kes istub maas, ega seda kes ütleb, et on „sinu omaste hulgast“;*
92. *ega seda kes magab, ega seda kes on kaotanud oma rõngassärgi, ega seda kes on alasti, ega seda kes on relvitu, ega seda kes ilmselt ei osale võitluses, ega seda kes parajasti võitleb teise vastasega;*
93. *ega seda kelle sõjariistad on purunenud, ega ka seda keda piinab kurbus, ega seda kes on rängalt haavatud või seda kes on hirmul, ega seda kes põgeneb; kuid kõigil neil juhtudel peab meeles pidama ausa võitleja kohust.*

MANU KOODEKS

Sõjapidamise näidiskoodeksid

VII sajand – Lähis-Iida

Kui sa võidad lahingu, ära tapa põgenevat sõdurit või haavatud võitlejat; ära paljasta mitte-juuti ega riku saladuskatet; ära moonuta surnukehi; ära sisene ühtegi majja ilma volitusega; ära võta ära nende vara; ära piina naisi isegi siis kui nad solvavad sind või sinu valitsejaid; ning meenuta Jumalat, et võita tema armu.

KALIIF ALI IBN ABITALEB

XII-XVI sajand – Euroopa

Kuigi on raske leida Rüütliajastul täpselt kirja pandud reegleid, on selge, et koodeksit tunnustati. Näiteid tuleb otsida nendest reeglitest innustatud julgusest, suursugususest, mõistvusest ja halastusest, mida vaid täiuslik mees suudab läbi elu kanda. Rüütlid pidid hoolt kandma vaeste (feodaalajastul kuulusid nende hulka ka haiged), rõhutute ja leskede eest.

Sõjapidamise näidiskoodeksid

XIII sajand – Euroopa

Kirik keelas Sõjaõigusega (*jus in bello*) vibude kasutamise sest polnud „väarikas“, et ratsarüütlid langesid kauge maa tagant hariliku matsi poolt lastud nooltest.

„*Jus militare*“ -ga sätestati relvaseadusest tulenevate süüdistuste lahendamine eri sõjalise või kuningliku kohtu pädevusse (Rüütelkonna kohus Inglismaal, Pariisi parlament Prantsusmaal) kus juristid selgitavad ettekirjutusi esinedes ametlikult kaitsjana. Rüütlid, ja muidugi ka aadlikud, olid ekspertideks relvaseaduse alal. Nende tunnistused olid nõutud nii seaduse määratlemisel kui selle kohaldamisel erijuhtude puhul, peegeldades *jus militare* kui rahvusvahelise rüütlitava põhiosa.

Kirik keelas Peace of God (Jumalarahu) –ga pühapaikade, vaimulike, talupoegade, naiste, laste, reisijate ja palverändurite ründamise.

Kirik keelas Truce of God (Vaherahu) –ga sõdimise mõnedel päevadel, näiteks pühapäeval ja usupühadel.

XV sajand – Inglismaa

...ükski inimene ei tohi olla nii jöhker, et midagi röövida Pühast Kirikust või seda rüüstada, ega tappa või piinata Püha Kiriku liiget, usklikku või mitte (välja arvatud juhul kui see on relvastatud); samuti ei tohi olla keegi nii julm, et tappa või piinata naist. Keegi ei tohi võtta vangi Püha Kiriku liiget (välja arvatud kui see on relvastatud).

HENRY V SÕJAMÄÄRUS, 1419

Sõjapidamise näidiskoodeksid

XVII sajand – Madalmaad

Rahvusvaheline ühiskond on ühendus, mida seob arusaam, et riikidel ja valitsejatel on seadused, mis kehtivad ka teistes riikides ja valitsejate puhul. Rahvaste seadus valitseb kõikide inimeste ja riikide üle ning leping on kirja pandud Põhialuste seaduses.

GROTIUS

XVII sajand – Jaapan

Kolmas alge on inimlikkus: armastus, sallivus ja kaastunne teiste vastu. Inimlikkus on juhtide jaoks hädavajalik tingimus. Inimlikkus nõrkade või lüüasaanute vastu on sõdalase käitumise kõige auväärsem viis, seetõttu on vangide halb kohtlemine selle algega vastunäidustatud.

BUSHIDO

XVIII sajand – Euroopa

Artikkel 40 ... vangidele tuleb lubada leevendust ... rahuldavat majutust koos igapäevase õlgede vahetusega...

Artikkel 41 ... mõlemad pooled peavad haavatute eest hoolitsema ... ravimite ja toidu eest peab maksma ... takistamatu liikumine väejuhtide lubatähega peab olema võimaldatud kirurgidele ja nende teenritele... enamgi veel, vangilangenud tuleb repatrieerida väejuhtide kaitse all kas maitsi või meritsi, mis sobivam on...

Artikkel 42 ... mõlema poole haigeid ei tohi vangid võtta; neil peab olema lubatud jääda turvaliselt haiglatesse ja kumbki sõdiv pool võib jätta oma valvurid nende juurde. Nii haiged kui nende valvurid peab takistamata koju saatma kõige otsemat teed pidi ...

Artikkel 44 Vange ei tohi mingil moel sundvärvata.

Artikkel 45 Vangid tohivad saata teateid oma kinnipidamisest pitseerimata kirjaga.

FRANFURTI LEPING JA KONVENTSIOON, 1743

Sõjapidamise näidiskoodeksid

XVIII sajand – Prantsusmaa

Sõja eesmärk on vaenuliku poole riigi hävitamine, siis teisel osapoolel on õigus neid kaitsjaid, kui nad on relvastatud, tappa; aga niipea kui nad relvad maha panevad ja alla annavad, lakkavad nad olemast vaenlased või vaenlase käsilased ning neist saavad taas lihtsalt inimesed, kelle elu pole ühelgi inimesel õigus võtta...

ROUSSEAU ÜHISKONDLIK LEPING, 1762

Suuline pärimus – Senegal

Sõjapidamise eetikat õpetati kõigile suursugustele noormeestele kellest tulevikus pidid saama sõjamehed. Neile õpetati mitte tappa maaslamavat vaenlas sest kukkudes on ta tunnistanud oma halvemust.

Suuline pärimus - Somaalia

Biri-ma geydo, „odaga armu heitma“ koodeks määratleb inimeste rühmad kelle eest peab hoolitsema ning keda peab aitama igal ajal, eriti aga relvakonfliktides. Need on naised, lapsed, vanurid, haiged, külalised, vaimulikud ja rahusaadikud.

Suuline pärimus – Mali, Burkina Faso ja Saheli tsoonis

Keegi ei tohi rünnata relvitut vaenlast. Vaenlase võib vangistada.

Suuline pärimus – Nigeeria

Küla ründamine, kus on ainult naised ja lapsed ei ole sõda; see on vargus – aga meie ei ole vargad.

XVIII sajand – Kesk-Aafrika

LAPIR koodeksi järgi tähendab austus lahingus seda, et kunagi ei tohi tsiviiliskutele kahju teha ega nende toiduvarusid hävitada.

Sõjapidamise näidiskoodeksid

XIX sajand – Ameerika Ühendriigid

Artikkel 61. Vägedel, kes ei anna armu, pole õigust tappa maaslamavat vaenlast ega teiste vägede poolt võetud vange.

Artikkel 75. Sõjavange võib ohutust silmas pidades vangistada aga neile ei tohi põhjustada sihilikke kannatusi või teotusi. Vangistus ja vangi kohtlemine võib erineda vastavalt ohutusnõuetele.

Artikkel 76. Vange peab toitma lihtsa ja tervisliku toiduga kui võimalik ning neid peab inimlikult kohtlema. Võib nõuda, et nad töötaksid, vastavalt oma oskustele ja seisundile, vangistajariigi valitsuse heaks.

Artikkel 79. Kõik vangistatud haavatud peavad saama arstiabi vastavalt meditsiinitöötajate võimekusele.

LIEBERI KOODEKS, 1863

XIX sajand – Uus-Meremaa

1.reegel Kui haavatu (või vangistatu üldiselt) musketi kaba või mõõga käepide on minu poole suunatud, on ta päästetud.

2.reegel Kui sõduri nime kandev Pakeha reisib relvitult ja ma kohtan teda, võetakse ta kinni ning antakse üle seaduse esindajatele.

3.reegel Kui põgenev sõdur läheb suurest hirmust püssiga preestri majja (vaatamata sellele, et ta on relvastatud), on ta päästetud.

4.reegel Relvitu Pakeha, naine või laps säästetakse..

MAORI SÕJAMEHE KOODEKS, 1864

Sõjapidamise näidiskoodeksid

XIX sajand – Venemaa

On võimalik saavutada võitluse eesmärk võitleja kahjutuks tehes või tappes. Sõjalist kasu ei too tema tapmine piinates või talle raskete või pikaajaliste vigastuste põhjustamine. Keelatud on relvad mis põhjustavad asjatuid kannatusi. (...) Veel üks tähtis eesmärk on saavutada kontroll relvade üle, kindlustamaks nende poolt tekitatud kahju jäämise vaid lahinguvälja ja võitlejate piirsesse ning ei väljuks kontrolli alt süütuid tsiviiliskuid kahjustama. (...) Keelatud on kasutada alla 400 grammiseid lõhkevaid kuule.

PETERBURI DEKLARATSIOON, 1868

Sõjapidamise näidiskoodeksid

XX sajand – Hiina

Allu käskudele igas tegevuses. Ära võta niiti ega nõela inimestelt. Anna võimudele üle kõik keda sa vangistasad. Räägi viisakalt. Maksa õiglast hinda ostude eest. Tagasta kõik laenatu. Maksa iga kahju tekitamise eest. Ära löö inimesi ega vannu. Ära vigasta laipu. Ära käitu naistega sündsusetult. Ära kohtle vange halvasti.

ZHU-MAO „REEGLID SÕDURITELE“, 1935

Foto: AP

Millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse põhireeglid?

1 Rünnakud peavad toimuma vaid võitlejate ja sõjaliste sihtmärkide vastu.

- 1.1. Tsiiviilisikuid ei tohi rünnata.
- 1.2. Tsiiviilobjekte (elamud, haiglad, koolid, palvekojad, kultuuri- ja ajaloomälestised jne) ei tohi rünnata.
- 1.3. Keelatud on tsiiviilisikute kasutamine sõjaliste sihtmärkide kaitseks.
- 1.4. Võitlejatel on keelatud esitleda end tsiiviilisikutena.
- 1.5. Keelatud on tsiiviilisikute näljutamise võitlusmeetodina.
- 1.6. Tsiiviilelanikkonna ellujäämiseks tarvilike objektide (toiduained, põllumajanduspiirkonnad, joogiveeseadeldiste jne) ründamine on keelatud.
- 1.7. On keelatud rünnata paise, kaitsetamme või tuumaelektrijaamu, kui rünnak võib tekitada tõsiselt kahju tsiiviilelanikkonnale.

2 Keelatud on rünnata või kasutada relvi, mis kahjustavad valimatult tsiiviilisikuid, sõjalisi objekte ja sõjaväelasi ning mis põhjustavad liigseid vigastusi ja kannatusi.

- 2.1. On keelatud kasutada erirelvi, st keemia- ja bioloogilisi relvi, pimestavaid laserrelvi, selliseid relvi, mille killud vigastavad keha või mida pole võimalik röntgenkiirtega avastada, mürke, jalaväemiine jne.
- 2.2. On keelatud nõuda või ähvardada, et armu ei anta.

3 Tsiiviilisikuid, haavatud võitlejaid ja vange peab kaitsma ja inimlikult kohtlema.

- 3.1. Kedagi ei tohi füüsiliselt või vaimselt piinata, kehaliselt karistada või kohelda muul julmal ja alandaval moel.
- 3.2. Seksuaalne vägivald on keelatud.
- 3.3. Konfliktiosalised peavad otsima ka haavatuid ja haigeid vaenlasi, kes on nende võimu all ning nende eest hoolitsema.
- 3.4. On keelatud tappa või vigastada vaenlast, kes annab alla või kes on *võitlusvõimetu*.

3.5. Vangidel on õigus austusele ja neid tuleb kohelda inimlikult.

3.6. Pantvangide võtmine on keelatud.

3.7. Tsiiviilelanikkonna sunniviisiline ümberasustamine on keelatud. Etniline puhastamine on keelatud.

3.8. Vaenlase kätte langenud isikutel on õigus kontakteeruda perekonnaga ja saada humanitaarabi (toit, arstiabi, psühholoogiline toetus jne.).

3.9. Haavatavatele gruppidele, näiteks rasedatele naistele, imetavatele emadele, täiskasvanust eraldi olevatele lastele, vanuritele jne, tuleb tagada erikaitse.

3.10. RHÕ keelab alla 15 aasta vanuste laste sõjategevusse värbamise ja sõjategevuses osalemise.

3.11. Igaühel on õigus õiglasele kohtumõistmisele (erapooletu tribunal, seaduskohane menetlemine, jne). Kollektiivne karistamine on keelatud.

4 Sõjaväelastest ja tsiiviilisikutest meditsiinitöötajaid ning meditsiiniastutusi (haiglad, kliinikud, kiirabiautod jne) tuleb austada ja kaitsta ning neile tuleb osutada kõikvõimalikku abi nende kohustuste täitmisel.

4.1. Punase Risti või Punase Poolkuu embleem on meditsiini personali ja meditsiiniteenistuste kaitse sümbol. Embleemi kandvate isikute või embleemiga tähistatud objektide ründamine on keelatud. Embleemi väärkasutamine on keelatud.

4.2. Meditsiiniüksusi ja -sõidukeid ei tohi kasutada vaenlast kahjustavate tegude toimepanemiseks.

4.3. Haavatute ja haigete ravimisel ei kohaldata mingeid eesõigusi, lähtutakse ainuüksi meditsiinilistest põhjustest.

Millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse põhireeglid?

MÕISTED

Kaasnev kahju: rünnaku käigus tahtmatult põhjustatud kahju või purustused, kuigi oli kohaldatud ettenähtud ettevaatusabinõusid vältimaks või minimeerimaks tsiviilisikute surma, vigastamist ja tsiviilobjektide kahjustamist.

Võitlusvõimetu: vangistatud, haavatud, haige või hukkunud võitleja, kes pole enam võitlusvõimeline.

Tsiviilisik: iga inimene, kes ei ole võitleja (kahtluse korral tuleb inimest pidada tsiviilisikuks). Juhul, kui tsiviilisikud osalevad sel hetkel otseselt sõjategevuses, saavad nendest võitlejad ja nad kaotavad kaitse.

Tsiviilobjektid: kõik objektid, mis ei ole sõjalised sihtmärgid. Juhul kui tsiviilobjekte kasutatakse sõjalise tegevuse toetamiseks, muutuvad need sõjalisteks sihtmärkideks ja kaotavad kaitse.

Võitleja: isik, kes võtab sõjategevusest otseselt osa või kes kuulub relvajõudude koosseisu.

Sõjalised sihtmärgid: võitlejad ja objektid, mis olemuselt, asukohalt, eesmärgilt või kasutusalt aitavad kaasa sõjategevusele ja mille hävitamisega kaasneb selge sõjaline eelis.

Uurimisteema 2C. Fookuses on lapssõdurid

See teema uurib sügavuti rahvusvahelise humanitaarõiguse ühte arenevat valdkonda: eeskirju, mis aitavad vältida laste võitlejateks värbamist. Üks selline reegel keelab alla 15 aasta vanuste laste värbamise relvarühmadesse. Uurimusteema alguses käsitletakse lapsepõlve ja laste vajadusi. Seejärel näidatakse filme ja jutustatakse tõsilugusid, et

vahendada sõduriks olnud laste kogemusi ja arutleda tagajärgede üle, mida laste sõduriteks olemine nii lastele endile kui ka ühiskonnale kaasa toob. Lõpetuseks käsitleb uurimisteema laste kasutamist globaalselt, et keegi ei saaks probleemi eitada seetõttu, et ollakse justkui teisest maailmast.

EESMÄRGID

- Mõista, kui laialdaselt on lapssõdureid kasutatud ja mis see on endaga kaasa toonud
- Mõista vanusepiirangu määramise vajadust sõjaväkke värbamisel
- Teada, et alla 15 aasta vanuste laste värbamine relvarühmadesse on humanitaarõiguse rikkumine, praegu pingutatakse selle nimel, et tõsta miinimumvanus 18 aastani

ALLIKAD

- Kaanetaskus olev fotokollaaž 2C
- Graafik: milline peaks olema võitlejate miinimumvanus?
- Video ja transkriptsioon: ma ei taha tagasi minna
- Kaart: riigid, kus on lapssõdureid praegu, 1999
- Lugemist: kuus lapssõdurit
- Näited: relvakonfliktis tabatud lapssõdurid

AEG

kaks 45- kuni 60-minutilist õppetundi

Lapsed on (...) kõigi jaoks pühad olenemata rahvusest või usust. Laste kaitsmine on kohustus.

Dr. Adnan Houballah,
„Le virus de la violence“, 1996

1. Lapsed ja nende vajadused (10 minutit)

Võimalikud küsimused

- Kes on laps?
- Millises vanuses noort te ei kutsu enam lapseks? (Kes on teismeline? Täiskasvanu?)
- Millised on laste põhivajadused?
- Mis juhtub, kui neid vajadusi ei täideta?

2. Võitlejate miinimumvanus? (15 minutit)

Näita fotokollaaži lapssõduritest kogu maailmas. Lase igal õpilasel või rühmal valida üks foto ja selgitada, miks nad valisid just selle foto.

Võimalikud küsimused

- Milline on teie reaktsioon pildile?
- Kui vanad on fotol olevad lapsed?

Fookuses on lapssõdurid

Jaga õpilased rühmadesse, lase igal rühmal arutada järgmisi küsimusi ning jõuda kokkuleppele värvatavate laste miinimumvanuse suhtes.

- Kas relvajõududesse värvatavatele isikutele peaks kehtima vanusepiirang?
- Milline see võiks olla? Miks?

Esitle graafikut „Mis peaks olema võitlejate miinimumvanus?”

- Kas peaks olema rahvusvaheline seadus, mis piiraks värvatavate laste värbamise? Miks?

3. Mida seadus ütleb? (15 minutit)

Kutsu kõik rühmad kokku ja võrrelge tulemusi. Lase õpilastel võrrelda oma järeltusi rahvusvahelises humanitaarõiguses kehtestatud miinimumvanusega.

Konfliktiosalised peavad võtma vajalikke meetmeid, et alla viieteistaastased lapsed ei osaleks vahetult sõjategevuses.

Esmajoones peavad nad hoiduma selliste laste värbamisest oma relvajõududesse.

Genfi 1949. aasta konventsioonide 1977. aasta lisaprotokolli I artikkel 77

Tuleta õpilastele meelde, et olenemata kehtivatest reeglitest värvatakse paljudes maailma maades siiski relvarühmadesse ka alla 15 aasta vanuseid lapsi.

Selgitage, et lapse õiguste konventsioon (1989) määratleb lapsena iga alla 18 aasta vanuse isiku, erandiks on juhud, mil kõnealuse isiku kodumaal saavutatakse täisealisus varem. Ometi nimetatakse lapsi ja relvakonflikti käsitlevas artiklis 38 sõjategevusse värbamise ja selles osalemise eelduseks miinimumvanuseks 15 eluaastat. Nimetatud miinimumvanus on sama, mis on kehtestanud RHÕ järgi (Genfi konventsioonide lisaprotokollid I ja II). 1998. aastal samastati Rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuudis alla 15 aasta vanuste laste värbamine sõjategevuses osalemiseks sõjakuriteoga.

12. veebruaril 2002, pärast enam kui 10 aastat kestnud rahvusvahelisi jõupingutusi jõustus Lapse õiguste konventsiooni fakultatiivne protokoll laste kaasamise kohta relvastatud konfliktidesse. See tõstab relvajõududesse kohustusliku värbamise miinimumvanuse 18 aastale ja vabatahtliku liitumise vanuse 16 aastani.

Nimetatud protokolli kohaselt peavad riigid võtma kõik võimalikud meetmed tagamaks, et nende relvajõududes teenivad alla 18 aasta vanused liikmed ei osaleks otseses sõjategevuses. Mitte mingitel asjaoludel ei tohi ka riigi relvajõududest selgesti eristatavad relvarühmad värvata või sõjategevuses kasutada alla 18 aasta vanuseid inimesi.

Lõpetuseks näeb nimetatud protokoll ette kõikvõimaliku abi, sealhulgas ka õiguste taastamise ja sotsiaalse lõimimise, et oleksid rahuldatud lapsvõitlejate vajadused.

2010. aasta maiks oli protokollile alla kirjutanud 125 riiki, sealhulgas Eestis, kes ei ole aga protokollile ametlikult ratifitseerinud.

[Hinnanguliselt osales II maailmasõjas sõdurina üle 2 miljoni noort. Tohutute inimkaotuste tõttu said saksa poistest sõdurid.]

Kui Saksa armee 1944. aastal liitlaste pealetungi ees taandus, anti mulle kui Hitlerjugendi liidrile käsk võtta üle mitme 600–800 noorest koosneva väeosa juhtimine. Pidin asendama I maailmasõja veterani, kes oli üle viidud Rheini äärde kaitseväge sid looma. „See on võimatu,” vastasin ma, „Ma pole veel 17 täis.”

Saksa noorsõdur

Uurimisteema 2C. Fookuses on lapssõdurid

4. Miks saavad lastest võitlejad? (15 minutit)

Arutage

Miks saavad lastest võitlejad, kuigi rahvusvaheline õigus keelab laste relvarühmadesse värbamise?

Võimalikud küsimused

- Miks teie arvates tahab mõni relvarühm kasutada võitlejatena lapsi?
- Miks soovivad noored sõjaväelise rühmaga liituda?

[Järgnevad näidisvastused.]

Miks komandörid lapsi eelistavad:

- Nad ei esita küsimusi; nad täidavad korraldusi
- Neid saab kergesti kontrollida
- Neist saab märtrid teha
- Vajadus sõdurite järele
- Nad ei mõista päriselt ohtu

Miks noored liituvad:

- Kättemaks, viha
- Puudub vanemate / perekonna toetus
- Enesekaitse
- Vaesus, võimalus ellu jääda
- Komme, mis heroiseerib võitlust ja sõjakangelasi ning hindab ka märterlust ohtlikult kõrgelt
- Eakaaslaste surve

5. Lapssõdurite kasutamise tagajärjed (30 minutit)

Esitle videot „Ma ei taha tagasi minna“ ja vaadake seda.

Pärast video vaatamist lase õpilastel väljendada oma mõtteid ja tundeid.

Võimalikud küsimused

- Milline on teie reaktsioon?
- Kui vana Aabraham on? Millal sai temast sõdur?
- Kuidas sai temast sõdur? (Lapse vaatepunkt ja komandöri vaatepunkt.)
- Mis ajendas Comforti sõduriks hakkama? Millised lisaohud ähvardada noort naisvõitlejat?
- Kuidas erineb lapssõdurite käitumine täiskasvanud sõdurite omast?
- Millised olid antud lapssõduri kogemused ja tema sõduriksolemise tagajärjed?
- Millised on tagajärjed, mis kaasnevad laste osalemisega sõjas või relvakonfliktis? Lapsele? Perekonnale? Ühiskonnale?
- Kelle inimväärikust videos kahjustati? Kuidas?

On lapsi, kes liituvad nii-öelda vabatahtlikult. Kuid tuleb mõista, et vabatahtlikku liitumist ei ole olemas selles mõttes, et suurem osa vabatahtlikult liituvatest lastest teevad seda vajadusest või ohvrimeelsusest, hirmust või kaitsetusetundest. Sõjategevusega on seotud lapsed, kellel pole vanemaid, kes neid kaitseksid, lapsed, kes kardavad nälga surra või kelle tervis on halb.

Dr Mike Wessells

Uurimisteema 2C. Fookuses on lapssõdurid

6. Lapssõdurite globaalne kasutamine (10 minutit)

- Millistes riikides olete kuulnud lapssõdureid kasutatavat?

Näita kaarti „Riigid, kus kasutatakse lapssõdureid praegu, 1999“.

- Millise(d) järelduse(d) selle alusel teete?
- Mida teate öelda lapssõdurite kasutamise kohta selles maailmajaos, kus teie elate?

[Näiteks: lapssõdureid kasutatakse paljudes riikides neljas maailmajaos nii põhja- kui ka lõunapoolkeral ja kindlasti mitte ainult arengumaades.]

! JUHTMÖTTED

- Lapsi tuleb relvakonfliktide ajal kaitsta. Üks kaitsmise moodus on sõjaväelistesse rühmadesse värbamise miinimumvanus.
- RHÕ sätestab kohustusliku ja vabatahtliku relvajõududesse värbamise vanusemiinimumiks 15 aastat. Rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuudi artikli 8 kohaselt on alla 15 aasta vanuste laste relvajõududesse värbamine sõjakuritegu.
- 2002. aasta veebruaris jõustus Lapse õiguste konventsiooni fakultatiivne protokoll. See tagab lastele parema kaitse, tõstes sundusliku väeteenistusse võtmise või värbamise vanusepiirangu 18 aastani ja vabatahtliku sõjaväkke astumise vanusepiirangu 16 aastani.

Lisategevused

LAPSED JA KAMBAD

Mõiste *lapssõdurid* viitab lastele, kes on värvatud relvajõududesse, kas sõjaväkke, geriljarühmadesse või mittesõjaväelastest koosnevatesse salkadesse. Antud mõiste ei hõlma tänavakampades osalevaid lapsi ja noorukeid.

Uurimis- ja arutlemisteemad

KAMBAVÄGIVALD JA LASTE OSALEMINE SELLES

- Mil määral on kambavägivald probleemiks teie elupiirkonnas?
- Kas ka lapsed on tegevad relvastatud kampades? Kui vanad need lapsed on?

NOORTE VÄRBAMINE

- Miks lapsed teie arvates kampade tegevuses osalevad?
- Mis te arvate, kas lapsed on kampadega liitunud vabatahtlikult või on neid selleks sunnitud?
- Kas näete paralleele laste relvajõududesse värbamise ja kampadesse meelitamise vahel?

TAGAJÄRJED JA EDASIKANDUV MÕJU (KOHESED JA PIKAAJALISED)

- Kambaliikmetele
- Kamba tegevuses otseselt mitte osalevatele lastele
- Ühiskonnale

HUMANITAARSED TEOD

- Kas teate tõsilugusid kambavägivallaga seotud humanitaarsetest tegudest?

TÕSILOOD LAPSSÕDURITEST KOGU MAAILMAS

Lugege kuue lapssõduri tõsilugu

- Zaw Tun ja Myo Win (kaks poissi)
- Susan (tüdruk)
- Renuka ja Malar (kaks 11-aastast tüdrukut)
- Samuel (12-aastane poiss)

Arutage üht lugu rühmatööna, valmistage ette kas essee või joonistused või seadke lavale loo keskseid momente kujutavad liikuvad pildid ning kandke tunnis ette.

Pärast rühmatööde esitlust arutage järgmist.

- Millise kogemuse laps sai?
- Millist mõju avaldab toimunu ühiskonnale, kust laps on pärit?
- Kuidas mõjutas sõduriks saamine nende laste elu ja tulevikku?

TEAVITAMINE

Tuletage meelde, mis arvamusel on 16 riiki selle kohta, mis peaks olema võitlejate miinimumvanus. Valmistage ette ja viige läbi kohalik uuring samas küsimuses ning võrrelge saadud tulemusi olemasolevatega.

Lisategevused

AJALOOLINE UURIMUS

Mis on lapsepõlv? Uurige minevikku, tehke kindlaks, kuidas on aja jooksul muutunud mõiste laps ja esitage tulemused. Küsimused võiksid olla järgmised:

- Mille poolest erines laste kohtlemine sellest, kuidas koheldi täiskasvanuid?
- Millises vanuses inimest peeti täisealiseks?
- Milliste kriteeriumide järgi määratleti täiskasvanut?

VÕI

Laste värbamise ajalugu. Uurige lapssõdurite kasutamist möödunud aegadel ja vaadeldge erinevaid värbamisprotseduure.

- Millised sotsiaalsed, kultuurilised, ideoloogilised ja majanduslikud tegurid mõjutavad neid protseduure?

Pööra õpilaste tähelepanu seigale, et harvadel avalikkuse tähelepanu pälvinud juhtudel on lapssõduritele vahel omistatud sümbolne võim. Näiteks Jeanne d'Arc või noor Taavet Piibli aegadest.

VÕI

Relvakonflikti käigus tabatud lapsed. Uurige minevikus toimunud ja/või praeguseid kogemusi laste otsese või kaudse osalemise kohta võitlustes võrdsuse, vabaduse või ellujäämise eest.

Näited laste osalemise kohta võib valida ka kolme kaasasoleva foto hulgast või minevikusündmustest, meediauudistest või Internetist. Olenevalt uurimustööst saate tulemusi esitada mitmel moel:

- väitlusena
- dramatiseeringuna
- kirjajana võitluses osalenud lapselt või vanemalt

PÄEVAÜNDMUSED / NOORTE TEGEVUS

Uurige lapssõdurite probleemi tänapäeval. Tehke kindlaks, mida võetakse kogu maailmas ja teie riigis ette selleks, et peatada lapssõdurite kasutamine. Näiteks lapsvõitlejate demobilisatsioon, jõupingutused lapssõdurite ühiskonda reintegreerimiseks, lapssõduritele hariduse andmiseks jne.

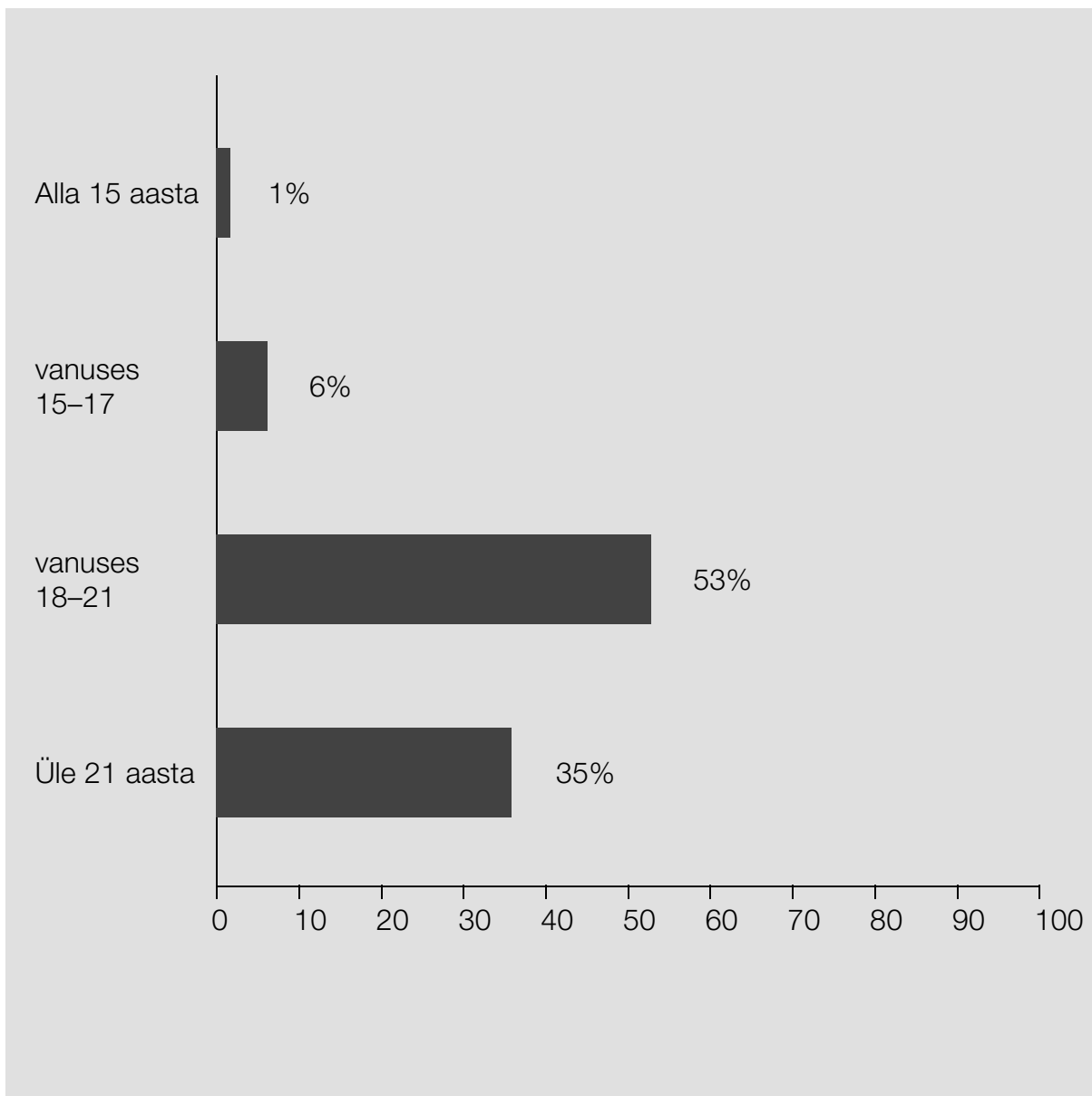
Lähtepunktina annavad Internetis abi RPRK, UNICEFi ja organisatsiooni Human Rights Watch veebilehed.

Kandke lapssõdurite probleem ette joonistuse, maali, muusika või näidendi abil.

Uurige, mida tuleb teha selleks, et tagada õigusest kinnipidamine.

Milline peaks olema võitlejate miinimumvanus?

2C

Moodul 2: Relvakonflikti piiramine

Aastail 1998–1999 viis Rahvusvaheline Punase Risti Komitee 16 riigis (millest 12 olid hiljuti saanud relvakonflikti kogemuse osaliseks) läbi uurimuse „Inimesed sõjas“. Järgmine graafik näitab küsitletute arvamusi.

Ma ei taha tagasi minna

Jutustaja. Tänapäev osaleb relvakonfliktis enam kui 300000 last, poisse ja tüdrukuid, mõnigi kõigest seitsmeaastane. Nad teenivad koos täiskasvanutega valitsusvägedes, mässajatevastastes rühmades ja guerillavägedes.

Comfort Cassell, endine „lapssõdur“

Nad tapsid mu venna; nad tapsid mu vanaema ja mu väikese õe. See pani mind käituma nii, nagu ma ei peaks käituma – nii võib ka teiega juhtuda. Kui istud kuskil ja kuuled, kuidas inimesed räägivad nad tapsid sinu ema, nad tapsid sinu isa, siis tahad tagasi tõmbuda. Tahad öelda ma maksan neile kätte – selleks et päästa, et saada oma ema tagasi –, kuid see on võimatu. Ma armastasin oma vanaema. Ta hoolitses minu eest, armastasin ka oma venda, seepärast ma seda tegingi. Minu eesmärk ei olnud teha seda, mida ma ei tohiks teha.

Tahan end vastutusest vabaks saada, tahan, et mu südametunnistus oleks puhas, tahan lapsi saada. Ma ei teinud mitte kunagi seda, mida ma ei tohtinud teha. Ei.

Aabraham

Aabraham: Minu nimi on Tapja Hitler, kuid mu pärisnimi on Aabraham.

Usutleja: Miks on sinu nimi Tapja Hitler?

Aabraham: See on minu võitlejanimi, nimi, mis mulle rühmas anti.

Usutleja: Kes sulle selle nime andis?

Aabraham: Mu ülemus.

Usutleja: Kes on Hitler?

Aabraham: Ma ei tea.

Tead, ma läksin sinna, kuna nad tapsid mu isa. Ma liitusin nendega, sest mu sõbrad pidid ka nendega liituma. Niisiis läksin ma koos sõpradega.

Usutleja: Kas seepärast, et tahtsid leida mehe, kes tappis su isa?

Aabraham: Jah.

Usutleja: Kas sa tunnend meest, kes tappis su isa?

Aabraham: Jah.

Usutleja: Mida sa siis tegid?

Aabraham: Ma nägin teda ja ta hakkas minuga võitlema ja ma tapsin ta. Siis ma läksin ja liitusin võitlejatega, võitlesin nende eest. Nad nägid, mida ma teen, nad andsid mulle püssi.

Usutleja: Seega oled sa näinud paljusid inimesi tapetavat?

Aabraham: Jah.

Usutleja: Kui paljusid?

Aabraham: Tead, paljud inimesed tapavad paljusid, väga palju inimesi. Inimesi, kes ei võitle, inimesi, kes ei ole mässajad, mässajate juht tapab nad.

Küsitleja: Oled sa ise mõne inimese tapnud?

Aabraham: Jah.

Küsitleja: Kas mitu inimest?

Aabraham: Jah.

Küsitleja: Kui mitu?

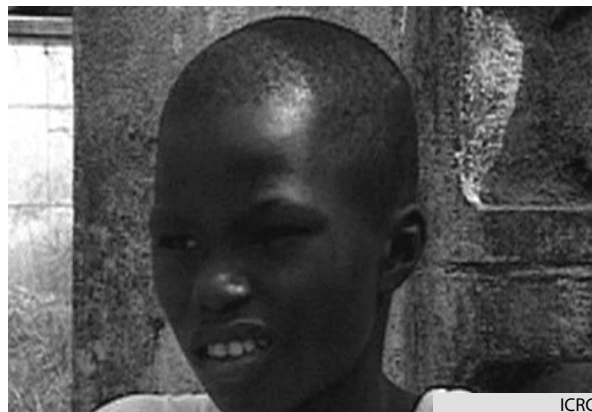
Aabraham: Kümme, kümme inimest.

Küsitleja: Kuidas?

Aabraham: Sest nad tulid mind ründama, nii et ma võitlesin nende vastu, nad ju tulid mind tapma.

Küsitleja: Ja kuidas sa seda tegid?

Aabraham: Nad tulid relvastatult ja ma liikusin edasi. Ja kui nad kõik tulid ja Hunt tulistas, siis tulistasime meie Hunti. Tahan olla sõdur, sest nad tapsid mu isa. Seega läksin sinna, et saada sõduriks.

Ma ei taha tagasi minna

Kolonel Mother Blessing (Ema Önnistus)

Kolonel Mother Blessing. *Minu nimi on kolonel Abu Bakar Camarra, tavaliselt kutsutakse mind kolonel Mother Blessinguks.*

Mulle allub 978 meest. Ja minu piirkonnas on umbes 176 Tapja Hitlerit. Mõni on üheksane, mõni kümnene, mõni 11-aastane, kõige vanem on 12-aastane. Nad liiguvad pealetungijate meeskonnas. See tähendab, et nad on sõja eesliinil.

Kui ma annan niisuguse käsu sõduritele, kes on vanemad kui 20, 21, 22, 23 aastat, on nad alati hirmul. Kuid Tapja Hitlerid, väikesed sõdurid, ei karda.

Ma usaldan neid ja nad on mu parimad mehed, sest nad täidavad kõiki mu käske. Nad saavad mehe kätte, kui ma ütlen: „Olgu, Tapja Hitler, too see mees minu juurde.“ Ma ütlen: „Nii, see mees tuleb hukata.“ Ja seda nad teevad. Seega usaldan ma neid täielikult.

ICRC

Kurjuse levimisel ei ole mingit tähtsust ainult mõne inimese tegudel, kurjuse levimiseks peab olema ükskõikne rahva enamik. See on midagi, mida me kõik hästi oskame.

Tzevetan Todorov

Aabraham

Aabraham: *Kõik oli rahulik. Sõda ei peetud. Siiski algas sõda. Me kaotasime, nii et mu isa ja õde, said surma; mu ema lahkus. Nii ma siis üksinda läksingi.*

Usutleja: *Mida te perega koos varem tegite?*

Aabraham: *Ma elasin koos nendega. Ma käisin koolis.*

Usutleja: *Mida sa nüüd sooviksid teha?*

Aabraham: *Tahaksin koolis käia, olla mõne ametiisiku kõrval.*

Usutleja: *Et teha mida? Kelleks tahad suureks kasvades saada?*

Aabraham: *Ma tahan töötada kontoris.*

Usutleja: *Kas tunned võitlemisest puudust? Tahaksid tagasi minna?*

Aabraham: *Kunagi tagasi minna? Ei, ma ei taha sinna tagasi minna.*

Usutleja: *Kuid sinu kolonel Abu Bakar – kui tema ütleb, et kui ta käsib sul endaga tagasi võitlema minna, pead sa seda tegema.*

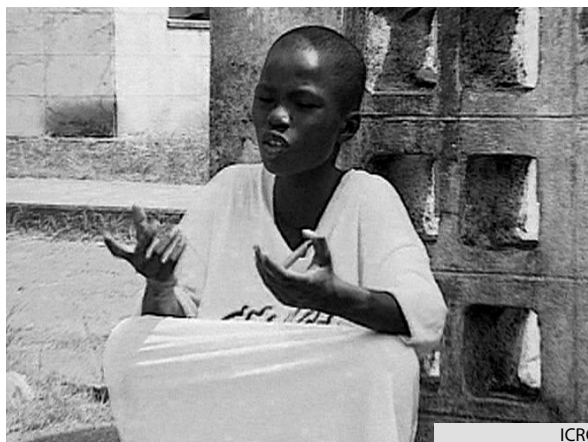
Aabraham: *Jah, ma pean minema, aga kui ta käsib mul minna, siis ma ikkagi ei lähe, sest ma ei taha sinna tagasi minna.*

Usutleja: *Kuid ta ütleb, et kui sa tema käsku ei täida, laseb ta su hukata.*

Aabraham: *Jah, aga kui ta käsib mul minna ja ma keeldun, ei saa ta mulle midagi teha, sest me ei ole praegu metsas – ja kui ta peaks midagi tegema, saate teie ta kätte.*

Usutleja: *Mida sa siis teed?*

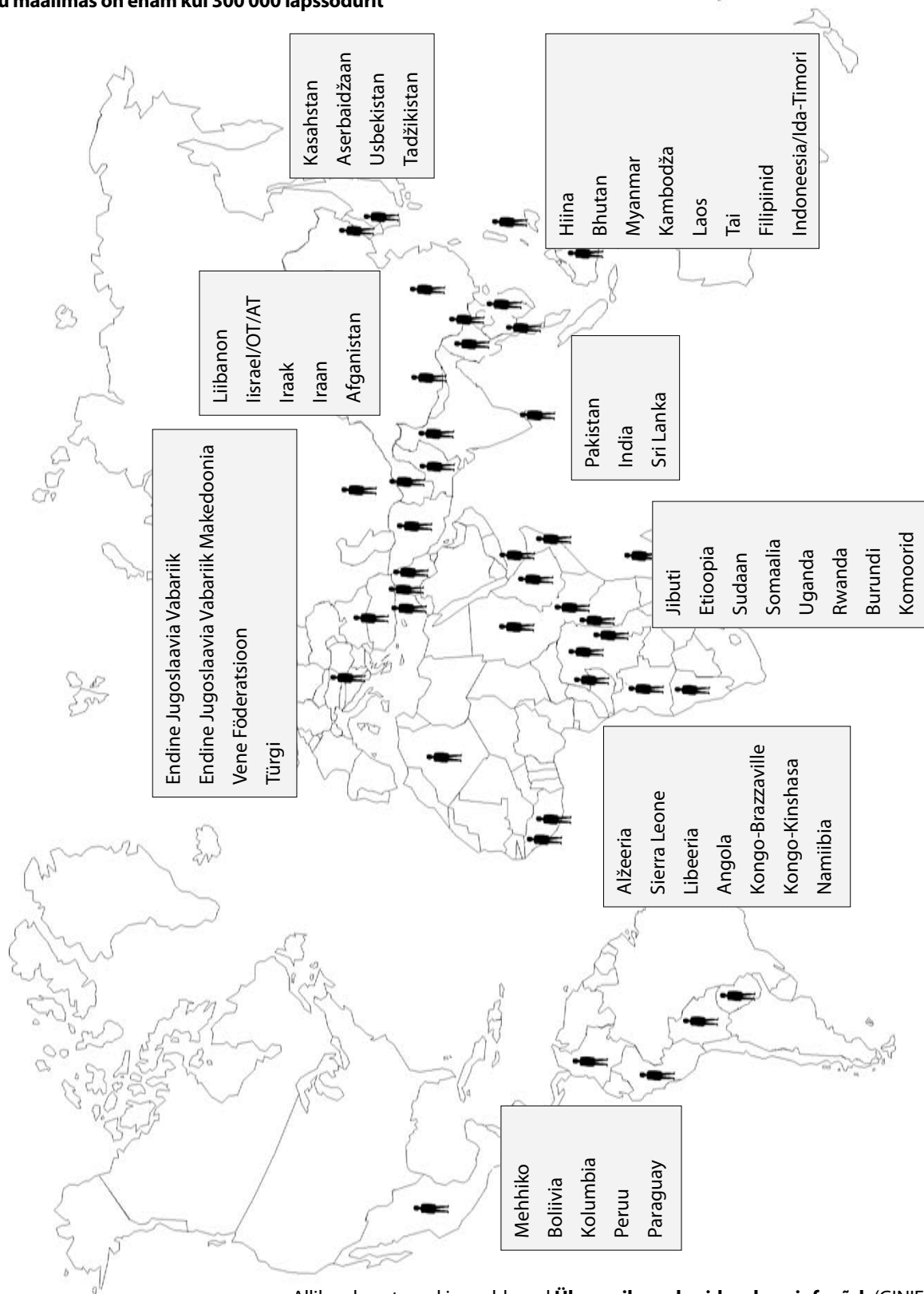
Aabraham: *Mitte midagi ... Ma ei tea.*

ICRC

Riigid, kus on praegu lapssõdureid, 2001

Kogu maailmas on enam kui 300 000 lapssõdurit

Allikas: koostanud ja avaldanud **Ülemaailmne haridusalane infovõrk (GINIE)** ja lapssõdurite kasutamise lõpetamiseks loodud koalitsioon, 2001.

Moodul 2: Relvakonflikti piiramine

Kuus lapssõdurit

Zaw Tunilugu

Mind värvati sunniviisiliselt, minu enda tahte vastaselt. Ühel õhtul, kui vaatasin oma külas näidatavat filmi, tulid minu juurde kolm seersanti. Nad küsisid, kas meil on isikutunnistused olemas ja kas sooviksime sõjaväkke minna. Selgitasime, et oleme alaealised ja et meil polnud isikutunnistusi. Kuid üks mu sõpradest avaldas soovi sõjaväkke minna.

Mina ütlesin, et ei taha minna ja läksin tol õhtul koju, kuid järgmisel hommikul tulid minu külla sõjaväkke värbamisega tegelev üksus ja nõudis veel kahte uut noorsõdurit. Nad ütlesid, et need, kellel pole raha maksta, peavad sõjaväkke minema. Mina [tema perekond] ei suutnud maksta, niimoodi värvati meid kokku 19 ning saadeti sõjaväe koolituskeskusesse.

Allikas: <http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/childrensrights/childrenofconflict/soldier.shtml>.

Myo Wini lugu

Meid uimastati ja meil kästi lahinguväljale minna. Me ei tea, millist uimastit või alkoholi meile anti, kuid me jõime meile antud jooki, kuna olime väga väsinud, janused ja näljased.

Olime kaks pikka päeva lõõskava päikese käes kõndinud. Mäel [lahinguväljal] polnud varjulist kohta, põletati puid ja kõikjal kõlasid suurtükipaugud. Kartsime nii väga, olime janused, mõned meist isegi kukkusid üleväsimusest kokku. Kuid meid sunniti tagant [ohvitseride poolt] ja me pidime edasi minema. Üks [meist] tapeti.

Allikas: <http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/childrensrights/childrenofconflict/soldier.shtml>.

Susani lugu [nimi muudetud]

Nädal pärast seda, kui mind vägivaldselt ära viidi [ühel ööl viidi tema koolist 139 tüdrukut], anti mind ühele mehele. Ta oli 30-aastane. Talle anti kaks tüdrukut. [Laagrisse] jõudes oli mul süüfilis.

Üks poiss üritas põgeneda, kuid ta saadi kätte. Nad käskisid meil ta kaikaga tappa. Keeldusin teda tapmast, kuid mind ähvardati tulistada. Nad suunasid püssisuu minu poole, seega pidin seda tegema. Nad sundisid meid tema verd oma käte vahel hõõruma. Nad ütlesid, et peame seda tegema selleks, et me surma ei kardaks ja et me põgeneda ei üritaks. Mind häirib nii väga fakt, et teise inimese surma põhjustasin. Ikka ja jälle mõtlen sellele meie küla poisile, kelle ma tapsin. Näen teda unes minuga rääkimas ja ütlemas, et tapsin ta asjata, ja näen end nutmas.

Allikas: Human Rights Watch, 1997

Kuus lapssõdurit

Renuka lugu

Mässajad käisid iga kuu meie koolis ja vestlesid meiega. Nad ütlesid, et meie kohustuseks on nendega liituda ja aidata meie rahvast valitsusarmee käest päästa. Kuna elame väga vaeselt, ei ole mu perel tihti süüa. Olles 11- aastane lahkusin kodust väga näljasena ega öelnud vanematele kuhu lähen ning läksin mässajate laagrisse. Mind toideti hästi, kuid ma ei saanud minna oma peret vaatama enne, kui olin mässajate eesliinil võidelnud.

Kahe aasta pärast määrati minu ülesandeks minna lahingusse ainult naisvõitlejatest koosneva rühma koosseisus. Valitsusarmee rünnakus hukkusid kõik meie rühma liikmed peale minu. Pidin võtma tsüaniidi, et mind ei tabataks, kuid ma ei tahtnud surra.

– Kohandatud Celia W. Dugger'i artiklist, *New York Times*, 9. september 2000

Malari lugu

Mu isa suri südamerabanduse tagajärjel, kui olin kolmene ja mu ema jäi haigeks, kui olin kuuene. Ema ei naasnud haiglast enam kunagi, seepärast elasin koos oma onuga. Kui olin kaheksane, tuli minu juurde mässajaid esindav naisterahvas ja ütles, et nad koolitavad mind ja hoolitsevad minu eest. Kuna olime vaesed arvasin, et temaga minna oleks parem. Tahtsin ka vabaduse saabumisele kaasa aidata.

12- aastaselt läksin vabatahtlikult sõtta. Tahtsin oma kodumaad päästa.

Eelmisel kuul viskasid valitsuse sõdurid meie varjendisse granaadi. Kõik kümme minuga olnud tüdrukut said surma. Sõdurid tegid neile lõpu peale. Mina aga istun nüüd vangis, kuid ma võitlen jälle, sest sõjavägi ründab meie rahvast.

– Kohandatud Celia W. Dugger'i artiklist, *New York Times*, 9. september 2000

Samueli lugu

Sadama järele vaatava mittesõjaväelastest koosneva väe kristlasest juhi majja kogunes rühm noori võitlejaid, et rääkida külas olnud reporteritele sõjalugusid ja uhkeldada isevalmistatud püsside ja pommidega.

Samuel on 12-aastane. Närviliselt ja lühikeste katkendlike lausetega rääkides ütles ta, et on „mitmetes võitlustes“ osalenud. „Kui mu ema keelaks mul minna, läheksin ma siiski“, ütles ta. Samuel on noorim liige noorvõitlejate rühmas, keda tuntakse nime all „agas“, mis tähendab akronüümi, mida võiks tõlkida kui „Jumala poolt armastatud kirikupoisid“. Nende ülesandeks on süüdata põlema moslemite kodud ja mošeed, ning visata ka väävlis, püssirohust ja metallikildudest valmistatud pomme. Täiskasvanud võitlejate sõnul on nad taibukad ja vaprad.

Kui välisreporterid küsisid Samuelilt, mille eest ta võitleb, ütles üks kõrvalolev mees ette: „Et kaitsta kristlasi“ ning noormees kordas öeldud sõnu. Tema vanemad sõbrad näisid vabamad olevat, kuid Samueli pilk oli rahutukstegevalt tühi. Vastuseks küsimusele mida ta vabal ajal teeb, vastas ta: „Valmistan pomme“.

Allikas: Diarmid O'Sullivan'i artiklist, *Boston Globe*, 6. september 2000

Lapsed relvakonfliktis

Soweto õpilaste ülestõus

Genfi konventsioonid seavad riikidele kohustuse haigete ja haavatute, hukkunute ja väljapääsmatus seisukorras olevate isikute, vangistatud võitlejate ja okupatsiooni all olevate või konflikti käigus tabatud tsiviilisikute kohtlemisel kohaldada mittediskrimineerivat poliitikat.

Genfi konventsioonide I Lisaprotokolli kohaselt on rahvusvaheliste konfliktide käigus toime pandav

apartheid nimetatud sõjakuriteoks. I protokoll kannab raske rikkumisena (kuigi ainult rahvusvahelise konflikti raames) nimistusse apartheidide ja „muu ebainimliku ja alandava kohtlemine, sealhulgas rassilisel diskrimineerimisel põhinevad rünned isikuväärkuse vastu”.

Allikas: Gutman, R. & Rief, D. eds, (1999), *Crimes of War: What the Public Should Know*, New York & London; W.W. Norton & Co., lk 26.

Foto: Sam Nzima/Photopix

Lapsed relvakonfliktis

Ülestõusud West Bankis ja Gazas

Palestiina poisid loobivad Rafahis sõdureid Lõuna-Gaza sektoris 17. detsembril 2000.

Foto:Hatem Mousa/AP

Moodul 2: Relvakonflikti piiramine

Lapsed relvakonfliktis

Vastupanuliikumise võitlejad II maailmasõjas

Rühm vastupanuvõitlejaid võitlemas juudi kogukonna ellujäämise eest Varssavi getos II maailmasõja ajal.

Foto: Jack Lennardi arhiivist

Moodul 2: Relvakonflikti piiramine

Uurimisteema 2D. Fookuses on jalaväemiinid

Seoses selle teemaga käsitlevad õpilased põhjalikult valimatu toimega relvade põhjustatavaid tagajärgi ning uusi kannatuste tekitamise mooduseid põhjustava relvastuse pideva arenemise poolt rahvusvahelisele humanitaarõigusele esitatavat väljakutset. Tegevuste

hulka kuuluvad tagajärgede tüüpide üle mõtisklemine, jalaväemiinide ohvritelt pärinevate arvamuste lugemine ja vaatlemine ning teadmiste kogumine selle kohta, kuidas ehitatakse üles avalik kampaania uue rahvusvahelise õiguse koostamiseks.

EESMÄRGID

- Mõista, miks on keelatud osa relvi, mis vigastavad ja tapavad valimatult ning põhjustavad asjatuid kannatusi
- Osata jälgida jalaväemiinide kasutamise jälgi (konflikti edasikanduv mõju)
- Mõista, kuidas avalik arvamus ja ulatuslik teavituskampaania aitavad humanitaarõigust populariseerida

ALLIKAD

- Video ja transkriptsioon: jalaväemiinid tapavad jätkuvalt
- Faktileht: Pilk jalaväemiinidele
- Kaart: Riigid, mis on jalaväemiinidest puudutatud
- Intervjuu Mary Warehamiga
- Uued väljalõiked: Kuupäevaraja: september 2000

ÕPETAJALE

- Ottawa konventsioon, artikkel 1

ETTEVALMISTUS

Metoodikajuhend – Vaadake läbi õpetajatele mõeldud, peatüki 4 „Dilemmade kasutamine” kohta käivad märkmed tagajärgede ja mõju edasikandumise õpetamise kohta.

AEG

kaks 45- kuni 60-minutilist õppetundi

1. Mistahes relvekonfliktis ei ole konfliktipoolte sõjapidamismeetodite ja –vahendite valimise õigus piiramatult.

2. Liigseid vigastusi või liigseid kannatusi tekitavate relvade, mürskude, materjalide ja meetodite kasutamine on keelatud.

1977. aasta
lisaprotokoll I artikkel 35

1. Teatavate relvade kasutamise keelustamise põhiprintsiibid (15 minutit)

Laske õpilastel uuesti mõelda sissejuhatava uurimisteema probleemi üle:

- „Kas mõnede relvade kasutamine peaks olema relvakonflikti ajal keelatud? Milliste relvade? Miks?

Võimalikud küsimused

- Mida tähendab *valimatu toimega*? Mida tähendab *sihtmärgistatud*?
- Mis vahe on sihtmärgi mitte tabamisel ja valimatusel?
- Millised on mõned valimatu toimega relvad?

[Näiteks: jalaväemiinid, keemiarelvad, kobarpommid ...]

Fookuses on jalaväemiinid

Arutage järgmiste mõistete erinevusi:

- relvakonflikti õiguspärased ja mitteõiguspärased sihtmärgid
- sihtmärgi mittetabamine
- olla suuteline kontrollima, kas relv tabab sihikule võetud konkreetset sihtmärki
- mitte suuta kontrollida keda või mida relv lõpuks tabab

2. Jalaväemiinid ja nende kasutamise tagajärjed (30 minutit)

Video „Jalaväemiinid tapavad jätkuvalt“ selgitab jalaväemiinide tagajärjel tekkivat kahju ja võimaldab õpilastel jälgida jalaväemiinide kasutamisega üksikisikutele, nende peredele, kogukondadele ja riikidele tekitatavaid tagajärgi.

Pärast video esmakordset vaatamist laske õpilastel oma mõtteid väljendada.

Seejärel uurige, mida nad videost õppisid:

- Kuidas jalaväemiinid toimivad?
- Kuidas jalaväemiinid konkreetseid ohvreid vigastasid?
- Mida sooviksite jalaväemiinide veel teada saada?

Video teistkordsel vaatamisel keskenduge üksikisikutele tekitatud tagajärgede ahelale: füüsiline/vaimne, haridusalane, sotsiaalne, majanduslik, psühholoogiline.

Analüüsi tase	Tagajärje tüüp				
	Meditiiniline	Haridusalane	Sotsiaalne	Majanduslik	Psühholoogiline
Üksikisik					
Perekond					
Ühiskond					
Riik					
Maailm					

Arutelu võib laiendada ka küsimusele tagajärgede edasikanduva mõju kohta.

Võimalikud küsimused

- Kas leiata, et üks tagajärg viib teisteni?
- Kes veel saavad kahjustada? Mil moel? Mis võib selle tagajärjeks olla?
[Näiteks: Kuidas ohvri füüsiline trauma mõjub perekonna või kogukonna majanduslikule olukorrale? Sotsiaalsele olukorrale? Psüühilisele tervisele?]
- Kui mõtlete tagajärgede edasikandumisele, siis milline mõju on sellel kogu maailmale?

*Enne IV protokoll
koostamist 1980-
ndal aastal oli
tavalise vintpüssi
suuruste pimestavate
laserrelvade
valmistamine
suuremahulise
tootmiseni jõudmas.
Need laserrelvad
väljutavad laserkiire,
mis võib tekitada
kohese ja alatise
pimeduse isegi paari
kilomeetri kauguselt.
Protokoll keelustab
jäävat pimedust
tekitavate laserrelvade
kasutamise ja
üleandmise. See on
ajaloos juba teine kord,
mil on eriti julmade
relvade kasutamine
enne nende sõjatandril
rakendamist keelatud.
(Plahvatavad kuulid
keelati peagi pärast
nende väljaarendamist
1868. aastal.)*

RPRK, 1998

Fookuses on jalaväemiinid

3. Ülemaailmne olukord (20 minutit)

Probleemi olemasolu uurimiseks kasutage faktelehte „Pilk jalaväemiinidele” ja kaarti pealkirjaga „Jalaväemiinide poolt mõjustatud riigid”.

Võimalikud küsimused

- Mida lisab „kogu maailma olukord” videos nähtud isiklikule mõjule?
- Kes vastutab jalaväemiinide kasutamise eest? [tootjad, valitsused, sõdurid ...]
- Mida saaks jalaväemiinide osas ette võtta?

[Näiteks: miinide kõrvaldamine, rahvusvahelise lepingu ratifitseerimine, õppeprogrammid, mille eesmärk on tõsta ohuteadlikkust, ohvrite taastusravi ...]

4. Mida on rahvusvahelise õiguse väljatöötamiseks vaja? (25 minutit)

Ajurünnak:

- Mida saavad valitsusametnikud RHÕ tugevdamiseks teha?

Koheselt:

- valitsusvälised organisatsioonid (VVO) ja nende roll
- kuidas meedia ja popkultuur arvamust mõjutavad

Kasutage materjali pealkirjaga „Intervjuu Mary Warehamiga” ja uudiste väljalõikeid, et arutada järgmisi küsimusi:

- Kuidas tavainimesed suutsid võimulolijad end kuulama panna?
- Millised raskused nad ületasid?
- Milline oli Ottawa konventsiooni mõju?
- Kas tunnete kedagi, kes on osalenud jalaväemiinide keelustamise kampaanias? Mida ta tegi?
- Kas teate nimetada mõnd teist relva, mis võib endast kujutada sarnast ohtu?

! JUHTMÖTTED

- Mõned relvaliigid, näiteks jalaväemiinid ning bioloogilised ja keemilised relvad, on keelatud sellepärast, et need ei vali ohvrit: nendega ei ole võimalik hävitada ainult võitlejaid, vaid surma saavad ka tsiviilisikud, samuti põhjustavad need liigseid kannatusi.
- Jalaväemiinide puhul tuleb peale ohvrite kogetava meditsiinilise ja psühholoogilise kahju arvestada ka sotsiaalse ja majandusliku kahjuga, mis tekitatakse üksikisikutele, perekondadele, kogukondadele, riikidele ja rahvusvahelisele üldsusele.
- Jalaväemiinide tootmise ja kasutamise keelustamine (1997. aasta Ottawa lepinguga) on hea näide, kuidas humanitaarõigust saab kujundada laiaulatusliku teavituskampaania toel.

Lisategevused

MATEMAATIKA

Enne jalaväemiinide mõju ulatuse uurimist käsitlege ülesannet „Pilk jalaväemiinidele”. Koostage küsimuse juurde käiv matemaatiline tehe (vastavalt õpilaste võimetele).

Näidisülesanne

Leidke järgmistele matemaatilistele tehetele vastused kasutades lugemismaterjalis märgitud numbreid ja selgitage oma arvutusi.

1. Keskmiselt kui paljud inimesed satuvad igal aastal jalaväemiinide ohvriteks?
2. Milline on prognoositav hind, mis kuluks ülemaailmselt kõikide juba paigaldatud jalaväemiinide kõrvaldamiseks?
3. Milline on miini ostuhinna ja miini kõrvaldamiseks kuluva summa vaheline suhe?
4. Hinnanguliselt kui palju amputeeritavaid võtavad meditsiinilise ravi eest tasumiseks laenu?
5. Kui palju maksab tehisejäseme kasutamine lapse kuuendast eluaastast kuni tema 18-aastaseks saamiseni?
6. Kui kuueaastase lapse vanemad teenivad neljaliikmelise pere peale kuus kokku 40 dollarit, siis kui suur protsent pere aastasissetulekust kulub ainuüksi lapse tehisejäsentele?
7. Koostage ise matemaatiline ülesanne.

AJALUGU

Ajaloo õppekavas uuritava relvakonfliktiga seoses vaadeldge konfliktis kasutatud relvade olemust:

- Millised teaduslik või tehnoloogiline arendustegevus tegi nende kasutamise võimalikuks?
- Kuidas võitlejad nende relvade kasutamisse suhtusid?
- Millised ootused, eeskirjad või tavad avaldasid nende relvade kasutamisele mõju?

LOOV KIRJUTAMINE

Valige üks videos kujutatud isik (Vanna, Amelia) ja teine videos nähtud isik ning mõelge välja lugu, mille peategelaseks oleks videos kujutatud isik (Vanna, Amelia). Lugu peaks käsitlema aega pärast seda, kui isik on jalaväemiini poolt sandistatud.

TEADUS

Uurige tehnoloogiliste muutuste rolli kasutatavates sõjapidamise vahendites.

- Mis mõjutab seda, kui valimatu toimega on relv?

Lisategevused

KOHALIKUD ORGANISATSIOONID

Tehke kindlaks organisatsioon, kes tegeleb teie piirkonnas või riigis miinide kõrvaldamise, jalaväemiinivastase tegevuse või jalaväemiini ohvrite meditsiinilise või psühholoogilise toetamisega. Uurige nende töö kohta ning esitlege saadud teavet õpikaaslastele.

MIINIDE POOLT KAHJUSTATUD KÜLA TEGEVUSPLAANI KOOSTAMINE.

Mida tuleb selles külas teha miiniohvrite abistamiseks ja tulevaste miinide põhjustatavate õnnetuste vältimiseks?

Küla oli sõja ajal eesliinil. Kuna küla okupeeriv armee tahtis vältida mässajate naasmist toidu ja tagavarade järele, varustasid nad ümbritseva metsa miinidega. Täna on sõda möödas, kuid miinid on ikka metsas. Külaelanikud teavad, et mets on miine täis, kuid nad saavad metsast küttepuid. Seepärast saavad külaelanikud metsa puid otsima minnes surma või vigastada. Külas on säilinud ka endised kontrollpunktid, kust sõjaväe lahkudes miine ei kõrvaldatud. Kuigi miinidega varustatud alad on tähistatud märgiga „Hädaoht! Miinid!“, mängivad siiski kõnealustes piirkondades lapsed.

Rühmas töötades koostage plaan, mille abil neid probleeme lahendada. See plaan võib sisaldada

meditsiinilist abi, miinide kõrvaldamist, miinivastast tegevust (koolis, täiskasvanud külaelanike seas, jne) ning rehabilitatsiooniprogramme. Kellele on iga konkreetne plaan mõeldud?

Esitlege oma rühma plaani ülejäänud klassile. Situatsiooni esitlemiseks joonistage küla kaart.

Ottawa konventsioon

18. september 1997

2D

**JALAVÄEMIINIDE KASUTAMISE, LADUSTAMISE, TOOTMISE JA ÜLEANDMISE
KEELUSTAMISE NING NENDE HÄVITAMISE 1997. AASTA OTTAWA
KONVENTSIOON**

18. september 1997

Artikkel I
Üldised kohustused

1. Osalisriik võtab endale kohustuse mitte kunagi mitte mingisugustel tingimustel:
  - a. jalaväemiine kasutada;
  - b. jalaväemiine otseselt või kaudselt arendada, toota, muul viisil hankida, varuda, hoida või ükskõik kellele üle anda;
  - c. ükskõik mis viisil abistada, julgustada või mõjutada kedagi ette võtma midagi, mis on osalisriigile käesoleva konventsiooni kohaselt keelatud.
2. Osalisriik kohustub kooskõlas käesoleva konventsiooniga hävitama kõik jalaväemiinid või tagama nende hävitamise.

Moodul 2: Relvakonflikti piiramine

Jalaväemiinid tapavad jätkuvalt

Vanna

[haiglas]

Külastaja: *Kuidas see juhtus?*

Vanna: *Olin kanu söötmas.*

Külastaja: *Kui neid hästi kohtled ja kenasti söödad, siis on nad sul rahaallikaks?*

Vanna: *Jah...*

[koju minnes]

Külaelanikud: *Vaeseke, väike tüdruk on tagasi... Ole vapper, hakkad taas kõndima nagu teised lapsedki kõnnivad... Naerata ja vaata ringi, lapseke...*

Vaatan tema jalga. Sellele kasvab uus nahk peale. Uus nahk on ilusam, kuid armid jäävad. Meditsiin suudab armid eemaldada. See nahk kasvab loomulikult moel.

[lastega koos vees]

Vannat abistav tüdruk: *Võta king. See on ikka must. Võid selle nüüd jalga panna...*

Jutustaja

Siin Kambodžas on üle 35 000 amputeeritud kehaosaga inimese, mis teeb ühe amputeeritud kehaosaga inimese iga 230 inimese kohta. Paljud surevad otsekohe oma haavadesse või jooksevad verest tühjaks enne, kui neile osutatakse vajalikku meditsiinilist abi.

Keegi ei tea täpselt seda, kui palju miine on maailmas maha pandud ja kui palju ohvreid need on nõudnud. Hinnanguliselt on veel üle 100 miljoni kõrvaldamist vajava miini. Probleem on aktuaalne igal kontinendil Ladina-Ameerikast Aasiani.

Jalaväemiinide tagajärjel tekkivateks tüüpvigastusteks on käelabade, käsivarte, jalalabade või jalgasäärte otsast tulemine. Paljud inimesed jäävad pimedaks, või saavad sellise trauma osaliseks et ei saa enam normaalset elu elada.

Miinide tekitatud vigastuste ohvrid saavad harva oma endise elu tagasi ning uuesti töövõimeliseks ravimise sotsiaalne ja majanduslik hind on tihti ühiskondadele liiga suureks koormaks.

Jalaväemiinide tekitatavad vigastused jäävad igaveseks. 25- aastasel jala kaotanud inimesel võib 65- aastaseks saades olla vaja läinud 10 tehisjalga. Lapsel võib iga 6 kuu järel uut tehisjalga vaja minna.

Jalaväemiinid tapavad jätkuvalt

Jalaväemiinid on tehnoloogia loomuvastase kasutamise tulemuseks. Vaestele riikidele on jalaväemiinidega kaasnevad kulud, nii inimeste kui ka majanduslike näitajate näol, väga raskeks koormaks.

Somaalias aset leidnud konflikt selgitab sõjaväele kättesaadavate jalaväemiinide tehnoloogiate ulatust. Enamik jalaväemiinidest on toodetud Läänes. Egiptuses, Belgias, Suurbritannias, Pakistanis, Venemaal, Ameerikas ja Tšehhoslovakkias.

Need kaks tekitavad suuri probleeme just lastele. Selliseid on maha pandud tuhandeid.

Miinide kõrvaldajad peavad maapinna iga sentimeetrit uurima, sest metalliotsijad on kaasaegsete plastmassist miinide otsimisel abitud. Jalaväemiinide kõrvaldamine tenniseväljaku suuruse maalapi pealt võtab kolmeliikmelisel töörühmal aega kuni üks kuu.

Kui mõne miini saab osta vähem kui ühe dollari eest, siis ühe miini kõrvaldamine võib maksta tuhandeid dollareid. Inimeste koostamine terve riigi jalaväemiinide kõrvaldamiseks võtab aastaid ja maksab terve varanduse.

Arvamused jalaväemiinidega seotud probleemi käsitlemise kohta on erinevad ulatudes nõudest keelustada miinide eksport kuni miinide tavarelvadena ja sisekonfliktides kasutamist käsitlevate kindlate rahvusvaheliste meetmeteni.

Amelia

[külas]

Kaheteistkümnepäevane Amelia on pime ja invaliidistunud. Ta on üks jalaväemiinide lugematutest ohvritest. Nagu paljud temavanused lapsed, käis ka Amelia metsas lõkkepuid otsimas. Kuid vaenlane oli ootevalmis ja ühel päeval kõigest murdosa sekundi jooksul purunes Amelia elu kildudeks.

[taastushaiglas]

Pilk jalaväemiinidele

Mis on jalaväemiinid?

On mitusada tüüpi jalaväemiine, mida 52 riigi enam kui 100 ettevõtet toodavad. Miinide eesmärgiks on sõdureid sandistada. Miinile astudes käivitub ahelreaktsioon.

Üldiselt võib öelda, et on kahte tüüpi jalaväemiine – plahvatusmiinid ja kildmiinid. Jalaväevastased plahvatusmiinid on enamasti vähem kui 10 cm läbimõõduga ja need aktiveerib pealeastuva isiku raskus. Jalaväevastased kildmiinid pilluvad killud mööda suurt ala laiali. Mõnede kildmiinide „tapatsooni“ raadius on 25 meetrit ja nendega mängides võivad need tekitada vigastusi kuni 200 m raadiuses olevatele isikutele. Need rebivad ühe käe või mõlemad käed randmest ning tekitavad vigastusi rindkerele ja näole, sealhulgas ka silmadele.

Kui suur probleem jalaväemiinid on?

Üle kogu maailma on miljoneid miine, mis oma ohvreid varitsevad. On raske hinnata, kui palju neid miine täpselt on, kuna miinide mahapanemisel ei peetud miinide kohta täpset arvestust. Näiteks Afganistanis loobiti lennukitest ja veoautodest valimatult välja miljoneid jalaväemiine.

Milline on probleemi sotsiaalne ja majanduslik hind?

ÜRO kohaselt maksab ühe miini kõrvaldamine 300 kuni 1000 ameerika dollarit. (Jalaväemiini ostmiseks tuleb käia välja 3 kuni 30 ameerika dollarit). Igal nädalal langeb jalaväemiinide ohvriks keskmiselt 500 inimest. Rahvusvahelise Punase Risti Komitee hinnangul peavad enam kui kaks kolmandikku miiniohvritest võtma võlgu, et tasuda meditsiinilise ravi eest, kui meditsiinilist abi on võimalik anda.

Enamike amputeeritute puhul maksavad tehisjäsemed rohkem, kui nad suudaksid maksta. Näiteks lapse protees tuleb välja vahetada iga kuue kuu järel ja täiskasvanu oma iga kolme kuni viie aasta tagant. Varem kui 10 aasta vanuselt vigastada saanud lapsele läheb 50 aastaseks saamiseni vaja vähemalt 25 proteesi. Kuna iga protees maksab umbes 125 ameerika dollarit, teeb see kokku 3125 USA dollarit. Riikides, kus keskmine sissetulek isiku kohta on 15 ja 20 ameerika dollari vahel, suudavad amputeeritud endale lubada heal juhul vaid karkude kasutamist.

Majanduslike alternatiivide puudumisel võtavad mõned inimesed riski töötada miinidega varustatud põllumaal või koguda küttepuid miinidega varustatud metsast. Näiteks Bosnias said 30 protsenti miiniohvritest vigastada piirkondades, kus nad teadsid miine leiduvat.

Kas jalaväemiinide kasutamisega on seotud ka muid kulusid?

Lisaks füüsilistele vigastustele kaasnevad jalaväemiinide tagajärjel tekkinud vigastustega ka tõsised psühholoogilised tagajärjed. Füüsilisest puudest on nii lastel, noorukitel ja isegi täiskasvanutel väga raske toibuda. Ka perekondadele saavad osaks tõsised tagajärjed, kuna jalaväemiinidega toimunud õnnetused võivad katkestada laste koolitee, vähendada abiellumise võimalust ja takistada täiskasvanul elatist teenida.

Jalaväemiinid on ka maailma vaesematele riikidele tähenduslikuks arengu takistuseks; konflikti tulemusena on põllud, maanteed, sillad ja kogu ühiskondlik vara miinidega varustatud. Teatud kontekstis kasutatakse jalaväemiine üha enam ka terrorirünnakutes tsiviliseeritud elanikkonna vastu. Selle tulemusena tekitavad jalaväemiinid ka põgenike probleeme, saastavad tuhandeid hektareid potentsiaalselt viljakat põllumaad ning häirivad transpordi- ja sideteenuse pakkumist. Kõigele lisaks kasutatakse sõjast rüüstatud riikide nappe majandusvarusid miinide kõrvaldamiseks ja miiniohvrite eest hoolitsemiseks.

Riikide ja nende majanduse taastamine on sellistes oludes äärmiselt raske. Paljudes riikides on taastumine, lepitamine ja pikaajaline areng enam kui võimatu.

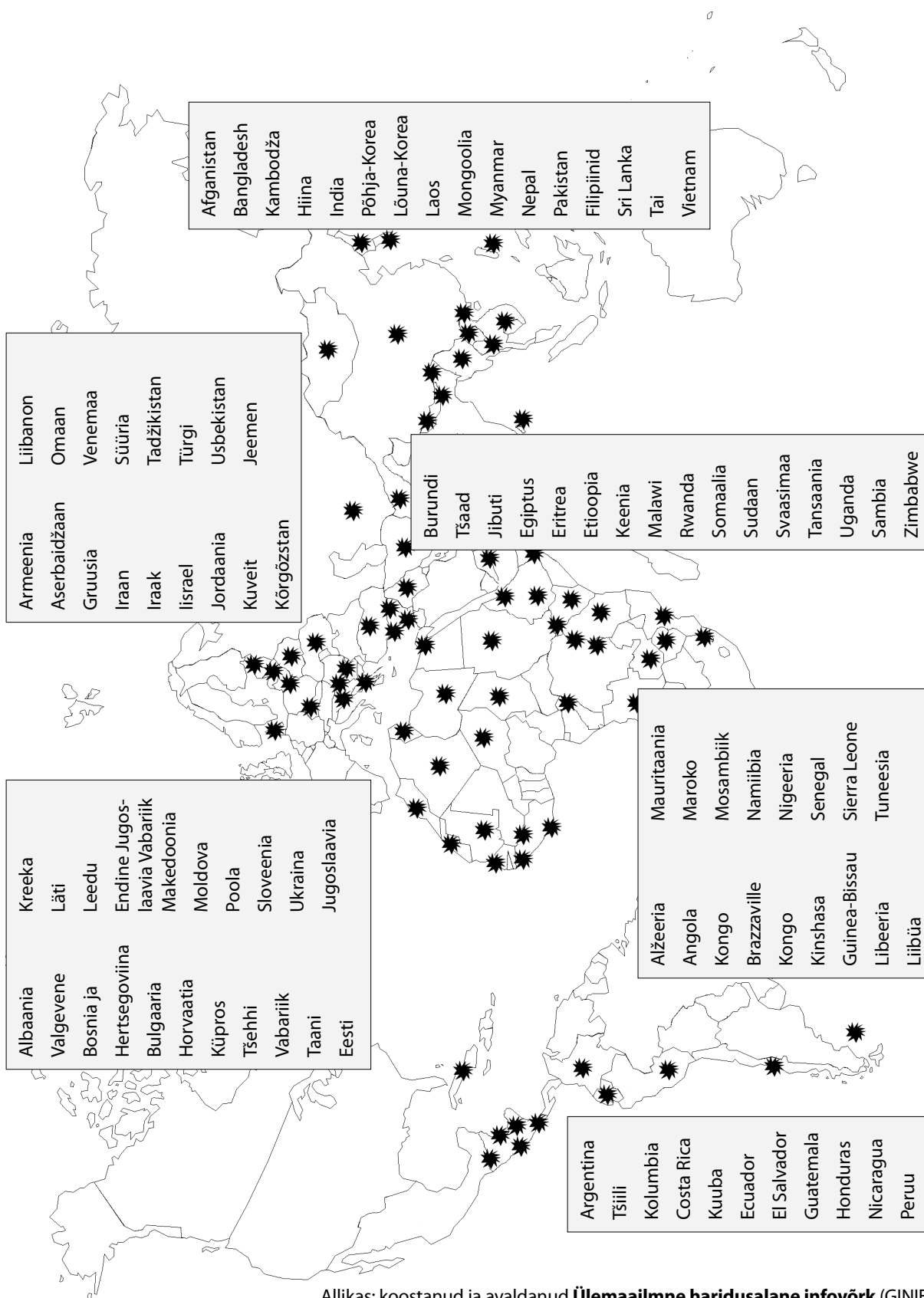
Miinivastane tegevus

Eelnimetatud probleemide lahendamiseks rakendavad erinevad valitsusvälised organisatsioonid, Ühinenud Rahvaste Organisatsioon, Rahvusvaheline Punase Risti Komitee ja riikide valitsused programme miinide kõrvaldamiseks, miinivastaseks tegevuseks ja miiniohvrite abistamiseks.

Allikad: Ohutu tee veebileht <<http://www.mines.gc.ca>> ja *To Walk Without Fear*, Oxford University Press, 1998

Riigid, mida jalaväemiinid ja lõhkemata pommid mõjutavad

2D

Moodul 2: Relvakonflikti piiramine

Allikas: koostanud ja avaldanud Ülemaailmne hariduslane infovõrk (GINIE) ja lapssõdurite kasutamise lõpetamiseks loodud koalitsioon, 2001.

Intervjuu Mary Warehamiga, Human Rights Watch

2D

Miks hakkasite jalaväemiinidest huvituma?

Olime Uus-Meremaal 1980-ndatel väga murelikud Vaikses ookeanis läbi viidava tuumakatsetuse ning piirkonnas viibivate, tuumarelvadega varustatud tuumalaevade pärast. Kasvasin selle hirmuga üles. Ülikoolis trehvasin Aatomiteadlaste Bülletäänist lugema jalaväemiine käsitlevat artiklit ning teave selle relva kohta rabas mind jalust. Uurisin teemat veelgi, kuid ei leidnud midagi uut. Tegemist on relvaga, mis on tapnud rohkem inimesi kui ükskõik missugused teised relvad kokku ja mida on selles osas ette võetud? Niisiis hakkasin teemaga tegelema akadeemilisel tasandil, kuid mul oli raske jääda antud küsimuses erapooletuks vaatlejaks.

Kui vana te siis olite?

Olin politoloogia üliõpilane, kes hakkas oma õpingutega ühele poole saama. Esitasin stipendiumitaotluse uurimaks jalaväemiinide probleemi. Samal ajal tahtsin teada, mida minu riigi valitsus on poliitilisel, rahvusvahelisel ja diplomaatilisel tasandil antud küsimuses desarmeerimisega seoses ette võtnud.

Stipendiumi esimese osamakse kulutasin tollal antud küsimust uurivate isikute intervjuerimisele. Esimesteks intervjueritavateks olid Jody Williams ja mõned teised jalaväemiinide keelustamise rahvusvahelise kampaania algatajad. Kohtusin ka Genfi Punase Risti ja Genfis asuva UNICEFi esindajatega. Läksin nende juurde tühjade kätega aga tulin tagasi kotitäie raamatute ja aruannetega, väljalõigete ja siseriiklike dokumentidega, mis olid minu väitekirja aluseks.

Kas see oli pigem akadeemiline tegevus või kirg?

Jah, tahtsin probleemi erapooletust vaatepunktist käsitleda. Uus-Meremaal jalaväemiinide keelustamise kampaania koosolekul istusin tagareas, märkmi käes. Koosoleku läbiviijad nägid mind ja ütlesid: „Kas saaksite meie koosolekut protokollida?” Nii ma siis protokollisingi. Järgmisel koosolekul ütlesid nad: „Kas saaksite meile pressiteate kirjutada?” Nii ma siis kirjutasin nende pressiteate; ja enne, kui arugi sain, pidasin kirjavahetust kogenud parlamendiliikmetega, olin määratud eestkõnelejaks ning saadetud Genfis toimuvale tavarelvade konventsiooni kongressile. (...) Siis mõistsin, et minu propageeriv roll oli vältimatu ning selleks ajaks olin langetanud isikliku otsuse, et kõnealune relv on sobimatu, valimatu toimemiga ja ebainimlik, ning et ma ei tohiks tegeleda pelgalt akadeemilise kohustuse täitmise — võiksin tõesti midagi suuremat korda saata.

Mis on jalaväemiinide kampaanias erilist?

Jalaväemiinide kampaania oluliseks jooneks on see, et kampaania ei ole „ekspertide” oma. Meie ekspertideks on inimesed, kes on kõnealuse relva poolt vigastatud ja on toimunu üle elanud, et oma lugu meile rääkida ning inimesed, kes tegelevad iga päev antud relvade kõrvaldamisega, aga ka antud küsimust uurinud inimesed, nagu mina. Kõnealune kampaania kuulub tavainimestele, kes teevad erakordseid tegusid. Kõnealune kampaania ei täidaks oma eesmärki kui poleks inimesi, kes antud küsimusest huvitatud oleksid ja kes antud küsimuses midagi ette võtta tahaksid.

Miks mitte jätta seda diplomaatide ülesandeks?

Diplomaadid peavad teiste riikidega läbirääkimisi; nad teevad seda oma riigi poliitiliste juhtide

ettekirjutusel. Poliitilised juhid annavad diplomaatidele juhiseid ainult juhul, kui riigi rahvas neilt seda nõuab. Seega on diplomaatide tegutsema saamiseks ainus võimalus see, kui riigi rahva avalik arvamus neid tagant utsitab. Kampaaniad hõlmavad ühiskonna laiadele massidele mõeldud tegevusi, mille eesmärgiks on koguda hulgaliselt palvekirju ja neid võimalikult avalikult esitleda. Kampaania käigus viiakse poliitikut ja kogenud parlamendiliikmed riikidesse, mida miinid on kahjustanud ning tehakse koostööd meediaga. Igaüks saab selliseid üritusi organiseerida.

Aga kuidas teab olukorrast huvitatud olev tavaisik teada, mida teha?

Vaatame, mis Uus-Meremaal juhtus. Inimene läks rahvusvahelisele kongressile ning kutsus sealt naastes koosoleku kokku. Üks soovitus, mida saate teha: korraldage koosolek ja vaadake, kes koosolekule tulevad. Korraldage koosolek kohalikus koolis, ülikoolis või oma linnas ning kutsuge sinna antud küsimusest huvituda võivate erinevate organisatsioonide esindajad. Uus-Meremaal olid huvitatud organisatsioonideks ÜRO Assotsiatsioon, mõned sõjaveteranide ühendused, keskkonnaühendused, nagu Greenpeace, humanitaarorganisatsioonid nagu Save the Children (Päästkem lapsed) ja Oxfam ning kohalik Punase Risti Selts. Lihtsalt otsige koht, kus kokku saada ja viige inimesed kokku. Kui inimesed kokku viia ja probleemi mõjusalt käsitleda, võib töötada välja mooduse probleemi lahendamiseks. Ja seda mitmetel tasanditel. Seepärast ongi oluline viia erinevad toetajaskonnad ühe laua taga kokku, et igaüks saaks probleemi

Moodul 2: Relvakonflikti piiramine

Intervjuu Mary Warehamiga, Human Rights Watch

2D

lahendamiseks anda oma panuse alal, mida ta kõige paremini oskab.

Olime väga rõõmsad jalaväemiinide keelustamise rahvusvahelise kampaania (ICBL) koordinaatori Jody Williamsi etteaste üle. Ta teatas, milliseid tegevusi kogu maailma riikides läbi viiakse – nii valitsusväliste organisatsioonide kui ka valitsusorganisatsioonide poolt. Antud liikumises osalevad inimesed on teiste tegemistest palju õppinud, uusi ideid ja innustust saanud ning saanud teostada ühistegevusi, aga ka omaette tegutseda.

Kuidas tegid valitsusvälised organisatsioonid oma riikidega koostööd?

Kampaania alguses oli väga oluline, et kampaaniat avaliku teadlikkuse tõstmise eesmärgil meedias kajastataks. Meie nõudmise selgus ja lihtsus oli oluline – jalaväemiinide kasutamise, tootmise, üleandmise ja ladustamise täielik keelustamine. Seejärel peab iga riigi rahvas otsustama, mida nad tahavad valitsusega koostöö küsimuses teha. Ülevalt poolt juhtnööre ei anta, kuid Jody külastas paljusid riike. See, et keegi võõras nende tegevusega liitus tõstis avalikkuse ja valitsuse tähelepanu. Ta kohtus välisministri, peaministri, parlamendi spiiikri, kaitseministri, aga ka kampaania läbiviija ja valitsusväliste organisatsioonidega. Ta selgitas, et „Rahvusvahelises plaanis toimitakse niimoodi ja selles küsimuses sooviksime teie abi“.

Kas selline uus diplomaatia (mis hõlmab väiksemaid, vähem mõjuvõimsamaid riike ja valitsusväliseid organisatioone) on tulevikus RHÕ toimimise viis?

Võite juba praegu märgata selle erinevatel viisidel kasutamist (näiteks kampaanias, mille eesmärgiks on lõpetada alla 18- aastaste laste sõduritena kasutamine). Jalaväemiinide kampaaniaga seoses on mitmeid asjaolusid, mida ei saa teistele probleemidele otseselt suunata, kuid kindlasti saavad inimesed RHÕ tuleviku kujundamisel kasutada mõningaid meie saadud kogemusi.

Mida on selle uue diplomaatia rakendamisega saavutatud?

Konventsioon avati allakirjutamiseks Ottawas, Kanadas 1997. aasta detsembris ning 122 riiki olid tulnud sellele alla kirjutama; nüüdseks on allakirjutante arv tõusnud 139ni, mis tähendab, et umbes 50 riiki peavad veel rahvusvahelise lepinguga liituma. Nende 139 riigi seas on mitmed endised miinitootjad riigid ja mitmed

endised, suured jalaväevastaste miinide kasutajad ning meil pole õnnestunud leida tõendeid selle kohta, nagu liikmesriigid jalaväemiine edasi kasutaksid.

Oleme kehtestanud tähtaja neli aastat: selleks ajaks peavad riigid olema oma jalaväevastaste miinide varud hävitanud. Hinnanguliselt on 105 riigis varuks 250 miljonit jalaväevastast miini. Seega tuleb hävitada palju miine, millest paljusid hoitakse konventsioonile mitte alla kirjutatud riikides (Hiinas on 110 miljonit, Venemaal 60 – 70 miljonit ning Ameerika Ühendriikides 12 miljonit). Konventsioonile alla kirjutatud riikide varusid kõrvaldatakse.

Allikas: isiklik intervjuu, oktoober 2000

Jalaväemiinide keelustamise rahvusvaheline kampaania (ICBL) asutanud valitsusvälised organisatsioonid 1992

- Handicap International
- Human Rights Watch
- Medico International
- Nõuanderühm miinide alal
- Inimõiguste eest võitlevad arstid
- Vietnami sõjas osalenud Ameerika veteranide sihtasutus

Juhtivkomiteed on laiendatud ja sinna kuuluvad praegu

- Jalaväemiinide keelustamise kampaania Afgaanis
- Abi ja leevenduse ühendus
- Jalaväemiinide keelustamise kampaania Kambodžas
- Jalaväemiinide vastane kampaania Kolumbias
- Saksamaa algatus jalaväemiinide keelustamiseks
- Rahvusvaheline Händiköp
- Inimõiguste Vahtkond
- Jalaväemiinide vastane Keenia koalitsioon
- Jalaväemiiniõnnetuses ellujäänute võrgustik
- Maailma luterlaste liit
- Miinialane tegevus Kanadas
- Norra Rahvaabi
- Jalaväemiinide keelustamise kampaania Lõuna-Aafrikas

Allikas: Jalaväemiinide keelustamise rahvusvaheline kampaania (2001. aasta liikmed)

Kuupäevajoon: september 2000

Ülemaailmse jalaväemiinide keelustamise lepingu esimesed edusammud

Esimese pooleteise aasta jooksul on jalaväemiinide kasutamist keelustav ülemaailmne leping olnud äärmiselt edukas, kuid miinide kasutamise vastu oleva organisatsiooni poolt täna avaldatud aruande kohaselt on siiski veel suuri valupunkte (...).

Aruanne koostati 1997. aastal Nobeli preemia võitnud jalaväemiinide keelustamise rahvusvahelise kampaania raames. Aruannet esitletakse järgmisel nädalal Genfis jalaväemiinide lepingu ratifitseerinud riikide kohtumisel.

1121 lehekülje pikkuse aruande kohaselt on kõnealuste relvadega kauplemine peaaegu täielikult lõppenud ning sel ja eelmisel aastal ei ole dokumenteeritud ühtki jalaväemiinide saadetist.

Alates eelmise aasta 1. märtsist, mil leping jõustus, on kõrvaldatud 10 miljonit tagavaraks hoitud jalaväevastast miini, mis teeb aruande kohaselt kokku 22 miljonit kõrvaldatud miini. Samuti järeldeb aruandest, et 105 riigis on siiski tagavaraks enam kui 250 miljonit miini. (...)

Uuring möönab, et surma- ja traumajuhtumite näitajad olid „pealiskaudsed ja puudulikud“, kuid samas leiti kõnealused arvud Afganistanis, Bosnias, Kambodžas ja Mosambiigis vähenenud olevat.

Siiski on 71 riigis registreeritud uusi jalaväemiinide ohvreid, kusjuures enam kui pooled juhtumid on toimunud rahuolukorras. (...)

Alates lepingu jõustumisest on kõnealuseid relvi tõenäoliselt kasutatud 20 konfliktis, 11 valitsuse ja 30 mässajate rühmituse poolt, järeldeb raportist.

– Taastrükitud Associated Press'i loal

Meedialehekülg

Eesmärk: julgustada õpilasi seostama RHÕ kohta õpitavat meediast saadava teabega sõjalaadsete olukordade kohta

1. Otsige uudisteraport, mis on mingil moel RHÕga seotud.
2. Tõmmake ring ümber kolmele kuni viiele RHÕga seotud sõnale või tõmmake neile sõnadele joon alla. (Näiteks: tsiviilisikud, jalaväemiinid, pagulased, lapssõdurid ...)
3. Seostage iga sõna teabega, mida olete õppinud või arutanud *Avastades humanitaarõigust* programmi raames.
4. Kuidas ohustab antud artiklis kirjeldatud olukord inimväarikust?
  - Kelle inimväarikus on ohus?
  - Milline reegel ja kas üldse antud olukorras kehtib?

Moodul 2. Hindamine

Hindamismeetodid

- Jooksev hindamine

„Avastades humanitaarõigust“ (THÕ) annab õpetajale võimaluse iga päev uurida, mida õpilased õpivad ja millest nad võivad valesi aru saada. Selleks pakuvad hea võimaluse aktiivsed õpimeetodid, näiteks arutelu klassiga, väikerühmatöö, ajurünnak ja rollimängud.

Tunni lõpus võta viis minutit, et õpilased kirjutaksid ühe- või kahelauselise vastuse küsimusele *Mida ma täna õppisin?* ja *Kas mul on küsimusi?* Loe vastused läbi ja kasuta neid järgmises tunnis õpilaste teadmiste täendamiseks ja vaeleusaamade selgitamiseks.

- Õpilaste töömapp

Läbi terve mooduli palutakse õpilastel intervjuuerida inimesi, võtta seisukoht mingi teema suhtes ning kaitsta seda näidetega, illustreerida mõisteid luuletuste, näidendite või kunstitöödega või kirjutada kindlal teemal sügavutiimev uurimustöö.

Sea iga õpilase kohta sisse kaust või mapp, kuhu kogud kirjatööde mustandid, kunstitööd, intervjuud ja ajaleheväljalõiked, mis õpilane on klassi toonud. Aeg-ajalt vaata koos õpilasega tema töö üle, et kontrollida edasimineku rahvusvahelise humanitaarõiguse mõistmise teel.

Riputa õpilaste tööd seinale.

- Moodulilõpuküsimused:

Pärast 2. mooduli käsitlemist võite soovida pühendada viimase tunni kirjalikule ülesandele, et hinnata seda, mida õpilased on õppinud. Seda saate teha andes õpilastele ühe esseeküsimuse (20–30 minutit) või kaks või kolm lühivastust nõudvat küsimust (10 minutit igale küsimusele).

1. Esseeküsimused: Valige üks.

- Mis on RHÕ ja miks on see välja töötatud?
- Kuidas on RHÕ ja inimõigused omavahel seotud? (Millised on eelnimetatute sarnasused ja erinevused?)

2. Lühivastuseid nõudvad küsimused: Valige kaks küsimust.

- Nimetage kaks viisi, mil moel RHÕ tsiviiliseid kaitseb.
- Nimetage laste sõduriks olemise neli tagajärge.
- Selgitage, mis valimatu toimega relvad tuleks ebaseaduslikuks kuulutada ja tooge nimetatud relvade kohta kaks näidet.

Küsimustele saab lisa, kui palud õpilastel väikerühmades sõnastada uusi küsimusi ja valida neist mõni terve klassi esseeküsimuseks. Võid lasta igal õpilasel välja pakkuda ühe küsimuse, millele ta siis ise kirjalikult vastab. Õpilasi hinnatakse nii küsimuse kvaliteedi kui ka vastuse sisukuse alusel. Võid valida ühe tsitaadi ajaleheartiklist, õppematerjali küljerubriigist või mujalt. Palu õpilastel leida tsitaadi keskne sõnum ja vastata, kas nad on sellega nõus või mitte.

Moodul 2. Hindamine

Hindamiskriteeriumid

Õpilase vastus on tõhus, siis kui ta:

- kasutab selliseid mõisteid nagu kõrvaltvaataja, võitleja, dilemma, ahelreaktsioon ja teisi materjalides leiduvaid termineid
- toob seisukohtade põhjendamiseks konkreetseid argumente
- vastus sisaldab näiteid meediast, intervjuudest, klassi arutelust ja vaba aja lugemismaterjalidest.

Eelnimetatud tehnikad on lihtsalt ettepanekud, kuidas aidata teil hinnata seda, kuidas õpilased „Avastades humanitaarõigust (RHÕ)” materjalidega töötavad. Kohandage materjale vastavalt oma vajadustele.

Moodul 2. Hindamine

2A. Sõjapurustuste piiramine

- Avaloni Projekti dokumendid seaduses, ajaloos ja diplomaatias
<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/avalon.htm>
Sisaldab dokumente 1899. aastal Haagis peetud rahvusvahelise rahukonverentsi ja Nürnbergi protsesside kohta
- Rahvusvahelise Punase Risti Komitee andmebaas RHÕ lepingute ja protokollide kohta
<http://www.icrc.org/ihl>
RHÕ olulisemate dokumentide kogumik, mis sisaldab Genfi konventsioone, Lieberi koodeksit ning lepingutele ja protokollidele allkirjutanud riikide nimekirja. Inglise, prantsuse ja hispaania keeles.
- Inimõiguste rahvusvahelised vahendid (ÜRO)
<http://www.unhchr.ch/html/intlinst.htm>
Sisaldab inimõiguste ülddeklaratsiooni, naiste ja laste hädaolukorras ja relvakonflikti ajal kaitsmise konventsiooni ning RHÕd, sõjavange ja pagulasi käsitlevaid konventsioone.
Saadaval inglise, prantsuse ja hispaania keeles

RHÕ uudistes

Soovitame otsida infoallikatest teavet RHÕ kohta kasutades lisaks mõistetele „rahvusvaheline humanitaarõigus“ ja „humanitaarõigus“ mõistet „sõjakuriteod“ ning eelistada pigem viimast mõistet.

- Rahvusvahelise Amnestia Organisatsiooni raamatukogu – temaatiline indeks
<http://web.amnesty.org/web/content.nsf/pagesbycountrytitle/gbrthemeshome>
Alajagu „Inimsusevastased kuriteod“ sisaldab värskemaid uudiseid RHÕ kohta
- Yahoo kogu ulatuses
http://dailynews.yahoo.com/full_coverage/
Yahoo! sisaldab uudisteagentuuri Reuters teateid ja viiteid eriti kasulikele piirkondlikele ja siseriiklikele uudisteagentuuridele
- Yahoo uudiste- ja meediakataloog riikide kaupa
http://dir.yahoo.com/News_and_Media/By_Region/Countries/
- Yahoo uudiste- ja meediakataloog piirkondade kaupa
http://dir.yahoo.com/News_and_Media/By_Region/Regions/
- Online-ajalehed
<http://www.newspapers.com/>
Online-ajalehtede registrid riikide kaupa

2C. Lapssõdurid

- Rahvusvahelise Punase Risti Komitee andmebaas RHÕ alaste lepingute ja protokollide kohta
<http://www.icrc.org/ihl>

Moodul 2. Hindamine

- Inimõiguste rahvusvahelised vahendid (ÜRO)
<http://www.unhchr.ch/html/intlinst.htm>
Kaks olulisemat RHÕ ja inimõiguslaste rahvusvaheliste lepingute ja protokollide, sealhulgas ka lapssõdureid käsitlevate lepingute ja protokollide, terviklikku kogumikku. Saadaval inglise, prantsuse ja hispaania keeles
- Lapssõdurite kasutamise lõpetamise koalitsioon
<http://www.child-soldiers.org/>
- Rahvusvahelise Amnestia Organisatsiooni raamatukogu – temaatiline register
<http://web.amnesty.org/web/content.nsf/pagesbycountrytitle/gbrthemeshome>
Laste ja noorukite alajagu sisaldab uuemaid uudiseid lapssõdurite kohta.
- Inimõiguste Vahtkond: Lapssõdurid
<http://www.hrw.org/hrw/campaigns/crp/index.htm>
Hea infoallikas antud teema uuemate uudiste saamiseks.
- Päästke Lapsed Rootsi dokumendikeskuse materjalid lapssõdurite kohta
<http://www.rb.se/childwardatabase/>
Saadaval inglise ja rootsi keeles.
- Laste ja relvakonflikti kantsleri eriesindaja: Lapssõdurid (ÜRO)
<http://www.un.org/special-rep/children-armed-conflict/soldiers.htm>

2D. Fookuses on jalaväemiinid

- Rahvusvaheline Punase Risti Komitee
<http://www.gva.icrc.org/eng/mines>
- Jalaväemiinide keelustamise rahvusvaheline kampaania
<http://www.icbl.org/>
Saadaval araabia, inglise, saksa, itaalia, jaapani, portugali, vene ja hispaania keeles
- Varjatud tapjad: Ülemaailmne jalaväemiinikriis (USA Riigidepartemang)
http://www.state.gov/www/global/arms/rpt_9809_demine_toc.html
- Jalaväemiinide järelevalve
<http://www.icbl.org/lm/>
Inglise, Prantsuse ja Hispaania keeles.
- ÜRO miinivastase tegevuse teenistus
<http://www.un.org/Depts/dpko/mine/index.html>
- Jalaväemiinide keelustamise kampaania (Inimõiguste Vahtkond)
<http://www.hrw.org/campaigns/mines/1999/index.htm>
Hea infoallikas antud teema uuemate uudiste saamiseks.

ICRC

3 moodul

Kehtiv seadus

3

(Kuus õppetundi)

Milliseid reegleid rikutakse kõige sagedamini ja miks?
Milliste dilemmadega seisavad silmitsi võitlejad?
Kes vastutab selle eest, et rahvusvahelisest humanitaarõigusest kinni peetaks?

UURIMISTEEMAD

3A. Rikkumiste tuvastamine (üks õppetund)

3B. Võitleja vaatenurk (kaks õppetundi)

3C. Kes vastutab? (üks õppetund)

Juhtumianalüüs: My Lai. Mis läks valesti? Mis läks õigesti? (kaks õppetundi)

MÕISTED

Rikkumine

Tsiviilisiku ja võitleja eristamine

Ahelreaktsioon

Kõikides moodulites:

Inimväarikus

Humanitaarsed käitumist takistavad tegurid

Dilemmad

Tagajärjed

Erinevad vaatenurgad

PRAKTISEERITAVAD OSKUSED

Vaatenurga leidmine

Ajurünnak

Rühmatöö

Dilemmade analüüs

Tagajärgede määratlemine

Uurimisteema 3A. Rikkumiste tuvastamine

Moodulis 2 said õpilased teada, millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) peamised reeglid; nad uurisid, miks on reeglid vajalikud ja millised on tagajärjed, kui neid reegleid rikutakse. Moodulis 3 jätkavad õpilased põhjuste leidmisega küsimusele, miks inimesed reegleid rikuvad, kasutades jutustusi

inimestelt, kes on reaalses sõjaolukordades. Õpilased kasutavad ahelreaktsiooni tagajärje mõistet, et välja selgitada, kuidas üks rikkumine viib välja järgmiseni. Lõpetuseks teeb rühm ajurünnaku ning hindab erinevaid rikkumiste piiramise meetodeid.

EESMÄRGID

- Osata ära tunda rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) rikkumise juhtumeid
- Osata ära tunda, kuidas üks rikkumine võib põhjustada uusi; mõista, millised tagajärjed kutsuvad esile ahelreaktsiooni

ALLIKAD

- Häälled sõjast – 2
- Tööleht. Milliseid reegleid rikutakse?
- Millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse põhireeglid?

AEK

kaks 45- kuni 60-minutilist õppetundi

1. MILLISEID REEGLEID RIKUTAKSE KÕIGE SAGEDAMINI JA MIKS? (paaristöö) (20 minutit)

Andke igale paarile kolm või neli väidet „Häälled sõjast – 2“ osast. Õpilastel peaks olema ka „Millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse põhireeglid?“

Rikkumiste kirjeldamisel võivad paarid kasutada töölehte ja viia iga rikkumine kokku vastava põhireegli või reeglitega.

[Näiteks, väites 11 esitatud tegevus rikub reegleid 3.4, 3.11 ja 4.1.]

Laske õpilastel uurida väiteid ja leida põhjused, mis inimesed toovad välja vaadeldava reegli rikkumise juures.

Uurige põhjenduste ühiseid jooni sarnaseid põhjuseid rühmitades.

[Võimalikud põhjenduste kategooriad on näiteks: turvalisuse tõttu, sõjalise kasu saamise eesmärgil, seepärast, et teine osapool tegi seda, kättemaksuks, meeleheite või teiste emotsioonide tõttu, vajalike vahendite puuduse tõttu, seaduse mittetundmise tõttu.]

2. KUIDAS ÜKS RIKKUMINE VIIB TEISENI (15 minutit)

Paluge õpilastel leida väited, mis näitavad seost kahe rikkumise vahel, millest üks on teise põhjustatud.

[Näiteks, kui üks osapool viib relva haigla katusele, siis teine osapool ründab selle tagajärjena haiglat; või kui üks osapool tapab vangi, siis teine osapool hakkab ka kättemaksuks vange tapma; või viib ühe vangistaja julm vangi kohtlemine välja vangi tapmiseni või hakkavad teised vangistajad tema eeskuju järgmina].

Rikkumiste tuvastamine

Olles vaadelnud mitmeid näiteid, andke õpilastele aega arutada, kuidas võivad nende leitud rikkumised viia edasistele rikkumistele. Nad võivad oma mõtted panna kirja töölehe alumisse ossa.

Laske õpilastel esitada oma arvamus selle kohta, millised võivad olla reeglite rikkumistest tingitud ahelreaktsioonid, et nad paremini mõistaksid, kuidas üks rikkumine võib viia teiseni. [Vaadake ka lisategevust „Tagajärgede ahel!”]

3. KAS MEIL ON VÕIMALIK TULEVIKUS RIKKUMISI VÄHENDADA? (10 minutit)

Laske rühmal valida ühte liiki rikkumine, mille kallal nad tööle asuvad. Õpilased peavad mõtlema, milliste vahenditega oleks võimalik seda rikkumist vähendada.

Kui nimekiri võimalikest vahenditest on koostatud, laske õpilastel oma ettepanekuid hinnata.

- Millised on iga ettepaneku tõenäolised tagajärjed? Milleni viiks omakorda iga tagajärg?
- Kas te arvate, et enamik rahvaid nõustuks nende ettepanekutega? Miks? Miks mitte? Kuidas nende täitmist jälgitaks?

[Näiteks käskude jagamine, treenimine, karistamine...]

LÕPETUSEKS

Kokkuvõte: õpilased on vaadelnud mõningaid tavapärasemaid rikkumisi, nende tekkepõhjuseid ja seda, kuidas üks rikkumine võib viia teiseni. Kui üks rikkumine teiseni viib, on teine rikkumine sageli esimesest suurem – rikkumised eskaleeruvad.

Arutlege:

- Kas teile meenub mõni näide uudistest, kus rikkumised on eskaleerunud?

! JUHTMÕTTED

- RHÕ reeglid on loodud just relvastatud konflikti olukordade tarbeks.
- Rikkumised viivad ahelreaktsioonina tihti välja edasistele rikkumistele.
- Inimesed põhjendavad aset leidvaid rikkumisi mitmel erineval moel. Põhjenduste seas on kättemaks, lahing elupiirkondades, kahtlus, et tsiviilisikud aitavad vaenlasi, ebaseaduslikud käsud ülemustelt jne.

Miks sõdurid ründavad tsiviilisikuid kui nad tegelikult teavad, et see on vale? Neile tõenäoliselt räägiti või lubati midagi suurt. Neid on õhutatud vaenu külvama. Seetõttu ei mõtle nad sealjuures. Millest ma aru ei saa on see, et mis on nende inimeste psüühikaga juhtunud.

RHÕ rikkumiste ohver

Noore ohvitserina, olles äsja lõpetanud ohvitseride kursuse, jalutasin ma mööda tänavat. Oli mingi püha. Meid oli viis sõdurit ja me jalutasime ringi ning vaatasime, et kõik oleks hästi. Ja äkki, vaid paari minuti jooksul tekkis meie ümber umbes nelja- või viietuhandest inimesest koosnev rahvass ja meid hakati kividega loopima. Inimesed olid väga vihased, sest keegi oli põgenikelaagris viga saanud. Me olime suures ohus, sest rahvas oli väga ärritunud ja ma pidin mõtlema, kuidas oma sõdurid sealt minema saada. Ainsaks relvaks oli mul püss päris kuulidega ning ma pidin oma sõdurid sealt minema saama. Nii ma hakkasingi tulistama. Ma tulistasin jalgade suunas, võibolla 10–12 korda, et ennast päästa ja me pääsesimegi sealt.

Okupeeritud aladel teeniv ohvitser

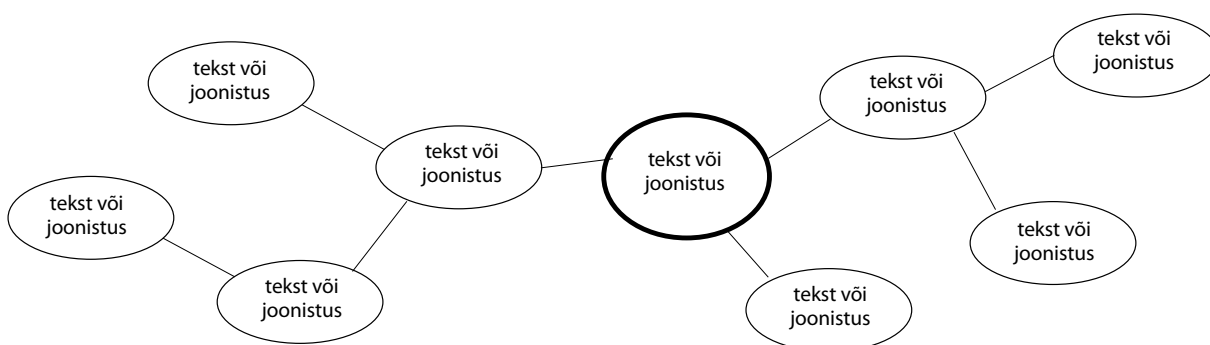
Lisategevused

SUHTLEMINE

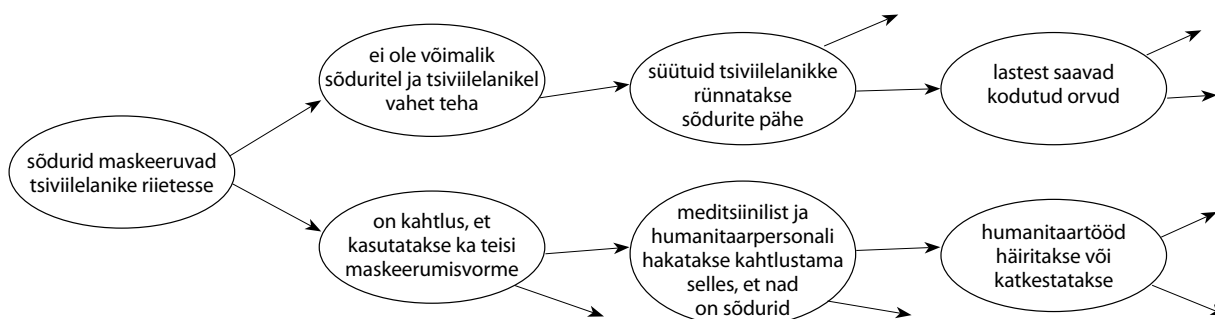
Kirjutage ühine ettekanne rikkumisest, mis rühm 3. astmel valis („Kas meil on tulevikus võimalik rikkumisi vähendada?“) ja sellest, milliseid ettepanekuid rühm rikkumiste vähendamiseks tulevikus tegi. Või tehke rikkumist illustreeriv joonistus. Või poster, mis reklaamiks ettepanekuid. Saatke see töö humanitaarõiguse uurimise lehele www.icrc.org.

TAGAJÄRJEHEL

Valige rikkumine ja tehke diagramm võimalikest tagajärgedest, kuhu see rikkumine viia võib. Mõned tagajärjed võivad viia mitmele tagajärjeahelale. Seega kujuneb välja ahelate võrgustik. Näide „Hääled sõjast – 2“:

On palju olukordi, kus sõdurid on vahetanud oma mundri tavalise ülikonna vastu...

Lisategevused

ARUTELU

Organiseerige arutelu järgmise väite põhjal.

Õiglane seadus, mida tihti rikutakse on parem, kui seaduse täielik puudumine.

Tekitage kaks väitlusmeeskonda ja kohtunike meeskond. Meeskonnad peaksid tuginema oma märkmetele ja muudele kasulikele allikatele. Iga väitlusmeeskond peaks planeerima järgneva:

- 5 minuti pikkune esitlus
- ideed, mis teine meeskond nende seisukohtade vastu välja tuua võib
- nende vastused antud ideedele

Arutelu võiks sisaldada: seaduste sagedase austamatuse mõju, näited seadustest, mida tihti rikutakse, kuid siiski austatakse (mitte RHÕ alased), seadustetunnustamine läbi aegade, seaduse kui ideaali väärtus, milliseid alternatiive on olemas lisaks seadustele.

Esitluse koostamise ajal võiks kohtunike meeskond töötada välja arutelude hindamise kriteeriumid.

Viige läbi arutelu (20 minutit).

Lõpetage arutelu kohtunike hinnangu ja kokkuvõttega.

Seejärel arutlege:

- Kuidas õpilaste meelest toimunud arutelu RHÕga seotud oli?
- Kas on veel teisigi näiteid seadustest, mida küll hinnatakse, kuid siiski tihti rikutakse?

[Näited võivad pärineda nii religioossetest traditsioonidest kui tsiviilühiskonnast.]

VÕI

Arutlege alljärgneva, ühe Nigeeria õpetaja poolt öeldud mõtte poolt ja vastuargumente.

Kuna eksisteerib seadus, mis keelab sõjalistel jõududel tsiviilelanikke tapmast, peaks eksisteerima ka seadus, mis keelab ära tsiviilelanikel sõjaliste jõudude abistamise.

Seisukohti kujundades võtke arvesse:

- oma seisukoha tagajärjed
- kuidas defineerida sõdurite abistamist.

Seadus loob tõusuvee vastu tammid. Ja tõusuvesi ei tagane iial pikaks ajaks. See rõhub, ähvardab, see murrab esimesel võimalusel läbi. Vahel viib ta tammi endaga kaasa. Ja selline ongi meie seadus, rikutud ja ebatõhus. Selline on tema saatus. Kes arvab, et ainus tõeline seadus on see, mida täielikult austatakse, elab tõenäoliselt illusoorse maailmas.

– D. de Bechillon

Hääled sõjast – 2

Hiljutistes sõdades olnud inimesed kirjeldavad kogetud, nähtud või kuulnud rikkumisi.

- 1 *On palju olukordi, kus sõdurid on vahetanud oma mundrid tavaliste ülikondade vastu. Kuidas siis öelda, kes tegelikult on tsiviilisk? Seega, kui sa ründad linna, tapad sa kõik mis liigub.*
Sõdur
- 2 *Lõppkokkuvõttes ründasime me terveid peresid. Mis meid seda tegema sundis oli see, et nemad tegid samamoodi meie inimestega, tappes vaid paari kuu vanuseid imikuid.*
Endine võitleja
- 3 *Kui ma saaksin infot selle kohta, et teised inimesed tapavad meie vangis olevaid inimesi, siis kõik vastasleeri omad, kes mulle kätte satuks, peaksid selle eest maksma.*
Armeekomandör
- 4 *Kuna tsiviiliskid teevad ja toovad sõduritele süüa, on ka nemad osa lahingust. Ilma nende toiduta ei oleks sõduritel jõudu meie vastu võidelda. Seega on nad kõik sõdurid, kannavad nad siis mundrit või ei. Tsiviiliskid, kes sõduritele süüa teevad on osa sõjast vaatamata sellele, et nad ei ole relvastatud. Seetõttu on sõduritel õigus neid ka tappa.*
Armeekomandör
- 5 *Sõduritel oli tunne, et nad peavad sõjavangi tapma. Ta oleks koormaks, sest sõjavangi tuleb igale poole kaasa võtta. Sa oled selle inimese eest vastutav, seega selleks, et vastutusest vabaneda, tapad sa inimese lihtsalt ära.*
Valitsusvälise organisatsiooni töötaja
- 6 *Planeerimine on samuti üks probleemidest, sest kui inimene vang võetakse, ei tea sa, mida temaga peale hakata. Seetõttu on sõdurid vangid ära tapnud. Me sõdime sissisõjas.*
Endine kinnipeetu
- 7 *Föderaalsel ei õnnestunud külasid vallutada; seetõttu takistasid nad humanitaarabi saatmise küladesse. See on nende näljutamise strateegia ja see on vale.*
Endine võitleja
- 8 *Sõja ajal määratles komandör moraalikoodeksi, mis kõlas nii: „Ärge iial rikkuge inimeste saaki“. Kuid hiljem olukord muutus. Peamiseks strateegiaks sõdimise juures sai tagavarade hävitamine; sõduritele anti käsk, et kui neil ei õnnestu suuri asju korda saata, peavad nad hävitama inimeste vara. Vaenlaste vastu võitlemise eesmärgiks sai kõige ettejuhtuva hävitamine ja maatas põletamine.*
Endine võitleja
- 9 *Ma usun, et relvajõud ründasid tsiviiliskuid, sest nad ei kujutanud ette, kuidas tsiviiliskid olukorda nägid. Sõdurid kaebasid, et tsiviiliskid on samasugused sissid. Vahel olid sõdurid seisukohal, et inimesed tegid sissidega koostööd. Vahel arvasid nad, et mõni perekond annab sissidele süüa või oli nendega ühinenud, seetõttu tapsid nad vaenlasega koostöö tegemise pärast maha terve perekonna.*
Naine, kelle pereliige „kadus“
- 10 *Religioosete paikade ründamine on osa sõjast. Sõduritele tundub, et need piirkonnad on pühapaigad, mis pakuvad vaenlasele varju. Ma ütlen teile, kirik ei ole enam kirik, kui seal on mõned sõdurid.*
Sõdur
- 11 *Tapmine võib toimuda kättemaksuks. Esiteks tapsid sõdurid ühe haavatud sissi, keda Punane Rist transportis. Seejärel tapsid sissid kättemaksuks sõduri. Nad tegid seda selleks, et Punane Rist ei jätkaks kummagi osapoole haavatud sõdurite transportimist. Kui üks osapool seda tegi, tegi teine samuti.*
Endine võitleja
- 12 *Sõjavägi ei tohiks kasutada tsiviiliskuid elusa kilbina. Kuid seda on selles sõjas tehtud väga tihti. Näiteks pannakse automaat kiriku või mõne kõrge ehitise katusele, kus elavad tsiviiliskid. Keegi ei pea kinni sellest seadusest, millest peaks kinni pidama. Kuna me olime ohus, siis me avasime nende ehitiste suunas tule.*
Endine kinnipeetu
- 13 *Tüdrukuid vägistati ja nüüd on neil lapsed, kellel pole isa. See on kuritegu, mis ei leia iial lahendust.*
Linnaelanik

Hääled sõjast – 2

14 Meile anti käsk, et kui me ühest kohast teise liigume, peame me vee ära mürgitama. See oli osa sõjast, kus ellu jäid vaid kõige tugevamad. Sulle öeldakse, et need inimesed on vaenlased, kui nad su kätte saavad, tapavad nad su ära. Aga suurem osa inimestest on lõksus, nad võivad olla süütud inimesed, kes ühest paigast teise liiguvad. Neil puudub lootus, neil pole midagi süüa. Seega on valed neid mürgitada.

Endine võitleja

15 Minu arust ahistavad vange need inimesed, kelle südametunnistus ei ole puhas. Kui minu õemes oli sõjavang, ei koheldud vange õiglaselt. Kardetakse, et ühel päeval räägivad vangid, mida nendega tehti. Seetõttu tapeti palju vange ära. Selleks, et oma kuritegusid varjata.

Lesk

16 Religioossete või ajalooliste paikade hävitamine on osa sõjast. Seepärast, et sõjas ei hooli sa millestki; sa tahad hävitada kõik ettejuhtuva, et sõda võita.

Endine õpetaja ja pagulaslaagri juhataja

17 Tsiviiliskutele toidu ja vee mitte andmine on sõjastrateegia, see on hea. See, et sa ei anna neile süüa, ei anna neile juua – see nõrgestab neid. Seadust pole, seadust pole, seadust pole!!!

Vangistatud võitleja

18 Kujutage endale ette, et te peate automaatselt enda kätte saama. Aga vaenlased panid tsiviiliskuid katusele, et takistada sind seda endale võtmast. Loomulikult ründad sa sõjaobjekti. Ja tsiviiliskuid saavad surma.

Ajakirjanik

19 Üks põhjus, miks sõdurid tsiviiliskide tapavad on see, et kui väeosal on palju surmasaanuid, kutsuvad nad tsiviiliskuid neile haudu kaevama. Kui hauad on kaevatud, lastakse tsiviiliskid maha, sest nende inimesed põhjustasin sõdurite surma. Nad teevad seda viha pärast. Sõdurid, kes nii käituvad, on madalama astme sõdurid, harimatud inimesed, keda ei ole sõja osas haritud.

Armeekomandör

Allikas: Mugandatud RPRK korraldatud kampaania „Inimesed sõjas“ tarbeks läbi viidud uuringust

Millist reeglit rikuti?

<p>Kirjelda kellegi väära tegu.</p> <p>Näide nr. 1 Sõdurid esinesid tsiviilelanikena; sõdurid tapsid kõik, mis liikus, isegi siis, kui tegemist oli tsiviilelanikega.</p> <p>Väide nr. ____</p> <p>Väide nr. ____</p> <p>Väide nr. ____</p>		<p>Millist reeglit rikuti?</p> <p>1.4 ja 2</p>	
<p>Kirjuta üks asi, mis keegi valesti tegi.</p> <p>Nr. 1 — Sõdurid esinesid tsiviilelanikena.</p>	<p>Rikutud reeglid</p> <p>1.4</p>	<p>Nimeta rikkumine, mis järgnes (või võis järgneda).</p> <p>Vastasleeri sõdurid ründasid kõike liikuvat. Teine osapool võis seepeale maksta kätte tsiviilelanikke pommitades.</p>	<p>Rikutud reeglid.</p> <p>2, 1.1, 1.2</p>

Millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse põhireeglid?

1 Rünnakud peavad toimuma vaid võitlejate ja sõjaliste sihtmärkide vastu.

- 1.1. Tsiiviilisikuid ei tohi rünnata.
- 1.2. Tsiiviilobjekte (elamud, haiglad, koolid, palvekojad, kultuuri- ja ajaloomälestised jne) ei tohi rünnata.
- 1.3. Keelatud on tsiiviilisikute kasutamine sõjaliste sihtmärkide kaitseks.
- 1.4. Võitlejatel on keelatud esitleda end tsiiviilisikutena.
- 1.5. Keelatud on tsiiviilisikute näljutamise võitlusmeetodina.
- 1.6. Tsiiviilelanikkonna ellujäämiseks tarvilike objektide (toiduained, põllumajanduspiirkonnad, joogiveeseadeldiste jne) ründamine on keelatud.
- 1.7. On keelatud rünnata paise, kaitsetamme või tuumaelektrijaamu, kui rünnak võib tekitada tõsisit kahju tsiiviilelanikkonnale.

2 Keelatud on rünnata või kasutada relvi, mis kahjustavad valimatult tsiiviilisikuid, sõjalisi objekte ja sõjaväelasi ning mis põhjustavad liigseid vigastusi ja kannatusi.

- 2.1. On keelatud kasutada erirelvi, st keemia- ja bioloogilisi relvi, pimestavaid laserrelvi, selliseid relvi, mille killud vigastavad keha või mida pole võimalik röntgenkiirtega avastada, mürke, jalaväemiine jne.
- 2.2. On keelatud nõuda või ähvardada, et armu ei anta.

3 Tsiiviilisikuid, haavatud võitlejaid ja vange peab kaitsma ja inimlikult kohtlema.

- 3.1. Kedagi ei tohi füüsiliselt või vaimselt piinata, kehaliselt karistada või kohelda muul julmal ja alandaval moel.
- 3.2. Seksuaalne vägivald on keelatud.
- 3.3. Konfliktiosalised peavad otsima ka haavatuid ja haigeid vaenlasi, kes on nende võimu all ning nende eest hoolitsema.
- 3.4. On keelatud tappa või vigastada vaenlast, kes annab alla või kes on *võitlusvõimetu*.

3.5. Vangidel on õigus austusele ja neid tuleb kohelda inimlikult.

3.6. Pantvangide võtmine on keelatud.

3.7. Tsiiviilelanikkonna sunniviisiline ümberasustamine on keelatud. Etniline puhastamine on keelatud.

3.8. Vaenlase kätte langenud isikutel on õigus kontakteeruda perekonnaga ja saada humanitaarabi (toit, arstiabi, psühholoogiline toetus jne.).

3.9. Haavatavatele gruppidele, näiteks rasedatele naistele, imetavatele emadele, täiskasvanust eraldi olevatele lastele, vanuritele jne, tuleb tagada erikaitse.

3.10. RHÕ keelab alla 15 aasta vanuste laste sõjategevusse värbamise ja sõjategevuses osalemise.

3.11. Igaühel on õigus õiglasele kohtumõistmisele (erapooletu tribunal, seaduskohane menetlemine, jne). Kollektiivne karistamine on keelatud.

4 Sõjaväelastest ja tsiiviilisikutest meditsiinitöötajaid ning meditsiiniastutisi (haiglad, kliinikud, kiirabiautod jne) tuleb austada ja kaitsta ning neile tuleb osutada kõikvõimalikku abi nende kohustuste täitmisel.

4.1. Punase Risti või Punase Poolkuu embleem on meditsiini personali ja meditsiiniteenistuste kaitse sümbol. Embleemi kandvate isikute või embleemiga tähistatud objektide ründamine on keelatud. Embleemi väärkasutamine on keelatud.

4.2. Meditsiiniüksusi ja -sõidukeid ei tohi kasutada vaenlast kahjustavate tegude toimepanemiseks.

4.3. Haavatute ja haigete ravimisel ei kohaldata mingeid eesõigusi, lähtutakse ainuüksi meditsiinilistest põhjustest.

Millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse põhireeglid?

MÕISTED

Kaasnev kahju: rünnaku käigus tahtmatult põhjustatud kahju või purustused, kuigi oli kohaldatud ettenähtud ettevaatusabinõusid vältimaks või minimeerimaks tsiviilisikute surma, vigastamist ja tsiviilobjektide kahjustamist.

Võitlusvõimetu: vangistatud, haavatud, haige või hukkunud võitleja, kes pole enam võitlusvõimeline.

Tsiviilisik: iga inimene, kes ei ole võitleja (kahtluse korral tuleb inimest pidada tsiviilisikuks). Juhul, kui tsiviilisikud osalevad sel hetkel otseselt sõjategevuses, saavad nendest võitlejad ja nad kaotavad kaitse.

Tsiviilobjektid: kõik objektid, mis ei ole sõjalised sihtmärgid. Juhul kui tsiviilobjekte kasutatakse sõjalise tegevuse toetamiseks, muutuvad need sõjalisteks sihtmärkideks ja kaotavad kaitse.

Võitleja: isik, kes võtab sõjategevusest otseselt osa või kes kuulub relvajõudude koosseisu.

Sõjalised sihtmärgid: võitlejad ja objektid, mis olemuselt, asukohalt, eesmärgilt või kasutusalt aitavad kaasa sõjategevusele ja mille hävitamisega kaasneb selge sõjaline eelis.

Uurimisteema 3B. Võitleja vaatenurk

Moodulis 2 said õpilased teada, millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) peamised reeglid; nad uurisid, miks on reeglid vajalikud ja millised on tagajärjed, kui neid reegleid rikutakse. Moodulis 3 jätkavad õpilased põhjuste leidmisega küsimusele, miks inimesed reegleid rikuvad, kasutades jutustusi

inimestelt, kes on reaalses sõjaolukordades. Õpilased kasutavad ahelreaktsiooni tagajärje mõistet, et välja selgitada, kuidas üks rikkumine viib välja järgmiseni. Lõpetuseks teeb rühm ajurünnaku ning hindab erinevaid rikkumiste piiramise meetodeid.

EESMÄRGID

- tunda ära dilemmad ja tagajärjed, mis tekivad sellises lahingusituatsioonis, kus üks eesmärk on toimida vastavalt RHÕ reeglitele
- mõista probleeme, mis tekivad humanitaarõigusest kinnipidamisel, kui ei ole võimalik selgelt eristada tsiviilisikut ja võitlejat

ALLIKAD

- Dilemma stsenaarium:
  - Mida ma nüüd teen?
  - Kas ma peaksin selle lõpetama?
  - 700 vang ja väga vähe, millest elada
  - Mis siis, kui ta tõtt räägib?
  - Mida me džii biga teeme?
  - Kas ma avan küla pihta tule?
- Valikute tööleht
- Mis on rahvusvahelise humanitaarõiguse põhireeglid?

ÕPETAJALE

- Mõne valiku järelsõnad

ETTEVALMISTUS

Valige kaks või enam dilemmat (sõltuvalt sellest, kuidas te tunni aega kasutada plaanite) Kasutage kindlasti ühte või mitut *tärniga märgitud dilemmat, mis puudutavad ebaselgusi tsiviilisikute ja võitlejate eristamisel.

Metodoloogiline juhend – ülevaatlik materjal tagajärgedeõpetusest õpetajate märkmetest nr 4, „Kasutades dilemmasid“.

AEG

kaks 45- kuni 60-minutilist õppetundi

Võitleja vaatenurk

1. KÄSITLEGE DILEMMASID, MILLEGA VÕITLEJAD KOKKU PUUTUVAD

(rühmatöö) (20–25 minutit)

Andke igale rühmale üks valik. Mõeldes, milliseid tegevusi rakendada, peaksid nad käsitlema:

- suurt hulka võimalikke tegevusi
- iga tegevuse võimalikke tagajärgi
- humanitaarseid eesmärke ja RHÕ nõudmisi
- millised inimesed on seotud ja nende seisukohad
- kuidas emotsioonid ja suhtumine võivad tagajärgi mõjutada
- tingimusi, mis mõjutavad nende valikuid (ajaline surve, ümbruse ohtlikkus ja suhtelised autoriteetsusstruktuuri astmed või teiste soetud inimeste mõju)

10–15 minuti pärast küsige õpilastelt, millist tegevust nad kasutaksid. Paluge neil oma valik üles kirjutada ning seda põhjendada.

2. VALIKUOTSUSTE ESITLUS (20–30 minutit)

Oma ettekannetes peaksid rühmad:

- visandama valiku tegemise **situatsiooni**, millega nad RHÕst kinni pidada püüdes kokku puutusid
- viitama kõikidele RHÕ **reeglitele**, mis selle situatsiooni kohta käivad
- viitama sellele **tegevusele**, mida nad otsustasid rakendada
- anda **põhjendused** oma valikule

TÄHELEPANU: selle uuringu lõppedes antav „Mõningate valikute järelsõna“ annab vastuse küsimusele, mis tegelikult nendes kahes situatsioonis toimus ja seda võib õpilastele lugeda peale neid valikuid käsitlevaid ettekandeid.

3. TSVIILISIKUTE JA VÕITLEJATE ERISTAMINE (10 minutit)

Esitage Genfi Konventsioonide lisaprotokoll I artikkel 48 (külgpaneelil).

Aidake õpilastel seda artiklit mõista, paludes neil anda näiteid järgnevates:

- keda peetakse relvastatud konfliktis tsiviilisikuks
- milline on tsiviilobjekt ja milline on sõjaline objekt

Kasutage selliseid näiteid nagu allpool näidatud, et illustreerida seda, kuidas vaidlusalused juhtumid panustavad valikutesse, millega sõdurid RHÕst kinni pidades kokku puutuvad.

- naine, kes annab sõduritele süüa ja peavarju
- terasevabrik
- ülikool, kus osad tudengid saavad sõjalise väljaõppe

Artikkel 48

Tsiviilelanikkonna ja tsiviilobjektide austamise ja kaitse tagamiseks peavad konfliktiosalised alati tegema vahet tsiviilelanikkonna ja võitlejate vahel ning tsiviilobjektide ja sõjaliste sihtmärkide vahel ning sellest tulenevalt suunama oma operatsioonid üksnes sõjaliste sihtmärkide vastu.

– Genfi Konventsioonide lisaprotokoll I, 1977

Artikkel 50

Kui kaheldakse, kas isik on tsiviilisik, loetakse ta tsiviilisikuks.

– Genfi Konventsioonide lisaprotokoll I, 1977

Võitleja vaatenurk

LÕPETUSEKS (10 minutit)

- Mis on tagajärjed, kui ei teata, kes tsiviilisik on? Milliseid tagajärgi võib see kaasa tuua?
- Mis on mõningad faktorid, mis muudavad humanitaarse käitumise relvastatud konflikti tingimustes keeruliseks?
- Millistel põhjustel peetakse tsiviilisikuid vaenlase võitlejateks?

[Näiteks: vaenlase aitamine, sõduritel on raske tsiviilelanikel ja võitlejatel vahet teha, kui ollakse vaenlase vägede piirkonnas]

- Kuidas saavad võitlejad mõjutada seda, kuidas nende tsiviilelanikke relvastatud sõjategevuses koheldakse?

Pöörake tähelepanu mõlema osapoole kohustustele konfliktisituatsioonis:

- Tsiviilisikud ei tohi olla sihtmärgiks.
- Tsiviilisikuid ei tohi ohtu seda tsiviilisikuks maskeerunud võitlejate poolt.
- Vangide ja haavatute eest tuleb hoolitseda.

! JUHTMÕTTED

- Relvastatud konflikti situatsioonis RHÕ reeglite järgimine tekitab mõnikord keerulisi valikuid.
- Paljud valikud on tingitud raskusest tsiviilelanikel ja võitlejatel vahet teha.
- Vahel teevad inimesed vahetegemise tahtlikult keeruliseks ja vahel on see keeruline seetõttu, et võitlus toimub elupiirkonnas.
- Kui on kahtlusi, kas inimene on tsiviilisik, tuleb teda selleks pidada.

Me õppisime mitte kedagi usaldama, isegi lapsi mitte. Kõik õlle- ja teiste jookide metalltopsivad tuli laiaks litsuda – kui topsid oleks terveks jäetud, oleks sissid need kohalike laste käes ära ostnud ning neid käsigranaadi kestadena kasutanud. Me jäime ellu vaid tänu kahtlustamisele.

Sõdur meenutab

Ühel päeval jooksevad inimesed sinu juurde ja kallistavad sind, järgmisel päeval viskavad väikesed lapsed sind granaadiga.

Sõdur meenutab

Lisategevused

TSIVIILISIKUTE SÕJATEGEVUSSE KAASAMISE AJALUGU

Seoses ajalooõpingutega uurige, millistena on sõtta minnes tsiviilelanikke vaadeldud. Kuidas on sissisõjad tsiviilelanikke puudutanud? Kuidas on muutused lahingustrateegiates ja tehnoloogia areng mõjutanud nende staatust tsiviilelanikena ja nende eristamist võitlejatest?

ROLLIMÄNG

Valmistage ette ühe valikusituatsiooni dramatiseering. Lisaks otsuse tegija rollile peaks hõlmama ka neid rolle, mis on välja toodud „Teised kaalutlemist vajavad seisukohad“ ning ka neid, mis teile endale meelde tuleb. Näiteks valikus, mis hõlmas gruppi sõdureid võivad inimesed mängida erinevate sõdurite rolli ning ka ohvitsere, kellele otsustaja peab ette kandma.

Mõningate dilemmade järelsõnad

Järelsõna dilemmale „Mida ma nüüd teen?”

See leitnant otsustas kohale kutsuda oma armee meditsiinihelikopteri, et see tuleks ja viiks vaenlase poole sõduri meditsiinikeskusesse. Hiljem kirjutas ta oma otsuses:

Ma lasin südamel saada võitu oma meelte üle. Ma teadsin, et tavaline taktika oleks olnud paate rünnata, võtta sealt kogu kasulik varustus või info ja siis jalga lasta. Aga seal ma olin ja mängisin päästja inglit, riskeerides sealjuures oma meeste eludega.

Kui helikopter viimaks kohale jõudma hakkas, haavatud vang suri.

Ta oli surnud! Mul oli tunne nagu oleks ma hoobi rindu saanud. (...) Ma mõtlesin hullunult (...) "Sa ei saa praegu surra, mitte nüüd, kus me oleme siin sinu pärast oodanud! See ei ole aus!" (...) Me jätsime ta sinna kaaslastele või raisakotkastele leidmiseks, kumb aga varem kohale jõuab. Pimedus oli laskunud ja meil ei olnud aega teha matma hakata.

Järelsõna dilemmale „Mis siis, kui ta tõtt räägib?”

Siin räägib leitnant sellest, mis ta tegi.

Ma värisestin, mõeldes sellele, mida ma just teinud olin. (...) Mind tabas süütunde sööst. Mul oli tunne, et ma olen täiesti hull ning tahtsin sellest olukorrast võimalikult kiiresti välja saada. Ma ei tahtnud vange vaadata, ma ei tahtnud nende peale mõelda, ma tahtsin nad oma pilgu alt ära saada. Vaid üheainsa hetkega muutus täielik veendumus sellest, et nad olid süüdi, kahtluseks ja sealt edasi veendumuseks, et nad kõik olid süütud. (...) Ma ei teadnud, kuidas olla või mida teha. Ma olin segaduses ja mul hakkas hirm. Ainus viis sellest vabaks saada oli vabaneda probleemist, ja nii ma otsustasingi lasta vangidel minna.

Kaks nädalat hiljem rünnati ühte tema valvesalka. Üks meestest tapeti ja kaks said haavata. Kaks sissi, kes neid ründasid, said samuti surma. Leitnandil on meeles, mis tunded teda valdasid, kui üks meestest tagasi tuli ja ütles, et üks surnud siss oli „kalamehe öde“. Tal oli vintpüss ikka veel käes ning selle padrunisalv oli peaaegu tühi.

Pilk tema silmis andis kinnitust, et ta süüdistas mind selles, et olin tapja liiga kergekäeliselt vabaks lasknud, kuna ma olin muretsenud rohkem kaugemate reeglite pärast ning kohelnud naisvange liialt hästi ning oma sõprade ja rühmakaaslaste turvalisus oli jäänud tahaplaanile. Ma teadsin, et [nad] mõtlesid, et lastes nendel kolmel vangil minna olin ma meie turvalisuse suhtes näidanud üles vastutustundetut hoolimatust.

Aga siiani kummitab mind mu unenägudes mõte, mis mulle siis äkki pähe tuli: oli ta meie vaenlane enne, kui me ta kinni nabisime või ainult peale seda?

Allikas: Adapteeritud David Donovan raamatust *Once a Warrior King: Memories of an Officer in Vietnam* (Sõjakuningas: ühe Vietnami ohvitseri mälestused), McGraw-Hill, New York, 1985.

Mida ma nüüd teen?

Leitnant on vastutav ühe väikese salga eest, mis on saanud korralduse vangistada ühelt võitlusvõimetult nelja väikse paadiga vaenlasekonvoilt mehed ja võtta ära vajalik materjal. Tema salk liigub lähemale ja näeb paari kannatada saanud paati. Nende salga poole avatakse väike tuli ja nad tulistavad edasi liikudes vastu. Siis tulevad paar meest oma kanali äärselt peidupaigast välja ja lähenevad käed pea kohal leitnandile. Ta võtab nad vangi, kuid ei tea, kus on ülejäänud kaks vaenlase paati.

Üks salga liige tirib kanalist välja vaenlase sõduri. Tema kõht on šrapnelliga lahti lõigatud. Ta lamab maas, silmad kinni ja koriseb vaikselt. Põlvitades tema kõrval mõtleb leitnant: „Oh mu Jumal! Mida ma nüüd teen?”

Ta võiks helistada ühele oma arstiabi helikopterile, et see haavatud mehe peale võtaks, aga kui turvaline on salgal sellesse piirkonda jääda? Kas vaenlaste võitlejad on sealt lahkunud või istuvad puude otsas ja ootavad võimalust, et neid rünnata? Vaenlaste sõdur on liiga hullusti haavatud, et teda baasi tagasi kanda.

**Sina oled leitnant,
otsusta mida teha.**

Mitte mingil juhul ei saanud ma jätta haavatud meest sinna niisama surema, aga evakueerimishelikopteri ootamine tooks kaasa mõned probleemid. Me ei teadnud, kui palju mehi oli paatidega minema pääsenud. Meil oli seitse vangi. Kui teised põgenesid, võisid nad end peita metsas, ise hambuni relvastatud. Kui nad tuleksid tagasi oma semusid päästma, oleks me väga haavataval positsioonil. Meid oli vaid viisteist ja me pidime valvama seitset vangi. Õhtu oli saabumas. Igaühel meist oli vaid isiklik relv ning vaid limiteeritud hulk laskemoona. Meil puudus toidumoon ja võimalus hädaolukorra puhul lennuabi kutsuda.

TEISED KAALUTLEMIST VAJAVAD VAATENURGAD:

- sõdur salgas
- haavatud vaenlane
- ohvitser, kellele leitnant allub
- helikopteri piloot
- peidus olev vaenlase sõdur

Allikas: Adapteeritud David Donovan raamatust *Once a Warrior King: Memories of an Officer in Vietnam* (Sõjakuningas: ühe Vietnami ohvitseri mälestused), McGraw-Hill, New York, 1985.

Kas ma peaksin selle lõpetama?

See siss peaaegu tappis ta. Leitnant oli vööni vees, kui ta tundis kõva lööki, mis tal jalad alt niitis. Vaenlaste sõdur oli roo vahelt tema poole hiilinud ja ründas teda noaga. Tol hetkel nägi ta kahte asja: metsikust mehe silmis ja nuga tema käes.

Peale meeletut võitlust vees sai leitnant mehe käsivarrest kinni ja hoidis seda seni kinni, kuni tema oma mehed talle appi tulid ja sissi vangi võtsid. Noor ohvitser langes kaldale maha.

Siis märkas ta, kuidas tema sõdurid kinni võetud sissi ümber rüselevad. Nad küsitlevad vangi ja ähvardavad teha lahingunoaga. Vastutava ohvitserina läheb leitnant vaatama, mis toimub. Selleks ajaks, kui ta kohale jõuab, on kinni võetud mees rinna pealt lõhki lõigatud.

Seersant püüab vihast küsitajat peatada, kisades:

Me ei saa teda vangi võtta, kui te ta tükkideks lõigute! Ärge teda enam lõikuge. Me võime öelda, et ta sai selle lõike siis, kui me ta paati vinnasime, aga rahunege maha ja ärge teda enam lõikuge!

Küsitaja on vastumeelselt nõus lõpetama, kuid kui vang jätkuvalt keeldub vastamast, võtab küsitaja uuesti noa välja ja surub selle vihaselt kinnivõetu rinna vastu.

**Sina oled leitnant,
otsusta mida teha.**

TEISED KAALUTLEMIST VAJAVAD VAATENURGAD:

- vang
- küsitaja
- seersant
- teised sõdurid leitnandi salgas
- tema peakorteris olevad sõjaülemad

Allikas: Adapteeritud David Donovanini raamatust
Once a Warrior King: Memories of an Officer in Vietnam
(Sõjakuningas: ühe Vietnami ohvitseri mälestused),
McGraw-Hill, New York, 1985.

700 vangi ja väga vähe, millest elada

Lõpuks oli linnast ja kodubaasis kaugel kõrbes
võideldud lahing edukalt möödas.

Võidukas sõdur meenutab seda:

*Nälg tegi lõpu meie ülevale tujule. Meil oli seitsesada
vangi lisaks meie endi viiesajale mehele. Meil ei olnud raha
(õigupoolest ühtegi turgu ka mitte), aga viimase söögi
olime me söönud kaks päeva tagasi. Oma kaamelite näol
oli meil piisavalt liha kuueks nädalaks, aga see oli vilets ja
kulukas toit, ja liiatigi oleks see tähendanud meie tulevase
kesiseid liikumisvõimalusi.*

Mida nad peaksid tegema?

TEISED KAALUTLEMIST VAJAVAD VAATENURGAD:

- teised võidukad sõdurid
- vangid
- võitnud ohvitser

Moodul 3: Kehtiv seadus

Allikas: T.E. Lawrence, *Revolt in the Desert (Vastuhakk kõrbes)*,
George H. Doran Company, New York, 1927.

Foto: RPRK

Mis siis, kui ta tõtt räägib?

Kui tulistamine lõppes, piirasime me punkri sisse. Keegi oli ikka veel seal sees. Me hüüdsime neile, et nad alla annaksid. Mees ja naine tulid välja, käed pea kohal. Punkrist leidsime me kaks surnud võitlejat ning relvi ja dokumente. Me olime kindlad, et mees ja naine olid vastasleeri võitlejad. Nende punkrist avati meie pihta tuli, mis tappis kaks meie meest ja nüüd võtsime me need kaks vangid ning nende relvad olid veel soojad! Minu mehed tahtsid neid kättemaksuks ära tappa. Vastutava ohvitserina oli mul tegu, et mehi maha rahustada ja vangid turvaliselt baasi viia.

Hiljem pidin ma peatama oma seersandi, kes vange üle kuulates neid halvasti kohtles. „Kas sa ei tea midagi sõja reeglitest?” karjusin ma. Ta vaatas mulle altkulmu otsa. „Ma püüdsin lihtsalt naisest tõtt välja raputada,” ütles ta. „Nad ainult valetavad ja ei anna üldse vajalikku infot.”

Ma teadsin, et tal oli õigus. Meil oli vaja neilt infot ja me teadsime, et kui nad saadetakse edasi vangilaagrisse, kaob meil võimalus seda saada. Mu varasem soov end tagasi hoida kadus. Ma viisin mehe välja maja taha.

Ta jätkas oma salgamisi. Ja siis ma karjusin talle: „Sa kas räägid või sured!” Ma tulistasin puudelatvadesse ja peitsin mehe ära. Siis tõin ma välja naise ja surudes oma püssisuud tema otsaesisele, ütlesin ma:

Sinu sõber valetas ja ma tapsin ta ära. Kui sa tõtt ei räägi, tapan ma ka sinu ära. Kus on su teised sissidest sõbrad? Kus te nende relvi hoiate?

Ta väitis, et nad olid kalal käinud ja jooksnud punkrisse, et kuulipildujatule eest pääseda. Pisarad voolasid tal silmist kui ta mulle silma vaatas ja vandus, et ta ei ole midagi teinud.

Me olime selle naise ja tema sõbra tabanud otse teolt. Nende süü oli selge – nad pidid olema süüdi! Aga äkki ei olnud ma selles enam nii kindel.

**Sina oled leitnant,
otsusta mida teha.**

TEISED KAALUTLEMIST VAJAVAD VAATENURGAD:

- üks vangidest
- seersant, kes neid üle kuulas
- teised sõdurid, kes pealt vaatasid
- sõdur, kelle kaaslase tapsid erariietes võitlejad
- sõjaväe fotograaf
- leitnandi peakorteris asuvad ülemohvitserid
- vaenlaste sõjalised liidrid

Allikas: Adapteeritud David Donovanini raamatust *Once a Warrior King: Memories of an Officer in Vietnam* (Sõjakuningas: ühe Vietnami ohvitseri mälestused), McGraw-Hill, New York, 1985.

Mida me džiibiga peaksime tegema?

Meid vabandusvõitlejaid oli kaheksa meest. Me istusime kõik ühes väikeses Toyota džiibis koos oma relvadega, mis me olime üle piiri toonud. Kui me küla lähedale jõudsime, jooksis üks 12 aastane poiss elevusega meid tervitama. Ta andis meile teada, et lennukid olid lennanud nende kohal terve hommiku ja pommitanud ümberkaudseid alasid.

Me parkisime oma džiibi puu alla, et teda õhust märgata ei oleks. Me vaatasime, kuidas neli lennukid meist vuhisedes üle lendasid ja pommid umbes kaks kilomeetrit eemal asuvasse külasse kukutasid. „Seal ongi minu maja,” ütles meie komandör. „Vaenlaste väed püüavad piiri sulgeda ja kõik maatasu teha, et vastupanu kaotada. Mõned külaelanikud on põgenenud mägedesse, aga paljud on jäänud oma kodusse.”

Sõjalennukid tiirutasid ringi ja lendasid madalalt. Seekord plahvatasid pommid meist umbes 500 jardi kaugusel. Kaks meest tulid külast ja hüüdsid meile:

Te peate ära minema. Meie lapsed on siin. Kui lennukid näevad teie džiipi, hakkavad nad meid pommitama. Nad teavad, et te siin olete, sest ainult vastupanuvõitlejatel on džiibid.

Üks meie võitlejatest vastas rahustavalt:

Te peaksite oma lapsed külast ära viima; viige nad põllule. Me ei saa praegu džiipi liigutada; kui me seda teeme, siis lennukid näevad seda. Me parkisime auto puu alla, et seda varjata. Me võitleme selleks, et teid aidata – teie kaitseks, teie vabaduse nimel.

Kui te meid praegu lahkuma sunnite ja meid tapetakse, siis aitate te vaenlast. Teie ülesanne on kaevata kaevikuid või pommivarjendeid, et oma naise ja lapsi turvaliselt hoida.

**Vastupanuvõitlejate
grupina otsustage,
mida teha.**

**TEISED KAALUTLEMIST VAJAVAD
VAATENURGAD:**

- külavanem
- teised külaelanikud (noored, lapsed, vanemad)
- vastupanuvägede komandör

Allikas: Adapteeritud Jan Goodwini raamatust
Caught In The Crossfire (Lõksus risttule all)
E.P. Dutton, New York, 1987

Kas ma avan küla pihta tule?

Vara hommikul liikusid meie tanke ja sõdureid vedavate autode kolonn mööda tiheda asustatusega äärelinna tänavat. Meid piirasid õhugaasi traataed vasakult ja pikk kitsas majaderivi paremal. Me peatusime, et oma olukorda hinnata. Mu semu varjas end tanki sisemusse ja ütles: „Mulle ei meeldi siin.” Meie raadioperaator pöördus minu poole ja ütles, et ta oli just kuulnud teadet selle kohta, et suur hulk sissisõdalasi pidi end siin piirkonnas varjama.

Sealt kus mina tanki sihturina seisin, oli hea ülevaade ümbritsevale. Selgelt oli läbi tolmu ja pilvise hommikuilma näha tihedalt üksteise kõrval asetsevate majade vahel positsioonidele asuvaid siluette, pisut eemal meie transpordiautodes istuvate rühmal liikmete läheduses. Samuti nägin ma, et need kujud kandsid kohe kindlasti relvi.

Kellegi hüüe käskis avada tuli. Ta jätkas oma salgamisi.

**Tanki sihturina otsusta
mida teha.**

**TEISED KAALUTLEMIST VAJAVAD
VAATENURGAD:**

- külas olevad vaenlaste sõdurid
- külaelanikud
- sihturi kaassõdurid
- tema kõrgemad ohvitserid

Allikas: Adapteeritud Dwight W. Birdwelli raamatust
A Hundred Miles of Bad Road (Sada miili halba teed),
1967–68, Presidio, San Francisco, 1985.

Valiku tööleht

Probleem:

Tegevus:

Poolt:

Vastu:

Tegevus:

Poolt:

Vastu:

Tegevus:

Poolt:

Vastu:

Selle alternatiivi kasuks rääkivad otsused ja põhjendused:

Millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse põhireeglid?

1 Rünnakud peavad toimuma vaid võitlejate ja sõjaliste sihtmärkide vastu.

- 1.1. Tsiivilisikuid ei tohi rünnata.
- 1.2. Tsiivilobjekte (elamud, haiglad, koolid, palvekojad, kultuuri- ja ajaloomälestised jne) ei tohi rünnata.
- 1.3. Keelatud on tsiivilisikute kasutamine sõjaliste sihtmärkide kaitseks.
- 1.4. Võitlejatel on keelatud esitleda end tsiivilisikutena.
- 1.5. Keelatud on tsiivilisikute näljutamise võitlusmeetodina.
- 1.6. Tsiivilelanikkonna ellujäämiseks tarvilike objektide (toiduained, põllumajanduspiirkonnad, joogiveeseadeldiste jne) ründamine on keelatud.
- 1.7. On keelatud rünnata paise, kaitsetamme või tuumaelektrijaamu, kui rünnak võib tekitada tõsisit kahju tsiivilelanikkonnale.

2 Keelatud on rünnata või kasutada relvi, mis kahjustavad valimatult tsiivilisikuid, sõjalisi objekte ja sõjaväelasi ning mis põhjustavad liigseid vigastusi ja kannatusi.

- 2.1. On keelatud kasutada erirelvi, st keemia- ja bioloogilisi relvi, pimestavaid laserrelvi, selliseid relvi, mille killud vigastavad keha või mida pole võimalik röntgenkiirtega avastada, mürke, jalaväemiine jne.
- 2.2. On keelatud nõuda või ähvardada, et armu ei anta.

3 Tsiivilisikuid, haavatud võitlejaid ja vange peab kaitsma ja inimlikult kohtlema.

- 3.1. Kedagi ei tohi füüsiliselt või vaimselt piinata, kehaliselt karistada või kohelda muul julmal ja alandaval moel.
- 3.2. Seksuaalne vägivald on keelatud.
- 3.3. Konfliktiosalised peavad otsima ka haavatuid ja haigeid vaenlasi, kes on nende võimu all ning nende eest hoolitsema.
- 3.4. On keelatud tappa või vigastada vaenlast, kes annab alla või kes on *võitlusvõimetu*.

3.5. Vangidel on õigus austusele ja neid tuleb kohelda inimlikult.

3.6. Pantvangide võtmine on keelatud.

3.7. Tsiivilelanikkonna sunniviisiline ümberasustamine on keelatud. Etniline puhastamine on keelatud.

3.8. Vaenlase kätte langenud isikutel on õigus kontakteeruda perekonnaga ja saada humanitaarabi (toit, arstiabi, psühholoogiline toetus jne.).

3.9. Haavatavatele gruppidele, näiteks rasedatele naistele, imetavatele emadele, täiskasvanust eraldi olevatele lastele, vanuritele jne, tuleb tagada erikaitse.

3.10. RHÕ keelab alla 15 aasta vanuste laste sõjategevusse värbamise ja sõjategevuses osalemise.

3.11. Igaühel on õigus õiglasele kohtumõistmisele (erapooletu tribunal, seaduskohane menetlemine, jne). Kollektiivne karistamine on keelatud.

4 Sõjaväelastest ja tsiivilisikutest meditsiinitöötajaid ning meditsiiniastutusi (haiglad, kliinikud, kiirabiautod jne) tuleb austada ja kaitsta ning neile tuleb osutada kõikvõimalikku abi nende kohustuste täitmisel.

4.1. Punase Risti või Punase Poolkuu embleem on meditsiini personali ja meditsiiniteenistuste kaitse sümbol. Embleemi kandvate isikute või embleemiga tähistatud objektide ründamine on keelatud. Embleemi väärkasutamine on keelatud.

4.2. Meditsiiniüksusi ja -sõidukeid ei tohi kasutada vaenlast kahjustavate tegude toimepanemiseks.

4.3. Haavatute ja haigete ravimisel ei kohaldata mingeid eesõigusi, lähtutakse ainuüksi meditsiinilistest põhjustest.

Millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse põhireeglid?

MÕISTED

Kaasnev kahju: rünnaku käigus tahtmatult põhjustatud kahju või purustused, kuigi oli kohaldatud ettenähtud ettevaatusabinõusid vältimaks või minimeerimaks tsiviilisikute surma, vigastamist ja tsiviilobjektide kahjustamist.

Võitlusvõimetu: vangistatud, haavatud, haige või hukkunud võitleja, kes pole enam võitlusvõimeline.

Tsiviilisik: iga inimene, kes ei ole võitleja (kahtluse korral tuleb inimest pidada tsiviilisikuks). Juhul, kui tsiviilisikud osalevad sel hetkel otseselt sõjategevuses, saavad nendest võitlejad ja nad kaotavad kaitse.

Tsiviilobjektid: kõik objektid, mis ei ole sõjalised sihtmärgid. Juhul kui tsiviilobjekte kasutatakse sõjalise tegevuse toetamiseks, muutuvad need sõjalisteks sihtmärkideks ja kaotavad kaitse.

Võitleja: isik, kes võtab sõjategevusest otseselt osa või kes kuulub relvajõudude koosseisu.

Sõjalised sihtmärgid: võitlejad ja objektid, mis olemuselt, asukohalt, eesmärgilt või kasutusalt aitavad kaasa sõjategevusele ja mille hävitamisega kaasneb selge sõjaline eelis.

Uurimisteema 3C. Kes vastutab?

Teemades 3A ja 3B uurivad õpilased, miks võitlejad rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) reegleid rikuvad ja kuidas üks rikkumine põhjustab teist.

Uurimisteema 3C puudutab teemat, mida õpilased juba üsna programmi alguses küsima hakkavad: kes vastutab selle eest, et RHÕ reegleid järgitaks? Et leida vastuseid, uurivad nad kolme kontinendi väepealike sõnavõtte.

EESMÄRGID

- Teada, kes vastutab sõjaväes selle eest, et reegleid järgitaks
- Teha kindlaks, kuidas seda kohustust täidetakse

ALLIKAD

- Lugemine. Kes vastutab?

AEG

Üks 45- kuni 60-minutilist õppetund

1. AJURÜNNAK (5 minutit)

Koostage nimekiri võimalike vastustega küsimusele:

- Mida on võitlejatel reeglite täitmiseks tarvis?

[Näiteks reeglite tundmist, koolitust reeglite osas, juhte, kes ei anna ebaseaduslikke käske ja kes on eeskujuks, logistilist tuge, mis neid ohtlikest olukordadest päästaks, näiteks arstiabihelikopterid, et haavatud vange vedada, teadmist, et reeglite rikkuja saab karistada jne.]

Iga mõtte kohta nende nimekirjas küsige:

- Kes on selle eest vastutav?

2. VASTUTUS REEGLITE TÄITMISE EEST (kolm rühma) (20 minutit)

Et analüüsida lugemismaterjali "Kes vastutab?", määrake igale rühmale üks järgnevatest:

- Nimekiri ohvitseride vastutusalast
- Nimekiri sõdurite vastutusalast
- Nimekiri valitsuse vastutusalast

Laske õpilastel kirjutada ettekanded ja arutleda oma leidude üle.

Vaadake üle nende ajurünnaku tulemused lugemismaterjali valguses.

Komandör 1. *Kui meil ei õnnestu tagada RHÕ peamisi põhimõtteid, kahjustab see meie üritust, sellel on tõsised tagajärjed.*

Põhimõisted: vahendid ja siht, põhjuse usaldusväärsus, omakasu, avalik arvamus, kuvand.

Kolonel 2. *Sõjapidamiseks peame me arvesse võtma kõik humanitaarsed aspektid oma operatsioonikäskudes.*

Põhimõisted: sõjaline planeerimine, vangid, haavatud vaenlaste meditsiiniline abi, reeglitele vastavus.

Kes vastutab?

Kolonel 3. *Komandöridel on kohustus hoolitseda selle eest, et reeglitest kinni peetaks. Ning see nõuab koolitust ja karmi korda.*

Põhimõisted: rakendamine, vastutus, koolitus, kord

3. KOHALIKUD PARALLEELID (10 minutit)

Arutlege:

- Tooge mõned näited selle kohta, kuidas nende väejuhtide mõtted mõjutavad seda, kuidas väljaspool militaarstruktuuri inimesed käituvad. Oskate te tuua näiteid hea ja halva juhtimise kohta?
- Kas "eesmärgid" on vastuvõetavad kui „vahendid“ ei ole vastuvõetavad? Miks või miks mitte? Kas juhi eesmärgid võivad tekitada usaldamatust tema järgijate tegude tõttu?

4. MIS SIIS, KUI SÕDURILE ANTAKSE RHÕ REEGLITE VASTU KÄIV KÄSK? (5 minutit)

See on mitmetahuline küsimus, millega tegeldakse ka hilisemate tegevuste juures. Sellest hoolimata peaksid õpilased teadma, et sellised käsud on ebaseaduslikud ja sõduritel on kohustus RHÕ reeglite vastu käivaid käskke mitte täita.

LÕPETUSEKS (5 minutit)

Mõelge nende tänapäeva komandöride öeldud sõnade peale:

Võitlus on viimane vahend. Ilma humanitaarõigusega ei paista tunneli teises otsas valgus.

- Mida ta „ei paista tunneli teises otsas valgus“ all mõtleb? Miks see oluline on?
Kui sa lased oma vaenlasel väärilt kaotada, ei tunne nad, et peavad kuni viimase meheni võitlema. Just seda need reeglid tähendavadki.
- Kuidas mõjutab oma vaenlasel väärilt kaotada laskmine rahu saabumist? Kas seda mõtet saaks kasutada ka igapäevastes kaklustes või konfliktides? Kui jah, siis kuidas? Kui ei, siis miks mitte?

! JUHTMÕTTED

- Selle eest, et RHÕ reegleid austataks, vastutavad paljud inimesed. Kuigi RHÕ reeglite vastu võib astuda üksikisik, on vaja valitsusvõimude, väejuhtide ja üksikute võitlejate ühist pingutust, et tagada RHÕ reeglitest kinnipidamine.
- RHÕ toetamine on iga rahva huvides.

Lisategevused

ESSEE

Vaadake läbi, mis te moodulites 2 ja 3 õppinud olete ning kirjutage järgneva küsimuse vastusena kas artikkel või essee:

- Miks on riigid ja sõjaväed nõus alluma RHÕ reeglitele?

VÕITLEJA KÄSIRAAMAT

Pange kokku väike "meeldetuletus" käsiraamat, mis võitlejatel kaasas peaks olema. Kirjeldage lihtsalt mõningaid peamisi RHÕ reegleid, millest nad kinni pidama peavad.

Illustratsioonid pärinevad väikesest bukletist, mis on koostatud võitlejaile sõja reeglite õpetamiseks.

Kes vastutab?

Relvastatud konfliktides toimuv kuulub ennekõike võitlejate ja nende juhtide (poliitiliste ja sõjaliste) vastutusalasse – nemad on isikud, kes sõda läbi viivad. Kui üks rahvus saab rahvusvahelise humanitaarõiguse lepingute (RHÕ) osapooleks, annab ta sellega nõusoleku kirjutada oma seadustega rahvale ette järgida ja täita RHÕ reegleid.

Ta kohustub koolitama ja õpetama oma sõdureile RHÕ peamisi reegleid ning tagama nendest kinnipidamise militaaroperatsioonide planeerimisel ja läbiviimisel.

Arutlege kolme kontinendi kaasaegse väejuhi vaatepunkte.

KOMANDÖR 1 (EL SALVADOR)

Me õpetasime oma salkadele nendest peamistest reeglitest kinni pidama ning kasutasime nende eirajate suhtes karme distsiplinaarmeetmeid. Me olime teadlikud, et iga eksisamm teeks kahju meie sihile. Kui mina komandörina teeksin sellise vea, oleks sellel tõenäoliselt tõsised tagajärjed. Me nõudsime, et kogu meie salk peaks nendest reeglitest kinni, ükskõik kui keerulises olukorras nad ka poleks.

- Kuidas võiks RHÕ reeglitest üleastumine teha kahju sissisõdalaste sihtidele?
- Kas „eesmärgid“ on vastuvõetavad kui „vahendid“ ei ole vastuvõetavad? Miks või miks mitte?
- Kas juhi eesmärgid võivad tekitada usaldamatust tema järgijate tegude tõttu?
- Kuidas aitab tema seisukoht kaasa RHÕ reeglite rikkumise vältimisele?

KOLONEL 2 (JORDAANIA)

Kui me sõtta läheme, saame me dokumendi, mis sätestab kõik operatsioonide käsud. Nendes käskudes peame me hõlmama kõiki humanitaarõiguse aspekte. See hõlmab näiteks sõjavange – kuhu me nad viime, kuidas neid kohtleme, mida neilt ära võtame, kuidas kahjustusi likvideerime ja nii edasi. See kõik on kirjas meie operatsioonide toimumise korda kirjeldavas dokumendis.

- Milleks on vaja, et väejuhid panevad oma militaaroperatsioonide plaanidesse kirja humanitaarsed aspektid?
- Milliseid plaane sellide dokument võiks sisaldada?

KOLONEL 3 (ZIMBABWE)

Vanemkomandörid on sõjas need, kes peavad hoolitsema selle eest, et reegleid järgitaks. Nemad peavad koolituse ja karmi korruga tagama, et reegleist kinni peetaks ja neid järgitaks.

Kui sõdureid korralikult koolitada, on nende moraal kõrge ja distsipliin hea – jah, nad tapavad tsiviiliskuid, sest sõjas paratamatult läheb nii. Aga nooremjuhtide kontroll peab tagama selle, et need ei muutuks massilisteks tapatalguteks. Kui su komandör ei tea reegleid, kui nad ei järgi neid reegleid ning ei nõua seda ka oma sõduritelt, ei ole sul lahingutandril midagi muud kui määratsev rahvamass, kes käitub nagi kari metsloomi.

Parimatel komandöridel on parimad sõdurid. Mitte parimatel sõduritel ei ole parimaid komandöre. Ma võin anda sulle maailma parimad sõdurid ja sa võid nende etteotsa panna tõelise lollpea ning nad muutuvad nädalaga ise samasugusteks. Aga ma võin täiesti kasutute sõdurite etteotsa panna väga hea komandöri ja juba päevaga hakkab nende tase paranema.

- Miks ta ütleb, et koolitus ja karm kord on olulised? (Milline koolitus? Milline kord?)

Juhtumiuuring: My Lai. Mis läks valesti? Mis läks õigesti?

See vabatahtlik juhtumiuuring uurib ajaloolist vahejuhtumit, mis oli rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) raske rikkumine. Uurides seda tuntud juhtumit, analüüsivad õpilased seda, mis läks valesti ja mis läks õigesti RHÕ reeglitest kinnipidamisel. Nad uurivad faktoreid, mis võib-olla mõjutasid juhtunut, valikuid, mis sõduritel teha tuli, erinevaid reageerimisviise ja nende tegude tagajärgi.

Kui rakendamise kontseptsiooni tutvustati juba teemas 3C, siis antud juhtumiuuring keskendub pigem selle mõiste edasisele uurimisele, koos materjalidega, mis selgitavad ellu rakendamist raskendavaid tõsiasju: võitlejate koolitus, kaasaegse sõja võitluskeskkonna olemus (küsimus, kes on „vaid tsiviilisik”) ja ebaseaduslike käskude andmine. Läbi juhtumiuuringu seob käesolev uurimus rakendamise teemad jõustamise teemadega ja asub vaatlema raskusi, mis tekivad siis, kui riik püüab karistada ühte oma sõjaväelastest.

EESMÄRGID

- Olla teadlik viisidest, kuidas tavalised inimesed reageerivad, olles silmitsi suurte läbimurretega humanitaarõiguses
- Mõista mõningaid probleeme ja valikuid, mida RHÕ reeglite ellu rakendamine ja jõustamine hõlmavad

ALLIKAD

- Infoleht. My Lai vahejuhtum – taust
- Profiilikaardid
- MACV taskukaardid ja otsene käsuliin
- Video ja transkriptsioon: mida me tegime My Lais
- Mis juhtus. Kaardid
- Infoleht. My Lai vahejuhtum – järelmõju
- Kirjast presidendile
- Valikud
  - Halastust ei olnud
  - Mida ma tegema pean?
  - Millest ma ette kandma pean?

AEG

kaks 45- kuni 60-minutilist õppetundi

ETTEVALMISTUS

Valmistage ette „Profiil” ja „Mis juhtus” kaardid igale õpilastele jagamiseks.

Artikkel 146

Lepingupoolel kohustuvad vastu võtma õigusakte, mille alusel saab kriminaalkorras karistada isikuid, kes panevad toime või käsivad toime panna käesoleva konventsiooni raskeid rikkumisi, mida kirjeldatakse järgmises artiklis.

Lepingupool on kohustatud otsima isikuid, kes on arvatavasti toime pannud või käskinud toime panna selliseid raskeid rikkumisi ja tooma need isikud nende rahvusest olenemata oma kohtu ette.

Neljas Genfi Konventsioon

Juhtumiuuring: My Lai.

Mis läks valesti? Mis läks õigesti?

3D

OSA ÜKS

1. SEAL OLLES (15 minutit)

Selgitage õpilastele, et nad lähevad ajas tagasi aastasse 1968 ägedasse Vietnami sõtta. Näidake neile „My Lai vahejuhtum – taust” 1. lehekülge.

Võimalikud küsimused

- Mida sa tead Charlie Kompanii sõduritest selle taustainformatsiooni kaudu?
- Millised on sinu arvates nende mõtted ja tunded, kui nad kuulevad järgmise päeva plaanidest? Miks?

Palu õpilastel ette kujutada, et nad on Charlie Kompanii liikmed sellel 15. märtsi ööl 1968. aastal. Määra profiilid jagades välja profiilikaardid.

2. SÕDURITE ETTEVALMISTUS (20–30 minutit)

Lase õpilastel nendele kahele küsimusele oma profiilikaardilt päeviku sissekande vormis vastused kirjutada selle kohta, mida nad oleksid kirjutanud ööl enne 16. märtsiks planeeritud rünnakut. Anna õpilastele küllaldaselt aega tajumaks ennast osalisena.

Aruta õpilastega nende ettekujutusi sellest, mida sõdurid võisid tollel ööl mõelda. Õpilased võivad mängida sõdurite rolle vestluse käigus.

Tutvusta „MACV taskukaarti” („Military Assistance Command, Vientam” – korralduste struktuur kõikidele sõjalistele jõududele Vietnaxis), mis anti kõigile Ameerika sõduritele Vietnaxis. Aruta, milline oli kaardi sisu ja eesmärk.

- Milliseid käitumist puudutavaid nõuandeid võidi sõduritele veel anda?

3. SÕDURITE TOIMETULEK (40–60 minutit)

Nüüd loe „16. märtsi hommik”, „My Lai vahejuhtum – taust” lehekülge 2.

Seejärel näita videot „Mida me tegime My Lais”.

Video esitleb My Lai kogemust kaheksa asjassepuutuva sõduri meenutuste kaudu. Õpilased saavad teada, milline oli nende sõdurite arvamus tsiviilelanikest, korralduste mõju ja kontrolli kaotamine ning sõdurite poolt tehtud valikud. Samuti räägitakse videos sellest, kuidas sõdureid lahinguvõitluseks välja õpetati (mida täiendavad pildid sõdurite väljaõppest umbes 30 aastat hiljem).

Pärast video vaatamist aruta õpilastega, mis juhtus.

MÄRKUS: Video esitleb viit teemad, mis avalduvad viies osas, kui osalised meenutavad juhtunut ja nende seotust sellega. Iga osa algust märgib liikumatu kaader sõduritest, kes lahkuvad, kui helikopter õhku tõuseb.

1. Väljaõpe [Seersant Hodgesi hääl]
2. Meie, vaenlane ja vaenlase kindlaksmääramine [Bernhardt, Widmer, Simpson]
3. Enesevalitsuse kaotamine, moraalne segadus, käskude tähendus [Bernhardt, Hodges, Widmer]
4. Sõdurite poolt tehtud valikud [Simpson, Widmer, Hodges, Stanley, Haeberle]
5. Kõrvaltvaatajad [Thompson, Colburn, Haeberle]

Juhtumiuuring: My Lai.

Mis läks valesti? Mis läks õigesti?

3D

Moodul 3: Kehtiv seadus

Arutatavad teemad:

- Tragöödia koledus ohvrite jaoks
- Sõdurite meeleolu enne 16. märtsi operatsiooni
- Sõdurite erinevate käitumiste mõjud (näiteks väljaõpe, vaenlase ja korralduste tajumine, eelnevad kogemused)
- Juhtkonna roll
- Üksikisikute vastutus oma tegude eest
- Küsimused selle kohta, kas tsiviilelanikud on võitlejad
- Kuidas olid rahvusvaheline humanitaarõigus ja ameerika sõduritele antud taskukaardid seotud operatsiooniga My Lais (nii nagu planeeritud ja nagu teostatud)

Anna õpilastele „Mis juhtus“ kaardid nende sõdurite kohta, kes neile määrati. Palu neil võrrelda nende poolt eelnevalt kirjutatud päeviku sissekandeid sellega, mida nad video kaudu ja nende kaardidelt teada said.

Võimalikud küsimused

- Miks need sõdurid tekitasid nendele tsiviilelanikele sellist kohutavat kahju?
- Miks keeldusid mõned sõdurid osalemast?
- Mil määral muudaks kõrvaltvaataja asja?
- Kas on olemas olukordi, kus on tähtis korraldustele vastuvaidlematult alluda?
- Miks on korraldustele allumine sõjas võitlemises oluline? Kas sõdurid peaksid seadusevastaseid korraldusi järgima?
- Kus/Kuidas õpivad sinu arvates sõdurid, mis on seadusevastane? [Näiteks juhenditest, väljaõppel, teiste sõdurite käest, vaatluse kaudu lahinguväljal jne.]
- Kuidas on võimalik tragöödiad nagu 16. märtsil My Lais ära hoida?

4. MIS JUHTUB NÜÜD? (10–15 minutit)

Palu õpilastel kirjutada teine sissekanne päevikusse – seekord 16. märtsi öö kohta. Iga õpilane kirjutab sellest, mida teha pärast veresauna toimumist selle isiku vaatepunktist, kelle nimi talle määrati.

Arutelu:

- mida õpilased kirjutasid
- mida nad ise arvavad, mida erinevad inimesed tegelikud pärast tegid
- mida nende arvates üksikisikud peaksid tegema ja miks (alates reameestest kuni alluvusahela lõpuni)

Uurida:

- pikaajalised ja lühiajalised veresauna mõjud võitlejatele
- lühiajalised ja pikaajalised mõjud USA. sõjaväe püüdlustele
- motivatsioon sõjaväe piires õigusrikkujate kohtualla andmiseks
- motivatsioon sõjaväe piires vahejuhtumi varjamiseks

Selles olukorras olid ainult mõned inimesed, kellel jätkus enesevalitsust ja kelle iseloom oli piisavalt tugev, et seda olukorda välja kannatada. Enamik seda ei suutnud – isegi inimesed, keda mina tundsin. Mind šokeeris avastus, et nad tegid valesid valikuid. Nad peavad selle teadmisega edasi elama. Ka mina, nagu me kõik.

Ron Ridenhour, Vietnami veteran

Juhtumiuuring: My Lai.

Mis läks valesti? Mis läks õigesti?

OSA KAKS

1. ÕIGUSE TAGANÕUDMINE (20–30 minutit)

Arutle „My Lai vahejuhtum – pärast seda: Mis juhtus sõjaväe piires” (lehekülg 1).

Esita väljavõtte USA. Sõjalisest Direktiivist 20 aruteluks.

Kõikide sõjaväelaste kohustus, kes on teadlikud või kes saavad aruande intsidendist või arvatavast sõjakuriteona, on teatada sellisest intsidendist oma ülemale nii pea, kui see on teostatav. Personal (...) teeb oma tavakohustuste käigus mistahes püüdlusi, et avastada sõjakuritegude sooritamine ja teavitab oma ülemat tähtsatest faktidest. Sõjakuritegusid avastanud isikud võtavad kasutusele selles olukorras põhjendatud meetmeid, et säilitada materiaalsel tõendusmaterjalil, märkida üles kohalolevate tunnistajate isikud ja salvestada (fotografeerimise, visandi või kirjeldavate märkmete kaudu) asjaolud ja ümbrus.

Peersi Aruanne

Lase õpilastel välja mõelda nimekiri võimalikest põhjustest, miks ei järgitud rahvusvahelise humanitaarõiguse täitmise eeskirju. Aruta nendega selle üle, kes järgisid eeskirju ja kes osalesid ilmselt My Lais juhtunu „kinni katmises” ja mis võisid olla sellise käitumise põhjused.

Võimalikud küsimused

- Mida ütlesid kolonel Hendersonile või kapten Medinale või fotograafile või kellelegi teisele, kes oli sellest intsidendist teadlik?
- Keda tuleks sinu arvates süüdistada ja kelle üle kohtu mõista? Milliste kuritegude eest? Miks?
- Millist mõju võis avaldada kuulujuttude kuulmine veresaunast teistele sõduritele Vietnamis? Mida nad võiksid selle koha peal ette võtta?
- Kui intsidendi varjamisega oli juba alustatud, mida sinu arvates saaks keegi selle paljastamiseks teda?

Teemad, mis tuleks esile tuua:

- üksikisiku vastutus
- juhtkonna vastutus

2. JÕUSTAMINE. MIS LÄKS VALESTI? MIS LÄKS ÕIGESTI? (20–30 minutit)

Tutvusta “Tagajärgede kronoloogiat” teabelehel “My Lai vahejuhtum – pärast seda” (lehekülg 2).

Määra poolele rühmale ülesandeks koostada näited My Lai intsidendist selle kohta, kus rahvusvahelist humanitaarõigust ei täidetud, sel ajal kui teine pool otsib näiteid selle õiguse täitmise kohta.

507. Universaalne jurisdiktsioon

(b) Sõjakuritegudes süüdistatud isikud:

... Ameerika Ühendriikide sõjaväeülemad peavad tagama, et nende relvajõudude sooritatud sõjakuriteod vaenlaste vastu saaksid kiirelt ja vastavalt karistatud.

508. Karistused

Rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumise eest määratud karistus peab olema proportsionaalne teo raskusega. Surmanuhtluse võib määrata raskete rikkumiste eest...

509. Kõrgemate korralduste kaitse

(a) Fakt, et rahvusvahelist humanitaarõigust on rikutud kõrgemalseisva organi (kas sõjalise-või tsiviilorgani) korralduse kohaselt, ei mõjuta kõne all oleva teo sõjakuriteoks olemist, samuti ei saa seda kohtuprotsessis süüdistatava kaitseks kasutada, kui ta ei teadnud või temalt ei saanud mõistlikkuse piires oodata, et korraldusega määratud tegu oli seadusevastane...

USA armee reeglistik

Juhtumiuuring: My Lai.

Mis läks valesti? Mis läks õigesti?

3D

Lase õpilastel hinnata järgmisi rolle:

- sõjaväkke võetud mehed (kaasa arvatud Ridenhour, ajakirjanikud, Thompson ja tema meeskond, samuti nagu C Kompanii sõdurid)
- ohvitserid (kaasa arvatud sõjaväeprokurör ja kindral Peers)
- tolle aja Ameerika Ühendriikide meedia
- poliitikud
- avalik arvamus
- tribunali vandekohtu liikmed (sama tasandi Ameerika Ühendriikide sõjaväe ohvitseridest kuni süüdistatavani)

Võimalikud küsimused:

- Milliseid valikuid inimesed õiguse jõustamise kohta tegid? Miks?
- Millist mõju avaldavad erinevad vaatepunktid valikutele?

Lase õpilastel nende uurimise tulemusi esitleda.

Lõpetuseks

Tutvustati rahvusvahelise humanitaarõiguse rakendamise keerukust ja selle jõustamist nagu ka mõlemate tähtsust.

- Millised on sinu ideed sellest, mida võiks teha, et tulevikus oleks rohkem "tehti õigesti" tegusid?

[Näiteks suurendades avalikku arusaama humanitaarõigusest, rahvusvahelise tribunali kasutamine sõjakuritegudes süüdistatud inimeste üle kohut mõistmiseks, positiivne sõjaline sõdurite tunnustamine, kes kannavad rikkumistest ette jne.]

Tee kindlaks keegi, kellele sooviksid My Lai kohta kirja kirjutada.

Määra oma kirjale eesmärk ja kirjuta kiri ja kindlasti paku argumente eesmärgi toetamiseks.

! JUHTMÕTTED

- Võitlejad ei pea alluma ebaseaduslikele korraldustele.
- Kaasaja lahinguolukordade tegelikkus võib teha rahvusvahelise humanitaarõiguse rakendamise väga raskeks.
- Riigid võivad silmitsi seista takistustega, kui nad püüavad oma sõjaväe liikmeid humanitaarõiguse rikkumise pärast kohtusse anda.

*Meie kindralid, ma allun,
Kui nende käsk on õiglane, aga
Kui see on pahatahtlik, siis ma ei allu,
Ja siin,
Nagu Troojas, näitan ma, et
Mu iseloom on vaba
Võitlemaks mu vaenlasega ausalt.*

Ahilleuse sõnad Euripidesest,
Iphigeneia in Aulis

...saame teada, kui kerge on sõtta kaasatud inimest, olenemata tema rahvusest, püüda jõhkru psühholoogia löksu. Teiste inimeste vihkamine põhjustab tihti sellist jõhkru, nagu selgelt kirjeldavad rassismist kihutatud teod. Mistahes sõjakuritegude käsitlemisel on põhiprobleem, millele peame tähelepanu pöörama, sõdurite poolt kogetav sügav hirm. Sõja ajal hirmust ülesaamiseks toetuvad inimesed tihti vägivaldale, mis omakorda alandab nende moraali ja avaldub jõhkru puhangus.

Jaapani õpetlane Yuki Tanaka

Moodul 3: Kehtiv seadus

Lisategevused

Veenev kirjutamine

Loe kirja, mille USA. Sõjaväe süüdistaja kirjutab oma riigi presidendile. Arutle:

- Milline on tema kirja eesmärk?
- Milliseid argumente ta esitab oma jutu toetamiseks?

Täitmise dilemmad

Uuri ühte või mitut kolmest ohvitseride mälestustel põhinevast dilemmast, kus nad võitlesid küsimusega, mida teha õiguserikkujatega.

- Halastust ei tuntud.
- Mida peaksin mina tegema?
- Millest peaksin ette kandma?

Kes on süüdi? Arutelu

Lase õpilastel arutleda järgmise väite üle.

Inimesed, kes ei räägi välja seda, et nad on sõjakuriteost teadlikud, on selle kuriteo kaasosalised.

Teadustöö

Kas õiguserikkujad väldivad enda kohtu ette toomist omal maal? Ameerika Ühendriikide Sõjavägi oli sellesse juhtumisse kaasatud. Leia näiteid selle kohta, millal USA või teised riigid mõistsid kohut ja karistasid oma riigi rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkujaid.

Psühholoogia / Ajalugu

Rakenda William Gaulti faktoranalüüsi ajaloost võetud intsidendi suhtes, mis viis julmade tegudeni.

Arusaamad ja faktorid, mis viisid julmade tegudeni

1. Vaenlane on kõikjal.
(Ärakurnatud sõdurid, kes näevad neid ümbritsevat otsest ohtu.)
2. Vaenlane ei ole inimlik.
(Mõisted nagu „pilusilmad“ näitavad sellist vaenlase ebainimlikuks muutumise tendentsi.)
3. Puudub isiklik vastutus
(Väeosa liikmeks olemine ja korralduste täitmine võib tähendada, et jagatud vastutus ei ole kellegi vastutus.)
4. Tegutsemise surve
(Mittevõitlevad lahinguüksused muutuvad rahutuks, eriti kui miinid ja snaiperid tekitavad vigastusi. Pöörast sõdurit kihutab tagant söge kättemaks.)
5. Vägivaldsete meeste domineerimine
6. (Brutaalne sõda sobib selliste meeste iseloomuga, kui nende tegusid tihti imetletakse ja nad saavad juhtimise enda kätte.)
7. Tulejõud

(Kerge M-16 tulistab kümme kuuli sekundis. Hirmunud või vihane sõdur võib lihtsalt üldiselt sihtida vaenlase suunas ja avada hävinguvalingu.)

— kohandatud William Gaulti teosest „Some Remarks on Slaughter,” *American Journal of Psychiatry*, 4. oktoober 1971, Vol. 128, nr. 4.

My Lai vahejuhtum – taust. 15. märtsiks valmistumine

3D

Charlie Kompanii (C Kompanii) tuli Vietnamis 1967. aasta detsembris. See määrati Quang Ngai maakonda, mis on maa-ala, mis USA sõjaväeametnike arvates oli Vietkongi kindlus. C Kompanii oli operatiivgrupp Barkeri osa, mida juhtis kolonel-leitnant Frank Barker. Nende ülesandeks oli vabastada maa-ala vietkongidest (VC), kes olid tapnud ameerika sõdureid jalaväemiinidega, püünismiinidega ja snaipritulega maa-alal, mida tuntakse "Pinkville'i" nime all. C Kompanii 120 meest olid pärit üle kogu Ameerika ja nende keskmine vanus oli 20 aastat. Nende sõjaväeline väljaõpe sisaldas kahetunnilist õpetust vangide õigustest ja taskukaarti: „Vaenlane sinu kätes“. Nende esimese kolme kuu jooksul Vietnamis tapeti neli Charlie Kompanii liiget ja 38 sai haavata.

14. märtsil tappis püünismiin populaarse seersandi, tegi pimedaks teise sõduri ja haavas mitmeid teisi. Kätemaksutahe oli 15. märtsi õhtul kindlasti suur, kui kapten Medina, nende ülem, neid pärast leinatalitust ergutas ja andis juhised järgmise päeva missiooniks.

Nad korraldavad laiaulatusliku rünnaku „Pinkville'is“, kus nende ülesanne oli VC tugeva 48.nda pataljoni lahingu alustamine ja My Lai küla hävitamine.

Mida ta täpselt ütles, selle üle on sellest ajast alates vaieldud. Medina mäletab, et tema eesmärk oli „neid üles kütta ja ette valmistada külasse sisse minekuks; ma ei andnud mingeid juhiseid selle kohta, mida teha külas elavate naiste ja lastega“. Mõned sõdurid nõustuvad sellega, et see oli ainus, mida ta tegi.

Teised on veendunud, et tema kõne käskis sõduritel kõik külaelanikud tappa. Esimese ja Teise Rühma ründeplaan oli kindlustada maandumistsoon ja seejärel küla enda valdusesse haarata. Kapten Medina ja sõjaväereporter ning fotograaf saabusid Kolmanda Rühmaga. Tegevust jälgiks kolonel-leitnant Barker 1000 jala kõrgusel ja kindral Oran Henderson 2500 jala kõrgusel tiirutavatelt helikopteritelt.

Moodul 3: Kehtiv seadus

My Lai vahejuhtum – taust. 16. märtsi hommik

3D

Koidikul tulistasid Vietkongi (VC) otsivad ründehelikopterid maandumisala suurtükitlega. Seega, sõjaväehelikopterite maandumisel olid VC-id, kes seal olla võisid, tõenäoliselt lahkunud. Sõduritele ei osutatud nende saabumisel mingit vastupanu.

Teise Rühma mehed märkasid mõningaid põgenevaid vietnamlasi ja hakkasid neid tulistama. Mehed rivistusid ja sisenesid külla. Esimene Rühm sisenes külla, nad olid pinevil ja ootasid, et vaenlane neid tugevalt tulistab. Keegi osutas kohta, kus ta oli „pilusilma“ (vaenlane slängis) näinud. Seersant Mitchell ütles „Tulista teda“ ja keegi tulistaski.

Tapmine oli alanud. Sõdur lõi nõrga vana mehe pikali, lõi ta kõri läbi ja tõukas ta kaevu. Kui tapmine oli alanud, suurenes see kiiresti. Mõned mehed, kes ei tahtnud relvituid ja vastupanu mitteosutavaid tsiviilelanikke tappa, kaotasid oma sisemise tõe, kui nad nägid oma kaassõdureid tapmas. Vähem kui nelja tunniga tapeti kõvasti üle 500 relvitu Vietnami tsiviilelaniku; nende küla hävitati täielikult.

Ronald S. Haeberle/TimePix

Profiilikaardid

PROFIIL

Michael Bernhardt

Bernhardtil on sõjaväe üks kõige ohtlikum töö, „tunnelirott“. Kuna vaenlane vedas palju materjali maa-aluste tunnelite kaudu, pidid „tunnelirotid“ mineeritud tunneleid uurima.

Kuigi ta oli vabatahtlikult teenistusse astunud, oli Bernhardt „mõnevõrra antiautoritaarne 24-aastane mees, kes oli varasemalt oma ülemustega tüütsenud ja kellele meeldis oma kongressiliikmele kirjutada, kaevates selle üle, mis USA sõjaväes valesti oli“. Jaanuaris ja veebruaris häiris teda see, kuidas Charlie Kompanii mehed oma vange kohtlesid.

Bernhardt: *Kui ma nägin tegusid pealt, mida võiks nimetada jõledaks teoks, kui keegi teine neid tegi, hakkaksin arvama, et võib-olla ei olnud mul õigus (...) võib-olla asjad just nii reaalsuses ongi. Ma üritasin nii mitte mõelda. Ma üritasin oma väärtusi alles hoida, kuid see ei olnud kerge. Vähehaaval hakkasin aru saama, et see meestegrupp väljub kontrolli alt.*

- Mis juhtub sinu arvates homme?
- Kujuta endale ette, mida tema isiklikult teeks, kui ta seisaks My Lai külaelanikega silmitsi.

PROFIIL

Leitnant William Calley

Leitnant Calley, 24, juhtis Charlie Kompanii kolmandat rühma. Tema juhtimise all olevad sõdurid nimetasid teda „lapseseks, kes üritab sõda mängida“. Tema suhtumise vietnamlastesse võttis kokku üks sõdur, kes ütles, et kui Calley' sõdurid „tahtsid midagi halba teha, siis pole tal selle vastu midagi“.

Calley: *Niipea kui oled Pinkville'i lähedal, oled sa pideval miiniväljal. Ja sind tulistatakse eest ja tagant: My Lai „tsiviilelanike“ poolt. Vanad mehed, naised ja lapsed seal on selles pataljonis tegelikult irregulaarvää liikmed. Ning nad tulistavad ja nad on relvastatud miinid ja nad päästavad need valla. Ja kui nad on sinuga sõjavangidena, siis nad tõmbavad sinu neetud granaatidest splindid välja. (...) Ja te surete nagu kärbsed. See juhtus Alphaga; see juhtus Bravoga; see juhtub Charluga homme.*

Nüüd oli Pinkville VC pealaager, ütles Medina. „Me ei tohi lasta kedagi oma selja taha“, ütles Medina, nagu minul meeles on. Alpha ja Bravo läks kehvasti, sest nad lasid vietkongid oma selja taha. Ning nende hulgas oli palju vigastatuid ja nad kaotasid oma jõu ja see oli nende allakäik. Meie ülesanne, nii ütles Medina, on kiirelt külla siseneda ja kõik neutraliseerida – kõik tappa.

- Mis juhtub sinu arvates homme?
- Kujuta endale ette, mida tema isiklikult teeks, kui ta seisaks My Lai külaelanikega silmitsi.

Profiilikaardid

PROFIIL

Larry Colburn

17-aastasena visati Colburn koolist välja ja ta läks sõjaväkke. Miinipildurina luurehelikopteril oli ta aasta hiljem 123.nda Lennudivisjoni liige. 16. märtsil oli tema ülesanne toetada maavägesid, kui need sisenesid My Lai külla.

- Mis juhtub sinu arvates homme?
- Kujuta endale ette, mida tema isiklikult teeks, kui ta seisaks My Lai külaelanikega silmitsi.

PROFIIL

Kolonel Oran Henderson

Olles üle 25 aasta armees, oli kolonel Hendersoni sihiks kindraliks saada. Intsidendi ajal oli ta hiljuti pandud juhtima 11.ndat pataljoni ja veel kolme jalaväepataljoni (kokku 3500 meest) vaatamata sellele, et ta ei olnud kunagi aktiivses lahingutegevuses osalenud. My Lai oli tema esimene operatsioon. Kindral Koster, kes oli ta ametisse määranud ja kellele ta ette kandis, kirjeldas teda järgmiselt: „vapper isik ja minu arvates küllaltki tugev juht. Ma ei olnud kindel, et ta oli just kõige intelligentsem inimene, kes brigaade juhtis“. 16. märtsil on ta baasis olles pidevalt raadio teel operatsiooniga ühenduses.

- Mis juhtub sinu arvates homme?
- Kujuta endale ette, mida tema isiklikult teeks, kui ta seisaks My Lai külaelanikega silmitsi.

PROFIIL

Seersant Ron Haeberle

Seersant Haeberle oli sõjaväe fotograaf, kahemehelise meedia meeskonna liige, kes oli saadetud operatsiooni sõjaväe ajalehe jaoks käsitlema. Nende ülesanne oli sõjast lugusid kirjutada ja fotosid teha, mis saadetak ajalehtedele kodumaal. Tal oli vintpüss ja kaks fotoaparaati – sõjaväe fotoaparaat ja isiklik fotoaparaat, mida ta kasutas mitteametlike fotode tegemiseks.

- Mis juhtub sinu arvates homme?
- Kujuta endale ette, mida tema isiklikult teeks, kui ta seisaks My Lai külaelanikega silmitsi.

PROFIIL

Robert Maples

Reamees Maples oli 19-aastane. Ta oli kuulipilduja.

- Mis juhtub sinu arvates homme?
- Kujuta endale ette, mida tema isiklikult teeks, kui ta seisaks My Lai külaelanikega silmitsi.

Profiilikaardid

PROFIIL

Seersant Kenneth Hodges

Seersant Hodges oli uhke Charlie Kompanii meeste üle, keda ta oli aidanud välja õpetada enne nende minekut Vietnami. My Lai sõjategevuses oleks seersandina tema juhtida olnud väike grupp nendest meestest.

Hodges: *Korraldusest tuli aru saada nii, et kõik inimesed külas tuleb tappa. Keegi küsis, kas see tähendab, et tappa tuleb ka naised ja lapsed ja korralduses seisis „kõik inimesed külas“, sest need külas olevad inimesed – naised, lapsed, vanad mehed – olid vietkongid või vietkongide poolehoidjad. Nad ei olnud Lõuna-Vietnami sõjaväe pooldajad ja nad ei olnud ameeriklaste pooldajad. Sõjalises tegevuses nad meid ei aidanud. Oli küllaltki selge, et kedagi ei jäeta külas ellu.*

- Mis juhtub sinu arvates homme?
- Kujuta endale ette, mida tema isiklikult teeks, kui ta seisaks My Lai külaelanikega silmitsi.

PROFIIL

Kapten Ernest Medina

33-aastane kapten Medina oli Charlie Kompanii juhina oma sõdurite seas populaarne. Ta oli kaadrisõdur, kes läks sõjaväkke 16-aastaselt olles valetanud oma vanuse kohta peal. Ööl enne My Lai ründamist pöördus ta oma sõjaväe poole.

Medina: *Samuti ütlesin neile, et (...) meil oli volitus küla hävitamiseks, nad tohtisid majad maha põletada, nad tohtisid kariloomad hävitada ja nad tohtisid toiduks kasutatavad põllukultuurid hävitada ja nad tohtisid joogivett andvad kaevud sulgeda.*

Samuti ütlesin neile, et see on meie võimalus arveid õiendada 48.nda Vietkongi Pataljoniga, mis oli (...) pannud püünismiine ja jalaväemiine meie operatsioonide aladele, need kes meid tulistasid (...) ja see on meie võimalus nendega arveid õiendada ja nendega silmitsi seista ja võidelda.

- Mis juhtub sinu arvates homme?
- Kujuta endale ette, mida tema isiklikult teeks, kui ta seisaks My Lai külaelanikega silmitsi.

PROFIIL

Harry Stanley

Stanley oli laskemoona kandja ja granaadiheitja. Ta õppis ära vietnami keele ja rääkis keelt ning sai sellest aru paremini kui sõjaväe poolt õpetatud mehed.

- Mis juhtub sinu arvates homme?
- Kujuta endale ette, mida tema isiklikult teeks, kui ta seisaks My Lai külaelanikega silmitsi.

Sõjalise abi juhtimine, Vietnam SAJV(MACV) taskukaart

3D

LEVIYAMINE – kõigile Vietnamis sõdivatele Ühendriikide armee liikmetele
(september 1967)

Moodul 3: Kehtiv seadus

Vaenlane sinu käes/kontrolli all

Ameerika Ühendriikide sõjajõudude liikmena pead kinni pidama 1949. aasta Genfi sõjavangide konventsioonist, millega sinu riik on ühinenud. Selle konventsiooni kohaselt:

Võid ja tohid:

- Relvitustada vangi.
- Teda koheselt läbi otsida.
- Nõuda tal olla vait.
- Eraldada ta teistest vangidest.
- Valvata teda hoolikalt.
- Viia teda juhtkonna poolt määratud kohta.

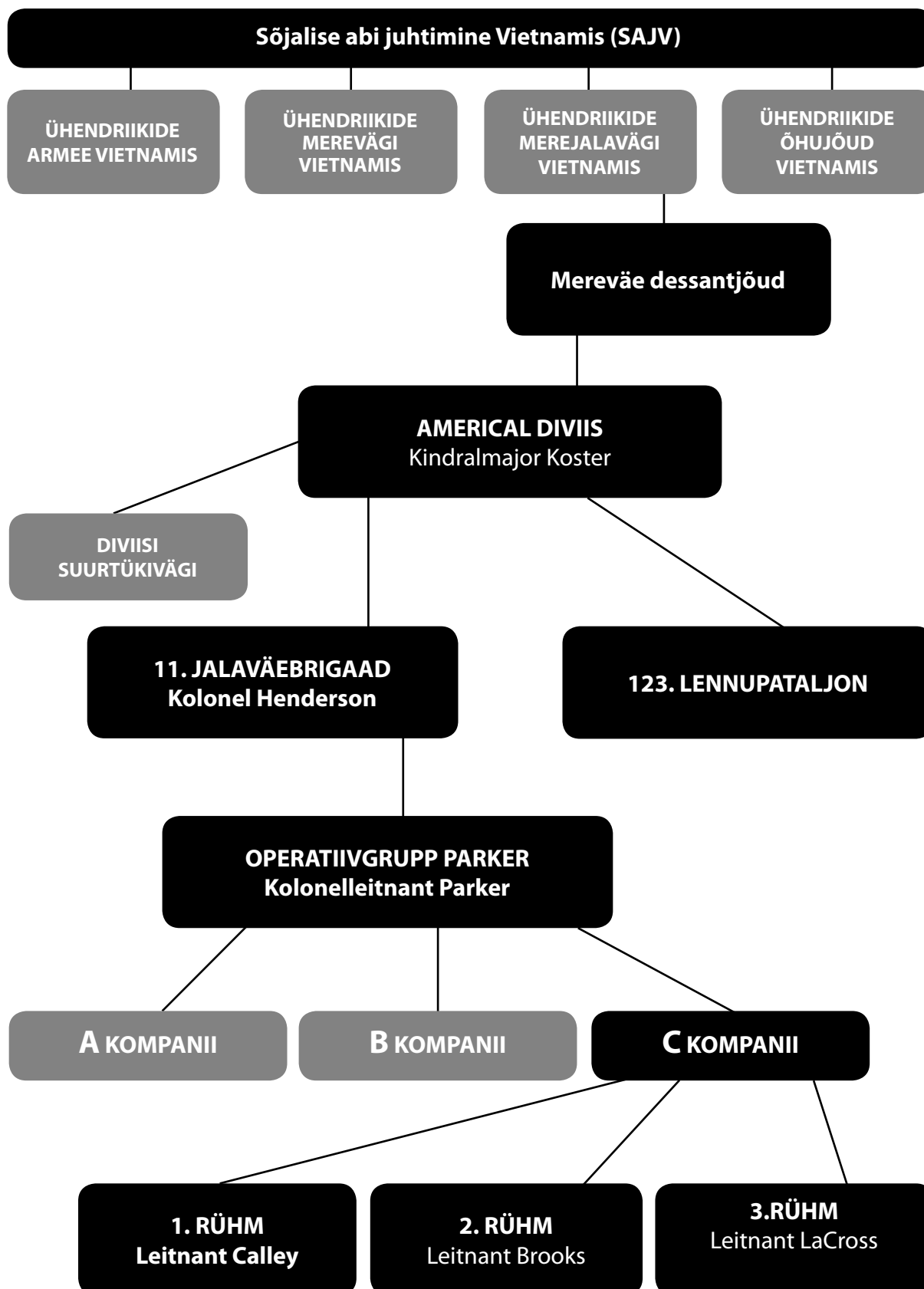
Ei või ega tohi:

- Vangi halvasti kohelda.
- Teda alandada.
- Võtta talt midagi, millel pole märkimisväärses sõjalist väärtust.
- Keelata talle nõutud ja võimalikku arstiabi.

KOHTLE ALATI OMA VANGI INIMLIKULT.

Allikas: Military Assistance Command, Vietnam (MACV) taskukaart

Kohene käsuliin My Lais

Moodul 3: Kehtiv seadus

Mida me My Lais tegime

Jutustaja: 15. märtsil koostati My lai ründeplaanid, mis luureandmetele toetudes pidi olema Vietkongi pataljoni staap. Charlie Kompanii pidi pearünnakut organiseerima ja oodata oli metsikut võitlust.

My Lai ründamine algas kohe pärast kella 7 hommikul. See oli laupäev. Luureandmete kohaselt olid kõik tsiviilelanikud turule läinud. Need, kes ikka veel külas viibisid, olid vietkongid. Kuid luureandmed olid valed.

Varnado Simpson, endine vintpüssilaskja — Charlie Kompanii

See on mu elu; see on mu minevik; see on mu olevik; see on mu tulevik. Ja ma tuletan endale meelde, et see olengi mina. See on see, mis tegi minust sellise inimese, nagu ma olen.

Kenneth Hodges, endine seersant — Charlie Kompanii

Tsiviilisiku väljaõpetamine sõduriks on väga eriline ja väga karm protsess. Just nendel põhiväljaõppe esimestel päevadel ja nädalatel õpetatakse sõduritele kõiki neid asju, mida nad hea sõdurina teadma peab.

Neile õpetatakse relvadega ümberkäimist ja kuidas neid tapmiseks kasutada. Neile õpetatakse sõjaliste harjutuste tegemist. Kuidas relvadega marssida. Ja kõiki neid harjutusi ja erinevaid manöövreid täidetakse korralduste alusel.

Meie soov oli, et sõdurid oleksid väga motiveeritud. Juhendaja motiveeris sõdureid nii, et andis esmalt korralduse ja siis ootas sõdurite vastust. Ta ütles „Mis on täägi hing?” ja talle vastatakse „Tappa, seersant, tappa!” Niimoodi motiveeriti sõdureid. Ta drillis neid oma rääkimise ja õpetamise kaudu sellest, mis on hing, kuni nad olid oma olekult valmis.

Mina olin üks seersantidest, kes õpetas Charlie Kompanii mehi välja. Tulemusega olen ma väga rahul. Nad osutusiasid väga headeks sõduriteks.

Fred Widmer, endine raadiooperaator — Charlie Kompanii

Kui me algul sellel maal olime, läksime mõlemal pool maanteed asuvasse külladesse. Valvekordade vahel mängisime lastega. Viisime neile alati asju – maiustusi, karastusjooke. Tegime koos nendega pilti. Oli võimalus paljude inimestega kohtuda.

Michael Bernhardt, endine „tunnelirott” — Charlie Kompanii

Peale meie seal kedagi ei olnud. Olime selles kompaniis ja selles kohas üksi. Kõik meie kompanii mehed olid pärit ühelt maalt, ühest kultuurist ja meid pandi 10 000 miili kaugusele maha – nii olime üksteisele lähedased, sest ei olnud kedagi teist, kes oleks lähedane olnud.

Fred Widmer

Kui hakkasime kompanii liikmeid kaotama, siis oli see peamiselt jalaväemiinide ja snaiperite tõttu. Me ei olnudki tegelikult võitluses, kus oleks võimalik näha, kes sind tulistas ja tegelikkuses vastu tulistada, üks ühe vastu. Jalaväemiinid olid peaprobleem.

Varnado Simpson

Ma olin vaenlast näinud, jah, kuid kes on vaenlane? Väikesed lapsed, kes tulistaks sind või lööks noa selga, kui sa neist eemale kõnnid. Kes on vaenlane? Ma ei suuna vaenlast eristada – head ja halvad inimesed, minu jaoks on nad ühesugused. See oli põhjuseks, miks sõda oli nii erinev. Ei olnud nii, et sakslased siin ja jaapanlased seal. Nad näevad kõik ühesugused välja, põhi ja lõuna. Nii et kuidas vahet teha?

Michael Bernhardt

Kui ma nägin tegusid pealt, mida võiks nimetada jõledaks teoks, kui keegi teine neid tegi, hakkaksin arvama, et võib-olla ei olnud mul õigus – et võib-olla olin kogu oma elu olnud liiga naiivne ja võib-olla asjad just nii reaalsuses ongi. Ma üritasin nii mitte mõelda; ma üritasin oma väärtusi alles hoida, kuid see ei olnud kerge. Vähehaaval hakkasin aru saama, et see meestegrupp väljub kontrolli alt.

Mida me My Lais tegime

Kenneth Hodges

Korraldusest tuli aru saada nii, et kõik inimesed külas tuleb tappa. Keegi küsis, kas see tähendab, et tappa tuleb ka naised ja lapsed ja korralduses seisis „kõik inimesed külas“. Sest need külas olevad inimesed – naised, lapsed, vanad mehed – olid ise vietakongid või vietakongide poolehoidjad. Nad ei olnud Lõuna-Vietnami sõjaväe pooldajad ja nad ei olnud ameeriklaste pooldajad. Meid nad ei aidanud; sõjalises tegevuses ei aidanud nad meid üldse.

Fred Widmer

Mina sain nii aru, et me siseneme külla, et peame ühe paganama lahingu maha ja peksame kõik läbi ja kui me lõpetame, siis ei jää kedagi ellu.

Varnado Simpson

Vietnami minnes olin 19-aastane, olin vintpüsside neljanda klassi spetsialist. Mind oli välja õpetatud tapmiseks, kuid kellegi tapmine reaalsuses oli väljaõppest ja päästiku vajutamisest erinev.

Ma ei teadnud, et ma seda teen. Ma teadsin, et naised ja lapsed on külas, kuid endale öelda, et ma nad tapan, ma ei teadnud, et ma seda teen, kuni see juhtus – ma ei teadnud, et ma kedagi tapan. Ma ei tahtnud kedagi tappa. Mind ei olnud tapmiseks kasvatatud.

Ta jooksis seljaga puuderivi juurest, kuid tal oli midagi käes. Ma ei teadnud, kas see oli relv või mis. Ma teadsin, et see oli naine ja ma ei tahtnud naist tulistada, kuid mulle oli antud korraldus tulistada. Mõtlesin siis endamisi, et tal on relv ja seega ma tulistasin. Kui ma ta ümber pöörasin, siis nägin, et see oli beebi. Tulistasin teda umbes neli korda ja kuulid läksid temast läbi ja läbistasid ka beebi. Ja ma pöörasin ta ümber ja nägin, et pool lapse näost oli puudu. Mu pea oli tühi. Mulle meenus väljaõpe, tapmise programmeerimine ja ma lihtsalt hakkasin tapma.

Sellel päeval My Lais olin ma isiklikult vastutav 20 kuni 25 inimese tapmises. Ma polnud ainus, kes seda tegi. Paljud tegid seda, nii et ma lihtsalt tegin nende järgi.

Lihtsalt kaotasin igasuguse suuna või eesmärgi taju; hakkasin lihtsalt tapma ükskõik, mil viisil tappa sain. Ma ei teadnud, et ma selleks võimeline olen, kuid pärast selle lapse tapmist oli kogu mu mõistus kadunud. Ja kui oled juba alustanud, on väga kerge jätkata. Kõige raskem on tappa; kuid kui oled juba tapnud, muutub järgmise ja ülejärgmise tapmine kergeks. Sest mul

puudusid tunded, emotsioonid, suund, ma lihtsalt tapsin. Mehe, lapse, naise lasuga selga.

See on mu elu. Isegi kui ma seda albumit ei ava, näen ma seda – oma õudusunenägudes – isegi kui ma seda raamatut ei ava, on see ikkagi mu silme ees.

Fred Widmer

Kõige häirivam asi, mida nägin, oli üks poiss – ja see kummitab mind – poiss, kelle käsi oli ära tulistatud, pooleldi küljes rippudes, ja ta näos oli mõistmatu pilk, nagu tahaks ta öelda: „Mida ma tegin, mis on valesti?“ Seda on raske kirjeldada – ta ei suutnud aru saada.

Seega tulistasin poissi, tapsin ta. Ma mõtlen sellest nii, et see oli tapmine halastusest, sest keegi teine oleks seda lõpuks ikkagi teinud. Kuid see polnud õige.

Kenneth Hodges

Elukutselise sõdurina oli mulle õpetatud korralduste täitmist ja mulle ei tulnud mitte kunagi pähe

korraldustele mitte alluda või minu ülemuste poolt antud korraldusi mitte täita.

Kui üks mu meestest oleks keeldunud tulistamast, poleks ma julgenud mõelda, millised võiksid olla selle tagajärjed. Praegu on raske öelda, mida mina teinud oleksin. Samas oleks tal tõsiseid probleeme tulnud. Ta oleks tribunali alla antud; ta oleks võidud koha peal maha lasta, kuna ta keeldus korraldust täitmast vaenlase palge ees vaatamata sellele, et vaenlane tulistas. Sel ajal ei taibanud me, et vaenlane ei tulistanud – sel ajal.

Mulle tundub, et need sõdurid olid võimelised määratud ülesandeid, korraldusi täitma, (mis tähendas väikeste laste tapmist, naiste tapmist) sest nad olid sõdurid. Neid oli nii välja õpetatud; neile öeldi, et võitluses jääd peale kas sina või vaenlane. Selles külas olevaid inimesi, naisi, väikesi lapsi, vanu mehi, kõiki peeti vaenlasteks.

Ma tunnen, et me täitsime käske kõlbelisel moel. Käsud hävitada küla, tappa külaelanikud – ma tunnen, et me täitsime oma käske, ning me ei rikkunud kõlblusnorme.

Mida me My Lais tegime

Harry Stanley, endine USA armee sõdur — Charlie Kompanii

Leitnant Calley käskis teatud inimestel neid inimesi tulistada ja mina olin üks nendest. Ma keeldusin ja ta ütles mulle, et ta annab mu tribunali alla, kui me pealaagrisse tagasi läheme. Ma ütlesin talle, mida ma sel hetkel mõtlesin: „Käskides mul süütuid inimesi maha lasta – see ei ole korraldus, see on minu jaoks pöörasus. Seega arvan ma, et ma ei pea sellele alluma. Ja kui sa tahad mind tribunali alla anda, siis tee seda. Kui sa suudad sellest karistamatult pääseda”.

Minu jaoks oli see õudne, lihtsalt kohutav asi, mis toimus ja seda tegid ameerika poisid. Mulle tundub, et olen tugev ameerika poiss nagu kõik teised ülejäänud meestest, kes seal olid. Ma räägin mustast ja valgest – mustad ja valged poisid, kes seda tegid, vahet ei olnud. See lihtsalt tundus olevat kohutav asi.

Kõik me olime samast kohast pärit ja ma tean, et neil kõigil olid samad väärtused, mis minul kunagi olid. Kui nad neid koolist ei õppinud, võisid nad neid omandada kellegi võõra käest! Nii lihtne see ongi. Kuid minna ja midagi sellist teha! Minu jaoks on see lihtsalt ebamoraalne. Just nii ma asjast mõtlen.

Ron Haeberle, endine Ühendiikide armee fotograaf

Ma sattusin peale rühmale sõduritele, kes olid need inimesed ümber piiranud. Üks ameerika sõdur rõõgatas: „Kuulge, tal on kaamera”. Nii et kõik nad läksid veidi laiali. Ja ma astusin ligi ja märkasin, et üks tüdruk on kuidagi metsik ning üks naine püüab väikest last kaitsta. Ja üks vanem naine eespool anub, palub, ja teine inimene nõõbib oma pluusi ja hoiab väikest beebit.

Ma pildistasin. Ma arvasin, et nad hakkavad inimesi üle kuulama. Kuid niipea, kui ma eemale kõndisin, kuulsin tulistamist. Vaatasin üle oma õla ringi ja nägin, kuidas inimesed kukuvad. Ma kõndisin lihtsalt edasi.

Hugh Thompson, former Aeroscout helicopter pilot

Missiooni vältel – mida edasi see läks – hakkasime nägema hulgaliselt surnukehi. Neid ei saanud kokku lugeda – kuidas kõik need inimesed surma ja haavata olid saanud, kui meid polnud kordagi vaenlase tuli tabanud. See oli arusaamatu: seal oli liiga palju inimohvraid. Ja nende paiknemine: seda ei saanud teha suurtükivägi, sest surnukehi oli kohtades, mida suurtükivägi ei tabanud.

Lawrence Colburn, former helicopter door-gunner

Veebel Thompson tahtis meeleheitlikult toimetada varjendist välja ohutusse kohta neid tsiviilelanikke, keda ta uskus olevat tsiviilelanikud. Ta nägi, et see, mida ta maapeal olevate tsiviilelanike abistamiseks teha püüdis, ei õnnestu. Ta oli veendunud, et meie maaväed tapaksid need inimesed, kui tema esimesena nendeni ei jõua. Ta maandus õhusõidukiga Ameerika vägede ja varjendis olevate Vietnami inimeste vahepeal. Ta tuli õhusõidukist välja ja laskis meil enda katmiseks koos relvadega õhusõidukist väljuda. Ta läks ja rääkis sealse leitnandiga. Ta küsis leitnandilt, kuidas ta need inimesed varjendist välja saaks toimetada. Leitnant ütles, et ainuke talle teadaolev võimalus on käsigranaadid.

Nii et kui veebel Thompson õhusõiduki juurde tagasi tuli, oli ta maruvihane! Ja ta tahtis meeleheitlikult neid inimesi varjendist välja toimetada. Ta ütles, et ta läheb ise ümber varjendi, et näha, kas tal õnnestub neid välja saada. Ma ei usu, et ta vintpüssigi endaga kaasa võttis. Ta ütles meile, et kui ameeriklased kavatsevad avada tule sel ajal, kui tema neid varjendist välja püüab toimetada, peaksime meie ameeriklasi vastu tulistama.

Hugh Thompson

Kui ma andsingi oma meeskonnaülemale ja kuulipildurile juhised avada meie sõdurite pihta tuli, kui need veel mõne tsiviilelaniku pihta tule peaksid avama, ei tea ma, kuidas ma oleksin end tundnud, kui nad oleksid nende pihta tule avanud. Kuid sellel konkreetsel päeval ei oleks ma kõhelnud.

Ron Haeberle

Sel hetkel tabasin ma vaid reaktsiooni. Kuid kui sa hiljem oma elus pilti vaatad ja tead siis, et need inimesed on surnud – et nad lasti maha – on see tunne, mis kogu su keha läbib, kuidagi võigas. Sa mõtled tagasi: kas ma oleksin võinud seda ära hoida? Kuidas oleksin ma võinud seda ära hoida?

Mis juhtus kaardid

Mis juhtus: Michael Bernhardt

Bernhardt: *See oli selge mõrv. Ma lihtsalt ütlesin neile, et põrgu sellega, mina seda ei tee. Ma ei uskunud, et see on seaduslik käsk.*

Bernhardt ütleb, et tema kompaniülem kapten Medina teadis, et Bernhardt ei võtnud osa ning teadis ka seda, et ta võis olla tülikas isik. Medina tuli tema juurde ööl peale veresauna ja ütles: „Bernhardt, sa parem hoia oma suu selle koha pealt kinni“.

- Mida ta kavatses veresauna suhtes teha ja miks?

Mis juhtus: Leitnant William Calley

Leitnant Calley käskis oma rühma sõduritel tsiviilelanikud ümber piirata ja maha lasta. Kui sõdurid hakkasid vastu tema käsule tsiviilelanikke tulistada, hakkas ta neid ise maha laskma. Ta löi püssiga ka üht munku ja tappis ta.

Calley: *Me polnud My Lais selleks, et tappa inimesi. Me olime seal selleks, et tappa ideoloogia, mida kannab – ma ei tea kes. Tööriistad. Kämbud. Lihatiigid, ja ma polnud My Lais selleks, et hävitada intelligentseid inimesi. Ma olin seal selleks, et hävitada haaramatu idee, et hävitada kommunism.*

- Mida ta kavatses veresauna suhtes teha ja miks?

Mis juhtus: Larry Colburn

Colburn nõustus oma piloodi Hugh Thompsoniga helikopteriga maanduma, et vietnamlastest ohvrid ohutusse kohta evakueerida. Enne kui nad maanduda jõudsid, nägid nad ameerika sõdureid tapmas ohvraid, keda nemad olid plaaninud päästa. Siis maandus Thompson helikopteriga varjendi lähedal, kus sõdurid rühma tsiviilelanikke ähvardasid. Sel ajal kui Thompson läks katsele tsiviilelanikke päästa, kaitsesid teda Colburn ja teine kuulipildur, kes sihtisid oma kuulipildujatega Ameerika sõdureid. Thompson ütles Colburnile, et kui Ameerika sõdurid lasevad tema või vietnamlastest tsiviilelanike pihta, peaksid kuulipildurid sõdureid vastu tulistama. Colburn lubas seda teha.

- Mida ta kavatses veresauna suhtes teha ja miks?

Mis juhtus: Robert Maples

Mõni tosin Vietnam tsiviilelanikku oli sunnitud minema kraavi, paljud neist nuuksusid ja palusid oma elu eest, seistes oma perekondade ja naabrite surnukehade kuhja kõrval. Leitnant Calley teatas, et aeg on valmistuda inimesi maha laskma; mõned meestest avaldasid vastupanu. Calley käskis Robert Maplesil otsekohe laadida ja hakata tulistama, kuid Maples keeldus. Siis sihtis Calley oma relvaga Maplesit, ähvardades teda vahetu käsu mittetäitmise eest maha lasta. Kaks või kolm teist sõdurit sekkusid ja olid Maplesi poolt. Calley tulistas kraavis olnud inimesi ise.

- Mida ta kavatses veresauna suhtes teha ja miks?

Mis juhtus kaardid

Mis juhtus: Ron Haeberle

Kasutades oma isiklikku kaamerat, hakkas Haeberle surmatud tsiviilelanikke pildistama. Kui ta fookustas, et püüda pildile haavatud nelja-aastast, kes oma surnud ema käest kinni võtmiseks põlvitas, kõlasid lähedalt kolm püssilasku, lüües väikese keha surnukehade kuhja keskele. Fotograaf pööras ringi, et vaadata otsa 18 või 19aastasele sõdurile, kes vaatas tühja pilguga vastu.

Hiljem kaebas seersant vihaselt Haeberle'le selle pärast, et viimane veresauna pildistanud oli.

Haeberle: *Ma mõtlen tagasi – kas ma oleksin võinud seda ära hoida? Kuidas oleksin ma võinud seda ära hoida? See on küsimus, mida ma ikka veel iseeneselt küsin.*

- Mida ta kavatses veresauna suhtes teha ja miks?

Mis juhtus: kolonel Oran Henderson

Kuna helikopteri piloodid andsid sisse kaebused seaduserikkumise kohta, käskis kolonel Henderson kapten Medinal pärastlõunal külla tagasi pöörduda, et uurida täpselt järele, kui palju tsiviilelanikke oli surma saanud. Kuid kindral Koster muutis käsu ära. Nii kogus Henderson selle asemel kokku Charlie kompanii mehed ja küsis neilt kui rühmalt, kas keegi neist on seotud mõne valimatu tapmisega. Hiljem teatas ta oma ülemustele, et kõik olid vastanud „Ei, söör“. Paljud kohalviibinud meestest on aga hiljem tunnistanud, et nad vastasid „Ei kommenteeri“.

Kolm päeva hiljem teatas Henderson, et tema uurimine on lõpetatud ning et mingit valimatut tapmist pole olnud. Hilisemas tunnistuses eitas ta, et talle üldse oli räägitud midagi selle kohta, et tema sõjavägi tappis põhjendamatult suure hulga tsiviilelanikke.

- Arvestades oma ülema vastutust, mida kolonel Henderson nüüd teeb ja miks?

Mis juhtus kaardid

Mis juhtus: Kenneth Hodges

Hodges: *Elukutselise sõjaväelasena oli mind õpetatud käske täitma ja mul pole kunagi pähe tulnud mitte alluda või keelduda täitmast käsku, mille on andnud minu ülemused. Kui üks mu meestest oleks keeldunud tulistamast, (...) oleks ta võinud sattuda sõjakohtu alla; ta oleks võidud kohapeal maha lasta selle eest, et ta keeldus täitmast käsku vaenlase silme ees, vaenlase tule ees.*

Mul on tunne, et nad olid võimelised täitma käske (...), mis tähendasid väikeste laste tapmist, naiste tapmist, sest nad olid sõdurid. Neid oli treenitud nii, et lahingusse sattudes oled peal kas sina või on vaenlane. Inimesi, kes selles külas olid (...) peeti vaenlasteks. Ma tunnen, et me täitsime käske kõlbelsel moel. Käsud hävitada küla, tappa külaelanikud – ma tunnen, et me täitsime oma käske, ning me ei rikkunud kõlblusnorme.

- Mida ta kavatseb veresauna suhtes teha ja miks?

Mis juhtus: Varnado Simpson

Ta nägi üht põgenevat naist, kes kandis midagi oma rinna lähedal. Oli see püss või lõhkeseadeldis? Ta avas tule. Naise elutu keha kukkus. Ta keeras naise ettevaatlikult ümber, kartes, et see võib olla püünismiini kandev vietkong. Naise all oli tema laps, kelle pool pead oli õhku lennanud.

Simpson: *Ma teadsin, et seal oli naise ja lapsi, kuid öelda mulle, et ma hakkasin neid tappa – ma ei teadnud, et ma seda tegema hakkasin, kuni see oli juhtunud. Ma ei teadnud, et ma kedagi tappa hakkasin. Ma ei tahtnud kedagi tappa. Mind ei kasvatatud üles selleks, et ma tapaksin. Ma lihtsalt kaotasin igasuguse suunataju või sihi. Ma hakkasin lihtsalt tappa ükskõik millisel moel ma tappa oskasin. See lihtsalt juhtus. Ma ei teadnud, et see on mu sees olemas. Aga peale seda, kui ma selle lapse olin tapnud, see lihtsalt läks.*

- Mida ta kavatseb veresauna asjus teha ja miks?

Mis juhtus: kapten Ernest Medina

Sõdurid teatasid, et nägid Medinat tulistamas väikest poissi, kes otsis surnute seast oma ema. Nad ütlesid, et ta tulistas ka üht naist ja läks siis talle lähemale, et „talle lõppu peale teha”. Üks teine teatas, et kui nad sattusid peale rühmale meestele, naistele ja lastele, ütles Medina: „Tapke kõik. Ärge ühtegi ellu jätke”. Sõdur, kelle hinnangul tappis ta ise 40 või enam tsiviilelanikku, ütles kapten Medina kohta: „Ta oli sealsamas, kui see juhtus. Miks ta seda ei takistanud? Medina marssis ainult ringi. Ta oleks võinud sellele lõpu teha, millal iganes ta oleks soovinud”.

- Mida kavatseb kapten Medina veresauna suhtes teha ja miks?

Mis juhtus: Fred Widmer

Widmer ja kapten Medina sattusid peale kolme või nelja aastasele väikesele poisile, kes oli haaranud oma käsivarrest, samas kui läbi tema sõrmede niris veri. Widmer laskis lapse maha.

Widmer: *See on see, mis mind kogu sellest tuleproovist painama on jäänud (...) poiss purukslastud, pooleldi küljes rippuva käsivarrega; ja tema näol oli ainult see hämmastunud ilme nagu „Mida ma tegin? Mis viga on?” Ta ei suutnud aru saada. Ning – ma lasin poisi maha, tapsin ta – ja – mulle meeldib mõelda, et see oli mingil määral halastustapmine, sest lõpuks oleks seda teinud keegi teine, kuid see polnud õige.*

- Mida ta kavatseb veresauna asjus teha ja miks?

Mis juhtus kaardid

Mis juhtus: Harry Stanley

Kui leitnant Calley käskis Stanleyle lasta maha kraavi kokku aetud tsiviilelanikud, Stanley keeldus. „Mind polnud niimoodi üles kasvatatud, tapma naisi ja lapsi. Ma ei tee seda,” ütles Stanley kindlalt. Calley pistis oma M-16 Stanley kõhtu ja ähvardas teda tappa. Calley karjus, et ta ei bluffi. Stanley ütles, et ka tema ei bluffi. „Me sureme siin nahunii kõik. Sama hästi lahkun ma siin ja praegu – aga ma ei tapa ei naisi ega lapsi.”

Stanley: Leitnant Calley ütles mulle, et kui me peelaagrisse tagasi jõuame, kavatseb ta mind sõjakohtu alla anda. Ma ütlesin talle, mida ma sel ajal mõtlesin. Käskida mind lasta maha süütud inimesed – see ei ole käsk, see on minu arvates hullumeelsus. Nii et ma ei tunne, et ma peaksin seda täitma. Ja kui te tahate mind sõjakohtu alla anda, tehke seda – kui te sellest puhta nahaga pääsete. Ma tundsin, et see oli õudne, lihtsalt kohutav asi, et edasi kesta.

- Mida ta veresauna suhtes ette võtab ja miks?

Mis juhtus: Hugh Thompson

Thompson maandus oma helikopteriga, et haavatud tsiviilelanikud evakueerida. Ta kohtus maa peal Calleyga ja vaidles temaga ärritunult. Calley käskis tal oma helikopterisse tagasi minna ja end teiste asjadesse mitte segada. Thompson ja tema meeskond nägid õhust hirmunud külaelanike rühma tagasi suruvaid ameerika sõdureid. Ta otsustas nad päästa. Ta maandus ja andis oma kaheliikmelisele meeskonnale juhised lasta kõiki ameerika sõdureid, kui need tsiviilelanike pihta tule peaksid avama, kuna ta ise läks neid välja toimetama.

Thompson: Kui ma andsingi oma meeskonnaülemale ja kuulipildurile juhised avada tuli meie sõdurite pihta juhul, kui need veel mõne tsiviilelaniku pihta tule peaksid avama (...) ei tea ma, kuidas ma oleks end tundnud, kui nad seda teinud oleksid. Kuid sellel konkreetsel päeval ei oleks ma kõhelnud. Nad olid sel hetkel vaenlased, ma arvan.

Thompson teatas peastaapi, et tema ja ta meeskond nägid My Lais laiaulatuslikku tsiviilelanike tapmist.

- Mida ta nüüd teeb ja miks?

My Lai vahejuhtum – hiljem. Mis juhtus armeesiseselt?

3D

Ametlike armeeraportite teatel tapeti 128 vaenlast; haavata sai üks ameeriklane, konfiskeeriti kolm relva.

Brigaadiülem kolonel Henderson viis läbi minimaalse uurimise. (Ta küsis kogu C kompanii rühmalt, kas nad panid toime või nägid seaduserikkumist. Ta ignoreeris raadiosidekanalite salvestatud tõendusmaterjali.) Ta teatas, et tema uurimine ei näidanud mingit valimatut tapmist.

Thompson ja Colburn teatasid oma ülemustele, mida nad olid näinud. Thompson esitas ametliku kaebuse.

Ellujäänutega kõnelnud Lõuna-Vietnami sõjaväevõimud saatsid raportid president Thieu valitsusele Saigonis; mingeid samme ei astunud ja raporteid ignoreeriti.

Ameerika sõdurite seas ringlesid kuulujutud, et My Lais oli midagi erakordset juhtunud.

Thompsoni ametlik raport, raadiosalvestused ja kuulujutud viisid Ameerika sõjaväeametnikud Washingtonis selleni, et nad saatsid Vietnamis olevale väeüksusele järelepärimisi.

Siis korraldas kindralmajor Koster formaalse uurimise. Sellele tuginedes teatas ta, et hukkunud oli tsiviilelanikke, kuid et selle oli põhjustanud suurtükiväe ja õhuväe rünnakud, mis õigelt teelt eksisid.

Charlie kompanii oli üksnes rutiinsetel missioonidel.

Calley esitas taotluse Charlie kompaniist lahkumise kohta, mis rahuldati.

Kõik Saigoni valitsuse ja Ühendriikide armee valdustes aset leidnud vahejuhtumisse puutuvad salvestused läksid kaotsi.

Charlie kompanii liikmeid ei küsitletud.

Moodul 3: Kehtiv seadus

Ron Ridenhour

22aastaselt hakkas Ron Ridenhouri kaheaastane lähetus Vietnamis lõppema. Kuuldes lugusid veresaunast, tundis ta, et ta peab selles asjas midagi ette võtma. Oma ülejäänud aja Vietnamis püüdis ta koguda informatsiooni, otsides inimesi, kes olid olnud kohapeal.

Ma olin otsustanud kutsuda esile mingisuguse uurimise. Ma olin laps. Mul polnud aimugi, kuidas seda teha, aga ma teadsin, et kõigepealt on mul vaja fakte.

Tal oli vaja pealtnägijaid, kes oleksid nõus tunnistusi andma. Üks sõdurist sõber, kes teadis, mida Ridenhour püüab teha, leidis Mike Bernhardti. Nende jutuajamise ajal rääkis Bernhardt Ridenhourile, et kui ta sõjaväest pääses, kavatses ta saada jälile kõikidele käsuliini ametnikele, kes on My Lai eest vastutavad ja nad tappa. Teades, et Bernhardt oli piisavalt endast väljas, et seda tõsiselt mõelda, pakkus Ridenhour välja alternatiivi.

„Nojah, sa ei pääse siis mõnda aega välja,“ ütlesin ma. „Nii et miks me ei võiks minu plaani proovida. Ma kavatsen algatada uurimise. Ja kui ma seda teen, kas sa räägid tõtt?“ Ta ütles: „Kui sina räägid tõtt, räägin ka mina tõtt.“

Sõjaväest pääsedes koostas Ridenhour kirja, jutustades üksikasjaliselt, mida ta My Lai kohta teada oli saanud. Ta saatis oma kirja riigi sõjaväeliidritele.

My Lai vahejuhtum – järelmõju. Tagajärjed kronoloogiliselt

3D

Moodul 3: Kehtiv seadus

1969

Märts: Ridenhour saatis oma kirja 30 kongresmenile, president Nixonile, Riigidepartemangule ja riigi sõjaväe juhatajatele.

Aprill: Armee ülemjuhataja andis juhtumi uurimise üle riigi peainspektorile.

September: Armee süüdistab vaikselt leitnant Calley Ühendriikide UCMJ (sõjaõiguse seadustiku) 18 sätte rikkumises.

Oktoober: Üks uudistereporter hakkas vahejuhtumit uurima ja avaldas artikliseeria.

November: Ameerika uudistemeedia juhtis avalikkuse tähelepanu veresaunale, sealhulgas Haerberle'i šokeerivatele fotodele ja teleintervjuule sõduriga, kes oli viibinud kohapeal ja tapnud tsiviilelanikke.

Algas sõjaväekohus leitnant Calley üle; teda süüdistati 109 inimese mõrvas.

Mõned poliitikud nõudsid ka avatud sõltumatut uurimist; teised väitsid, et see kõik oli katse õonestada Ameerika sõjapingutusi ja Vietnamis olevate relvajõudude ohverdusi.

President Nixon käskis Ühendriikide armeel, eesotsas lugupeetud kolme tärniga kindrali William Peersiga, korraldada kinnine uurimine.

1970

Märts: Peersi raport soovitas sõjakohtu alla anda 28 ohvitseri, süüdistades lisaks Haerberlet My Lai toimunud seaduserikkumiste varjamisele kaasa aitamises.

Kapten Medinat süüdistati 175 Vietnami tsiviilelaniku mõrvas. Neljateistkümmet teist ohvitseri, kes ei viibinud My Lai kohal, süüdistati veresaunaga seotud informatsiooni maha vaikimises. Süüdistused hõlmasid hooletust töökohustuste täitmisel, seaduslike regulatsioonide mitte täitmist ja valetunnistusi.

November: Sõjakohus seersant David Mitchelli üle lõppes õigeksmõistmisega.

1971

Jaanuar: Sõjakohus seersant Charles Hutto ja Eugene Kotouaci üle lõppes õigeksmõistmisega.

Veebruar: Loobuti süüdistustest ohvitseride vastu, kes ei olnud füüsiliselt My Lai kohal viibinud.

Kolonel Hendersoni süüdistati My Lai sõjakuritegude varjamisest osavõtmises.

Märts: Leitnant Calley mõisteti süüdi 22 „lapse, naise ja vanuri mõrvamises ja kallaletungis kavatsusega tappa umbes kaheaastane laps“. Ta vabastati häbistavalt ametist ja mõisteti eluks ajaks sunnitöövanglasse.

Aprill: President Nixon kui Ühendriikide kaitseväe ülemjuhataja käskis Calley vanglast vabastada ja panna ta koduaresti ta oma kodus.

August: Algab sõjakohtu protsess kapten Medina üle. Algab sõjakohtu protsess kolonel Hendersoni üle.

3. armee kindral vähendas Calley eluaegset vanglakaristust 20 aastale.

September: Kapten Medina vabastati kõigist süüdistustest.

Detsember: Kolonel Henderson vabastati kõigist süüdistustest.

1973

Detsember: Ühendriikide Sõjaväe apellatsioonikohus kinnitab Calley süüdimõistvat kohtuotsust.

1974

Veebruar: Calley vabastati 1000 dollari suuruse kautsjoni eest.

Aprill: Armee sekretär vähendas Calley karistusaega 10 aastale.

Juuni: Ühendriikide apellatsioonikohus tühistas kautsjoni ja saatis Calley tagasi distsiplinaarkasarmusse.

November: Armee sekretär vabastas Calley tingimisi.

Kirjast presidendile

Kapten Aubrey Daniel (Ühendriikide armee prokurör sõjakohtus Calley üle) kirjutab president Nixonile kirja peale seda kui president Calley vangist vabastas.

Söör:

Mul on väga raske seda kirja alustada, kuna ma pole harjunud protestikirju kirjutama.(...) Leitnant Calley kohtuprotsess viidi läbi meie õigussüsteemi parimate tavade kohaselt. See oli igatpidi õiglane kohtuprotsess, kus leitnant Calley kõik õigushüved olid täielikult kaitstud.(...) Kui vandekohtunikud üldse kunagi on järginud seaduse tähte seda esitatud tõenditele rakendamisel, siis seekord. Nad on tõepoolest auks meie õigusmõistmissüsteemile ja Ühendriikide armee ametnike korpusele.(...)

Kui otsus teatavaks tehti, olin täiesti šokeeritud ning jahmunud paljude inimeste reaktsioonist rahva seas. Suure osa vaenulikust avalikust reaktsioonist võin omistada inimestele, kes käitusid emotsionaalselt ega olnud teadlikud esitatud tõendusmaterjalist ning võib-olla isegi mitte selle riigi sõjategevust reguleerivatest seadustest.(...)

Kuid kui palju kohutavam on näha nii paljusid riigi poliitilisi liidreid, kes pole märganud kõlbelist aspekti, või olles seda märganud, seadnud selle ohtu poliitilisel põhjusel vaatamata sellele, et üldine rahulolematu kohtuotsuse pärast on ilmne. (...)

(...) Eriti šokeeris ja jahmatas mind teie otsus sekkuda nendesse protsessidesse keset publiku valju protesti. (...) Minu arvates on teie sekkumine kahjustanud sõjaväe kohtusüsteemi ja vähendanud lugupidamist, mida see nende protsesside tagajärjel võinuks teinida.(...) Missugune on teie otsuse mõju tulevastele kohtuprotsessidele, eriti sõjaväesisestele?

Nõrgestatud ei ole ainult lugupidamist seadusliku protsesside vastu. (...), vaid täiustatud on ka kujutelmale leitnant Calleyst kui rahvuslikust kangelasest – mehest, kes on mõistetud süüdi vähemalt 22 relvastamata ja vastupanu mitte osutava inimese mõrvas –, samal ajal kui toetatud on neid inimesi, kes nii ebaõiglaselt kritiseerisid kuut ustavat ja auväärset ametnikku, kes vandekohtunikena imetlusväärset oma kohuseid täites sellele rahvale suure teene on osutanud.(...)

Selle rahva jaoks tähendab leitnant Calley tegude andestamine seda, et me pole oma vaenlastest paremad, mis muudab mõttetuks kõik selle rahva palved, et meie endi vange inimlikult koheldaks. (...)

Kuigi seda, mis leidis aset My Lai, tuleb pidada meie rahva ajaloos traagiliseks päevaks, kui palju traagilisem oleks selle riigi jaoks olnud see, kui toimunu eest vastutavate suhtes midagi ette poleks võetud?

Seda tehti, kuid suurim tragöödia kõigist saab olema see, kui poliitiline kasu sunnib ohtu seadma sellise põhjapaneva kõlblusprintsiiibi nagu süütute inimeste mõrvamise loomupärane õigusvastasus.

- Mida arvad sa kapten Danieli vaadetest ja nende põhjendustest?

Armud ei antud kellelegi

A-OSA

Saksa sõdurite pataljon liikus 1914. aastal võidukalt edasi ümber alla andvate vene vägede.

Läbi kohutava kahurimürina võis kuulda venelaste südantlõhestavaid karjeid: „Preislased! Preislased!” Kuid armud ei antud kellelegi. Meie kapten oli käskinud: „Kõik peavad surema; nii et olgu kiirtuli”. Nagu ma kuulnud olen, läksid viis meie meest ja üks ohvitser nende südantlõhestavate karjete pärast hulluks. Aga enamik mu kaaslasti ja ohvitseri naljatasid, kui relvitud ja abitud venelased, keda mülgastes lämmatati ja maha lasti, armud paludes kisendasid.

B-OSA

Kuna Ühendriigid olid 1914. aastal neutraalsed, siis lootsid mõlemad pooled I maailmasõjas talle kui erapooletule riigile, mis võib sõjaohvrite eest kosta. A osas tsiteeritud sõnad pani see noor saksa sõdur kirja Ühendriikide saatkonnale Berliinis. Tema kiri lõppes nende sõnadega:

Annaksin oma nime ja rügemendinumbriga, aga nende sõnade pärast võiksin ma sõjasaladuste paljastamise eest kohtu alla sattuda.

Ühe I maailmasõjas olnud Saksa sõduri mälestustest

Selle sõdurina otsusta, mida sa ette võtad.

TEISED KAALUTLEMIST VAJAVAD VAATENURGAD:

- selle sõduri kaaslasted
- tema kapten
- alla andev vene sõdur
- Saksa sõjakohtud

Neutraalse saatkonna diplomaadina otsusta, mida selle vahejuhtumi suhtes ette võtta.

TEISED KAALUTLEMIST VAJAVAD VAATENURGAD:

- diplomaadi enda valitsus
- Vene valitsus
- Saksa valitsus
- sõdur, kes kirjutab
- teised sõdurid mõlemal poolel

Allikas: Richard Garrett P.O.W. David & Charles, London, 1981.

Mida ma tegema peaksin?

A-OSA

1916. aasta Somme'i lahingu piinarikaste päevade jooksul jutustab noor ohvitser, et üks tema sõdureid, reamees Terence Blake oli äärmiselt endast väljas ja tuli tema juurde nõu küsima.

Blake'i näoilme oli loid ja kurnatud, kuid mitte väsimusest. Ta tervitas mind tujutult ja istus siis vaikselt maha. (...) „Mis viga, Terence?“ küsisin ma.

„Ah, ma ei tea. Mitte midagi – vähemalt. Vaata, me saime eile hommikul nendest kaevikutest palju vange. (...) Üks ohvitser tuli varjendist välja. Tal oli üks käsi pea kohal ja teises käes välibinokkel. Ta ulatas oma binokli S-le ja ütles „Olge lahked, seersant, ma annan alla“. S ütles „Tänan teid, söör“ ja võttis vasaku käega binokli. Samal hetkel pistis ta püssipära oma käe alla ja tulistas ohvitseri täpselt pähe. Mida põrgut ma tegema peaksin?

B-OSA

Ohvitser mäletab end vastavat nii:

Ma ei usu, et sa võiksid midagi teha. Mida võid sa teha? Lisaks sellele, ma ei usu, et S-i tõepoolest milleski süüdistada võib. Ta pidi ärevusest pooleldi hullunud olema, kui ta kraavi sattus. Ma ei usu, et ta isegi mõtles, mida ta teeb. Kui sa paned inimese tapma, ei saa sa teda uuesti kinni keerata nagu masinat. Kõigest hoolimata on ta hea inimene. Tõenäoliselt oli ta pooleldi arust ära. Igatahes, praegu on liiga hilja midagi ette võtta. Ma arvan, et sa oleksid pidanud teda kohapeal tulistama. Kõige parem on see unustada.

Ühe I maailmasõjas olnud briti ohvitseri mälestus

Selle ohvitserina otsusta, mida Blake'le öelda.

TEISED KAALUTLEMIST VAJAVAD VAATENURGAD:

- teised selle ohvitseri käsklustele alluvad sõdurid
- tema sõjaväelised ülemused peastaabis
- seersant S
- reamees Blake

Mida arvad sina sellest, mida ohvitser Blake'ile ütles?

Allikas: Garrett, P.O.W., David & Charles, London, 1981.

Mida ma peaksin raporteerima?

A-OSA

Partisanid tegutsesid eriti aktiivselt küla lähedal, kus mina ja viis teist ohvitseri kohalikku armeed ja tsiviilelanikke aitasime. Mu kapten ja kaks seersanti olid varitsenud partisanisalka, kes läbi piirkonna relvi ja varustust tõid. Kapten tõi kaks kinniseotud sõdurit meeskonnaruumi ja hakkas neid üle kuulama. Nad väitsid, et on lihtsad talumehed, kes keset varitsemispaika kinni võeti. Aga neilt ära võetud dokumendid kinnitasid, et nad võitlevad vaenlase pool.

Kapten võttis oma vintpüssi ja tulistas neid, lastes tahtlikult mööda. Kuul tabas propaanipaaki, mis seisis just ukse taga. „Gaas,” karjatasin mina. „Jookske!” Hoone pahvatas põlema ja me pingutasime, et inimesed laagrist välja saada, enne kui lähedal olev laskemoona tagavara plahvatab. Kui oli ohutu tagasi minna, avastasin kaks põlenud surnukeha – kinniseotud vangid, kellel ei olnud õnnestunud välja saada. Neid vaadates mõtlesin ma, et

mu kapten on süüdi mõrvas. Nad olid tema vangid ja tema tegu tappis nad, mitte küll tahtlikult, aga on ebaseaduslik nende lähedal tulistada selleks, et neid hirmutada. Püüd hirmutamise abil informatsiooni välja pigistada on sõjaeeskirjade rikkumine.

Kaks kaasohvitseri on samuti surnuks põlenud. Nüüd kõnnib kapten šokeeritult ringi, küsides, mis temast saab. Tulemas on sõjaväeametnikud, et koostada juhtunu kohta raport. Mul on tunne, et kapten on nii ohtlik kui ebapädev. Aga ta on ka üks „meie meeskonnast”. Ta on jaganud meiega kuudepikkusi pidevast ohust ja kohutavates tingimustes võitlemisest põhjustatud kannatusi. Seda kaassõdurite vahelist sidet ei saa kergesti murda.

Murelikult ütleb järelejäänud seersant: „Ta ei kavatsenud seda kohta õhku lasta. Mida me peaksime neile ütleva?”

Ma pean andma vihasele armeekolonelile täieliku raporti.

Selle ohvitserina otsusta, mida raportis öelda.

TEISED KAALUTLEMIST VAJAVAD VAATENURGAD:

- kapten, kes tulistas
- mehed, kes said surma
- armeeteenistujad, kes on tulemas
- seersant, kes küsis: „Mida ma peaksin teatama?”

Allikas: Adapteeritud David Donovan raamatust
Once a Warrior King: Memories of an Officer in Vietnam.
McGraw-Hill, New York, 1985

Mida ma peaksin raporteerima?

B-OSA (see, mis tegelikult juhtus)

„Vendluse side” nõudis mult, et ma omaenda kaptenit ei reedaks, kuid tema sõjaseaduste rikkumise tõttu ei surnud mitte ainult kaks vangi, vaid ka kaks meie enda meeskonnast. Tabasin end seersandile ütlemas järgmist: Me ütleme neile, et see oli õnnetus. Ta puhastas parajasti oma püssi ja see läks kogemata lahti. Ära maini sõnagagi, et ta vangidega kõneles.

NII KIRJUTAS TA AASTAID HILJEM:

Ma surusin kõik oma kahtlused alla mõttega, et kõigepealt vastutan ma vendluse sideme ees. Ma küsisin endalt ka seda, mida head võiks ikka välja tulla minu raportist tema kohta. Kui ta leitaks mõnes kuriteos süüdi olevat ja teda karistataks, tähendaks see ainult veel ühte sõja poolt muserdatud elu.

... ma võtsin asja ratsionaalselt: ta oli olnud tegelikult mõelnud kedagi tappa. See oli räpane sõda, nii et mis olnud, see olnud. (...) vahetevahel ärkan ma unenäost, kus kontrollimisest pääsenud ja mitte midagi kahetseval kaptenil on lubatud teha veel üks viga. Ma ei mäleta kunagi, millest see unenägu oli, aga kuidagi tean ma, et veel rohkem inimesi on surma saanud. Selle pärast, et ta on teinud veel ühe vea, seekord veelgi rumalama, seekord veelgi surmavama.

Ühe Vietnamis olnud Ameerika ohvitseri mälestustest

**Kuidas oleks sinu arvates
tema otsus mõjutanud
seersanti?
Teda ennast?
Tema armeed?**

Allikas: Adapteeritud David Donovan'i raamatust
Once a Warrior King: Memories of an Officer in Viet Nam,
McGraw-Hill, New York, 1985

Meedialehekülg

Eesmärk: Õppida tundma viise, kuidas rahvusvahelist humanitaarõigust (RHÕ) täidetakse ja jõupingutusi seaduserikkumiste ärahoidmiseks.

1. Leia uudisraport, kus on näide ühe RHÕ eeskirja täitmise kohta (*näiteks vangide vahetamine, haavatud vaenlaste eest hoolitsemine, tsiviilelanike kaitsmine*).
2. Missugust eeskirja või eeskirju rakendatakse? Missugused on tagajärjed?

JA

1. Leia uudisraport, kus näed jõupingutusi seaduserikkumiste takistamiseks [*näiteks RHÕ väljaõpe võitlejatele, liidri kõne või tegevus*]
2. Missugused sündmused selliste jõupingutusteni viisid?
3. Missuguste tagajärgedeni viis see jõupingutus, või millisteni võib viia?

Otsi mõni kohalik sündmus mis paneb sind mõtlema kellegi inimväärikuse alandamisele ja jõupingutustele seda takistada.

Moodul 3. Hindamine

Hindamismeetodid

- Jooksev hindamine

„Tutvugem humanitaarõigusega“ (AHÕ) annab õpetajale võimaluse iga päev uurida, mida õpilased õpivad ja millest nad võivad valesi aru saada. Selleks pakuvad hea võimaluse aktiivsed õpimeetodid, näiteks arutelu klassiga, väikerühmatöö, ajurünnak ja rollimängud.

Tunni lõpus võta viis minutit, et õpilased kirjutaksid ühe- või kahelauselise vastuse küsimusele *Mida ma täna õppisin?* ja *Kas mul on küsimusi?* Loe vastused läbi ja kasuta neid järgmises tunnis õpilaste teadmiste täendamiseks ja vaeleusaamade selgitamiseks.

- Õpilaste töömapp

Läbi terve mooduli palutakse õpilastel intervjuuerida inimesi, võtta seisukoht mingi teema suhtes ning kaitsta seda näidetega, illustreerida mõisteid luuletuste, näidendite või kunstitöödega või kirjutada kindlal teemal sügavutiimev uurimustöö.

Sea iga õpilase kohta sisse kaust või mapp, kuhu kogud kirjatööde mustandid, kunstitööd, intervjuud ja ajaleheväljalõiked, mis õpilane on klassi toonud. Aeg-ajalt vaata koos õpilasega tema töö üle, et kontrollida edasiminekut rahvusvahelise humanitaarõiguse mõistmise teel.

Riputa õpilaste tööd seinale.

- Moodulilõpuküsimused:

Pärast 3. mooduli lõpetamist tahad sa viimase tunni võib-olla pühendada sellele, et hinnata õpitu kirjalikult. Seda võid sa teha ühe esseeküsimuse (20–30 minutit) ja kahe või kolme lühivastusega küsimuse abil.

1. Esseeküsimused: vali üks (25 minutit).

- Miks rikuivad inimesed rahvusvahelist humanitaarõigust? Kasuta spetsiifilisi näiteid.
- Kirjelda keerulist valikut, mis sõduril võitlusolukorras ette võib tulla. Milles seisneb dilemma? Missugused on tagajärjed?

2. Lühivastusega küsimus: vali kaks (10 minutit kummalegi).

- Too kaks näidet ühest seaduserikkumisest, mis viib teiseni.
- Mis tagajärg on sellel, kui ei teata, kes on tsiviilelanik?
- Mis väärtus on õiglasel seadusel, mida sageli rikutakse?
- Missugused olid kaks dilemmat, millega sõdurid My Lais silmitsi seisisid?

Küsimustele saab lisa, kui palud õpilastel väikerühmades sõnastada uusi küsimusi ja valida neist mõni terve klassi esseeküsimuseks. Võid lasta igal õpilasel välja pakkuda ühe küsimuse, millele ta siis ise kirjalikult vastab. Õpilasi hinnatakse nii küsimuse kvaliteedi kui ka vastuse sisukuse alusel. Võid valida ühe tsitaadi ajaleheartiklist, õppematerjali küljerubriigist või mujalt. Palu õpilastel leida tsitaadi keskne sõnum ja vastata, kas nad on sellega nõus või mitte.

Moodul 3. Hindamine

Hindamiskriteeriumid

Õpilase vastus on tõhus, siis kui ta:

- kasutab selliseid mõisteid nagu kõrvaltvaataja, võitleja, dilemma, ahelreaktsioon ja teisi materjalides leiduvaid termineid
- toob seisukohtade põhjendamiseks konkreetseid argumente
- vastus sisaldab näiteid meediast, intervjuudest, klassi arutelust ja vaba aja lugemismaterjalidest.

Eelnimetatud tehnikad on lihtsalt ettepanekud, kuidas aidata teil hinnata seda, kuidas õpilased „Õpime tundma humanitaarõigust (RHÕ)” materjalidega töötavad. Kohandage materjale vastavalt oma vajadustele.

Interneti-allikad

Kehtiv / üldine humanitaarõigus

- Humanitaarõiguse põhireeglid relvastatud konfliktide puhul (Genfi Konventsioonid ja nende lisaprotokollid)

<http://www.RPRK.org/eng/ihl>

Internetiotsingu puhul soovitame me antud teema puhul kasutada pigem terminit "war crimes" ("sõjakuriteod") kui termineid "international humanitarian law" ("rahvusvaheline humanitaarõigus") ja "humanitarian law" ("humanitaarõigus"), mida võib kasutada lisaotsisõnadena.

- Amnesty International'i raamatukogu – temaatiline indeks
<http://web.amnesty.org/web/content.nsf/pagesbycountrytitle/gbrthemeshome>
"Crimes against humanity" ("Inimsusevastased kuriteod") sektsioonis on rahvusvahelise humanitaarõiguse IHL uuemad redaktsioonid.
- Yahoo full coverage
http://dailynews.yahoo.com/full_coverage/
Yahoo!st võib leida artikleid Reuters News Agency'st ja viiteid kohalikele ja riiklikele uudisteagentuuridele, mis on eriti kasulik.
- Yahoo uudiste ja meedia kataloog erinevate riikide kaupa
http://dir.yahoo.com/News_and_Media/By_Region/Countries/
- Yahoo uudiste ja meedia kataloog erinevate piirkondade kaupa
http://dir.yahoo.com/News_and_Media/By_Region/Regions/
- Online ajalehed
<http://www.newspapers.com/>
Loetelu Internetis saada olevatest riigispetsiifilistest ajalehtedest

Juhtumianalüüs – My Lai

- Kuulsad Ameerika kohtuprotsessid –My Lai tribunal 1970
<http://www.law.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/mylai/mylai.htm>
- Vietnami sõja internetiprojekt
<http://www.lbjlib.utexas.edu/shwv/shwvhome.html>
Vietnami sõda puudutavate online allikate loetelu.

ICRC

4 moodul

Õigusemõistmise tagamine

4

Märkus: soovitatav vanematele või
edasijõudnud õpilastele
(neli õppetundi)

Milleks on vaja õigusemõistmist?
Kuidas tagada õigusemõistmine?
Kes peaks süüdistatavate üle kohut mõistma?

UURIMISTEEMAD

4A. Õigusemõistmise põhiprintsiibid (kaks õppetundi)

4B. Rahvusvaheliste tribunalide areng (kaks õppetundi)

MÕISTED

Rakendamine

Jõustamine

Tsiviilisiku ja võitleja eristamine

Ebaseaduslik käsk

Sotsiaalne surve

Üksikisiku vastutus

Juhi vastutus

Sõjakuritegu

Kohtuotsuse langetajate erialane ettevalmistatus

Kõikides moodulites:

Inimväärikus

Humanitaarabi osutamist takistavad tegurid

Tagajärjed

Erinevad vaatenurgad

Dilemmad

PRAKTISEERITAVAD OSKUSED

Vaatenurga leidmine

Tagajärgede määratlemine

Õiguslik põhjendamine (süütunne, vastutus)

Uurimisteema 4A. Õigusemõistmise põhiprintsiibid

2. moodulis käsitlesid õpilased rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) põhipunkte ja nende mõningaid juuri erinevatest kultuuridest läbi aegade ja kõikjalt maailmast. Õpilased uurisid suuri valupunkte ja arutlesid selle üle, millist mõju inimesed ja sündmused humanitaarõiguse arengule avaldada võivad. 3. moodulis käsitleti nii üldisi seaduserikkumisi ja nende põhjuseid kui ka seda, kellel lasub vastutus eeskirjade täitmise eest.

4. moodulis uuritakse mõningaid küsimusi, mis puudutavad rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL)

rakendamist ja jõustamist, et tagada eeskirjade täielik täitmine. Õppetsüklis käsitletakse meetmeid, mille abil suurendada teadlikkust humanitaarõigusest ja ka humanitaarõigusest juhendumist.

Edasijõudnutele mõeldud materjali sisaldav uurimispunkt 4A käsitleb õigusemõistmise põhiprintsiipe toimunud õiguserikkumist puhul, tutvustab töekomisjone kui üht võimalust, mil moel mitmed riigid on tulnud toime konfliktide hilisemate tagajärgedega ning innustab õpilasi mõtlema selle üle, mida riigid saaksid õigusemõistmise tagamiseks teha.

EESMÄRGID

- Mõista, kuidas õigusrikkumistega tegelemine võib mõjutada ühiskonda pärast relvakonflikti

ALLIKAD

- Graafikud, mis käsitlevad arvamusi sõjakuritegude karistamise kohta
- Arvamused selle kohta, kas toimunu unustada või taotleda õigusemõistmist
- Faktileht: Pilk töekomisjonidele
- Lugemist: Sõjakuritegude sotsiaalne mahavaikimine
- Lugemist: Kas juba liiga hilja? – Alžeeria/Prantsusmaa

ÕPETAJALE

- Kolm lähenemist õigusemõistmisele
- Milliseid humanitaarõiguse rikkumisi käsitletakse sõjakuritegudena?

ETTEVALMISTUS

Otsustage, kas lasete õpilastel enne õppesessiooni lugeda I osa tekstist „Pilk töekomisjonidele“.

Mõelge, kuidas õpilased tsitaatide arutamiseks rühmadesse jagada.

AEG

kaks 45- kuni 60-minutilist õppetundi

1. MIDA TULEKS TEHA, KUI SEADUSEST ON ÜLE ASTUTUD? (15–20 minutit)

Alustage õpilastele tuttavatest situatsioonidest.

Võimalik küsimus

- Mis juhtub igapäevaelus inimestega, keda süüdistatakse kuriteo toimepanemises, kas siis varastamises või mõrvas? *[Kasutage värseid kohalikke näiteid.]*

Laiendage arutelu ka humanitaarõigusele.

Õigusemõistmise põhiprintsiibid

Võimalikud küsimused:

- Mida teate sellest, mis juhtub inimestega, keda süüdistatakse sõjakuritegude toime panemises?
- Millised on tavakuritegusid ja sõjakuritegusid hõlmavate olukordade sarnasused ja erinevused?

Valige järgmise tabeli kahest küsimusest üks. Laske õpilastel valida vastus ja oma valikut kirjalikult põhjendada.

1. küsimus	2. küsimus
Kas sõjakuritegusid toime pannud isikuid peaks karistama? <ul style="list-style-type: none"> • jah • ei • ei tea 	Kas sõjakuritegusid toime pannud isikud tuleks relvakonflikti järgselt <ul style="list-style-type: none"> • kohtu alla anda? • avalikkusele paljastada kuid mitte kohtu alla anda? • unustada/neile amnestiat anda? • pärast konflikti lõppu unustada?

Arutlege küsimuse ja õpilaste arvamuste põhjenduste üle. Võrrelge enda rühma vastuseid teie valitud küsimuse kohta käiva graafikuga.

Võimalik küsimus:

- Kuidas relvakonfliktis osalemine võib mõjutada inimese vastust nendele küsimustele? Mida arvate?

2. TOIMUNU UNUSTAMISE VÕI ÕIGUSEMÕISTMISE TAOTLEMISE TAGAJÄRJED

(20–25 minutit)

Esitlege jaotusmaterjali „Arvamused selle kohta, kas toimunu unustada või õigusemõistmist taotleda” ja jagage õpilastele paari peale või väikeste rühmade peale tsitaadid.

Laske õpilastel leida neile antud tsitaatidest argumente toimunu unustamise või õigusemõistmise taotlemise kohta. Arutlege leitud argumentide üle.

Võimalikud küsimused

- Millised on tagajärjed, mis võivad valitud lahendusega kaasneda:
  - ohvritele
  - vägivaldsetele
  - ühiskonnale kui tervikule ja taastumisprotsessile
- Kuidas teie reageerite sellele, kui tunnete, et keegi on teile halba teinud?

Laske õpilastel täita järgmine tabel:

Õigusemõistmise põhiprintsiibid

Milline mõju on pärast humanitaarõiguse rikkumist			
	ohvritele	õiguserikkujatele	ühiskonnale
Õigusemõistmise taotlemisel			
Toimunu unustamisel			

3. ÕIGUSEMÕISTMISE TAOTLEMINE LÄBI TÕEKOMISJONIDE (15–20 minutit)

Võimalikud küsimused

- Mille poolest erineb tõekomisjon kohtust?
- Milliseid eelised ja piirangud on toodud välja taustteabes ja tsitaatides?
- Millistel asjaoludel töötaks tõekomisjon kõige paremini? Miks?
- Kas te soovitaksite tõekomisjonil relvakonflikti ajal töötada? Millised oleksid takistused või milline oleks kasu?

Laske õpilastel täita järgmine tabel:

4. SANKTSIOONID RAHVUSVAHELISE HUMANITAARÕIGUSE (IHL) RIKKUMISTE PUHUL (20–25 minutit)

Tutvustage Genfi konventsioonide järgmist katkendit:

Lepingupooled kohustuvad vastu võtma õigusakte, mille alusel saab kriminaalkorras karistada isikuid, kes panevad toime või käsivad toime panna käesoleva konventsiooni rasked rikkumisi.

Nelja Genfi konventsiooni ühine artikkel 49/50/129/146

Arutage õiguse selle artikli tähenduse üle.

Võimalikud küsimused:

- Mis on kriminaalõigusmeetmed? Kuidas neid kehtestatakse?
- Mida peaksite teie relvakonflikti ajal tõsiseks rikkumiseks või sõjakuriteoks?
[Paluge õpilastel ajaloost või päevasündmustest selliste rikkumiste kohta näiteid tuua. Võib-olla peate õpilastele meelde tuletama, et rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) kohaselt ei käsitleta kurjategijana võitlejat, kes võitluse ajal kas vigastab teist võitlejat või tapab teise võitleja.]
- Kas rahvusvaheline humanitaarõigus teeb vahet inimeste vahel, kes ise panid toime tõsise rikkumise või kes käskisid selle toime panna? Avaldage oma arvamust.
[Juhtumiuring: My Lai kohtuprotsessidest ja uurimistest 4B järel, et mõlemad on süüdi.]

Õigusemõistmise põhiprintsiibid

5. ÕIGUSEMÕISTMISE TAGAMISE KOHUSTUS (20 minutit)

Rõhutage veelkord, et Genfi konventsioonide kohaselt vastutavad riigid ise selle eest, et sõjakuritegusid toime pannud isikud vastutusele võetaks. Et tagada rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) täitmine ja tõsistes rikkumistes süüdi olevate isikute vastutusele võtmine, tuleb nii enne konflikti, konflikti ajal kui ka pärast konflikti mõningad meetmed kasutusele võtta.

Paluge õpilastel kirjutada vastus järgmisele küsimusele:

Mida saaksid enne relvakonflikti, relvakonflikti ajal ja pärast relvakonflikti ära teha ...

- sõjavägi?
- valitsus?
- kohtuorganid?

	rahu ajal	relvakonflikti ajal	pärast relvakonflikti
sõjavägi			
valitsus			
kohtuorganid			

Kui õpilased on oma mõtted kirja pannud, arutlege nende üle.

Sarnaselt allpool loetletule tooge välja iga punkti olulisus:

- **Rahu ajal:** rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) reegleid tuleb võimalikult laialdaselt levitada ja õpetada, eriti aga võitlejatele ja nende juhtidele; rikkumisi käsitlevad sanktsioonid tuleb selgelt sõnastada; kohtuorganid peavad olema valmis võtma vastutusele neid, kes on raskeid rikkumisi toime pannud.
- **Relvakonflikti ajal** komandörid ja poliitilised ametivõimud peavad võitlejatele andma selgeid korraldusi; tuleb teostada järelevalvet eeskirjadele vastavuse üle ning sõjaväe- ja tsiviiljuhid peavad peatama eeskirjade rikkumised; tuleb katta põhivajadused.
- **Relvakonflikti ajal** tuleb riiklikul ja/või rahvusvahelisel tasandil viia läbi õiglane kohtuprotsess; ohvritele tuleb kahju kompenseerida.

Õigusemõistmise põhiprintsiibid

LÕPETUSEKS (5 minutit)

Arutlege

- Mida saavad tavakodanikud pärast relvakonflikti toimumist õigusemõistmise tagamiseks ära teha?
- Mida saavad tavakodanikud relvakonflikti puhkedes teha, et humanitaarõigust ei rikutaks?

! JUHTMÕTTED

- Humanitaarõigus nõuab, et tõsiseid rikkumisi toime pannud või nende toime panemist tellinud isikud võetaks vastutusele.
- Genfi konventsioonidele allakirjutanud riik on vastutav rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) levitamise, austamise ja jõustamise eest.

Lisategevused

VAIKUSE KAJA

Lugege arutlust „Sõjakuritegude ühiskondlik mahavaikimine“ ja leidke seejärel ajaloost näide selle kohta, kus üks riik on otsustanud minevikus toime pandud väärteod unustada. Kirjutage arutlus õpetlase Aryeh Neier'i sõnadele:

Rahumeelne kooseksisteerimine näib võimatu, kui ohvritel pole kedagi, kellelt oma kannatuste kohta aru pärida.

Kas teie valitud ajalooline näide toetab Neieri ütlust või lükkab selle ümber?

SEADUSERIKKUJA SILMITSI OMA TEGUDEGA

Lugege järgmist katkendit.

Lõuna-Aafrika tõe- ja lepituskomisjoni istungil näitas politseinik Jeffrey Benzien „märja koti“ piinamisviisi, mis seisnes selles, et ta istus vangi selja peal toppides vangi pead veega täidetud kotti, nii et vangi peaaegu et surnuks lämbus. Endine kinnipeetav Tony Yengeni astus Benzienile vastu ja päris, „Milline inimene suudab küll sellist asja teda?“ Benzien ei osanud midagi vastata.

„Olen (...) seda enda käest nii mitmeid kordi küsinud, et pöördusin vabatahtlikult ... psühhiaatrite poole andmaks hinnangut minu isiksusele,“ vastas Benzien.

- Mida head toob kaasa võimalus, kui ohvrid ja seaduserikkujad saavad üksteisega suhelda?

Võrrelge antud olukorda peaaegu 10 aastat interneerimislaagri karmides oludes veetnud vene kirjaniku Solženitsõni sõnadega:

Kui meie piinajad oleksid meie nahas olnud, oleksid nad käitunud, nagu meie käitusime. Kui meie oleksime nende nahas olnud, oleks meil olnud võimalus nende sarnaseks muutuda.

- Advokaat Denis de Béchillon nimetab kõnealust õigust kaitsevalliks ebainimlikkuse eest. Arutlege humanitaarõiguse üle tema ütlust arvesse võttes:

Sekkudes vahele emotsioonide puhangutele ja nende realiseerimisele, on õiguse eesmärgiks inimest ohjeldada: olla takistuseks.

AJALUGU:

Keda on teie piirkonna ajaloos relvakonflikti käigus aset leidnud ebainimlikus käitumises süüdistatud? Mida selles osas ette võeti? Milline oli tulemus?

Lisategevused

KAS JUBA LIIGA HILJA?

Lugege teksti „Kas juba liiga hilja? – Alžeeria/Prantsusmaa“, mis käsitleb hiljutist prantslaste väitlust 40 aasta eest Alžeeria iseseisvussõjas aset leidnud piinamise teemadel.

Kirjutage arvamust, mis vastaks järgmistele küsimustele:

- Mida saaks ära teha olukorras, kus vägivaldsest rikkumisest on möödunud palju aega ja sellest pole varem räägitud? Milline peaks olema tulemus?

Valige tsitaat, mis teie arvamust kõige paremini selgitaks.

Esitage oma lahendus ja selgitage, kuidas see aitaks tulevikus vägivaldseid rikkumisi vältida, ohvrite paranemisprotsessi soodustada ning kuidas see tuleks tulevikus kasuks nii Prantsusmaale kui ka Alžeeriale.

Võrrelge oma mõtteid kaaslaste mõtetega.

Genfi konventsioonide sätete kohaselt võeti pärast II maailmasõda mitmetes riikides paljud sõjakurjategijad vastutusele. Näiteks Prantsusmaal, Hollandis, Iisraelis, Ameerika Ühendriikides,

Ühendkuningriigis ja Hiinas vaadati läbi sõjaväe või tsiviilvaldkonnas vägivallatsejate kohtuasju.

Teatud riikides, kus 1990-ndatel II maailmasõja aegseid kurjategijaid väidetavalt kohtu alla anti, olid mõned inimesed arvamisel, et pärast nii pika aja möödumist tuleks pigem andestamise ja halastamisega tegeleda.

- Kas nõustute? Kas niisugusel juhul kehtib ka väide *Aeg parandab kõik haavad*?

Kirjutage oma seisukoha väljendamiseks essee.

Kolm lähenemist õigusemõistmisele

Nagu kõik õigussüsteemid, vajab ka rahvusvaheline humanitaarõigus (RHÕ) rakendamise- ja jõustamismehhanisme. Riigid on kohustatud kõigile Genfi konventsioonide rikkumistele lõpu tegema. Rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) kõige tõsisemate rikkumiste, sõjakuritegude, osas on riikidel kindlad kohustused. RHÕ peab üksikisikut vastutavaks seadustest üleastumiste eest või käskude eest selliseid rikkumisi toime panna. See tähendab, et neid, kes on vastutavad selliste rikkumiste eest, jälitatakse nagu kriminaalkurjategijaid ja mõistetakse kohut kui kriminaalkurjategijate üle. Seda võib teha riiklikul tasandil või mõningatel juhtudel rahvusvahelisel tasandil. Mõned riigid on lisanud kolmanda lähenemise õigusemõistmisesse – tõe ja leppimise komisjoni.

1. Jõustamine riikide siseriiklike seaduste ja kohtute läbi

Genfi konventsioonide kohaselt kutsutakse riike selgesõnaliselt üles kehtestama seadust, et karistada neid, kes panevad toime rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) raskeid rikkumisi.

Üldiselt kehtib riigi kriminaalõigus ainult riigi enda kodanike poolt või riigi territooriumil toime pandud tegude puhul. Rahvusvaheline humanitaarõigus (RHÕ) kehtib laiemalt. See nõuab riikidelt kõikide raskeid rikkumisi toime pannud isikute otsimist ja karistamist, seda olenemata kuriteo toimepanija rahvusest või sellest, kus kuritegu toime pandi. Seda põhimõtet nimetatakse universaalseks jurisdiktsiooniks. Mitmed riigid (nagu näiteks Kanada, Belgia, Šveits, Venemaa, Nicaragua, India, Keenia ja Austraalia, Eesti) on oma karistusseadustikku täiendanud nii, et nende kohtusüsteemid saaksid inimeste üle sõjakuritegude pärast kohut mõista olenemata sellest, kus kuritegu aset leidis või kes selles osalesid.

Sõjakuritegudes süüdistatavate üle on kohut mõistetud näiteks Austraalias (Ukrainas II maailmasõjas eurooplaste vastu toime pandud kuriteod); Kanadas (Euroopas II maailmasõja ajal toime pandud kuriteod); Šveitsis, Taanis ja Belgias (endises Jugoslaavias või 1994. aastal Rwandas toime pandud kuriteod).

Samuti on riigid kohustatud rasketes rikkumistes süüdistatavaid isikuid otsima ning nad kas siis enda kohtu ette tooma või neid kohtumõistmiseks üle

andma mõnele teisele riigile, kes neid vastutusele võtta tahab.

Riigid peavad üksteist aitama seoses raskeid rikkumisi käsitlevate kriminaalasjadega.

Kui riigid kasutavad rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) rikkumisi toime pannud inimeste üle kohtu mõistmiseks enda kohtuid, on tegemist *siseriikliku jõustamisega*.

Riigid võivad eelistada sõjakuritegudes süüdistatavate oma riigi kodanike üle ise kohut mõista, mitte lasta seda teistel riikidel teha. Seda järgmistel põhjustel:

- Nad võivad arvata, et kohtualustel on kodumaal suurem võimalus saada ausa kohtuprotsessi (või nende kasuks oleva kohtuprotsessi) osaliseks kui see oleks riigis, kus kuriteod toime pandi.
- Kohtualustel võib olla lihtsam end kaitsta neile tutavas õigussüsteemis ja nende emakeeles peetavatel menetlustel.
- Kohtuprotsesside pidamine näitab, et valitsus vastutab oma riigi kodanike (eriti aga riigi sõjaväe töötajate) tegude eest.

Samuti võivad valitsustel olla põhjused eelistamiseks nende endi kohtusüsteeme, et mõista kohut nende riigi rahva vastu toime pandud kuritegudes süüdistatavate välismaalaste üle:

- Nad võivad arvata, et teiste riikide valitsused on vähem huvitatud nende riigis mitte elavatele isikutele osaks saanud ülekohtule jälile saamisest.
- Riigid võivad arvata, et nii toimides näitavad nad seda, et nende valitsus on tugev ja toimib tõhusalt ning tegutseb oma rahva huvides.
- Välismaalaste üle kohtu mõistmine on rahva seas populaarne, eriti aga inimeste seas, kes samastavad end kuriteo ohvritega.

Siiski tekitab siseriiklik jõustamine mõningaid probleeme. Teises riigis toime pandud kuritegude uurimine võib väga keeruliseks osutuda. Sõjakuritegudes süüdistatavate isikute asukoha kindlaks määramine ja nende toomine kohtu mõistmiseks riiki, kus kuriteod toime pandi, võib olla veelgi keerulisem. Probleemiks on ka see, et siseriiklik jõustamine võib vahel ebaõiglane olla. Mõnikord võivad esineda järgmised olukorrad:

Kolm lähenemist õigusemõistmisele

- Kohus võib isikud ülekohtuselt süüdi mõista, kuna kohut võib mõjutada soov maksta kätte tema riigi kodanike vastu toime pandud sõjakuritegude eest. Kohus võib karta ka avalikkuse arvamust. Samuti võib valitsus kohtule süüdimõistmiste osas survet avaldada, et seeläbi rahvale tõestada, et valitsus töötab tõhusalt.
- Valitsus võib sõjakuritegusid mitte uurida seepärast, et tahab vältida konflikte teiste riikide või rühmitustega, kes on kuritegude sooritamises süüdistatavate isikute suhtes toetavad.
- Sisekonflikti ajal aset leidnud kuritegude kohtuprotsessid võivad soosida antud konfliktis osalenud mõjuvõimsamaid poliitilisi või etnilisi rühmi.

Lisaks ei soovi valitsused tihti uurida sõjakuritegude toime panemises süüdistatavaid nende endi riigi kodanikke. Valitsusele võib tekitada muret:

- et juurdluse käigus paljastatakse kõrged sõjaväe- või valitsusametnikud, kes kas tellisid kuritegude toime panemise või osalesid nendes mingil muul moel.
- et avalik arvamus on riigi sõdurite poolt nn „vaenlaste“ vastu sooritatud kuritegude kohtuliku arutamise vastu.
- et relvajõududesse värbamine on raskendatud, kui isikud kardavad, et neid võidakse sõjaväes sooritatud tegude (või tegude, mille sooritamist neilt nõuti) pärast vangki panna.

Tuleb märkida, et sõjakuritegude puhul ei kohaldata riigipeade suhtes immuniteti, korralduste täitmine ei ole vabandus; komandörid ja ülemused vastutavad oma alluvate eest (teatud tingimustes); ning pole ajalist piirangut, pärast mida ei saa seadusest üle astujaid enam vastutusele võtta.

2. Jõustamine rahvusvaheliste kriminaalkohtute läbi

Kuigi Genfi konventsioonide kohaselt on riigid „kohustatud otsima isikuid, kes on arvatavasti toime pannud või käskinud toime panna selliseid raskeid rikkumisi ja tooma need isikud nende rahvusest olenemata oma kohtu ette“, on maailma üldsus otsustanud, et rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) jõustamine ei saa olla ainult üksikute riikide ülesandeks.

Eritribunalid

Kahekümnenda sajandi keskpunktini jõustasid rahvusvahelist humanitaarõigust ainult üksikute riikide kohtud. Esimesed rahvusvahelised kriminaaltribunalid leidsid aset pärast II maailmasõda, mil Ühendkuningriik, Prantsusmaa, Ameerika Ühendriigid ja Nõukogude Liit moodustasid Rahvusvahelise Sõjaväetribunali (IMT) mõistmaks kohut natsidest kohtualuste üle rahvusvahelise õiguse tõsiste rikkumiste pärast. Saksa linna järgi, kus neid kohtuprotsesse peeti, kutsuti neid kohtuprotsesse Nürnbergi protsessideks. Samuti tegutses Tokios Kaug-Ida rahvusvaheline sõjaväetribunal, mis koosnes 11 riigi esindajatest, kes olid kutsutud kokku mõistmaks kohut Jaapani kohtualuste üle, keda süüdistati samuti rahvusvahelise õiguse tõsistes rikkumistes.

Ligi 40 aastat hiljem asutas ÜRO Julgeolekunõukogu veel kaks rahvusvahelist kriminaaltribunali võtmaks vastutusele sõjakuritegude, inimsusevastaste kuritegude ja genotsiidi toime panemise eest. Esimene neist loodi 1993. aastal mõistmaks kohut endise Jugoslaavia territooriumil alates 1991. aastast toime pandud kuritegude üle, teine 1994. aastal, et mõista kohut 1994. aastal Rwandas või Rwanda kodanike poolt naaberriikides sooritatud kuritegude üle.

Mõned väidavad, et sellised, eelnimetatud neli eritribunali ei ole kõige tõhusam rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) jõustamise viis, kuna eritribunali asutamiseks läheb tarvis suurt rahvusvahelist poliitilist tahet ja palju aega, et saada tribunali tööd korraldatud ja käima ning leida ka rahalised vahendid töö eest tasumiseks.

Rahvusvaheline Kriminaalkohus

Alalise Rahvusvahelise Kriminaalkohtu mõtet on heietatud juba aastakümneid. Kahe *ad hoc* tribunali hiljutine asutamine on selle mõtte rahvusvaheliselt päevakorda toonud.

Pikad ettevalmistavad kõnelused viisid rahvusvahelise diplomaatilise konverentsini, mis kutsuti kokku 1998. aastal Roomas ning mis võttis vastu Rahvusvahelise Kriminaalkohtu (ICC) Statuudi. See mõistab kohut nelja kuriteoliigi üle: genotsiid, inimsusevastased kuriteod, sõjakuriteod ja agressioonikuriteod.

Kolm lähenemist õigusemõistmisele

Kogu maailma inimesed tahavad olla kindlad, et inimlikkus võib anda vastulöögi, et ükskõik millal genotsiidi, sõjakuritegusid või muid sarnaseid rikkumisi toime pannakse, on olemas kohus, mis võtaks kurjategija vastutusele, kohus, mis lõpetaks üldlevinud karistamatuse tunde, kohus, kus eranditult kõik isikud nii valitsuse kui ka sõjaväe kõigil tasanditel, nii riigivalitsejad kui ka lihtsõdurid, peavad oma tegude eest vastust andma.

– Kofi Annan, ÜRO peasekretär

Pärast seda, kui statuudi olid ratifitseerinud 60 riiki — just see riikide arv oli statuudi jõustumise aluseks — alustas Kohus 1. juulil 2002. aastal tööd. 2010 aasta septembriks oli statuudile alla kirjutanud 139 riiki, statuudi olid ratifitseerinud 111 riiki.

Kohus mõistab kohut genotsiidikuritegude, inimsusevastaste kuritegude, sõjakuritegude ja agressioonikuritegude üle.

Mõned riigid olid alalise ülemaailmse kohtu asutamise vastu. Mõned kartsid, et kohtul oleks liiga suur võim ja et seda võidaks poliitilistel eesmärkidel kuritarvitada. Mõned keeldusid statuudile alla kirjutamast kuna kartsid, et teatud tegevused kuuluksid ICC (Rahvusvahelise Kriminaalkohtu) pädevusse. Mõned kartsid, et Kohus võib mõista kohut välismaal asuvate relvajõudude teenistujate üle ilma et eelnimetatutel oleks võimalik kasutada neile riiklikus kohtus ettenähtud kaebealuste õiguslikke hüvesid.

Tegelikult ei tea keegi, kui hästi alaline rahvusvaheline kohus rahvusvahelist õigust jõustab. Tuntud Briti poliitilise ajakirja õiguslik toimetaja on juhtinud tähelepanu sellele, et valitsused on kirjutanud alla sõjakuritegusid ebaseaduslikeks tegudeks kuulutatavatele seadustele. Valitsused on neile alla kirjutanud vahel küüniliselt, vahel parimate kavatsustega, kuid alati teadmisega, et neid lepinguid lähimas tulevikus ilmselt ei kohaldata. Rahvusvaheline Kriminaalkohus muutis olukorda ja võib seega seaduse jõu viijaks valdkondadesse, kus neid piisavalt ei kohaldata. Kohus sümboliseerib justkui revolutsiooni rahvusvahelises õiguses. On keeruline öelda, kas see oma eesmärgi ka saavutab. Tegemist on katsetusega.

Kuigi rahvusvaheliste tribunalide roll rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) rikkumiste vältimisel ja karistamisel on igati tervitatav, on ebatõenäoline, et tribunalid suudavad täielikult asendada riiklikke kohtuid ja vajadust tõhusa riikliku kriminaalseaduse järele.

Riikidel on jätkuvalt esmane kohustus rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) täitmise tagamisel, rikkumiste vältimisel ja karistamisel. Rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) täieliku täitmise tagab ainult tõhus tegutsemine siseriiklikul tasandil.

3. Õigusemõistmise taotlemine läbi töökomisjonide

Ladina–Ameerika riigid töötasid välja veel ühe vastutusele võtmise mudeli – töökomisjonid. Argentiina asutas esimese töökomisjoni 1983. aastal uurimaks ja paljastamaks tõde tuhandete isikute kadumise kohta eelmiste riigikordade ajal. Olles võtnud tuhandetelt tunnistajatelt ütlusi, tõendas komisjon dokumentaalselt salajaste interneerimislaagrite olemasolu ja vähemalt 8900 „isiku kadumise“ ning esitas hagid võimalikuks vastutusele võtmiseks. Komisjon avaldas oma tulemused 1984. aastal ja avaldas *Nunca Mas (Mitte liial Enam)*, mis on inimõiguseid käsitlevate aruannete „klassikaks“.

Töökomisjonide puhul ei ole tegemist kohtuprotsessidega; töökomisjonid on foorumid, mille kaudu esitada järelepärimisi minevikus toime pandud jõleduste kohta. Mõned töökomisjonid on asutatud ametivõimude, teised eraorganisatsioonide poolt. Kui töökomisjonide menetlemine toimub neutraalsel pinnal, on töökomisjonide eeliseks eelmiste riigirežiimide ajal toime pandud sõjakuritegude (nagu El Salvadoris ja Nicaraguas) või inimõiguste rikkumiste (nagu Argentiinas, Tšiilis ja Haitil) kohta käivate faktide kiire ja vahetu tuvastamine. Enamike töökomisjonide eesmärgiks on olnud rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ), siseriikliku seaduse ja inimõiguste rikkumist käsitlevate faktide tuvastamine. Need komisjonid lihtsalt avaldasid aruandeid ja andsid soovitusi selle kohta, kuidas riigi valitsus peaks kuritegudele vastusena käituma.

Tõe- ja lepituskomisjonid

Lõuna-Aafrika on õigusemõistmise otsimisel antud lähenemist täiendanud. Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon (TRC) asutati uurimaks kuritegusid, mis pandi toime apartheidi – süsteemi, kus valgete vähemus domineeris riigi poliitilist ja majanduslikku süsteemi, lõpetamiseks. Apartheidi ajal keelati mustadele aafriklastele, aga ka asiaatidele ja erinevast rahvusest esivanematega isikutele mitmed õigused ja hüved, mis olid eurooplastest esivanematega inimestele antud. Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon (TRC) uuris kuritegusid, mille olid toime pannud Lõuna-Aafrika

Kolm lähenemist õigusemõistmisele

valitsus ja apartheidi pooldajad aga ka erinevad rühmitised, nagu Aafrika Rahvuskongress (ANC), kes osalesid relvastatud vastuhakus apartheidi valitsuse vastu.

Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon (TRC) erineb varasematest tõekomisjonidest selle poolest, et see asutati õigussüsteemi osana. Siiski ei ole selle eesmärgiks vastutuselevõtmine ja karistamine, vaid isiklik ja poliitiline lepitamine. Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon (TRC) kandis hoolt, et seadusest üleastujatele, kes oma teod ausalt üles tunnistasid, nende kuriteod seaduslikult andestataks (menetlus, mida nimetatakse amnestiaks). Kuritegudes süüdistatavaid isikuid, kes Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjoni (TRC) ees ausalt ja täielikult ei tunnistanud, võib siseriikliku seaduse alusel vastutusele võtta.

Tuhanded inimesed saatsid Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjonile (TRC) avaldused amnestia saamiseks. 1999. aasta lõpuks oli Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjoni (TRC) amnestiakomitee andnud amnestia 568 isikule; keeldunud amnestia andmisest 5287 isikule; andnud osalise amnestia 21 isikule; oli 161 avaldust tagasi lükanud; 272 juhtumi kohta oli otsus langetamata – see teeb kokku 6039 juhtumit.

Enamik amnestia andmise kriteeriumeid olid seotud sellega, et kuriteo toimepanijad paljastasid faktid kuritegude kohta ning tagasid, et kuriteod pandi toime poliitilistel põhjustel ja mitte isikliku kasu eesmärgil ega mitte ajendatuna isiklikust vimmast ohvrite vastu. Komisjon võttis arvesse ka „kuriteo raskusastet“ ning kuriteo ja selle eeldatava tulemuse proportsionaalsust.

Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon (TRC) soovib sõjakuritegude ohvreid aidata ka sellega, et võimaldab neil oma loo kogu maailmale rääkida ja näeb ette

sätteid, mis reguleerivad kuritegude heastamist ja sotsiaalteenuseid. Enam kui 20 000 inimõiguste kuritarvitamise ohvrit on Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjonile (TRC) avaldused esitanud.

Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjoni (TRC) kriitikud viitavad selle puudustele. Paljud isikud andsid tunnistusi sündmuste kohta, mida nad oma silmaga pealt ei olnud näinud. Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon (TRC) uuris ainult neid kuritegusid, mille kohta kõrvaltvaatajad avaldused esitasid. Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon ei uurinud kuritegusid, kui kõrvaltvaatajad selleks omaalgatuslikult põhjust ei andnud. Peamiseks küsimuseks on, kas süütuid ohvreid mõrvanud ja piinanud isikud peaksid pääsema karistusest isegi siis, kui nad oma teod üles tunnistavad. Samuti on küsitud, kas ohvritele makstavad hüvitised on piisavalt suured hüvitamiseks ohvrite kannatusi (sealhulgas ka raviarved ja sissetuleku kaotust ajal, mil pereliige tapeti).

Allikad:

Nuremberg Forty Years Later, Irwin Cotler, toimetanud McGill-Queen's University Press, Montreal 1995.

RPRK veebileht: www.icrc.org

Rahvusvahelise Kriminaalkohtu asutamist käsitleva ÜRO täievoliliste saadikute konverentsi avasõnad, Rooma, Itaalia, Juuni 1998 – ümber kirjutatud allikast *In Search of Global Justice, PT II*

India delegatsiooni juhi hr Dilip Lahiri selgitus hääletamise kohta Rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuudi kinnitamisel, 17. Juuli 1998, www.un.org/icc/speeches/717ind.htm

Robinson Everett, *American service members and the ICC, in The US and the ICC*, toimetanud Sarah B. Sewall and Karl Kaysen, Rowman et Littlefield Publishers, Inc.

David Manasian, juriidiline toimetaja, ajakiri Economist, kirjutatud ümber allikast *In Search of Global Justice, Part II*

Milliseid humanitaarõiguse rikkumisi käsitletakse sõjakuritegudena?

Rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuut loetleb rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) tõsised rikkumised, mida käsitletakse sõjakuritegudena, kui rikkumised pannakse toime mõne kaitstud isiku suhtes: haavatute või haigete võitlejate, vangide, tsiviilisikute jne suhtes. Siinkohal kokkuvõtte mõnedest sõjakuritegudest.

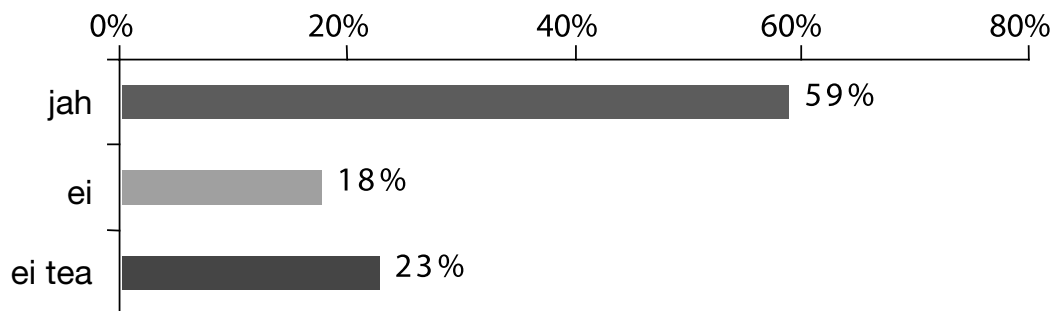
- Tahtlik tapmine
- Piinamine ja ebainimlik kohtlemine (...);
- Suurte kannatuste tahtlik põhjustamine (...);
- Rünnakute tahtlik suunamine tsiviilisikute või tsiviilobjektide, või humanitaarabi andmises osaleva personali või humanitaarabi andmiseks kasutatavate seadmete, materjalide, üksuste või sõiduvahendite vastu;
- Tsiviilisikute ebaseaduslik välja saatmine, ümberasustamine või ebaseaduslik vangistamine;
- Rahvusvahelise sõjaõiguse vastaselt selliste relvade, mürskude ja materjalide ning muude sõjavahendite kasutamine, mis põhjustavad üleliigseid vigastusi või liigseid kannatusi või mis on vahetegematud;
- Tsiviilisikute tahtliku näljutamise kui sõjalise vahendi kasutamine ellujäämiseks vajalike vahendite äravõtmise teel;
- Linna või asula rüüstamine;
- Pantvangide võtmine;
- Vägistamine, seksuaalne ärakasutamine, prostitutsioonile sundimine või mõni muu seksuaalvägivald vorm;
- relvad maha pannud või kaitsevahenditeta ja vabatahtlikult alla andnud võitleja tapmine või haavamine;
- Alla viieteistkümnepäevaste laste sunduslik relvajõududesse võtmine või nende kaasamine aktiivsesse sõjategevusse;
- Teadlikult sellise rünnaku algatamine, mis võib põhjustada tsiviilisikute juhuslikku surma või neile kehavigastusi ja kahju tsiviilobjektidele ning kahjustada looduskeskkonda pikaajaliselt ja suures ulatuses;
- Tsiviilisiku või mõne muu kaitstud isiku kohalolu kasutamine, et kaitsta kindlaid kohti, piirkondi või sõjalisi jõude sõjaliste operatsioonide eest (nn inimkilbi kasutamine);
- Kohtuotsuste langetamine ja täideviimine ilma tavalises korras moodustatud kohtu eelneva otsuseta, mis annaks kõik üldtunnustatult vajalikud kohtulikud tagatised.

–Rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuudi artiklist 8

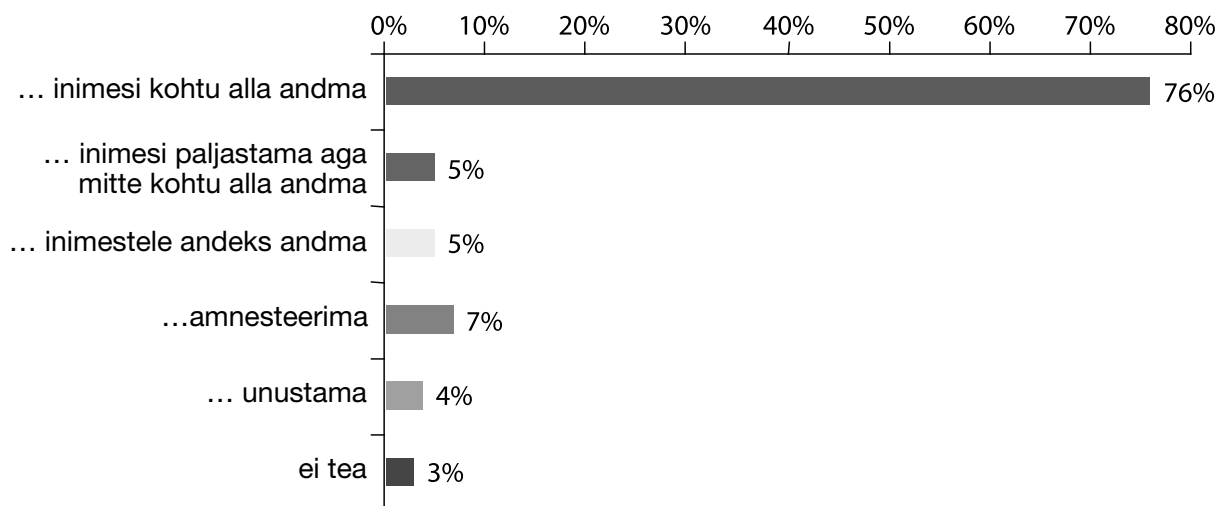
Õigusemõistmise tagamine

KAS SÕJAKURITEGUSID TOIME PANNUD ISIKUID PEAB KARISTAMA?

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

KUI KONFLIKT ON LÖPPENUD, KAS SIIS PEAB REEGLEID RIKKUNUD ...

Aastatel 1998-99 viidi uuring läbi 16 riigis (neist 12-s oli hiljuti relvakonflikt olnud). Need graafikud näitavad vastajate arvamust.

Arvamused toimunu unustamise või õigusemõistmise taotlemise kohta

4A

Pärast kodusõja lõppu tuleb unustada ja andestada.

Paul Thibaud, esseist

**Liiga palju andestamist ja unustamist ei lase haaval
paraneda.**

Louis Joinet,
kohtunik ja ÜRO raportöör karistamatuse alal

Kambodža: kahe ohvri arvamused

1. arvamus

Tema rahulikkus ja eemalolev väljendusviis võib teile jätta mulje, et ta on oma isiklikust tragöödiast üle saanud. Kuid ta ei ole. Ikka ta kuuleb karjeid ning kujutised piinamisest on tema mällu süüvinud. Ta tahab õigusemõistmist, mitte kättemaksu.

Kuidas saaksin ma seda unustada? Olin siis 30-aastane, ja see on kustutatamatult mu mällu sööbinud. Kõik ohvrid tunnevad sama, mida mina; me tahame, et Punase Khmeri juhid vastutaksid oma tegude eest.

– Vann Nath, kes jäi ellu Kambodža piinamiskeskuses, kus 18 000 inimest hukkusid

2. arvamus

Mida see muudaks keskmise kambodžalase jaoks, kui Ta Moki [Punase Khmeri juhi] üle kohut mõistetaks? Soovin vaid, et Kambodžas rahu säiliks.

– taksojuht, kes kaotas oma isa ning viis öde-venda

Tšiili: kaks arvamust

1. arvamus

Poliitikute kohtu alla andmine peaks õhutama ühiskonda, kus kuriteod toime pandi, oma südametunnistust üle kuulama. Pinochet kohtu alla andmine Tšiilis on seda väärt, kuna Tšiili inimesed teavad väga hästi, et pooled neist pooldasid äkilist riigipööret.

Paul Thibaud,
esseist

2. arvamus

Ilma tõe ja õigusemõistmiseta pole ka lepitamist. Peame teadma, kus „kadunute“ kehad on.

Gladys Diaz,
ajakirjanik, poliitvang enam kui kaks aastat

Arvamused toimunu unustamise või õigusemõistmise taotlemise kohta

4A

Sierra Leone:
kolme sierraleonelase arvamused

1. arvamus

Amnestia mitte ainult ei kuku läbi selle riigi probleemide lahendamisel, vaid see toetab vägivaldsuse ja karistamatuse surnud ringi. Amnestiad ei tööta.

Abdul Tejan-Cole, jurist

2. arvamus

Mida ma teeksin, kui oma piinajaid tänaval kohtaksin? Ma lihtsalt ütleksin neile, et ühel päeval valib Kõikvõimas Jumal nende ja minu perekonna vahel. Kui me ei andesta, kaotavad veelgi rohkemad inimesed oma käed.

Lemain Jusu Jarka, mässajad raiusid otsast tema mõlemad käed, et karistada teda selle eest, et ta oma tütre põgenemist varjas

3. arvamus

Olen põhimõttekindel inimene ja arvan, et kuriteo eest tuleb karistada. Kuid kes mõistab kohut kelle üle? Keegi ei suuda selle üle kontrolli pidada. Kui valitsus ütleks „Anname teid kohtu alla“, hakkaksid mässajad taas võitlema.

Alimany Koroma, pastor

Sierra Leone:
kahe välismaalase arvamused

1. arvamus

Amnestia tekitab taas karistamatuse ringi (...). Toime pandud kuriteod olid nii kohutavad, et me lihtsalt ei saa loota igavest rahu.

Corinne Dufka, Human Rights Watch

2. arvamus

Amnestia on täiesti vastuvõetamatu. See tekitab minus vastikustunde. Siis aga näen lapsi, keda me toidame ja kelle eest hoolitseme, ja vastikustunne kaob. Sierra Leone inimesed teavad, mida tahavad – pigem praegust rahu kui õigusemõistmist. Ühelt poolt tekitab amnestia avalikku pahameelt. Teiselt poolt on sel ehk mõtet.

Humanitaartöötaja

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

Tööleht. Pilg tõekomisjonidele

1. osa. Taustainfo

Pärast eriti rõhuvaid või veriseid sündmusi on mõned riigid asutanud tõekomisjonid, mille üldiseks eesmärgiks on tuvastada faktid rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL), inimõiguste ja siseriikliku seaduse rikkumiste kohta. Tõekomisjonid ei ole kohtud, vaid foorumid, mille kaudu tuvastada faktid minevikus toime pandud vägivaldsete sündmuste ja kuritegude kohta. Üldiselt avaldavad tõekomisjonid aruandeid ja annavad soovitusi selle kohta, mida riigi valitsus peaks kuritegude suhtes ette võtma ja kuidas laiaulatuslikke vägivaldseid rikkumisi tulevikus vältida.

Mõned tõekomisjonid on asutatud avaliku võimu kandjate, teised eraorganisatsioonide poolt.

Tõekomisjonid on asutatud pärast põhjalikke muudatusi valitsuses (näiteks Tšiilis ja Lõuna-Aafrikas), kodusõda lõpetava rahulepingu raames (näiteks Salvadoris ja Guatemalas) või üleminekuajal sõjaväelisel korraldusel tsiviilkorrale (näiteks Argentiinas ja Uruguais).

Argentina asutas esimese tõekomisjoni 1983. aastal, et uurida tuhandete inimeste kadumist eelmiste riigikordade ajal ja paljastada tõe selle kohta. Olles pannud kirja sadade tunnistajate ütluseid, tõestas komisjon dokumentaalselt salajaste interneerimislaagrite olemasolu ja tõsiasi, et vähemalt 8900 inimest olid „kadunud“; ning andis sisse kohtuasjad võimalikuks vastutuselevõtmiseks. Komisjoni 1984. aasta raamatupaksune aruanne uurimise tulemuste kohta, *Nunca Mas (Mitte lial Enam)*, on inimõigusi käsitlevate aruannete klassika.

Lõuna-Aafrikas asutati tõe- ja lepitamiskomisjon uurimaks kuritegusid, mis pandi toime ajal, mil toimus konflikt, et lõpetada apartheid ehk süsteem, mil valgete vähemus valitses riigi poliitilist ja majanduslikku süsteemi. Apartheidi ajal keelati mustadele aafriklastele, aga ka asiaatidele ja erinevatest rahvustest pärinevatele inimestele mitmed õigused ja hüved, mis olid eurooplastest esivanematega inimestele antud.. Tõe- ja lepitamiskomisjon uuris kuritegusid, mis pandi toime Lõuna-Aafrika valitsuse ja aprtheidi pooldajate aga ka erinevate rühmitiste, nagu näiteks Aafrika Rahvuskongress (ANC) poolt, kes osalesid relvastatud vastuhakus apartheidiaegse valitsuse vastu.

Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon erineb varasematest tõekomisjonidest selle poolest, et see asutati õigussüsteemi osana. Siiski ei ole tõekomisjoni eesmärgiks vastutuselevõtmine ja karistamine, vaid isiklik ja poliitiline lepitamine. Tõe- ja lepitamiskomisjon andis seadusest üleastujatele võimaluse saada oma kuriteod seaduslikult andeks (protsess, mida nimetatakse amnestiaks) juhul, kui nad oma teo ausalt ja põhjalikult üles tunnistasid. Kuritegudes süüdistatavaid isikuid, kes komisjoni eest ausalt ja põhjalikult ei tunnistanud, saab siiski siseriikliku seaduse kohaselt vastutusele võtta.

Tuhandet inimesed esitasid tõe- ja lepitamiskomisjonile avalduse amnestia saamiseks. 1999. aasta lõpuks oli tõe- ja lepitamiskomisjoni amnestiakomisjon andnud amnestia 568 inimesele, keeldunud amnestiat andmast 5287 inimesele, andnud osalise amnestia 21 inimesele, 161 avaldust tagasi lükanud ning otsus oli langetamata veel 272 juhtumi kohta, mis teeb kokku 6309 juhtumit.

Hiljuti on tõekomisjonid alustanud tööd Nigeerias ja Panamal ning hakkavad peagi tööle ka Sierra Leones ja Ida-Timoris. Peetakse kõnelusi sarnaste komisjonide asutamise kohta Mehhikos, Bosnias, Serbias ja Ghanas, aga ka Kanadas, kus tuleb uurida seda, kuidas riik oma põliselanikke kohtleb.

Pilk tõekomisjonidele

2. osa. Mida on inimesed tõekomisjonide kohta öelnud?

Me ei ütle, et peaksime minevikusündmuste ees silmad sulgema, vaid et kõik ei saa õigusemõistmist taotleda. See oleks lõputu.

Desmond Tutu, Nobeli rahupreemia võitja ja Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjoni juhataja

Arutelud tõe- ja lepitamiskomisjonide tõelise rolli üle toetavad mõtet, et arvestades antud olukorda Rwandas, ei ole tõe- ja lepitamiskomisjon ilmtingimata parim võimalus karistamatuse välja juurimiseks ja poliitilise stabiilsuse rajamiseks. Rwanda valitsus oli veendunud, et ainus viis riigi taastamiseks ja Rwanda inimestele kestva rahu tagamiseks on õigluse jaluleseadmine ning et mõistmine ja rahumeelne kooseksisteerimine on illusioon, kui kuritegude eest vastutavaid ja kuritegude toime panemises osalenud isikuid esmalt ei karistata.

Faustin Nteziyayo, justiitsminister, Rwanda, 1998

Ohvrid ja ellujäänud peavad enda ohvriks tegemisest rääkima, jutustama oma versiooni toimunud sündmustest, kallaletungijale osutama ja kallaletungi lähemalt käsitlema, ning tehes seda väljendama tundeid, nagu sügav pahameel, moraalne viha ja õiglusejanu, mis nõuavad õigusemõistmist. Kuna neid on ülekohtuselt koheldud, ei ole nad ainult füüsiliselt vigastatud, vaid neil on ka hingehaavad ning nad peavad endast vähe lugu, seega peavad nad ka oma eneseuhkuse tagasi saama. Tõekomisjon aitab kõike seda saavutada. Samuti on tõekomisjon vahendiks, mis paneb aluse uskumusele, et suure ülekohtu aeg on ümber.

Rajeev Bhargava, Poliitüuringute Keskus, New Delhi, 1998

Selleks, et ühiskond oleks pärast konflikti üks tervik, peab see tunnistama seda, mis juhtus, hüvitama juhtunu ohvritele ja karistama neid, kes käitusid valesti. See ei tähenda, et kurjategijad tuleb kindlasti vangistada, kuid neilt tuleks nõuda vähemalt oma tegude ülestunnistamist ja vabandamist.

Martin Abregu, Õigus- ja Sotsiaaluuringute Keskuse direktor, Argentina, 1998

Fakt, et timukas tunnistab ohvri või ohvri perekonna ees, et ta on kellegi tahtlikult mõrvanud, et ta oli kirikusse või kuhugi mujale pannud pommi eesmärgiga tappa, on samm õigusemõistmise poole. (...) Paljud ohvrid on sellega rahul, sest nad saavad tagasi oma väärikuse ning nende kannatusi on märgatud. Teised aga ei ole rahul, kuna arvavad, et mõrvarid pääsevad liiga kergelt.

Richard Goldstone, Lõuna-Aafrika kohtunik, endine prokurör endise Jugoslaavia ja Rwanda Rahvusvahelistes Kriminaalkohtutes, 1998

Sõjakuritegude ühiskondlik mahavaikimine

Kuidas peaksid valitsused astuma vastu toimunud vägivaldale ja relvakonfliktile käigus toime pandud rasketele rikkumistele pärast seda, kui sõjarelvad on vaikinud ning tapmised, piinamised, vägistamised ja õudused on möödas? Küsimus on selles, kuidas kõige paremini põimida „mällusüübinud poliitika” uude ja tervistavasse sotsiaalsesse struktuuri. Mõned isikud ja valitsused väidavad, et minevikus toimunu on möödas ning et tuleviku kujundamisele keskendumiseks peaks ühiskond toimunu unustama.

Mineviku unustamine ehk riigi poolt kinnitatud „üldamnestia” hõlmab neid situatsioone, mil ei rakendatud valitsuse poolt rahastatavat aruandekohustuse protsessi; mil ei ole teostatud riigipoolset analüüsi sõjakuritegude või tsiviilisikute suhtes toime pandud koleduste kohta. Sotsiaalne mahavaikimine võib olla otsese valiku tulemuseks, olles tingitud riikide vajadusest pärast konflikti lõppu edasi valitseda. Kui mahavaikimine on otseseks valikuks, on see tihti seotud amnestia või andeks andmisega, millega kaitstakse endisi valitsusliikmeid küsimuste eest nende valitsemise ajal toime pandud sõjakuritegude ja humanitaarõiguse kuritarvitamise kohta.

Lühiajaliselt on minevikus toimunud kuritarvitamiste unustamine või eiramine kõige kiiremaks viisiks üleminekul sõjaajalt või totalitaarselt režiimilt uuele valitsemisviisile.

Paljud ohvrid kardavad sellise mahavaikimise eelistamist, kuna see väljendab lugupidamatust valu suhtes, mis üksikisikutele ja sihtrühmadele osaks on saanud. Mahavaikimine on nagu salgamine. Oma arutluses kuni 1989. aastani kommunismi jõustanud Stasi (endise Ida-Saksamaa salapolitsei) vastutuselevõtmise puudujääkidest täheldab Tina Rosenberg, et kuna kedagi piinamise ega muude väärtarvituste eest ei karistatud, oldi arvamusel, et „seda ei saanud juhtuda”.¹ Õpetlase Aryeh Neieri sõnul: „Rahumeelne kooseksisteerimine näib vähevõimalik, kui ohvriks langenute jaoks ei ole kedagi, kellelt nende kannatuste kohta aru pärida”.² Unustamispoliitika võib tähendada, et pahameel püsib ohvrite hinges ja põhjustab hingevalu ega paku võimalust pahameelest üle saamiseks.

Allikas: Crystal C. Campbell, avaldamata artikkel

- 1 Rosenberg, Tina, *The Haunted Land, Facing Europe's Ghosts After Communism*, Vintage Books, New York, 1996
- 2 Neier, Aryeh, *Brutality, Genocide, Terror and the Struggle for Justice*, Times Books, 1998.

Kas juba liiga hilja? – Alžeeria/Prantsusmaa

4A

1954 – 1962	Prantsusmaa peab sõda Alžeeria iseseisvuse eest võitlejatega.
1962	Prantsusmaa ja Alžeeria vahel sõlmitud Eviani kokkulepped lõpetavad sõja. Lepingud sisaldavad ka üldise amnestia andmist jõledusi toime pannud mõlema osapoole liikmetele.
1962 – 1999	Prantsuse armee poolsete liialeminekute korduv hukkamõistmine prantslastest üksikisikute või rühmitiste poolt. Vaatamata sellele, et avaldatakse raamatuid ja artikleid, ei toimu ulatuslikku avalikku debatti.
2000	Alžeeria endine võitleja Louisette Ighilahriz, keda 1957. aastal kolm kuud piinati, räägib toimunud avameelselt. Tema jutustusse segatud prantsuse kindralid annavad avaliku vastulöögi õhutades teisi lugusid, poliitikute ütlushi ja ulatuslikku avalikku debatti, mis hõlmab ka järgmist: Kaksteist silmapaistvat õpetlast pöörduvad avalikult Prantsuse valitsuse poole, et viimane ajaks minevikus toimunu joonde tunnistades Alžeeria sõja ajal toimunud piinamist ja seda hukka mõistes. Peaminister Jospin ütleb „Ma ei usu, et tõe avalikuks tulemine riiki nõrgemaks muudaks. Vastupidi, see tugevdab riiki võimaldades rajada riigi tulevikku minevikus õpitule“. „Me ei teeks midagi, mis haavad taas lahti kisuks“, ütleb president Chirac. Rühm prantsuse poliitikuid teevad ettepaneku luua uurimiskomisjoni, et uurida lähemalt Prantsusmaa poolt toime pandud piinamisi ja inimsusevastaseid kuritegusid. Komisjoni eesmärgiks oleks aidata tõde jalule seada ja teha ettepanekuid, kuidas hüvitada toimunu ohvritele ja neile, kes keeldusid kuritegude toime panemises osalema. 2001 Kindral Paul Aussaresses, kes oli aastatel 1955 – 1957 Alžeeria luureohvitseriks, avaldab maikuu raamatu pealkirjaga Special Services, Algeria 1955–1957 (tõlge: Eriteenistus, Alžeeria 1955–1957), milles tunnistab üles vangide piinamise Alžeeria iseseisvussõja ajal. Pärast raamatu avaldamist süüdistab Inimõiguste Liiga Aussaressesi sõjakuritegude õigustamises. Samuti alustasid liikumine Võitlemine rassismi vastu ja rahvastevahelise sõpruse eest, Louisette Ighilahriz ja kindrali juuresolekul mõrvatud Larbi Ben M'Hidi kaks öde Aussaressesi vastu kohtuprotsessi inimsusevastaste kuritegude pärast. Pärast kindrali kohtuprotsessi jätab Riigikohus 14. detsembril jõusse Pariisis kohtuniku otsuse lükata tagasi Aussaressesi vastu inimsusevastaste kuritegude pärast esitatud kohtulikud kaebused, kuna 1968. aasta amnestiat kohaldatakse kõikide Alžeeria sõjas toime pandud kuritegude suhtes. 2002 Pariisi kriminaalkohus trahvib 25. jaanuaril kindral Aussaressesi sõjakuritegude õigustamise eest 7500 euroga. Tema kahte kirjastajat trahvitakse kumbagi 15000 euroga.

Alžeeria sündmuste ajal ametis olnud kahe vanemkindrali arvamused:

Ei, piinamine ei ole sõjaajal paratamatult vajalik. Saab ka väga hästi ilma piinamiseta. Kui ma mõtlen tagasi Alžeeria peale, muutun ma kurvaks, sest piinamine oli tolle ajastu hoiakuks. Oleksime võinud käituda teisiti.

Kindral Jacques Massu

Ma pole kunagi olnud piinamise pooldaja, kuid Alžeeriasse jõudes otsustasin, et pean seda kasutama. Piinamine oli selleks ajaks juba üldkehtivaks tavaks. Samades oludes käituksin jälle samamoodi; ma ei usu, et oleks mõni teine võimalus. Olles seda öelnud peaksin lisama, et tavaliselt saavutasin head tulemused siiski ilma igasuguse piinamiseta. Julgesin isegi öelda, et kõige paremad tulemused saavutasime ilma ühegi hoobita ülekuulatavale. Kuid on olukordi, mil see lähenemine lihtsalt ei toimi, kui aeg pressib peale.

Olen vastu mõttele, et Prantsusmaa peaks nüüd vabandama. Meil pole midagi, mille pärast vabandust paluda. Muidugi kinnitage teatud fakte, kuid ilma üldistamiseta. Mina isiklikult ei kahetse midagi.

Kindral Paul Aussaresses

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

Kas juba liiga hilja? – Alžeeria/Prantsusmaa

4A

Sõduritest

Veteranid tunnevad, et neid laimatakse sellega, et piinamissüüdistusi üldistatakse kõigile kahele miljonile sõjas osalenud sõdurile, kelle südametunnistus on antud küsimuses puhas.

Wladyslas Marek, kapral Alžeerias aastatel 1960 - 1962, praegu Alžeeria ja Tuneesia Veteranide Ametliku Liidu president

Piinamistes osalesid väga vähesed kutsealused. kuid paljud olid piinamisest teadlikud, nägid seda pealt ega öelnud sõnagi, sest sõjaväekorrale vastu hakkamiseks peab olema üle keskmise julge. Üldist õhkkonda iseloomustas rassism ja eelkõige koloniaalsõdadele omane põlgus, mis tegi võimalikuks sellise passiivse suhtumise vägivald.

Georges Doussin,
Prantsuse Veteranide ja Sõjaohvrite Assotsiatsiooni president

Kutsealused kartsid mis võib nendega juhtuda, kui nad korralduste täitmisele vastu vaidlevad või nende täitmisest keelduvad, seda eriti seoses piinamiskorraldustega. Eranditult kõik nad vähemalt kuulsid või nägid piinamist pealt. Nad räägivad, et nende tegeliku trauma põhjuseks on fakt, et nad omal ajal ei suutnud öelda ei; nad olid 20-aastased ega suutnud seisukohta võtta.

Marie-Odile Godard, psühholoog

Vastutusest

Esmane vastutus lasub poliitilistel võimuorganitel, kes teadsid väga hästi mis toimus ja poleks tohtinud sõjaväele vaba voli anda.

Hugues Dalleau, Veteranide Riikliku Liidu president

Juhul, kui Prantsuse valitsus piinamist ei soosinud, oleks seda pidanud selgelt ja ametlikult väljendama. Juhul, kui sõjavägi ei soovinud selgete käskude puudumisel piinamisi teostada – kas siis enda või Prantsusmaa au säilitamiseks – oleks võimuesindajad pidanud seda sõnaselgelt väljendama.

Roger Monié, reservarmee leitnant

Paljudele prantslastele näis piinamine tol ajal õigustatud vastutegevusena Alžeeria rahvuslaste poolt toime pandud jõledustele.

Benjamin Stora, ajaloo professor

Unustamisest, õigusemõistmisest ja tõest

Ajutiselt olen ma karistamise vastu. Oleks parem need mälestustes püsivad sõjad lõpetada, kui neil kogu aeg lasta jätkuda. Oleks võimalik asutada juristidest, ausatest ja ausameelsetest inimestest, poliitikustest ja ajaloolastest koosnev tõe- ja lepitamiskomisjon, et teha võimalikuks toimunu mälestuse levimine erinevate rühmade seas.

Benjamin Stora, ajaloo professor

Ohvrite ja nende perede jaoks on kõige olulisem, et tõe tuleks ilmsiks. Enne tõe ilmsiks tulemist ei saa kurvastamine läbi; enne ei ole võimalik kergendust tunda. Sama kehtib ka riikide puhul. Mineviku tunnistamine – olgu minevik kui tahes traagiline ja valulik – on tuleviku aluseks, kuna – sarnaselt inimestele – ei saa ka riigid lõpmatuseni valega elada. On vaja, et nii Prantsusmaa kui ka Alžeeria tuvastaksid mõlema poole poolt Alžeeria sõjas toime pandud kuriteod.

Robert Badinter, Prantsuse endine justiitsminister

On vaja hõlbustada nende häbiväärsete sündmuste üle arutlemist: arhiivmaterjale kättesaadavamaks teha, tunnustajatelt ütlusi koguda, erinevaid arvamusi kuulata. Riik saab rohkem õppida oma ajaloo süngematest aegadest kui ajast, mil riik end hooplevalt silmatorkava kangelas või süütu ohvrina kujutab.

Tzvetan Todorov, filosoof

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

Kas juba liiga hilja? – Alžeeria/Prantsusmaa

4A

Unustamisest, õigusemõistmisest ja tõest

Mind huvitab vaid see, kuidas tsiviliseeritud inimesed saavad tagasi barbaarsuse juurde pöörduda. Kui tahame selliste häbiväärsete sündmuste taasesinemist vältida, peame tõele näkku vaatama – piinamise aluseks oleva poliitilise olukorra kohta tõtt rääkima. Me ei taha, et meie pojad oma eluteel hirmuga kokku puutuksid ja häbi peaksid tundma pelgalt seepärast, et nende esiisad valetasid.

Jacques Julliard, Alžeerias teeninud eksohvitser

Sõja lõppedes püüdis avalikkus toimunut siiralt unustada. Teatud määral on see kasulik. Keegi ei suuda mälestusi jäädavalt kustutada; see oleks ebaterve. Kuid ka unustamine võib teataval määral ohtlik olla, kui ei olda kõigi faktidega tuttav või ei teata tõde. On vaja, et kogu Prantsuse elanikkond toetaks piinamise hukkamõistmist.

Laurent Schwartz, matemaatik

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

Rahvusvaheline õigus keelab piinamise kõikidel juhtudel, näiteks:

Relvakonflikti ajal

Seetõttu on eelpool nimetatud isikute suhtes alati ja kõikjal keelatud järgmised toimingud:

(a) vägivald elu ja isiku vastu, esmajoones tapmine, vigastamine, julm kohtlemine ja piinamine;

Nelja Genfi konventsiooni (1949) ühine artikkel 3

Igal ajal

- 1. Iga lepinguosaline peab kohaldama tõhusaid õiguslikke, haldus-, kohtulikke või muid meetmeid, et vältida piinamist riigi jurisdiktsiooni alla kuuluval territooriumil.*
- 2. Ühtki erandolukorda, olgu selleks siis sõjaolukord või sõjaohu, riigisine poliitiline ebastabiilsus või mõni muu ühiskondlik hädaolukord, ei tohi käsitleda piinamise õigustusena.*
- 3. Kõrgema ametniku või riikliku ametiasutuse korraldust ei tohi käsitleda piinamise õigustusena.*

ÜRO konventsioon piinamise tõkestamise kohta (1984), artikkel 2

Uurimisteema 4B.

Rahvusvaheliste tribunalide tekkimine

4B

Uurimisteema 4B, mis sisaldab materjale edasijõudnumatele õpilastele, jälgib kahekümneenda sajandi teisel poolel õigusemõistmise tagamiseks tehtud rahvusvahelisi pingutusi. Õpilastele näidatakse II maailmasõja järgset kohtuprotsessi, kus riigid tulid esmakordselt kokku, et mõista kohut isikute üle, kes olid toime pannud sõjakuritegusid või rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) raskeid rikkumisi.

Rahvusvahelise kriminaalõigussüsteemi arengut uurides vaatlevad õpilased mõningaid jõustamise põhiküsimusi, nagu näiteks see, kas ülemuse korraldusi täitev seadusest üleastuja on süüdi, kes sobib teise üle kohut mõistma ning miks on riigid pidanud rahvusvahelise kriminaalkohtu asutamist vajalikuks.

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

EESMÄRGID

- Mõista sõjakurjategijate vastutusele võtmiseks tehtud vajalikke rahvusvahelisi pingutusi
- Olla teadlik mõnedest sõjakuritegude üle otsustamisega seotud küsimustest

ALLIKAD

- Arvamused Nürnbergi kohta:
  - Nürnbergi eesmärgist
  - Süüdistatavate lõppsõnadest
  - Tribunali otsustest
- Nürnbergi põhimõtetest, 1946
- Faktileht: Rahvusvahelised ad hoc tribunalid
- Faktileht: Vastused Rahvusvahelist Kriminaalkohust käsitlevatele küsimustele

ÕPETAJALE

- Taustteave Nürnbergi kohta
- Kolm lähenemisviisi õigusemõistmisele (vt Uurimisteema 4A)

ETTEVALMISTUS

Otsustage, kas lasete õpilastel enne õppesessiooni lugeda teksti „Nürnbergi tagamaad“.

Mõelge, kuidas õpilaste võimeid arvestades tekste pealkirjaga „Arvamused Nürnbergi kohta“ kõige paremini kasutada.

Otsustage, kas lasete õpilastel teiseks sessiooniks ette valmistudes faktilehti lugeda.

AEG

kaks 45- kuni 60-minutilist õppetundi

1. AVATUD ARUTELU (5–10 minutit)

- Mida teate pärast II maailmasõda asutatud Rwanda (1994) või endise Jugoslaavia (1993) rahvusvaheliste kriminaalkohtute või Nürnbergi või Tokyo rahvusvaheliste sõjaväetribunalide kohta?
- Miks on teie arvates rahvusvaheline tribunal üldse asutatakse?

Rahvusvaheliste tribunalide tekkimine

2. NÜRNBERGI PRETSEDENT (rühmatöö) (30–40 minutit)

Esitage põhifaktid Saksamaal Nürnbergis 1945. aastal kokku kutsutud rahvusvahelise sõjaväetribunali kohta:

- II maailmasõda lõppes 1945. aastal suurte inimkaotustega: miljonid juudid ja teised vähemused hävitati koonduslaagrites; miljoneid tsiviilisikud tapeti, pommitati, sunniti oma kodudest lahkuma; miljonid sõdurid võeti vangi ja hoiti vahi all, ränga ja järjekindla pommitamise tagajärjel hävitati linnasid; esmakordselt kasutati tuumapomme, mis hävitasid Nagasaki ja Hiroshima linnad täielikult.
- Võidukad liitlased (Ühendkuningriik, Nõukogude Liit, Ameerika Ühendriigid ja Prantsusmaa) kutsusid 1945. aasta sügisel Saksamaal Nürnbergis kokku Tribunali, et mõista kohut 22 natsiliidri üle. Igast eelnimetatud neljast riigist kuulusid Tribunali kaks kohtunikku ja prokuröride meeskond.
- Rühm Saksa juriste kaitses kohtualuseid, kelle hulka kuulusid nii Hermann Goering (Saksa marssal), Wilhelm Keitel (Saksa kaitseväge juht) ja Joachim von Ribbentrop (Saksa välisminister), kui ka mõned madalama astme valitsusametnikud.
- Kohtualuseid süüdistati igaüht eraldi rahuvastastes kuritegudes (kallaletungi planeerimine, algatamine või agressioonisõja pidamine), sõjakuritegudes (RHÕ rikkumised), ja inimsusevastastes kuritegudes (mõrv, hävitamine, orjastus, küüditamine ja muud tsiviilisikute suhtes toime pandavad ebainimlikud teod).
- Üheksateist kohtualust mõisteti süüdi. Kolm mõisteti õigeks.

Jagage õpilased kolme rühma ja laske igal rühmal arutada ühe kolmest jaotusmaterjalist pealkirjaga „Arvamused Nürnbergi kohta“: (10 minutit).

- „Nürnbergi eesmärgist“, mis kajastab tribunal ajaloolist rolli, mis prokurörid Tribunalile omistasid.
- „Kohtualuste lõppsõnadest“, katkendid nelja kohtualuse jutust
- „Tribunali otsustest“, mis kajastab Tribunali kohtunike vastuseid esitatud argumentidele.

Laske igal rühmal teha ettekanne rühmas toimunud arutelu kohta. (20 minutit)

Võimalikud küsimused

- Kaitseadvokaadid väitsid, et nende kliente ei tohi võtta vastutusele nende toime pandud kuritegude pärast, kuna ...
  - (1) ...nad täitsid ülemuste antud korraldusi.
  - (2) ...riigid, kust pärinevad kohtuotsust langetavad isikud, panid toime samasuguseid kuritegusid.
- Milliseid vastuargumente leidsite lugemismaterjalidest?
- Kas arvate, et prokuröride, kohtualuste või kohtunike poolt väljendatud arvamused oleksid olnud erinevad, kui Tribunal oleks loodud sõjajärgselt Saksa uue valitsuse poolt? Kui jah, siis millised arvamused? Miks või miks mitte?

Kaug-Ida rahvusvaheline sõjaväetribunal kutsuti kokku Tokyos 1946. aastal. Üheteistkümne riigi esindajad kuulusid II maailmasõja ajal toime pandud rahuvastastes kuritegudes, sõjakuritegudes ja inimsusevastastes kuritegudes süüdistatavatele 27 kõrge positsiooniga jaapanlasele esitatavaid süüdistusi. Süüdistatavatest seitse mõisteti surma, teised aga vangi.

Rahvusvaheliste tribunalide tekkimine

3. RAHVUSVAHELISE HUVI SUURENEMINE (30–45 minutit)

Tuletage õpilastele meelde, et Genfi konventsioonid nõuavad, et riigid vastutaksid seadusest üleastujate vastutusele võtmise eest. See rahvusvaheline vastutus võib toimida kolmel viisil. Vanim neist on riiklikul tasandil läbi tribunalide.

A. Rahvuslikud tribunalid

Võimalikud küsimused

- Kas olete kuulnud juhtumitest, mil inimesed võetakse vastutusele humanitaarõiguse või inimõiguste tõsiste rikkumiste eest, mille nad mõnes teises riigis toime panid?

Järgnevalt mõned näited; soovi korral valige teised näited.

1. näide: Mushubati (Rwanda piirkond) linnapea vahistati Šveitsis ja toodi Šveitsi sõjaväekohtusse; 1999. aastal mõisteti talle eluaegne vangistus humanitaarõiguse rikkumise, palgamõrvade ning viimaste ohutamise eest 1994. aasta genotsiidi ajal. Edasikaebamise läbi vähendati tema karistust 14 vangistusaastani. Tema viimase edasikaebamise kohta on otsus tegemata.

2. näide: 2000. aasta veebruaris süüdistati Senegalis pagenduses viibivat endist presidenti Habré of Chadi väidetavalt inimõiguste rikkumistes aastatel 1982 – 1990. Senegali kõrgem kohus lükkas kohtuasja 2001. aastal tagasi põhjusel, et Senegali kohtute alluvusse ei kuulu kohtu mõistmine välismaalaste üle väljaspool Senegali toime pandud kuritegude pärast. Hagejad ja nende juristid plaanivad kohtuasja väljaspool Senegali arutada. Mõned kuud hiljem esitasid Habré'i 30 ohvrit ja nende juristid Belgias endise diktaatori vastu kaebuse süüdistades teda inimsusevastastes kuritegudes. Belgia kohtunik käis sündmuskohal ja võttis kümnetelt ohvritelt ja nende väidetavatelt piinajatelt tunnistused.

3. näide: 1998. aastal arreteriti Ühendkuningriigis Tšiili ekspresident Pinochet Hispaaniast saabunud vahistamismääruse alusel, mis nõudis ekspresidendi väljaandmist süüdistatuna mõrvades. Kuid enne tema kohtuasja arutamist vabastati Pinochet tervislikel põhjustel vahi alt ja viidi Tšiilisse, kus kohalik kohtunik esitas talle samad süüdistused. 2000. aasta augustis kinnitas Tšiili Riigikohus, et Pinochetilt tuleb tema parlamentaarne puutumatus ära võtta ja tema üle kohut mõista. Kuid detsembris andis Santiago Apellatsioonikohus välja kirjaliku korralduse vangistamise seaduslikkuse kindlakstegemiseks ning otsustas juulis Pinocheti vastu esitatud kriminaalsüüdistused tagasilükata. Sellest hoolimata nõustus Tšiili Riigikohus 2001. aasta augustis palvega vaadata üle kohtuotsus, mille aluseks oli olnud eksdiktaatori vaimne tervis.

- Mõned isikud väidavad, et kui mõne teise riigi kohtud süüdistavad isikut ja mõistavad isiku üle kohut teises riigis toime pandud tegude alusel, siis sekkub kohus teise riigi siseasjadesse. Kas nõustute? Miks või miks mitte? Millega võiks tribunal õigustada kohtu mõistmist selliste „välisasjade“ üle?
- Mõned isikud väidavad, et selleks, et sõjakuritegude üle õiglaselt kohut mõista, peaksid prokurörid ja kohtunikud tundma selle riigi tausta ja kultuuri, kus kõnealused kuriteod toime pandi. Mida arvate?

Lepingupool on kohustatud otsima isikuid, kes on arvatavasti toime pannud või käskinud toime panna selliseid raskeid rikkumisi ja tooma need isikud nende rahvusest olenemata oma kohtu ette.

Kõigi Genfi konventsioonide ühine artikkel 49/50/129/146

Rahvusvaheliste tribunalide tekkimine

B. Rahvusvahelised ad hoc tribunalid

Kasutage faktilehte „ad hoc tribunalid”, et arutada pool sajandit pärast Nürnbergi ja Tokyot teostatud rahvusvahelisi meetmeid pööramaks tähelepanu endises Jugoslaavias ja Rwandas toime pandud humanitaarõiguse rikkumistele.

Võimalikud küsimused

- Miks need tribunalid loodi isegi siis, kui Genfi konventsioonide kohaselt lasub igal riigil rahvusvahelise humanitaarõiguse jõustamise tagamise kohustus?

[Näiteks: Endises Jugoslaavias olid rikkumised kõigile teada ja silmanähtavad. Siiski ei suutnud või ei tahtnud riiklikud kohtud neid kohtuasju käsitleda. Rwandas oli kohtusüsteem kokku varisenud. Rahvusvaheline üldsus tahtis veenduda, et suuremad sõjakurjategijad ei saaks õigusemõistmisest kõrvale hoiduda, et nende üle mõistetak õiglaselt kohut, ning et Tribunal aitaks Rwandas kaasa siseriiklikule lepitamisele ja rahu säilimisele piirkonnas.]

- Kas rahvusvahelise tribunali olemasolu tähendab seda, et tribunal mõistab kohut kõigi sõjakurjategijate üle?

[Näiteks: Käesoleval hetkel tehakse pingutusi, et õigusemõistmise tagamisel seada sisse omavahel põimunud rahvusvahelisi ja siseriiklikke lähenemisi Kambodžas ja Sierra Leones. Rwanda kohtuasjade puhuks on seatud sisse neli erinevat lähenemisviisi. Tavaliselt rahvusvaheline tribunal ei tegele kõigi kurjategijatega, vaid kõige silmapaistvamatega neist.]

C. Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICC)

Arutlege faktilehe „Vastused Rahvusvahelist Kriminaalkohust käsitlevatele küsimustele”

Võimalikud küsimused

- Millised on Nürnbergi/Tokyo Tribunalide, rahvusvaheliste ad hoc tribunalide ja alalise Rahvusvahelise Kriminaalkohtu erinevused?

[Näiteks: Nürnbergi ja Tokyo tribunalid asutati võidukate riikide poolt mõistmaks kohut võidetud riikide üle; ad hoc kohtud ja Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICC) võivad mõista kohut nii võitjate kui alistatute üle. Nürnberg/Tokyo ja ICTY (Endise Jugoslaavia Rahvusvaheline Kriminaalkohus)/ICTR (Rwanda Rahvusvaheline Kriminaalkohus) on ajutised tribunalid, Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICC) on alaline, seega valmis iga hetk oma tööd alustama. Rahvusvahelise Kriminaalkohtu (ICC) alalise staatuse eesmärgiks on mõjuda tulevastele õiguserikkujatele hirmutavalt.]

Arutage järgmisi, sellise kohtuga seotud lootusi ja piiranguid käsitlevaid väiteid.

Arvan, et selline kohus mitte ainult ei hoiata potentsiaalseid timukaid, vaid sellel on ka erakordne hariv väärtus, kuna see kohustab Lääne valitsusi ajama läbipaistvamat välispoliitikat.

William Bourdon, jurist ja Rahvusvahelise Inimõiguste Föderatsiooni direktor

Sellise mõistliku sammu astunud valitsused teavad, et selline alaline Rahvusvaheline Kriminaalkohus ei kujuta endast mingisugust ohtu riikidele, kus kriminaalõigussüsteem toimib. Vastupidi, selle kohtu eesmärgiks on kaitsta neid sotsiaalselt kaitsetuid isikuid, kelle endi valitsus, kui see olemas on, ei suuda või ei taha võtta vastutusele isikud, kes rikuvad nende kõige põhilisemaid inimõigusi.

Kofi Annan, ÜRO peasekretär

Rahvusvaheliste tribunalide tekkimine

Rahvusvaheline kohus (...) ei saa mõista aastas kohut enam kui 50 süüdistatava üle. Kõike riike hõlmaval alalisel kohtul on sama probleem ja seepärast peaks see valima jälitatavad isikud vastavalt nende kõrgele vastutuse tasemele. Seega on võimatu ette kujutada, et karistamatusevastane võitlus lasub ainult rahvusvahelisel õigusel. On vajalik, et vahepeal sekkuksid ka riiklikud kohtud ja töötaksid aktiivselt olukorra lahendamise suunas.

Louis Joinet, kohtunik ja ÜRO eriraportöör karistamatuse alal

LÕPETUS (10 minutit)

- Miks on teie arvates Rahvusvahelise Kriminaalkohtu välja arenemiseks kulunud ligi 50 aastat?
- Millised on genotsiidis, sõjakuritegudes või inimsusevastastes kuritegudes süüdistatavate isikute vastutusele võtmiseks kasutatava alalise rahvusvahelise kohtu peamised eelised? Miks ei soostu mõned riigid Rahvusvahelise Kriminaalkohtu (ICC) statuudile alla kirjutama?

! JUHTMÕTTED

- Rahvusvahelised kriminaalkohtud on arenenud välja lahendusena paljudele probleemidele, mis käsitlevad sõjakuritegudes süüdistatavate üle kohut mõistva ja nimetatud kuritegude eest karistava võimu määratlemist.
- Kui kohtunikud kohtualuse süüasja arutavad, võtavad nad arvesse, kas kohtualune pani seaduserikkumise, milles teda süüdistatakse, toime teadlikult. Ei korralduste täitmine ega eelnevalt toime pandud sarnased rikkumised ole vastutusest vabastavaks asjaoluks.

Üldine kohtualluvus (universaal-jurisdiksioon) põhineb eeldusel, et mõned kuriteod saavad üldiselt sellise hukkamõistu osaliseks, et kuriteo toimepanijad on kõikide vaenlasteks. See annab igale riigile õiguse isikuid teatud õiguserikkumiste puhul vahistada ja nende üle kohut mõista.

Lisategevused

AJALUGU, KIRJANDUS, PÄEVAÜNDMUSED

Leidke ajaloost, kirjandusest või päevasündmustest (või teoreetilisi) näiteid, et selgitada iga Nürnbergi põhimõtte olemust.

MÕTISKLEGE NÜRNBERGI PROTSESSI KOHTA KÄIVA PEAMISE KRIITIKA ÜLE

Kirjutage arutlus (või koostage uuring) vastusena järgmisele küsimusele:

- Kas fakt, et võidukad liitlased mõistsid kaotajate üle kohut heidab varju ka rahvusvahelise sõjatribunali usaldusväärsusele?

Arutlege selle üle.

UURIGE RAHVUSVAHELISE KRIMINAALKOHTU (ICC) TEGEVUST

Kasutage meediat ja Interneti selleks, et jälgida, kuidas riigid Rahvusvahelise Kriminaalkohtu (ICC) aluseks olevale statuudile alla kirjutavad ja selle heaks kiidavad. Uurige, milline on teie riigi seisukoht ja mida on riik selles osas ette võtnud. (Eesti ratifitseeris statuudi 5. detsembril 2001 a.).

Nürnbergi protsessi taust

Kuigi sõjakuriteod on rahvusvahelise õiguse vastu toime pandavad kuriteod, käsitleti neid kuni 1945. Aastani ainult riiklikes kohtutes. Õiguserikkujate üle mõisteti kohut kas selle riigi kohtutes, kus kuriteod toime pandi või õiguserikkujate endi riigi kohtutes. Näiteks kahekümnenda sajandi alguses mõistsid Ameerika Ühendriigid kohut mõnede oma sõdurite üle Filipiinidel konflikti käigus toime pandud kuritegude pärast ja mõistsid sõdurid ka süüdi.

Pärast II maailmasõda pidasid sõjakuritegusid käsitlevaid kohtuprotsesse Saksa vägede poolt vallutatud riikide, nagu näiteks Hollandi, Prantsusmaa ja Poola, sõjaväetribunalid või riiklikud kohtud. Kanada, Hiina, Austraalia, Britannia, Ameerika Ühendriigid, Holland ja Filipiinid kuulasid teistes sõjatsoonides toime pandud sõjakuritegudes süüdistavatele natsidele ja jaapanlastele esitatud süüdistusi. Hinnanguliselt mõisteti sõja lõpu ja 1950. aasta vahel kohut umbes 10 000 rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumise toime pannud isiku üle, pärast 1950. aastat on Saksa kohtutes õigust mõistetud veel sadade isikute üle.

Kuid kes peaks mõistma kohut rahvusvaheliste rahuvastaste kuritegude, sõjakuritegude ja inimsusevastaste kuritegude planeerimises või korraldamises süüdistatavate tippjuhtide üle? 1945. aastal rajasid Suurbritannia, Nõukogude Liit ja Ameerika Ühendriigid Nürnbergis spetsiaalse Rahvusvahelise Sõjaväetribunali, et mõista kohut kõrgete natsi kohtualuste üle. Sarnane, 11-liikmeline Kaug-Ida Rahvusvaheline Sõjaväetribunal loodi Tokyos, et kuulata tähtsatele Jaapani kohtualustele esitatud süüdistusi.

Enne Nürnbergi ja Tokyo tribunalide loomist oli rahvusvahelist humanitaarõigust üldiselt kohaldatud tavasõdurite ja keskmise astme ohvitseride puhul. Ometi töid need uuenduslikud tribunalid kohtu ette kohtualused, kes kuulusid sõjaväelise või tsiviilhierarhia kõrgetele astmetele või nende lähedusse. Nende karistamine annaks reaalse tähenduse aegadevanusele ettekirjutusele, mille kohaselt lasub sõjakuritegusid korraldanud isikutel esmane vastutus kuritegude eest.

Lisaks eelnevale aitasid need tribunalid laiendada põhimõtet, et isikud võidakse rahvusvahelise õiguse kohaselt kriminaalselt vastutusele võtta isegi juhul, kui nende tegevus oleks siseriikliku õigusega lubatav.

Kui Tokyo kohtuprotsessid tegelesid ainult rahuvastaste kuritegudega (agressioonisõja planeerimine ja pidamine), mõisteti Nürnbergis kohut 22 isiku üle sõjakuritegude ja inimsusevastaste kuritegude pärast. Need kohtuotsused on pannud aluse kõige olulisemate üksikisiku vastutust käsitlevatele suuniste kogumile: Nürnbergi põhimõtetele.

Tõendusmaterjalid selle kohta, et kõnealused teod tõesti toime pandi, olid rabavad. (Nürnbergi protsessi ütluste, protokollide ja dokumentide kogumahuks on üle 25 000 lehekülje.) Tõendusmaterjalide tulemusena tõi kaitseadvokaatide rühm välja kolm peamist argumenti, miks tuleks kohtualused õigeks mõista:

- 1) Otsused oli teinud Hitler ja neil meestel kui tema alluvatel ei olnud muud võimalust kui diktaatori soove täita.
- 2) Mõned kuriteod (näiteks genotsiid), milles kõnealuseid mehi süüdistati, ei olnud nende toime panemise hetkel rahvusvahelise humanitaarõiguse kohaselt kuritegudena määratletud.
- 3) Kui kohtuotsuseid langetavad isikud panevad toime samasuguseid kuritegusid nagu süüdistatavad, ei ole nad kohtualustest paremad.

Allikad: Telford Taylor, *The Anatomy of the Nuremberg Trials*, Little Brown, 1992
 Yuki Tanaka, *Hidden Horrors*, Westview Press, Oxford, 1996
 Austraalia Punase Risti õppekava

Arvamused Nürnbergi protsessi kohta: protsessi eesmärk

4B

Peaprokurör Justice Robert Jacksoni avasõnast:

Rahuvastaste kuritegude esimese kohtuprotsessi pidamisega kaasneb suur vastutus. (...) Et võidujoovastuses ja haavata saanud neli suurriiki soovivad kätte maksta ja esitavad oma vangistatud vaenlased kohtumõistmiseks, on üks suurimaid austusavaldusi, mida Võim on Mõistusele teinud.

... Süüdistajate ja süüdistatavate asjaolud erinevad suuresti, see võib aga meie töö halba valgusesse seada, kui peaksime oma õigluses ja mõõdukuses kõhklema (...). Me ei tohi kunagi unustada, et dokumendid, mille alusel me kohtualuste üle täna kohut mõistame, on dokumentideks, mille alusel ajalugu tulevikus meie üle otsustab.

... Tsvivilisatsioon tõstatab küsimuse, kas siis seadus on mahajäänud ja täiesti abitu tegelema nii tähtsate kurjategijate poolt toime pandud suurte kuritegudega. Teilt [Tribunalilt] ei oodata sõja võimatuks muutmist. Ei eeldata, et teie juriidiline tegevus seab rahvusvahelise õiguse jõu, selle ettekirjutused, keelud ja eelkõige selle sanktsioonid rahu tagamise poolele (...).

Peaprokurör Sir Hartley Sahwcrossi avasõnast

Ühendkuningriigi ja Rahvaste Ühenduse ja Ameerika Ühendriikide, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu ja Prantsusmaa valitsused, keda toetavad kõik maailma rahuarbastavad riigid, on seepärast oma jõud ühendanud, et tuua rahvusvahelistes suhetes rakendatavate natsi ideede algatajad ja elluviijad selle Tribunali süüdistatavate pingile. Nad teevad seda seepärast, et kõnealused kohtualused oma kuritegude pärast karistada saaksid.

Nad teevad seda seepärast, et paljastada kohtualuste patune käitumine ja lootuses, et kogu maailma südametunnistus ja praktiline mõistus mõistab sellise käitumise tagajärgi ning tulemust, milleni selline käitumine paratamatult viib.

Peaprokurör Roman Rudenko avasõnast

Miljonite fašistliku terrori ohvrite mälestuseks, ülemaailmse rahu kindlustamise eesmärgil, riikide edaspidise julgeoleku tagamise eesmärgil esitame kohtualustele põhjendatud ja põhjaliku õiendi, mis tuleb lahendada. See on kogu inimkonna nimel esitatud õiend.

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

- Milliseid põhiaspekte kolm peaprokuröri tähtsaks peavad? Mis põhjustel?

Allikad: Taylor Telford,
The Anatomy of the Nuremberg Trials,
Little Brown, 1992

Arvamused Nürnbergi protsessi kohta: protsessi eesmärk

4B

Hermann Goering

(Hitleri järel tähtsuset teine mees, kes lõi Gestapo ja koonduslaagrite süsteemi).

Minu ainsaks motiiviks, millest ma juhindusin, oli mu tuline armastus mu rahva, tema õnne, vabaduse ja elu vastu.

Rudolph Hess

(Hitleri järel tähtsuset kolmas mees ja pikka aega Hitleri tulihingeline järgija).

Mul oli au töötada mitmeid aastaid alludes suurimale pojale, kelle minu rahvas on oma tuhande aasta pikkuse ajaloo jooksul sünnitanud.

Wilhelm Keitel

(Saksa relvajõudude ülemjuhataja).

Ma uskusid, kuid ma eksisin ja ma ei olnud suuteline vältima seda, mida oleks tulnud vältida. Selline on minu süü. On traagiline tõdeda, et parimaid omadusi, nagu kuulekus ja lojaalsus, mida sõdurina rakendasin, kasutati eesmärkidel, mida tol hetkel ei tõdetud ning et ma ei mõistnud, et isegi sõdurikohuste täitmisel on oma piir.

Albert Speer

(Vastutab relvade tootmise, sealhulgas ka „inimeste halvasti kohtlemise ja sunniviisiliseks tööks kasutamise“ eest).

See sõda tõi endaga kaasa kujuteldamatu katastroofi ning tõepoolest pani aluse ülemaailmsele katastroofile. Seega on minu vaieldamatuks kohustuseks võtta omaks minu osa vastutusest toimunud õnnetuse eest kogu Saksa rahva ees. (...) Mina, kui Saksa riigi juhtkonna tähtis liige võtan oma osa kogu vastutusest, alates 1942. aastast.

... Antud kohtuasi peab aitama kaasa tulevikus selliste mandunud sõdade vältimisele ja selliste reeglite loomisele, mille kohaselt saaksid inimesed koos elada.

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

- **Kui suure vastutuse iga kohtualune enda peale võttis? Kuidas nad oma tegusid või vaateid põhjendasid?**

Allikad: Taylor Telford,
The Anatomy of the Nuremberg Trials,
Little Brown, 1992

Arvamused Nürnbergi protsessi kohta. Tribunali otsused

4B

Täideviimiseks mõeldud plaan, milles paljud isikud osalevad on siiski plaan, seda isegi siis, kui see on ühe osaleja poolt välja mõeldud. (...) Hitler ei saanud agressiivset sõda üksinda pidada. Ta pidi tegema koostööd riigimeeste, sõjaväejuhtide, diplomaatide ja ärimeestega. Juhul kui nemad, teades Hitleri eesmärkidest, andsid nõusoleku koostööks, sidusid nad ka ennast plaaniga. (...) See, et nad täitsid diktaatorilt saadud ülesandeid, ei vabasta neid vastutusest oma tegude eest.

Me ei mõista kohut selle üle, kas mõned teised võimud on pannud toime rahvusvahelise õiguse rikkumisi, või inimsusevastaseid kuritegusid või sõjakuritegusid, me mõistame kohut selle üle, kas kõnealused kohtualused seda teinud on.

Nad vastutavad miljonitele meestele, naistele ja lastele osaks saanud viletsuse ja kannatuste eest. Nad on sõjaväelase auväärset elukutset häbistanud. (...)

Paljud neist meestest on naeruvääristanud sõduri vannet, millega sõdur kinnitab oma kuulekust sõjaväe korraldustele. Kui see nende kaitseks sobib, ütlevad nad, et nad pidid kuuletuma; kui nad pannakse vastamisi Hitleri julmade kuritegudega (...) väidavad nad olevat korralduse täitmata jätnud. Tõde on, et nad kõik osalesid aktiivselt kõikides nendes kuritegudes, või siis istusid vaikselt või nõustuvalt olles tunnistajaks kuritegudele, mis olid ulatuslikumad ja veelgi šokeerivamad, kui maailmal on olnud õnnetus tunda. (...) Juhul, kui faktid seda kinnitavad (...), ei tohi nendes kuritegudes süüdi olevad isikud karistusest pääseda.

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

- **Kuidas vastas tribunal igale põhjendusele?
Millega tribunal oma otsuseid põhjendas?**

Allikad: Taylor Telford,
The Anatomy of the Nuremberg Trials,
Little Brown, 1992

Nürnbergi protsessi põhimõtted 1946 (ümbes sõnastatud)

4B

- I. Iga isik, kes paneb toime teo, mis on rahvusvahelise õiguse kohaselt kuritegu, on ise oma teo eest vastutav ja teda võib karistada.
- II. Isegi kui siseriiklik õigus ei määra karistust humanitaarõiguse kohaselt kuritegudena määratletud tegudele, on selliseid tegusid toime panev inimene siiski humanitaarõiguse kohaselt vastutav.
- III. Isegi kui selliseid tegusid toime panev isik on riigipea või vastutav valitsusametnik, on ta siiski oma tegude eest isiklikult vastutav.
- IV. Kui isik pani kuriteo toime oma valitsuse või ülemuse korraldusel, on ta siiski ise vastutav, kui tal oli võimalik teha moraalne valik.
- V. Isikul, keda süüdistatakse rahvusvahelise õiguse kohaselt kuriteo toimepanemises, on õigus faktidel ja õigusel põhinevale kohtuprotsessile.
- VI. Rahvusvahelise õiguse kohaselt on karistatavateks kuritegudeks:
  - a) *Rahuvastased kuriteod*: sõja planeerimine, ette valmistamine või alustamine rikkudes rahvusvahelisi kokkuleppeid ning mõnes sellises toimingus osalemine.
  - b) *Sõjakuriteod*, mis sisaldavad, kuid ei ole piiratud okupeeritud territooriumi tsiviilelanikkonna mõrvamisega, halvasti kohtlemisega või orjatööle või mingil teisel eesmärgil sundkõõditamisega, sõjavangide või laevadel olevate isikute mõrvamise või halvasti kohtlemisega, pantvangide tapmisega, avaliku- või eraomandi riisumisega, hoolimatu suurlinnade, linnade või külade purustamise või laastamisega, mis ei ole õigustatud sõjaliste hädavajadustega.
  - c) *Inimsusevastased kuriteod*, millena on määratletud: mõrv, hävitamine, orjastus, sundväljasaatmine ja muud tsiviilisikute suhtes toime pandavad ebainimlikud teod; või tagakiusamine poliitilistel, rassilistel või usulistel põhjustel, kui seda tehakse seoses rahuvastaste või sõjakuritegudega.
- VII. Osalemine põhimõttes VI loetletud kuritegude toime panemisel on rahvusvahelise õiguse kohaselt kuritegu.

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

Tööleht.

Rahvusvahelised *ad hoc** tribunaliid

4B

Endise Jugoslaavia Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICTY)

1992. aasta aprillis alanud ja 1995. aasta novembris lõppenud Bosnia-Hertsegovina konflikt oli pärast II maailmasõda üks Euroopa vägivaldsemaid sündmusi, mida iseloomustasid rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) rikkumised, muu hulgas ka veresaunad, piinamised, tsiviilisikute sundväljasaatmine, vägistamised ja massilised interneeerimislaagrid.

Päritolu:

ICTY loodi 1993. aasta mais Haagis, Hollandis ÜRO Julgeolekunõukogu poolt.

Jurisdiiktsioon:

Tribunal on volitatud vastutusele võtma isikud ja mõistma kohut isikute üle, kes vastutavad endise Jugoslaavia territooriumil alates 1991. aastast toime pandud järgmiste rikkumiste eest:

- 1949. aasta Genfi konventsioonide rasked rikkumised
- Sõjaseaduste või -tavade rikkumised
- Genotsiid
- Inimsusevastased kuriteod

Kohus on tähtsamal kohal kui siseriiklikud kohtud (sellel on siseriiklike kohtute suhtes ülimuslikkus).

Kohtunike rahvus: (2002. aasta aprilli seisuga)

Eesistujariigid: Prantsusmaa, Guyana

Eesistujad kohtunikud: Ühendkuningriik, Saksamaa ja Hiina

Kohtunikud: Sambia, Egiptus, Austraalia, Jamaica, Türgi, Sri Lanka, Itaalia, Malta, Holland, Lõuna-Korea, Ameerika Ühendriigid.

*ad hoc – spetsiaalselt just selleks otstarbeks või juhuks

Tööleht.

Rahvusvahelised *ad hoc** tribunaliid

4B

Rwanda Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICTR)

1994. aasta aprillis toimus laiaulatuslik genotsiid valitsusarmee ja Rwanda Isamaalise Rinde vahelise konflikti käigus.

Juulis said valitsusväed lüüa ja nad tõrjuti välja ning genotsiidile tehti lõpp. Paari järgmise kuu jooksul vahistas uus valitsus ja pani vangi enam kui 120 000 isikut, keda süüdistati genotsiidis osalemises. Kuna kohtustruktuur enam ei toiminud, hakkas uus valitsus looma siseriiklikke kohtuid ja tuleviku tarbeks kohtunikke koolitama. Kuid kohtumõistmist oodanud isikute arv oli hiiglasuur ja vahendid ebapiisavad. Toime pandud genotsiidist ja humanitaarõiguse laiaulatuslikust ja massilistest rikkumistest ärevusse aetud ÜRO Julgeolekunõukogu asutas novembris Rwanda rahvusvahelise kriminaaltribunali (ICTR).

Päritolu:

ICTR asutati novembris 1994 Arushas, Tansaania ÜRO Julgeolekunõukogu poolt.

Jurisdiktsioon:

Tribunal on volitatud vastutusele võtma isikud ja mõistma kohut isikute üle, kes vastutavad Rwanda territooriumil (või Rwandalaste poolt naaberriikides) ajavahemikus 1. jaanuar 1994 – 31. detsember 1994 toime pandud järgmiste rikkumiste eest:

- Genotsiid
- Inimsusevastased kuriteod
- Mitterahvusvahelise relvakonflikti puhul kohaldatavate rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) eeskirjade rikkumine

Kohus on tähtsamal kohal kui siseriiklikud kohtud (sellel on siseriiklike kohtute suhtes ülimuslikkus).

Kohtunike rahvus: (2002. aasta aprilli seisuga)

Apellatsioonikoja eesistujariik: Prantsusmaa

Kohtukodade eesistujariigid: Lõuna-Aafrika, Norra, Tansaania, Saint Kitts ja Nevis

Kohtunikud: Senegal, Lesotho, Madagaskar, Venemaa, Sloveenia, Guyana, Austraalia, Türgi, Sri Lanka, Itaalia, Ameerika Ühendriigid.

*ad hoc – spetsiaalselt just selleks otstarbeks või juhuks

Rwandas õigusemõistmise tagamiseks tehtavad jõupingutused

Siseriiklikul tasandil

- Rwandas mõistetakse genotsiidis ja sõjakuritegudes süüdistatavate üle kohut siseriiklikes kohtutes.
- Kuna kahtlusarv ületab 100 000, on valitsus otsustanud Rwanda traditsioonilise õigussüsteemi, mida tuntakse ka nime all „Gacaca“, kohtumõistmise kiirendamise eesmärgil taaselustada. Rwandas luuakse 11 000 Gacaca kohut, mida juhivad kohaliku elanikkonna poolt valitud tsiviilisikud. Siiski ei saa nad tõsistes kuritegudes süüdi olevaid isikuid karistatavaks kuulutada ega surmanuhtlusi välja kuulutada. Valitsus plaanib avada Gacaca kohtud 2002. aastal, kui Gacaca tulevased kohtunikud on läbinud vastava koolituse.

Rahvusvahelisel tasandil

- Rwanda rahvusvaheline kriminaaltribunal
- Mitmed genotsiidis süüdistatavad Rwandalased vahistati väljaspool Rwandat riikides, nagu näiteks Keenia, Lõuna-Aafrika, Elevandiluurannik, Togo, Benin, Namibia, Mali, Ameerika Ühendriigid, Belgia ja Taani. Nende üle, keda ei viidud Rwanda rahvusvahelisse kriminaaltribunali (ICTR) või Rwandasse üle, mõistsid kohut nende riikide tribunaliid, kus isikud vahistati.

*ad hoc – spetsiaalselt just selleks otstarbeks või juhiks

Tööleht. Vastused Rahvusvahelise Kriminaalkohtu (ICC) kohta käivatele küsimustele

4B

Juulis 1998 otsustasid 160 riiki asutada alalise Rahvusvahelise Kriminaalkohtu, et mõista kohut isikute üle, kes on toime pannud ülemaailmse mure allikaks olevaid tõsiseid rikkumisi, nagu näiteks genotsiid, sõjakuriteod ja inimsusevastased kuriteod. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) peasekretär Kofi Annan nimetas seda tervitades „suureks sammuks edasi teekonnal üldiste inimõiguste ja õiguse kehtestamise poole.“ Kuid mõned kriitikud arvavad, et Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICC) on parimal juhul ebatõhus asutus, ja halvimal juhul suureks ohuks riikide suveräänsusele. Faktilehel on kirjas mõned levinumad küsimused ja väärarusaamad.

Päritolu.

Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICC) loodi Roomas 1998. aasta juulis pärast rahvusvahelist konverentsi heaks kiidetud lepinguga. Haagis, Hollandis asuva Rahvusvahelise Kriminaalkohtu aluseks oleva Rooma statuudi 60 liitumine 1. aprillil 2002 aastal aitas kaasa statuudi jõustumisele alates 1. juulist 2002. Kokku on statuudile alla kirjutanud juba 139 riiki.

Kohtunikud.

Kohtusse kuulub 18 kohtunikku, kes valitakse mitte vähem kui kahe kolmandiku kohtu statuudile alla kirjutanud riikide poolt.

Kohtualluvus.

Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICC) on volitatud vastutusele võtma ja kohut mõistma isikute üle, kes vastutavad rahvusvahelist ühiskonda kui tervikut mõjutavate kuritegude eest. Kuigi kohaldatakse üksikasjalikke piiranguid, on antud kohtualluvus üldine ja see ei ole piiratud konkreetsele situatsioonile (nagu ICTY ja ICTR).

Mõjuvõim.

Tribunalil on õigus võtta vastutusele ja mõista kohut nelja õiguserikkumiste grupi üle:

- Genotsiid
- Inimsusevastased kuriteod
- Sõjakuriteod
- Agressioonikuriteod

On siseriiklike kohtute suhtes subsidiaarne.

Miks on riigid otsustanud Rahvusvahelise Kriminaalkohtu just nüüd rajada?

ÜRO Peaassamblee tunnistas sellise kohtu vajadust 1948. aastal pärast II maailmasõja järgseid Nürnbergi ja Tokyo kohtuprotsesse ning sellest ajast on see küsimus ÜROs jutuks olnud. Kuid hiljuti endises Jugoslaavias ja Rwandas – mille tarvis ÜRO Julgeolekunõukogu rajas ad hoc tribunalid — aset leidnud kohutavad sündmused soodustasid rahvusvahelise üldsuse huvi alalise mehhanismi vastu, mille abil massimõrvareid ja sõjakurjategijaid vastutusele võtta. Alaline kohus saab tegutseda kiiremini kui ad hoc organid, ning toimib tugevama hirmutusvahendina.

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

Tööleht. Vastused Rahvusvahelise Kriminaalkohtu (ICC) kohta käivatele küsimustele

4B

Millal ja kus kohus loodi?

Kohtu statuut jõustus 1. juulil 2002, pärast seda, kui 60 riiki olid sellega liitunud. Septembris 2010 olid 111 riiki selle ratifitseerinud ja 139 sellele alla kirjutanud, näidates seeläbi oma kavatsust luua alaline rahvusvaheline kriminaalkohus. Kohus asub Haagis, kuid on volitatud kohtuasju vajadusel ka teistes kohtumõistmiskohtades arutama.

Milliste kuritegude üle see kohut mõistab?

Kohtu pädevusse kuuluvateks kuritegudeks on genotsiid, sõjakuriteod ja inimsusevastased kuriteod, nagu näiteks tsiviilisikute laiaulatuslik või süsteemne hävitamine, vangistus, piinamine, vägistamine, pealesunnitud rasedus, tagakiusamine poliitilistel, rassilistel, etnilistel või usulistel põhjustel, ning peale sunnitud kadumised. Kahetähenduslikkuse vältimiseks loetletakse ja määratletakse kohtu statuudis kõik need kuriteod.

Kas kohus võtab vastutusele ka seksuaalkuritegude eest?

Jah. Statuut hõlmab ka seksuaalkuritegusid — nagu näiteks vägistamine, seksuaalne orjus ja pealesunnitud rasedus — inimsusevastaste kuritegudena, kui need pannakse toime tsiviilelanikkonna vastu suunatud süsteemse või laiahaardelise rünnaku raames. Nimetatud kuriteod on ka sõjakuritegudeks, kui nad pannakse toime rahvusvahelise või siseriikliku relvakonflikti käigus.

Miks on meil selliste kuritegude tarvis vaja rahvusvahelist kohut?

Kas siseriiklikud kohtud ei tule nende kuritegudega toime?

Siseriiklikel kohtudel on alati jurisdiktsioon nende kuritegude üle. „Komplementaarsuspõhimõtte” kohaselt tegutseb Rahvusvaheline Kriminaalkohus ainult siis, kui siseriiklikud kohtud ei suuda või ei taha seda teha. Kahjuks ei pruugi osades riikides kas siis konflikti või sotsiaalse ja poliitilise kokkuvarisemise ajal olla kohtuid, mis oleksid suutelised sellist liiki kuritegude puhul õigesti toimima. Võib ka olla, et võimul olev valitsus ei soovi oma kodanikke, eriti aga kõrge positsiooniga isikuid, vastutusele võtta. Kuna statuudi kohaselt kuritegusid toime panevad isikud ületavad tihti riigipiire, on tarvis, et riigid saaksid kurjategijate tabamise ja karistamise eesmärgil koostööd teha. Rahvusvaheline Kriminaalkohus on sellistel juhtudel alternatiiviks.

Aga Rahvusvaheline Kohus?

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni organiks olev Rahvusvaheline Kohus tegeleb ainult riikidevaheliste vaidluste, mitte aga üksikisikute toime pandud kuriteosündmustega.

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

Meedialehekülg

Eesmärk: Olla teadlik pingutustest, mille abil jõustada rahvusvahelist humanitaarõigust (IHL) kodus ja kogu maailmas.

Jõustamine

1. Valige ajalehest või ajakirjast artikkel või raadio või TV eriprogrammist ettekanne, mis käsitleb humanitaarõiguse – kas siis rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) või inimõiguste – jõustamise pingutusi. (rahvusvaheline tribunal, seaduslik tegevus läbi siseriiklike kohuste, sõjaväetribunal).
2. Kirjeldage uuritavat olukorda või isikut, kelle üle kohut mõistetakse?
  - Keda süüdistatakse? Millise rikkumise või milliste rikkumiste pärast?
  - Milliseid õiguslikke meetmeid kohaldatakse? Kes kohaldab?
  - Milline on kohtuasja praegune seis?
  - Mida arvate, mis juhtub järgmisena ja miks?

JA

3. Jätkake jälgimist ja esitage valitud kohtuasja kohta ettekanne.

Hindamine

Hindamismeetodid

- Jooksev hindamine

„Tutvugem humanitaarõigusega“ (AHÕ) annab õpetajale võimaluse iga päev uurida, mida õpilased õpivad ja millest nad võivad valesi aru saada. Selleks pakuvad hea võimaluse aktiivsed õpimeetodid, näiteks arutelu klassiga, väikerühmatöö, ajurünnak ja rollimängud.

Tunni lõpus võta viis minutit, et õpilased kirjutaksid ühe- või kahelauselise vastuse küsimusele *Mida ma täna õppisin?* ja *Kas mul on küsimusi?* Loe vastused läbi ja kasuta neid järgmises tunnis õpilaste teadmiste täiendamiseks ja vaeleusaamade selgitamiseks.

- Õpilaste töömapp

Läbi terve mooduli palutakse õpilastel intervjuuerida inimesi, võtta seisukoht mingi teema suhtes ning kaitsta seda näidetega, illustreerida mõisteid luuletuste, näidendite või kunstitöödega või kirjutada kindlal teemal sügavutiminev uurimustöö.

Sea iga õpilase kohta sisse kaust või mapp, kuhu kogud kirjatööde mustandid, kunstitööd, intervjuud ja ajaleheväljalõiked, mis õpilane on klassi toonud.

Aeg-ajalt vaata koos õpilasega tema töö üle, et kontrollida edasimineku rahvusvahelise humanitaarõiguse mõistmise teel.

Riputa õpilaste tööd seinale.

- Mooduli lõpetamise ülesanded:

Pärast 4. mooduli käsitlemist võite soovida pühendada viimase tunni kirjalikule ülesandele, et hinnata seda, mida õpilased on õppinud. Seda saate teha andes õpilastele ühe esseeküsimuse (20–30 minutit) või kaks või kolm lühivastust nõudvat küsimust (10 minutit igale küsimusele).

1. Lühiarutluse teemad: vali üks (25 minutit).

- Millised on mõned rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) rakendamiseks kaasnevad raskused? Tooge konkreetseid näiteid.
- Mida arvate, kas rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) rakendamine on tulevikus kergem või raskem? Põhjendage ja tooge näiteid.

2. Lühivastuseid nõudvad küsimused: (10 minutit igale küsimusele).

- Tooge Nürnbergi kohtuistungite kolmest suuremast argumendist üks, mida advokaadid kasutasid sõjakuritegudes süüdistatavate kaitsmiseks.
- Milline on üks kolmest lähenemisest, mida rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) jõustamiseks praegu kasutatakse?

Küsimustele saab lisa, kui palud õpilastel väikerühmades sõnastada uusi küsimusi ja valida neist mõni terve klassi esseeküsimuseks. Võid lasta igal õpilasel välja pakkuda ühe küsimuse, millele ta siis ise kirjalikult vastab. Õpilasi hinnatakse nii küsimuse kvaliteedi kui ka vastuse sisukuse alusel. Võid valida ühe tsitaadi ajaleheartiklist, õppematerjali küljerubiigist või mujalt. Palu õpilastel leida tsitaadi keskne sõnum ja vastata, kas nad on sellega nõus või mitte.

Hindamine

Hindamiskriteeriumid

Õpilase vastus on tõhus, siis kui ta:

- kasutab selliseid mõisteid nagu kõrvaltvaataja, võitleja, dilemma, ahelreaktsioon ja teisi materjalides leiduvaid termineid
- toob seisukohtade põhjendamiseks konkreetseid argumente
- vastus sisaldab näiteid meediast, intervjuudest, klassi arutelust ja vaba aja lugemismaterjalidest.

Eelnimetatud tehnikad on lihtsalt ettepanekud, kuidas aidata teil hinnata seda, kuidas õpilased „Õpime tundma humanitaarõigust (RHÕ)” materjalidega töötavad. Kohandage materjale vastavalt oma vajadustele.

Internetiallikad

Tõe- ja lepituskomisjonid

- Guatemala: Memory of Silence
<http://hrdata.aaas.org/ceh/report/english/toc.html>
- Inglise ja Hispaania keeles
Tõekomisjonid (USA Rahuinstituudi raamatukogu)
<http://www.usip.org/library/truth.html>
- Tõe- ja lepitamiskomisjonid (Lõuna-Aafrika)
<http://www.truth.org.za/>

Nürnbergi sõjaväetribunal

- Nürnbergi sõjakuritegude kohtuprotsessid: Projekt Avalon Yale'i ülikooli õigusteaduskonnas
<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/imt.htm>
Kohtuprotsesside esmased alusdokumendid.
- Thomas J. Dodd Papers: Nürnberg
<http://www.lib.uconn.edu/DoddCenter/ASC/dodpmain.htm#Nuremberg>
Vastutusele võtmise igapäevast protsessi jälginud Ameerika advokaadi dokumendid.
- Sõjakurjategijate vastutusele võtmine: Museum of Tolerance (Sallivuse muuseumi
- Multimeedia keskus
<http://motlc.wiesenthal.org/pages/t003/t00398.html>
- Sõjakuritegude kohtuprotsessid (USA Holokausti Memoriaalmuuseum)
<http://wlc.ushmm.org/>

Ad hoc tribunalid

- Endise Jugoslaavia asjade rahvusvaheline kriminaaltribunal
<http://www.un.org/icty/>
- Rwanda asjade rahvusvaheline kriminaaltribunal
<http://www.ictr.org/>
Inglise ja Prantsuse keeles

Rahvusvaheline Kriminaalkohus

- Rahvusvaheline Kriminaalkohus
<http://www.iccnw.org/>
Inglise, Prantsuse ja Hispaania keeles
- Rahvusvaheline Kohus
<http://www.icj-cij.org/icjwww/icj002.htm>
Inglise ja Prantsuse keeles

Internetiallikad

- Rahvusvaheline Kriminaalkohus (Ühinenud Rahvaste Organisatsioon)
<http://www.un.org/law/icc/index.html>
- Rahvusvaheline õigus (Ühinenud Rahvaste Organisatsioon)
<http://www.un.org/law/index.html>
Araabia, Hiina, Inglise, Prantsuse, Vene ja Hispaania keeles

ICRC

5 moodul

Sõja tagajärjed

5

(Seitse õppetundi)

Millised on sõja tagajärjed?
Mida tuleb teha, et tulla toime sõja tagajärgedega?
Milliste dilemmadega seisab silmitsi humanitaarne tegutsemine?

UURIMISTEEMAD

- 5A. Sõjapurustustest tulenevad vajadused (üks õppetund).
  - 5B. Ümberasustatute laagri rajamine (üks õppetund)
  - 5C. Fookuses on vangide kaitsmine (kaks õppetundi)
  - 5D. Fookuses on perede taasühendamine (üks õppetund)
  - 5E. Humanitaarsete tegude eetika (üks õppetund)
-

MÕISTED

Põhivajadused

Mittemateriaalsed vajadused

Põgenikud ja ümberasustatud isikud

Neutraliteet

Erapooletus

Kõikides moodulites

Inimväarikus

Humanitaarabi osutamist takistavad tegurid

Dilemmad

Tagajärjed

Mitu perspektiivi

PRAKTISEERITAVAD OSKUSED

Vaatenurga leidmine

Ulatuse hindamine

Pingutuse hindamine

Dilemma analüüs

Tagajärgede määratlemine

Grupis töötamine

Uurimisteema 5A.

Sõjapurustustest tulenevad vajadused

5A

Moodul 5 annab hinnangu sõjatagajärgedele ja pingutustele, mis on vajalikud, et neile reageerida. Esimeses uurimuses vaatavad õpilased fotosid, et näha kaotatud ressursse ja mõelda vajadustele, mida

need kaotused põhjustavad. Seejärel tuvastavad nad mõningaid tegevusi, mis on tarvilikud, et leevendada neid vajadusi. Läbi video peegeldavad nad sõjas ümberasustatute kogemusi.

Moodul 5: Sõja tagajärjed

Ma tahaksin tagasi oma koju minna, aga mõningatel juhtudel on terved külad hävitatud, nii et inimesel pole mitte mingit võimalust sellesse külasse tagasi pöörduda.

I. Ivankovic,
Bosnia ja Hertsegoviina 1999

EESMÄRGID

- Mõista, kuidas sõda mõjutab normaalseid elutingimusi
- Mõista, humanitaarsete tegude ulatust, mis tuleb teha selleks, et vähendada ja ennetada relvakonflikti tagajärjel tekkivaid või tekkinud kannatusi

ALLIKAD

- Fotokollaaž uurimisteemas 2A (pealmises taskus)
- Relvakonfliktist mõjutatud — Afganistan 1999
- Video ja transkriptsioon: kodust välja aetud

ÕPETAJALE

- Valik RPRK tegevusi Afganistanis, 1999

AEG

üks 45- kuni 60-minutiline õppetund

Kõik kannatavad, aga naised kannatavad kõige rohkem, sest nad kaotavad oma abikaasad, pojad, oma vara ja lisaks sellele peavad nad teenima elatist allesjäänud lastele ja sugulastele. Enamik mehi saab sõjas surma, kuid naised hoiavad oma õlgadel rasket majanduslikku koormat, mida neile peale surutakse.

Ümberasustatud naine,
Somaalia

1. SÕJAPURUSTUSTEST TULENEVAD VAJADUSED (rühmatöö) (15 minutit)

Iga õpilane peab valima foto valikust „Fotokollaaž 2A” ja tegema nimekirja vajadustest, mis nende arvates inimestel on, kes elasid läbi fotol kujutatud situatsiooni.

Lase õpilastel rühmatöona valitud foto alusel läbi arutada:

- ressursid, mis pildil on hävitatud või kaotsi läinud
- vajadused, mille nad kirja panid ja miks

Paluge neil märkida mitte ainult selgelt silmaga nähtav hävitustöö, nagu näiteks purustatud elamud, kuid ka teist tüüpi hävitustöö, näiteks hävitatud vahendid, isiklikud asjad, pereliikmete surm ja lahkumine, ühiskondlike teenuste kadumine.

Võtke uuesti kokku terve rühm, et koostada nimekiri relvakonflikti tagajärjel hävinud ressursidest. Seejärel panevad õpilased kokku nimekirja inimeste vajadustest, mis on tekkinud hävitustöö tagajärjel.

Võimalikud küsimused

- Milliseid edasisi kaotusi inimestel võib olla hävitatud ressursside tagajärjel?
- Millised tegevused võivad aidata inimestel toime tulla relvakonflikti tagajärgedega?
- Kas mõned tegevused on aktuaalsemad, hädavajalikumad kui teised? Mis peaks olema need kriteeriumid, mille alusel määratakse hädavajalikkuse tase?
- Millised grupid väärivad erilist tähelepanu erakorralistes hädaolukordades? Miks?

Sõjapurustustest tulenevad vajadused

2. REAGEERIMINE VAJADUSTELE (rühmatöö) (15–20 minutit)

Humanitaartegevuse puhul teevad mitmed organisatsioonid ühiselt koostööd, et reageerida inimeste vajadustele. Peale RPRK on aktiivsed veel mitmed muud grupid. Näiteks erinevad ÜRO organisatsioonid nagu UNICEF, UNCHR ja World Food Programme; Rahvusvahelised valitsusvälised organisatsioonid, näiteks Médecins sans frontières (MSF), Human Rights Watch, Save the Children and Handicap International; kohalikud organisatsioonid.

Kasuta „Relvakonfliktist mõjutatud — Afganistan 2009“, et keskenduda erinevatele tegevustele, mis peavad olema organiseeritud, et reageerida vajadustele, mis tõusevad esile relvakonflikti tagajärjel. Räägi situatsioonist Afganistanis 1999. a.

Palu õpilastel ette kujutada tagajärgi inimeste jaoks.

Seejärel laske igal rühmal ajurünnaku käigus välja mõelda kindlate humanitaartegevuste ideesid ühe programmikategooria jaoks. (5 minutit) [Kui vajalik kasuta näidet materjalist „RPRK tegevused Afganistanis, 1999“, et aidata õpilastel alustada.]

Koguge rühm kokku, et jagada ideesid.

Võimalikud küsimused

- Milliseid raskusi võib humanitaarorganisatsioonidel ette tulla, kui nad neid tegevusi ellu viivad? Miks?

[Näiteks: turvalisusprobleemid; puudustkannatav elanikkond on lõksus võitluspiirkondades; raskused abistavate konvoide riiki toomisega naaberriikide keeldude tõttu; raskendatud ligipääs puudustkannatava rahva juurde, kuna neid peetakse vaenlasteks; äärmiselt suur tööde ulatus, kui sajad tuhanded inimesed on ümber asustatud väga väikese ajaga; puudustkannatavad erasikud on segatud relvastatud sõdurite hulka; rahastatuse puudulikkus]

- Milliseid ettevaatusabinõusid tuleks rakendada, kui planeerida humanitaartegevust selliste hädaolukordade puhul?

[Näiteks: relvarühmadega kontakteerumine, et kindlustada, et nad on nõus ja toetavad planeeritud tegevust; hoolikas hindamine, et olla kindel, et ohvreid teenindatakse lähtuvalt nende vajadustest ning abi ei vii välja sõltuvuseni; planeerimine, et kaetud oleksid kõige kiiremad vajadused ja suund oleks kõigepealt põhiprobleemidele — näiteks: enne kuivainete koheletoomist kontrollimine, et leidub vahendeid sellest toidu valmistamiseks; vee kvaliteedi kontrollimine, et vältida epideemiat, kohalike ekspertide kasutamine igal võimalusel]

- Millised tegevused võetakse ette eesmärgiga vältida edasisi tagajärgi või uusi ohvreid?

[Näiteks: meenutada rahvusvahelise humanitaarõiguse reeglite mittejärgimise tagajärgi sõdurite juhtidele; esitada võimukandjatele aruandeid vangide või tsiviilisikute olukorrast ja aidata neil lahendusi leida; teavitada ohvreid teenustest, mida humanitaarorganisatsioonid pakuvad ja võimalustest nendest teenustest kasu saada; aidata sõjaväeliste või relvarühmade juhte koolitada sõdureid kinni pidama rahvusvahelise humanitaarõiguse reeglite]

Ma ei näinud, mille peale ma astusin. Ma jooksin ja järsku kuulsin plahvatust.

14-aastane Kabuli haiglas

Kui ma sooritan amputatsiooni sellisel poisil nagu tema, siis ma tunnen, nagu lõikaksin ära omaenda jala.

Arst, kes teda ravis;
RPRK pressiteade

Genfi konventsioonide II lisaprotokoll

Art. 14 Tsiiviilelanike näljutamise kasutamine võitlusvahendina on keelatud. Seega on keelatud sellisel eesmärgil rünnata, hävitada, ära võtta või kasutuskõlbmatuks muuta tsiiviilelanikkonnale eluks vältimatult vajalikke objekte, nagu toiduained, põllumajanduspiirkonnad toiduainete tootmiseks, teraviljakultuurid, elusloomad, joogiveeasemed ja -varud ja niisutusrajatised.

Genfi konventsioonide I lisaprotokoll

Art 70(1) (...)

Asjassepuutuvate konfliktiosaliste kokkuleppe alusel tuleb alustada humanitaarset ja erapooletut abistamisoperatsiooni ilma igasuguse vaenuliku vahetegemiseta. Sellise abi pakkumist ei või käsitleda konflikti sekkumisena ega ebasõbraliku teona.

(...)

Art 81(1) (...) Konfliktiosalised peavad Rahvusvahelise Punase Risti Komiteele andma kõik võimalikud soodustused, et see võiks täita konventsioonide ja käesoleva protokolliga määratud humanitaarülesandeid konfliktiohvrite kaitse ja abistamise tagamiseks. Rahvusvaheline Punase Risti Komitee võib asjassepuutuvate konfliktiosaliste nõusolekul täita konfliktiohvrite heaks ka muid humanitaarülesandeid. (...)

Sõjapurustustest tulenevad vajadused

- Milliseid erinevaid töötajaid on vaja sellisteks tegevusteks?

[Näiteks: arstid ja meditsiiniõed, toitumisspetsialistid, hügieeni- ja elupaigainsenerid, logistikud, piloodid, sekretärid, administraatorid, veoautojuhid, mehaanikud, meediaekspertid, advokaadid, kaitseeksperdid, infosüsteemide tehnikud]

LÕPETUSEKS

Humanitaartegevus ei puuduta siiski peamiselt töötajaid, vaid inimesi, kelle elud relvakonflikt on katki rebinud. Näidake videot (ja transkriptsiooni) „Kodust välja aetud“, kus Medin ja Damir (12- ja 13-aastane) räägivad, mis tunne on kodust ära põgeneda; ja Saba, 30-aastane kolme lapse ema kirjeldab oma teekonda põgenikelaagrisse. Arutlege sõja mõju üle nende eludele ja tekkinud vajaduste üle.

Võimalikud küsimused

- Kuidas olid poisid mõjutatud põgenikuks saamisest?
  - Millised vajadused neil olid?
  - Millised humanitaartegevused võiksid leevendada neid vajadusi?
- Millised kaotused olid Sabal?
  - Mis Te arvate, kuidas elu põgenikelaagris erineb Saba endisest elust?
  - Millised humanitaartegevused võiksid tema perekonda aidata?

! JUHTMÕTTED

- Relvakonflikti tagajärjedeks on kohutavad ressursside kaotused ja normaalse elujärje katkestamine
- Kui relvakonflikt aset leiab, muutuvad elu ja inimväärikus haavatavaks ja vajavad erilist kaitset.
- Normaalse elujärje taastamine eeldab mitmete humanitaarorganisatsioonide ühendatud tegevust.

Kui sõjavägi tuli, me lahkusime. Me tegime tortillasid, kui me pidime ära minema. Me põgenesime, jättes kogu oma varanduse majja. Kui me tagasi tulime, siis oli kõik hävitatud, me olime nälga suremas.

Ümberasustatud naine,
El Salvador

Tam ja tema perekond asus teele pärastlõunal. Tema naine ja kaks nooremat last sõitsid ühe jalgrattaga, teised kolm last sõitsid teise jalgrattaga, Tam kolmandaga, kandes riidekompse. Riided ja 700 piastrit oli kõik, mis Tam kaasa võttis; ta jättis maha oma riisipõllud, maja, mööbli ja kööginõud.

Susan Sheehan, Ten Vietnamese

Lisategevused

ISIKLIKE ESMASTE VAJADUSTE INVENTAR

Tehke nimekiri abivahenditest, mida peate esmasteks oma elus.

- Mida sa vajaksid, et elada mõistlikus mugavuses?

Ringita need, mida pead täielikult vajalikeks, et elada normaalset elu.

Pange linnuke nende juurde, mis aitavad teil tunda oma inimväärikust.

- Kuidas need vahendid oleksid sõja poolt mõjutatud?

Arutle ja võrdle oma nimekirja teistega.

PÕGENEMISKOOGEMUS

Rohkem kui muud põhjused, mille tagajärjel inimesed lahkuvad oma kodust (peavarju, varanduse, vee, elektri, töö, hariduse kaotamine), sunnib turvalisuse kadumine inimesi tegema kiireid otsuseid põgenemisel. Eelseisev oht jätab väga vähe aega otsustamiseks. Kui inimesed lahkuvad, on ebaselge, kui kauaks nad jäävad või kas nad üldse kunagi tagasi tulevad. Järgmine harjutus on selleks, et aidata teid hinnata evakuatsiooni mõju ohvrite eludele.

Rühmatööna kujutage ette järgmist olukorda.

Te olete perekond või naabrid.

Teie kodupiirkond on hävitava rünnaku alla sattunud.

Te peate kohe lahkuma, et päästa oma elu.

Te ei tea, kuhu te lähete ja kas te saate tagasi tulla.

Teil on aega ainult 10 minutit.

1. Kirjutage igaüks, mida te kaasa tahate võtta.
2. Seejärel otsustage rühmaga, mida ja milleks te tegelikult saate kaasa võtta ning kuidas seda kanda.
3. Kirjutage oma rühma plaanid üles.

Võrrelge oma rühma plaane teiste rühmade plaanidega.

- Mida teie rühm kaasa võttis ja miks?
- Millised mõtted ja tunded teil tekkisid, kui te neid otsuseid vastu võtsite?
- Kas oleksid mingid erinevused, kui teie rühmas oleks vanureid? Imikuid või väikelapsi?
- Kuidas relvakonflikti poolt tekitatud kaos mõjutaks teie otsuseid?

[Ühes klassis ütles õpilane, et ta läheks panka ja võtaks kogu oma raha välja. Õpetaja küsis: „Kes selles pangas töötaks?”]

Lisategevused

PÕGENIKUD JA ÜMBERASUSTATUD — MINEVIK JA TÄNAPÄEV

Arutle teistega, mida nad teavad põgenikest ja sõja tõttu ümberasustatud inimestest läbi ajaloo.

Näiteks Mooses, Prantsuse hugenotid, varased maa asukad, James II Šotimaalt ja tema järglased, Karl Marx, Marc Chagall, Pablo Picasso, hindud ja moslemid India subkontinendil 1940ndatel aastatel, Ajatolla Khomeni, Dalai Lama.

Vii läbi uurimus ja koosta ettekanne isikust või grupist omal vabal valikul.

- Miks nad pidid põgenema?
- Millised sarnasused ja erinevused on nende kogemustel Saba või Bosnia nõbude omadega?
- Kuidas neil õnnestus oma elu uuesti üles ehitada? Mida nad edaspidi suutsid saavutada?

INTERVJUU

Uuri välja, kas sinu ümberkaudsete hulgas on põgenikke või ümberasukaid. Vii läbi intervjuu kellegagi, kes oli asjaoludest tingituna sunnitud oma kodust lahkuma ja minema sellest eemale.

- Kes reisis temaga koos?
- Mida ta maha jättis, millest ta kõige rohkem puudust tunneb?
- Milliseid kaotusi ta kannatas teekonna kestel?
- Kuidas on tema elu muutunud?

RPRK tegevus Afganistanis 1999

[Palun arvestage sellega, et samal perioodil viisid lisaks Rahvusvahelisele Punase Risti Komiteele sarnaseid tegevusi läbi ka mitmed muud organisatsioonid.]

ABIVAHENDID: TOIDUABI JA MITTETOIDULINE ABI

- Põllumajandusliku maa taastamise programmi eesmärk on aidata talunikel parandada nende maad ning samuti vähendada nende sõltumist välisest abist. Hetkel töötab 12 RPRK agronoomi erinevate moodustega rohkem kui 50 000 abivajajaga.
- Shamali ja Panjshiri orus ning Takharis, Kunduzis, Bamyanis ja Kabulis jagas RPRK toitu ja ehitusmaterjali ümberasustatud perekondadele ja tagasipöördujatele.
- Pilootprojektina delegatsioon jagas „siloleiba“, s.t tumedat leiba, mis hoolimata selle kõrgest toiteväärtusest sobib vähem afganistaanlaste maitsega kui kohalik traditsiooniline leib. See strateegia selekteerib automaatselt välja kõige suuremad abivajajad, sest on suunatud ainult nendele, kellel puuduvad muud võimalused.
- Põllumajandusprojektid on laiendatud üle maa, et toetada rahvastikku välisest abist sõltuvust tekitamata.
- RPRK on Afganistanis lõpetanud viie kilomeetri pikkuse niisutuskanali puhastamise tihedalt asustatud piirkonnas Parwani provintsis Kabulist põhjas, mis varustab kümneid tuhandeid inimesi. Kanali, mis saab vett Panjshiri jõest, puhastamine kestis kolm nädalat ja hõivas ligikaudu 1100 ümberkaudsete külade elanikku. 1999. aastal töötas RPRK kohalike kogukondadega, et taastada 166 kanalit ja niisutussüsteemi, et võimaldada rohkem kui 60 000 hektari maa niisutamist.

ABI: VESI JA HÜGIEEN

- RPRK jätkas linnade tervislike tingimuste parandamist, ehitades või parandades välikäimlaid, kaevusid ja prügikonteinereid viies Kabuli piirkonnas. Naabruskonna ja munitsipaaltaseme võimukandjaid julgustati enda peale võtma vastutust inimeste informeerimise üle välikäimlate õige kasutamise kohta.

MEDITSIIIN

- RPRK aitas neutraalse vahendajana kaasa esimese vaksineerimisprogrammi läbiviimiseks vajalike vahendite transportimises. Vaksineerimisprogramm viiakse läbi mitmel aastal Parwani provintsis, Kabulist põhjas. See teeb võimalikuks 50 000 lapse ja 66 000 naise vaksineerimise kõige levinumate nakkushaiguste suhtes kampaaniate käigus, mille organiseerijateks on UNICEF ja kohalikud rahvatervise ametivõimud.
- Kindlustamaks sõjas vigastatute abisaamist, RPRK on suurendanud oma toetust meditsiinitarvetele pealinnas, Shamali tasandikul ja Panjshiri orus ja esmaabivahenditele eesliini juures.
- RPRK on avanud ortopeediakeskuse Gulbaharus, 80 km Kabulist põhjas, jalaväemiinide ohvrite ja sõjas vigastatute ravimiseks Afganistani kirdeprovintssides. Hetkel juhib RPRK viit ortopeediakeskust Afganistanis.

RPRK tegevus Afganistanis 1999

KAITSE JA KINNIPIDAMINE

- RPRK parandas mitmetes vanglates sanitaaringimusi ehitades ja parandades vee- ja hügieenitarbeid ning pakkudes meditsiiniteenuseid vanglas mitmete ravimite ja muude vahendite osas. RPRK jätkas tsiviilelanike olukorra jälgimist ja raportite tegemist ametivõimudele humanitaarõiguse kuritarvitamise kohta.
- 13. ja 14. veebruaril aitas RPRK delegatsioon Afganistanis kaasa 20 Talibani poolt kinni võetud vangi ja 20 vangi, keda hoidsid komandör Massaud' Põhjaliidu väed, üheaegsele vabastamisele. Läbirääkimised, mis viisid vabastamiseni, algasid jaanuaris, kui RPRK võimaldas mõlema poole saadikutel külastada vange, keda hoidis vastaspool. See neutraalse vahendaja roll sai võimalikuks tänu kõikide osapooltega kestvale dialoogile.

PERESIDEMETE TAASTAMINE

- Vabastatud kinnipeetavatele anti rahalist ja logistilist abi, et toetada nende koju naasmist, ning RPRK finantseeris külastuskordi nendele kinnipeetavate perekondadele, kes pidid reisima pikki vahemaid.
- Tänu koostööle Afganistani Punase Poolkuu Föderatsiooniga koguti ja jaotati laiali teated vangide ja nende perekondade vahel. 1998. aastal koguti kokku üle 24 000 sõnumi ja jaotati laiali 16 500.

INFORMATSIOON JA HARIDUS

- Miiniinfo projekt, mis sordib RPRK ravikeskuses kogutud informatsiooni miinivigastuste kohta, laiendati tervishoiustruktuuridesse Mazar-i-Sharifis ja Pul-i-Khumris. Teiste organisatsioonidega jagati informatsiooni, et aidata planeerida miinidest puhastamise tegevusi.
- Et sisendada austust humanitaarõiguse põhimõtete vastu kõikidel ühiskonna tasanditel, esitleti sessioone humanitaarõiguse ja põhimõtete kohta kontrollpunktides, sõjaväebaasides ja koolides. Seal osalesid kohalikud ametivõimud, ümberasustatud inimesed, õpilased ning kaptenleitnandid ja sõdurid mõlemalt poolt.
- Säilitati kontaktid meediaga ja anti välja pressiteateid, et informeerida avalikkust olulistest humanitaarõigusteemadest.

Väljavõtted RPRK pressiteadetest ja aastaaruannetest

Relvakonfliktist mõjutatud – Afganistan 1999

1999. aastal sundis sõda Afganistanis suuri hulksid tsiviilisikuid ümber asuma ja tekitas mitmeid süüdistusi humanitaarõiguse rikkumise kohta kõikidelt osapooltelt. Samal ajal jätkusid geriljade äkkrünnakud Mazar-i-Sharifi piirkonnas, mis nõudsid tsiviilisikute elusid ja ohustasid piirkonna turvalisust.

Kasvav polarisatsioon sõjapoolte vahel tõstis etnilisi pingeid kogukondade vahel ning suurendas kättemaksuriski ja muid rikkumisi isegi piirkondades, mis olid võitlusest puutumata.

Jätkuv sõda halvas riigi sotsiaal- ja majanduselu, ressursid, mis olid vajalikud infrastruktuuri ja institutsioonide rehabiliteerimiseks, olid kahe sõja-aastakümne vältel täielikult kurnatud. Kabuli veejaotussüsteem töötas vähemaga kui 20% oma ennesõjaaegsest võimsusest. Maapiirkondades on niisutussüsteemide häving ja allakäik muutnud viljakandvad põllumaad kasutuks. Siiski sai linna elanikkond kõige tugevamini lüüa üldises majanduse kokkukukkumises.

RPRK aastaaruanne 1999

• Millist konkreetset humanitaarabi peab osutama, arvestades kirjeldatud olukorda

Humanitaarprogrammid	Väljapakutud konkreetsed humanitaartegevused
Toit ja põllumajandus	
Meditsiin	
Vesi ja sanitaartingimused	
Veterinaaria	
Vangide ja tsiviilisikute kaitse	
Perekondade kokkuviiimine	
Informatsioon ja haridus	

Kodust välja aetud

Sõda katkestab tavainimese elu.
Ja palju inimesi asustatakse ümber.

Damir ja Medin

Jutustaja: Damir ja tema nõbu Medin olid põgenikud, kuid hiljuti pöördusid nad tagasi oma kodudesse Bosnias ja Hertsegoviinas.

See oli raske. Ma nutsin, sest lahkusin oma kodust. Me läksime bussi peale ja jõudsime esimesse paika. Kui me olime kohal, siis tundsin nälga. Meil polnud mitte midagi süüa, sest kogu meie toit jäi maha. Inimesed ütlesid meile, et me läheme järgmisesse linna. Kui me sinna jõudsime, öeldi meile, et meie jaoks pole seal kohta.

Endises Jugoslaavias toimunud sõja ajal, pidid miljonid inimesed põgenema, kuhu vähegi võimalik. Nagu paljud lahkujad, arvasid ka Damir ja Medin, et nad ei näe oma kodu enam mitte kunagi.

Ma arvasin, et me ei tule siia mitte kunagi tagasi, sest meil kästi ennast kahe tunniga valmis panna ja buss ootas meid. Ma võtsin mõned asjad endaga kaasa — raadio, fotod ja mõned tekid, et me saaksime ennast katta, kui magama lähme. Ma arvan, et kõige hullem oli, kui teised lapsed hakkavad sind kiusama ja nimetavad sind põgenikuks ning kui sa kooli lähed, siis nad hakkavad karjuma: „Vaadake, sealt tuleb põgenik!”

Saba

Minu nimi on Saba. Ma olen 30-aastane. Ma olen liikunud oma külast 50 kilomeetrit eemale. Ma olen siia tulnud oma lastega. Oma külas me olime farmerid, aga vihma ei sadanud ja vili ei kasvanud. Minu abikaasa ei ole minuga. Mul on nüüd ainult lapsed. Ja ma igatsen ta järele. Ma ei tea, kus ta on. Mõned inimesed on mulle rääkinud, et ta on läinud kaugele ära, et kaubelda viirukiga. Aga ma arvan, et see pole tõsi. Sõdurid viisid ta ära. Ma pole temast sellest ajast peale midagi kuulnud. Võibolla on ta surnud. Ma ei tea. Me lihtsalt ootame, aga ei tea, mida. Öö järgneb päevale täpselt sama moodi, kui see oli meie külas, aga päevad on teistsugused ja öösiti ma nutan.

Uurimisteema 5B.

Sõjas ümberasustatute laagri rajamine

5B

Laagri planeerimistegevus tutvustab õpilastele pingutuste ulatust, mis on vajalikud, et uuesti ehitada normaalsed elutingimused ja annab kujutluspildi olulistest humanitaartegevuste tüüpidest. Õpilastel palutakse võtta omale humanitaartöötajate roll,

hinnata vajadusi ja planeerida vahendeid ning ülesandeid. Õpilased keskenduvad vähemalt ühele ressursile ja hindavad vajalikke vahendite hulka, transpordivajadust ja mida iganes muud, mis on vajalik, et ülesanne läbi viia.

Moodul 5: Sõja tagajärjed

Põgenikud esindavad umbes kolmandikku konfliktide või tagakiusamise tõttu välja kistud inimeste kogunumbrist. ÜRO põgenike ülemkomisjon eeldab, et ülejäänud kaks kolmandikku on ümber asustatud oma riigi sees. Riigisisest ümberasustatud isikud seisavad enamasti vastakuti samade raskustega kui pagulased, kuid on sageli ära lõigatud abistavate organisatsioonide toetusest.

*Progress of Nations
(UNICEF), 1997*

Me jooksimise ära imikud õlgadel ja lapsed käte vahel ning vanurid komistamas meie selja taga. Üle põldude, läbi põõsaste, läbi soo. Me kartsime oma elu pärast. Sõdurid jõudsid juba naaberküladesse ja lihtsalt röövisid naisi, kes ei ilmunud enam mitte kunagi välja.

60-aastane naine, Nigeeria

EESMÄRGID

- Mõista, kui suuri pingutusi nõuab ümberasustatute vajaduste rahuldamine, kaasa arvatud turvalisus
- Teada põhilist selle kohta, millist abi ja kaitset vajavad inimesed, kes on ümber asustatud relvakonflikti tõttu

ALLIKAD

- Fotokollaaž 5B — kaanetaskus
- Laagri planeerimine — aruanne
- Informatsioon ja juhendid planeerijatele
- Tööleht: Aruande planeerimine

ETTEVALMISTUS

Planeerida, kuidas anda rühmadele edasi „Informatsioon ja juhendid laagri rajajatele“ ja tööleht.

AEG

Üks 45- kuni 60-minutiline õppetund

1. RELVAKONFLIKTI TAGAJÄRJEL ÜMBERASUSTATUTE VAJADUSED (10–15 minutit)

Mõelge oma kodudest põgenenud ja ümberasustatute laagrist varjupaika otsivate inimeste vajadustele.

Järgnevaid pealkirju võib kasutada vastuste organiseerimiseks:

- vesi (sh varustamine ja kanalisatsioon)
- toit
- varjupaik
- meditsiiniline abi
- energia (sh toiduvalmistamine, küte, valgustus)
- hügieen ja sanitaarvahendid
- turvalisus
- psühholoogiline abi
- kommunikatsioon (sh informatsioon ja haridus)

[Vastuseid võib organiseerida ka kategooriate alusel: bioloogilised, sotsiaalsed ja psühholoogilised vajadused]

Esitage „Fotokollaaž 5B“ ja arutlege vajaduste üle, mis peegelduvad fotodel.

Sõjas ümberasustatute laagri rajamine

Võimalikud küsimused

- Millised on sinu arvates nendel pildidel olevate inimeste vajadused?
- Millele peaksid humanitaartöötajad mõtlema, kui hoolitsevad laagris olevate inimeste vajaduste eest?

Esita „Laagri rajamine — aruanne“ ja lase õpilastel välja mõelda, mida planeerijad tegid, et rahuldada inimeste mõningaid vajadusi.

2. KALKULEERIGE VAJALIKUD RESSURSID LAAGRI JAOKS (rühmatöö) (30-35 minutit)

Esitlege „Informatsioon ja juhendid laagri rajajate jaoks“. Vaadake rahvaarvu kastides. Laske igal rühmal välja töötada plaan, et üks laagris olevate ümberasustatute vajaduste kategooria oleks kaetud.

Iga rühm peaks välja arvestama vajalike varude hulga ja mõtlema, kuidas neid saada ja laiali jaotada. (10 minutit)

Iga rühm peaks esitama oma plaani klassile arutlemiseks.

(15 minutit) Iga esitlus peaks sisaldama

- vajaduste kategooriat, millele on keskendutud (nt toit, peavari, vesi)
- vajalike varude ja teenuste hulka
- plaani, kuidas saada varusid/teenuseid
- plaani, kuidas kohale tuua varusid/teenuseid
- spetsiifilist plaani, kuidas eriti haavatavate gruppide vajadused oleksid kaetud (vanemateta lapsed, naised ja tüdrukud, rasedad ja imetavad emad, vanurid jne)

Arutlege, mida olete õppinud 10 000 inimesele laagri planeerimises, arvestades seda, et tegelikult on üle maailma põgenike laagrites palju rohkem inimesi. (5-10 minutit)

Võimalikud küsimused:

- Kuidas teie plaan muutuks, kui laager peaks katma 300 000 inimese vajadused?

3. KUIDAS KINDLUSTADA INIMVÄÄRIKUSE JA IDENTITEEDI SÄILIMINE (10 minutit)

Arutlege muude vajaduste üle peale bioloogiliste, mida humanitaartöötajad peavad katma, kui aitavad ümberasustatud inimestel taastuda, vastutada enda eest ja säilitada nende inimväarikuse.

Võimalikud küsimused

- Millistele sotsiaalsetele, psühholoogilistele ja vaimsetele vajadustele tuleks keskenduda? (haridus, informatsioon, puhkus, religioon jne)?
- Kui te oleksite ümberasustamise situatsioonis, mida te saaksite teha, et tunda ennast sama inimesena samast kogukonnast?
- Ligikaudu 80% ümberasustatud inimestest on naised ja lapsed. Miks?
- Millised riskid võivad naise, lapse ja vanureid oodata ümberasustatud inimeste laagrites? Kuidas neid saaks vältida?

Põgenike ja ümberasustatud laste jaoks on igavus ja hariduse puudus ohtlik kombinatsioon. See produtseerib struktureerimata päevi, kus traumeerivad mälestused kerkivad esile, hirmud kasvavad ja vägivald on alati võimalik. (...) Tüdrukuid ähvardab vägistamine ja poisid värvatakse jõukudesse. Noored võivad jääda rasedaks väga varases eas. Lühidalt öeldes hakkavad laste elud väga kiiresti purunema.

Marc Sommers,
Emergency Education for
Children, August 1999

Sõjas ümberasustatute laagri rajamine

LÕPETUSEKS — VAJADUSED LAAGRIST LAHKUMISE JÄREL (10 minutit)

Andke õpilastele mõned minutit, et üles kirjutada, mida nende arvates inimesed vajavad peale laagrist lahkumist. Jaga õpilased nelja rühma ja las iga rühm keskendub ühele võimalikult esinevale inimgrupile.

- alla 6 aasta vanused lapsed
- noored
- täiskasvanud
- vanurid

Seejärel arutlege vajaduste üle, mida õpilased on nimetanud ning põhjuste üle, miks just need on toodud.

Võimalikud küsimused

- Mille poolest erinevad laste ja täiskasvanute vajadused?
- Kes vajaksid eriteenuseid ja miks?

[Näiteks: need, kes on üle elanud füüsilise või psühholoogilise trauma, võivad vajada pikaajalist nõustamist ja meditsiiniteenuseid; need, kes on oma pereliikmetest eraldatud vajavad abi nende leidmiseks.]

- Mida saavad teie arvates tavalised inimesed põgenike heaks teha?

[Näiteks: aidata nende kogukonda tulnud põgenikke tunda endast teretulnult, aidata kaasa humanitaarorganisatsioonide rahastamisele, teavitada poliitilisi esindajaid, et nende riik peab aitama põgenikke]

! JUHTMÕTTED

- Sõjalise konflikti tõttu ümberasustatud inimeste vajadustele reageerimine nõuab väga suurt planeerimist ja pingutust.
- Lisaks otsestele bioloogilistele vajadustele (vesi, toit, peavari), peavad olema kaetud ka sotsiaalsed ja psühholoogilised vajadused. Need hõlmavad ka seda, et inimestel võimaldatakse saavutada oma autonoomia nii kiiresti kui võimalik.

Alates II maailmasõja lõpust on 50 miljonit põgenikku kas naasnud oma riikidesse või on nad leidnud kodu teistes riikides.

ÜRO kõrge komisjoniliige

Ma olen vähemuses, kui lähen tagasi oma külasse. Mitte keegi ei taha tagasi minna ja ma ei saa üksinda minna. Teised põgenikud elavad nagunii sinu kodus.

Ümberasustatud naine, Bosnia-Herzegovina

Piiri peal oli kuum. Ma tundsin kuumi kive läbi oma sandaalitaldade. Aga lapsed, keda ma nägin lahkumas, olid paljajalu. Nad olid kõndinud kolm päeva, ronides Afganistani mägedes. Nad olid ainult väikesed lapsed. Nad meenutasid mulle linnupoegi. Nad tundusid oimetud olevat.

Vastupanuvõitleja

Perekondade purunemine sõja ajal jätab naised ja tüdrukud eriti haavatavaks vägivalda suhtes. Ligikaudu 80% 53 miljonist ümberasustatud inimesest on naised ja lapsed. Kui isad, abikaasad, vennad ja pojad on haaratud võitlusesse, siis naised, lapsed ja vanurid jäävad ise enda eest hoolitsema. Põgenenud perekonnad toovad peamiseks põhjuseks, miks otsida pagulust, vägistamise või hirmu vägistamise ees.

The State of the World's Children, 1996

Lisategevused

KODU LÄHEDAL AITAMINE

Kui olete määranud kindlaks põgenike kogukonna, selgitage välja, millised on nende vajadused. Organiseerige oma klassis või rühmas tegevusi nende vajaduste katmiseks, näiteks toit, riided, keeleõpe, lugemine.

KOOSTÖÖ ORGANISATSIOONIDEGA

Läbi aastate on hädaolukorra- ja arendustegevused omavahel üha tihedamalt põimunud, mis on viinud välja laiemale käsitlusele humanitaarabi kontseptsioonist. Uurige humanitaarorganisatsioonide töö kohta, mida nad teevad, kuidas koordineerivad oma tööd teiste organisatsioonidega. Võimalikud uurimisteed sisaldavad:

- humanitaarabiorganisatsioonidele kirjutamist informatsiooni saamiseks
- Interneti kasutamist
- raamatukogude kasutamist
- uudiste, meediaaruannete ja ajaleheartiklite läbitöötamist
- esineja kutsumine mõnest sellisest grupist.

Sellise saavutuse planeerimise aluseks on buklett „Vajadustest tegutsemiseni“ International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 1995.

Selleks, et operatsioone läbi viia, on RPRK käsutuses üle maailma 3000 veoautot ja muud sõidukit ning 950 laohoonet. Lisaks on 15 lennukit ja 2-5 laeva igal ajal kasutuses.

AMERICAN FRIENDS SERVICE COMMITTEE

[HTTP://WWW.AFSC.ORG/](http://www.afsc.org/)

AMERICAN REFUGEE COMMITTEE

[HTTP://WWW.ARCHQ.ORG/INDEX.SHTML](http://www.archq.org/index.shtml)

ACROSS BORDERS PROJECT

[HTTP://WWW.ACROSSBORDERS.ORG/](http://www.acrossborders.org/)

AMNESTY INTERNATIONAL -- REFUGEES

[HTTP://WWW.REFUGE.AMNESTY.ORG/](http://www.refuge.amnesty.org/)

CARE

[HTTP://WWW.CARE.ORG/](http://www.care.org/)

DANISH REFUGEE COUNCIL

[HTTP://WWW.DRC.DK/INDEXENG.HTM](http://www.drc.dk/indexeng.htm)

DOCTORS WITHOUT BORDERS

[HTTP://WWW.DOCTORSWITHOUTBORDERS.ORG/](http://www.doctorswithoutborders.org/)

EUROPEAN COUNCIL ON REFUGEES AND EXILES

[HTTP://WWW.ECRE.ORG/](http://www.ecre.org/)

EXODUS WORLD SERVICE

[HTTP://WWW.E-W-S.ORG/](http://www.e-w-s.org/)

HUMAN RIGHTS WATCH

[HTTP://WWW.HRW.ORG/](http://www.hrw.org/)

INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS

[HTTP://WWW.ICRC.ORG/](http://www.icrc.org/)

INTERNATIONAL FEDERATION OF RED CROSS AND RED CRESCENT SOCIETIES

[HTTP://WWW.IFRC.ORG/](http://www.ifrc.org/)

INTERNATIONAL RED CROSS AND RED CRESCENT MOVEMENT

[HTTP://WWW.REDCROSS.INT/](http://www.redcross.int/)

INTERNATIONAL RESCUE COMMITTEE

[HTTP://WWW.INTRESCOM.ORG/](http://www.intrescom.org/)

IOM INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION

[HTTP://WWW.IOM.INT/](http://www.iom.int/)

JESUIT REFUGEE SERVICE

[HTTP://WWW.JESREF.ORG/](http://www.jesref.org/)

LAWYERS COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS

[HTTP://WWW.LCHR.ORG/HOME.HTM](http://www.lchr.org/home.htm)

MIGRATION AND REFUGEE SERVICES

[HTTP://WWW.NCCBUSCC.ORG/MRS/](http://www.nccbuscc.org/mrs/)

PARTNERS FOR DEVELOPMENT

[HTTP://WWW.INTERACTION.ORG/MEMBERS/PFD2.HTML](http://www.interaction.org/members/pfd2.html)

REFUGEES INTERNATIONAL

[HTTP://WWW.REFINTL.ORG/](http://www.refintl.org/)

SAVE THE CHILDREN

[HTTP://WWW.SAVETHECHILDREN.COM/](http://www.savethechildren.com/)

SOUTHEAST ASIA RESOURCE ACTION CENTER

[HTTP://WWW.SEARAC.ORG/](http://www.searac.org/)

UNITED METHODIST COMMITTEE ON RELIEF

[HTTP://GBGM-UMC.ORG/UNITS/UMCOR/](http://gbgm-umc.org/units/umcor/)

UNITED NATIONS CHILDREN'S FUND

[HTTP://WWW.UNICEF.ORG/](http://www.unicef.org/)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES

[HTTP://WWW.UNHCR.CH/](http://www.unhcr.ch/)

US COMMITTEE FOR REFUGEES

[HTTP://WWW.REFUGEES.ORG/](http://www.refugees.org/)

WORLD CONCERN

[HTTP://WWW.WORLDCONCERN.ORG/](http://www.worldconcern.org/)

WORLD FOOD PROGRAMME (UN)

[HTTP://WWW.WFP.ORG/INDEX.HTM](http://www.wfp.org/index.htm)

WORLD RELIEF

[HTTP://WWW.WORLDRELIEF.ORG/](http://www.worldrelief.org/)

WORLD VISION

[HTTP://WWW.WORLDTVISION.ORG/WORLDTVISION/MASTER.NSF/](http://www.worldvision.org/worldvision/master.nsf/)

Laagri rajamine – aruanne

Kui Pärsia Lahe kriis 1990. aasta augustis vallandus, põgenesid sajad tuhanded Egiptuse, India, Pakistani, Bangladeshi, Sri Lanka, Filipiinide ja Taimaa välismaalastest töölisid Kuveidist ja Iraagist. Inimesed tulid autodega, bussidega ja veoautodega, moodustades suure ummiku Jordaania piirile. Terved perekonnad istusid ja ootasid, teadmata, mida homme päev toob. Kümned tuhanded inimesed leidsid ennast ühtäkki kõrbest Iraagi ja Jordaania vahel ilma toidu ja veeta.

Kohene reaktsioon

Ametivõimud pidid neile organiseerima ajutised varjupaigad eikellehimaal Iraagi ja Jordaania vahel. Jordaania Punane Poolkuu ja RPRK vallandasid otsekohe hädaabioperatsiooni, et võimaldada abivajajatele joogivett, peavarju ja meditsiinilist abi. Erinevad mittetulundusühendused ühendasid jõupingutused, et katta tohutu suured vajadused, mida see situatsioon tekitas.

Loodi esmaabi keskus. Tõsised juhtumid evakueeriti Ruwayshidi haiglasse. Piirkond oli õige pea ülerahvastatud. Päevane temperatuur oli peaaegu 50 kraadi, kõrvetava päikese eest ei olnud varju ja veevarud vähenesid. Vesi on sellistes olukordades kõige vajalikum. Inimesed ootasid tunde järjekordades, et üritada saada kasvõi mõned liitrid joogivett oma perekondade jaoks ja kakkused vallandusid, kui pudelivee jaotamine polnud korralikult organiseeritud. Toit oli samuti otsakorral.

Ainult 30%-l ümberasustatud inimestest oli korralik peavari. Teised leidsid ajutisi vahendeid, kuidas ennast päikese eest kaitsta. Kuid paljudel polnud mitte midagi. Tugevad tuuled ja liivatormid muutsid olukorda ainult halvemaks.

Piirkond oli ilmselgelt sobimatu korraliku laagri ülespanekuks. Veetankerid pidid tegema 40 sõitu päevas 35 km kaugusel asuva puuraugu juurde. Iga kord pumbati vesi kokkupandavatesse paakidesse ja seejärel ühendati kraanidega, mille juures inimesed moodustasid järjekordi, et saada vett, mida nad vajasisid. Pandi üles mitu toruderivi, et vältida pikki ootejärjekordi palava päikese käes.

Tuli leida alternatiivne lahendus

Insenerid mõistsid, et tuli leida sobivam paik. Jordaania ametivõimud leppisid kokku, et laager 30 000 inimese jaoks lubatakse ehitada Azraqi lähedale.

Enamus ehitamiseks vajalikust varustusest toodi lennukitega Ammanisse. Varustus sorteeriti Ammani lennuväljal ja laaditi seejärel veoautodele. Tehti ettevalmistused telkide ülespanekuks ja meeskonnad koolitati välja. Laagriplaneerija kirjeldas nende tööd:

Meie peamine raskus selle laagri puhul oli väga väike aeg, mille jooksul tuli töö lõpetada. Esiteks pidime valima laagripaiga. Me pidime leidma õige nõlva ja tegema kindlaks, et tuul puhuks välikäimlatest tuleva leha laagrist eemale.

Michel Schroeder/ICRC

Laagri rajamine — aruanne

Seejärel pidime paigaldama veevarustussüsteemi. Me kaevasime peatrasist alates maha kaks kilomeetrit toru. Vett, mis tuleb Jordaania torudest, säilitatakse suurtes paakides, mille üles panime. Vesi voolab mäest alla paakidest (mis mahutavad 390 000 liitrit) kolmekümnesse jaotuspunkti. Me panime paika ka äravoolutorud — sellepärast on väga oluline, et laager asuks õigel nõlvakul, et reovesi saaks voolata spetsiaalsesse aukudesse, mis kaevatakse laagripaigast allamäge.

Laager peaks majutama 30 000 inimest ja on jaotatud sektoriteks. Iga sektor koosneb teatud arvust ruutudest, mis pakuvad peavarju 500 inimesele. Iga ruudu vahel olid muldteed, et sõidukid pääseksid kokku korjama prügi, lahendama tehnilisi probleeme ja tooma toitu jaotuspunktidesse. Laagrielanikkonna jaoks kaevatakse välikäimlad ja sinna paigaldatakse elektrivalgus, et neid saaks ka öösel kasutada.

LAAGRI RAJAMINE HÖLMAB

- Koha valikut ja kujundamist
- Ligipääsu ja ladustamist
- Ehitusmaterjali ja varustust
- Peamiste teenuste organiseerimist

PEAMISED TEENUSED ON

- Veevarustus ja kanalisatsioon
- Peavari
- Toiduvarud
- Prügi ja olmejäätmete kõrvaldamine
- Meditsiinilised abivahendid
- Valgustus ja energia
- Siseturvalisus
- Kommunikatsioon

Roland Sidler/ICRC

Roland Sidler/ICRC

Pagulasena käsitletakse isikut, kes põhjendatult kartes tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste pärast viibib väljaspool kodakondsusjärgset riiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha sinna tagasi pöörduda.

Pagulasseisundi konventsioon,
1951

Informatsioon ja juhendid laagri rajajatele

Pögenike arv laagris: 10 000 (3000 naist, 1000 meest, 5000 noort ja 1000 vähem kui viieaastast last)

- Vanemateta lapsi: 2000
- Rasedaid või imetavaid naisi: 800
- Haigeid ja vigastatuid: 1000
- Leskesid või naisi, kelle abikaasad on kadunud: 2000
- Invaliide: 500
- Vanureid: 2000

Laagripaik: mägine, avatud väli, 200 km lähimast linnast

Aastaaeg: sügis

Ajaperiood, mis eeldatavalt kulub selle rahva eest hoolitsemiseks: kuus kuud

Rahvastiku kultuurilised ja religioonilised kombes: kuidas erinevaid pereliikmeid (mehi, naisi, lapsi) koheldakse, millist toitu süüakse (dieedi ettekirjutused), kombes, mis tulenevad religioosest kuuluvusest.

VESI

Iga täiskasvanu vajab keskmiselt 20 liitrit vett päevas (3 liitrit päevas — joogivesi selleks, et ellu jääda).

- Kui palju vett on vaja?
- Kas joogivett on vaja töödelda?
- Kust saadakse vett inimeste jaoks?
- Kuidas jagatakse vett?

MEDITSIINILINE ABI JA TARBED

Oodatavalt on vaja konsulteerida 100 patsiendiga päevas.

- Kui palju haigeid, vigastatud, vanu või rasedaid inimesi on laagris?
- Milliseid meditsiinivahendeid on vaja?
- Arvutage välja vajalike meditsiinivahendite kogus.
- Millist meditsiinilist personali on vaja?
- Millised protseduurid on vaja valmis seada?
- Millised meditsiinilised ohud varitsevad rahvastikku?

TOIT

Iga täiskasvanu vajab 2250 kalorit päevas.

Standardnorm päevas = peaaegu 0.6 kg.

Selle võib osadeks lahutada järgmiselt:

- 500 grammi nisu
- 30 grammi toiduõli
- 30 grammi piimapulbrit
- 20 grammi suhkrut
- 3 grammi teed

- Kui palju toitu on vaja?
- Tehke nimekiri erinevatest toitudest, mida varuda?
- Kas on alatoidetud lapsi, kes vajavad erilist dieeti?
- Kuidas te hangite toidu?
- Kuidas Te jagate toitu? (Meenuta toidujagamist, mida nägid videost „Kodust ära aetud“ ja mõnedelt fotodelt. Mõttele plaanide peale, mis olid vajalikud, et seda teostada.)
- Kas toiduvalmistamine on vajalik? Kui jah, siis kuidas seda teostada? Mida läheb selleks tarvis?

Informatsioon ja juhendid laagri rajajatele

SANITAARTINGIMUSED

Halvad sanitaartingimused võivad tekitada terviseprobleeme. Sanitaartingimuste planeerimisel peaks arvestama nakkushaiguste leviku ennetamist.

- Kui palju välikäimlaid on vaja ehitada?
- Kus nad peaksid asuma?
- Milliseid tööriistu ja materjale on vaja ehitamiseks? (puit, oksad, tsink)
- Kuidas planeeritakse neid puhastada ja hooldada?
- Kui palju jäätmeid tekib?
- Kuidas jäätmed kõrvaldatakse?

PEAVARI

Ideaalne ruum ühe inimese kohta on 30 ruutmeetrit. Kui olukord ei võimalda sellist ruumijaotust, siis võib seda vähendada 10 ruutmeetrini. Väga keerulistes situatsioonides, näiteks mägedes või linnapiirkondades, võib seda vähendada 3 ruutmeetrini ühe inimese kohta.

- Arvutage välja kogupindala, mis on vajalik
- Kui ühe telgi pindala on 150 ruutmeetrit, siis mitu telki läheb tarvis?
- Kuidas mõjutab temperatuur plaane võimaldada põgenikele peavarju?

RIIETUS

- Milline riietus on nõutav?
- Kui laagris on imikud, siis kui palju mähkmeid või asendusmaterjale on vaja?
- Kas magamisvarustus on vajalik? Mida saaks kasutada?
- Kuidas inimesed oma riideid pesevad?

KÜTUS

- Millised kütusevajadused on laagris? (söögivalmistamine, küte, valgustus, generaatorid jne)
- Millist kütust kasutada? Kuidas seda hankida?
- Mis on ohud, mida vältida? Milliseid ettevaatusabinõusid planeerida?

– Quantities from the United Nations High Commissioner for Refugees

Sõjalistest konfliktidest on põgenike arv üle maailma kasvanud 2,4 miljonilt 1974. a. rohkem kui 27,4 miljonini tänapäeval, lisaks on 30 miljonit inimest ümber asustatud nende enda riigi siseselt.

UNICEFi raport, 1999

UNHCR, ÜRO pagulaste organisatsioon, on volitatud ÜRO poolt juhtima ja koordineerima rahvusvahelist ja ülemaailmset pagulaste kaitse tegevust ja pagulaste probleemide lahendamist. (...) UNHCR püüdleb selle poole, et igapäev oleks kindlustatud õigus taotleda asüüli, leida ohutu varjupaik teises riigis ja minna vabatahtlikult koju tagasi. (...) UNHCR pakub erapooletut kaitset ja abi põgenikele lähtuvalt nende vajadustest ja olenemata nende rassist, religioonist, poliitilisest meelsusest või soost.

UNHCR Missioon

Planeerimisaruanne

Vajaduse kategooria:		
Vajalikud vahendid / teenused:	Hulk:	Hankeplaan:
		Hankimise / jagamise plaan:
Naiste ja laste heaolu ja turvalisuse erivajadused:	Hankeplaan:	
Muude asjaolude analüüs:	Hankimise / jagamise plaan:	

Moodul 5: Sõja tagajärjed

Uurimisteema 5C.

Fookuses on vangide kaitsmine

5C

Üks relvakonflikti tagajärgedest on vangide võtmine ja kinnipidamine. Rahvusvaheline humanitaarõigus sisaldab meetmeid, mis on spetsiaalselt mõeldud vangide kaitsmiseks. Üks RPRK ülesannetest on vangide külastamine, et hinnata rahvusvahelise õiguse ettekirjutuste järgimist.

Selle uurimuse videod võimaldavad õpilastel näha veel ühte humanitaarvajaduste aspekti, mis tekib sõjalise konflikti tagajärjel ning viisi, kuidas humanitaartegevus võib reageerida. Õpilased saavad tunda dilemmasid, mida sellised külastuskäigud võivad humanitaartöötajatele kaasa tuua.

Moodul 5: Sõja tagajärjed

EESMÄRGID

- Tunda viise, kuidas rahvusvaheline humanitaarõigus kaitseb vangide elu ja inimväärikust
- Mõista mõningaid dilemmasid, millega seisavad silmitsi vange kaitsvad humanitaartöötajad

ALLIKAD

- Vangide kaitsmine
- Video ja transkriptsioon: Valgus pimeduses
- Dilemma: kuidas ma saan vange kaitsta?
- Video ja transkriptsioon: Vang mäletab
- Registreerimiskaart
- Punase Risti sõnumivorm
- Läbi vangide silmade

ÕPETAJATELE

Vangide kaitsmine – mida ütleb seadus?

Vangide külastamine

AEG

Kaks 45- kuni 60-minutilist õppetundi

MÄRKUS Käesolevates materjalides viitab mõiste „vang” isikule (kas sõdur või tsiviilisik), kes on kinni peetud relvakonfliktis osalemise tõttu. 2001. aastal külastas RPRK 346 807 vangi 1988 kinnipidamisasutuses või vanglas üle maailma.

1. MIKS VANGID VAJAVAD KAITSET? (15 minutit)

Paluge õpilastel välja pakkuda vastuseid küsimusele:

- Miks on inimene, kes on vangistatud relvakonfliktis osalemise pärast, eriti suures ohus?

[Need põhjused on: kahtlusalune olemine olulise informatsiooni hoidmises; vaenlaseks pidamine; arvamus, et vaenlane ei vääri inimlikku kohtlemist; kaos ja ebapiisav kontroll vanglajuhtide üle; ebapiisavad vahendid vangide korralikuks majutamiseks.]

Seejärel laske õpilastel töötada rühmades või paaris, et koostada nimekiri järgmisele küsimusele vastuseks:

- Millised ohud ja raskused ootavad vange ees kinnipidamissituatsioonis?

Üldise arutelu käigus moodustage nimekiri kõikidest ettepanekutest.

Fookuses on vangide kaitsmine

[Näiteks: oht kaduda; hukkamine ilma kohtuotsuseta; piinamisoht ülekuulamise käigus või sund kirjutada alla ülestunnistusdokumendile; ebapiisav toit, vesi, riietus, peavari, pesemis- ja käimlatingimused ning pääs vabasse õhku; kehv ligipääs meditsiinilisele abile; ilmajäämine teadetest pereliikmetelt (perekond ei pruugi isegi teada, et vang on elus); haavatavus propagandale ja surve teha koostööd; võimalikud raskused teiste kinni peetavatega; trauma kujunemine kinnipidamisest; jõuetusetunne, hirm oma perekonna pärast]

Probleemide põhjal, mida õpilased nimetasid, laske rühmatööna mõelda, mida peaks tegema, et kaitsta relvakonflikti ajal vangide tervist ja inimväärikust.

Õpilased kirjutavad oma ideed üles kindlate reeglite jaoks. Meenutage neid, et ka naised ja lapsed võivad olla vangistatud. Kas õpilased pakuksid neile kindlaid kaitsmismeetmeid?

Arutlege õpilaste poolt pakutud ideed läbi.

Võimalikud küsimused

- Kas teie reeglid lahendavad kõik probleemid, mis teie rühm välja tõi?

2. KUIDAS RAHVUSVAHELINE HUMANITAARÕIGUS VANGE KAITSEB? (20 minutit)

Esitlege materjalid „Vangide kaitsmine” ja laske õpilastel mõelda, kuidas nende ideed kattuvad kaitsemeetmetega, mis on sätestatud rahvusvahelises humanitaarõiguses.

Võimalikud küsimused

- Milliseid kaitsereegleid, kui üldse, on vangistajatel raske täita? Miks?
- Mida saab teha, et kindlustada nende kaitsereeglite täitmist vangide jaoks?

Kui õpilased mõtleavad ideesid välja, rühmitage need nelja teema alla.

Viisid, kuidas kindlustada austus vangide elu ja inimväärikuse vastu.

1. Vangistaja vastutus: seadus näeb ette, et vanglajuhid peavad läbima koolituse reeglite kohta, mida nad peavad täitma ning nende korraldusi järgitakse. Kui peaks selguma kuritarvitamine, tuleb see kohe lõpetada ja parandada ning vastutavad isikud peavad saama karistada. Võimukandjad peavad samuti võimaldama adekvaatse rahastamise ja vahendid vanglatele.

2. Vanglavisiidid: rahvusvaheline humanitaarõigus võimaldab neutraalsetel humanitaarorganisatsioonidel, näiteks RPRKI, külastada vange laagrites ja vanglates, kus neid peetakse, ja jälgida nende kohtlemist. Peale vangide külastamist annab RPRK omapoolsed soovitused vajalikele ametivõimudele. See hoiab avastused konfidentsiaalsena ning võimaldab nende üle diskuteerida ainult asjassepuutuvate võimudega.

Fookuses on vangide kaitsmine

3. Avalikud protestid: inimõiguste organisatsioonid, nagu näiteks Amnesty International ja Human Rights Watch või kohalikud inimõiguste organisatsioonid avalikustavad, mida nad on teada saanud vangide halva kohtlemise kohta. See avaldab sõdivatele pooltele survet austada rahvusvahelise humanitaarõiguse reegleid, sageli selleks, et säilitada oma avalik imidž. Siiski takistab selline avalik hukkamõist sageli inimõiguste organisatsioonidel vangideni või vangla juhtkonnani pääsemist, mis oleks vajalik, et parandada vangide kinnipidamistingimusi.

4. Süüdimõistmine tribunalides: üks õigussüsteemi eesmärkidest on ennetada reeglite üleastumist sellega, et anda võimalikele kurjategijatele mõista, et rikkumised, nagu näiteks piinamine või hukkamine ilma kohtuotsuseta ei jää karistuseeta (hirm hukkamõistu ees).

Arutlege nende nelja vangide kaitsmisviisi üle.

Võimalikud küsimused

- Mis on iga viisi eelised ja puudused?
- Kas need meetodid täiendavad üksteist või on nad omavahel vastuolus?
- Kas üks ja sama organisatsioon saab külastada vange ja teha avalikke proteste? Miks saab või ei saa?

3. VANGIDE KÜLASTAMINE (20–30 minutit)

Näidake videot „Valgus pimeduses”, millest õpilased saavad näha, kuidas RPRK vangladelegaadid teevad regulaarseid visiite valglatesse, kus hoitakse inimesi, kes on arreteeritud vaenlastena. Hääled (ja subtiitrid) on päris vangide poolt esitatud arvamused. Enne video vaatamist laske õpilastel teha märkmeid ühe järgmise küsimuse kohta, teisel poolel teise kohta.

- Mida RPRK saadikud teevad oma vanglaviidi käigus?
- Kuidas RPRK vanglaviit saab vangi aidata?

Laske õpilastel ette kanda, mida nad sellest videost teada said.

Võimalikud küsimused

- Kuidas see, mida te nägite, on seotud reeglitega, mida enne välja pakkusite? Kuidas on see seotud muude rahvusvahelise humanitaarõiguse kaitsereeglitega?
- Millised oskused ja omadused on vajalikud, et läbi viia vanglaviit?

MÄRKUS: Kui teil pole võimalik videot näidata, siis võivad õpilased otsida vastuseid küsimustele piltidelt ning vangide tunnistustest transkriptsioonist. Võibolla peavad nad isegi ette kujutama, mida kontrollitakse, kui saadikud vaatavad igale poole, mitte ainult sinna, kuhu vangla juhtkond tahab, et nad vaataksid.

Me oleksime tahtnud, et Punane Rist oleks sellest rääkinud rahvusvahelisele ajakirjandusele. Me oleksime seda väga hinnanud. Kuid kui ma mõtlen sellele, et nad oleksid seda teinud — paljastanud kõik, mida nad nägid — oleksid ametivõimud võinud neid enam vanglatesse mitte lubada. Kui see oleks juhtunud, oleksime meie kaotajad.

Vang

Fookuses on vangide kaitsmine

Esitlege järgmised nõuanded, mis on antud RPRK vanglasaadikutele.

Kui te külastate vanglat, siis enne privaatvestlusi vangidega:

1) Mõelge välja sissejuhatav kõne vangidele

2) Otsige:

- Märke diskrimineerimisest („turistiklass, ärikläss, esimene kläss“)
- Vangla „džungel“ (grupid, kastid)
- Hoiatussignaalid

3) Ärge häbimärgistage ühtegi kindlat vang

- Pidage meeles: see, kui te näete tervet vanglat, ei tähenda, et te kõigest aru saate.

Artikkel Supplementum Torture, 1997

Võimalikud küsimused

- Mis põhjused on teie arvates igal osal nendest nõuannetest?

4. DILEMMA, MIS SEISAB EES VANGLASAADIKUL (rühmatöö) (20–30 minutit)

Esitlege situatsioon, milles RPRK saadik peab lahendama dilemma. „Kuidas ma saan vange kaitsta?“

Juhendage pooled väikerühmad uurima (1) võimalust rääkida vangladirektoriga reeglite rikkumisest.

Küsimused nende rühmadele:

- Mis on eelised ja võimalikud riskid vangide jaoks?
- Mida saab teha, et vältida vangladirektori või valvurite kättemaksu?

[Näiteks: tuletage direktorile meelde, et saadikud külastavad vange uuesti, et kindlaks teha, kas nendega ei ole midagi juhtunud. Rääkige halvast kohtlemisest üldistavalt, et poleks võimalik välja tuua üksikisikuid või vangide gruppe.]

Juhendage ülejäänud väikerühmad uurima (2) võimalust mitte rääkida vangide halva kohtlemise probleemist direktorile.

Küsimused nende rühmadele:

- Mis on eelised ja võimalikud riskid vangide jaoks?
- Mida saab siiski teha vangide aitamiseks?

[Näiteks: oodata kuni vangid on üle viidud teise vanglasse, enne kui arutleda halva kohtlemise juhtumeid. Rääkida kõrgete ametnikega ja anda aru kuuldest, täpsustamata, millises vanglas juhtum toimus.]

Viige läbi diskussioon mõlema võimaluse kohta.

Laske õpilastel otsustada, millise tegutsemisviisi nad valiksid ning kirjutada selle kohta lõik juttu, mida nad teeksid ja miks?

Kümne aasta jooksul, mil Iraani ja Iraagi vahel on konflikt olnud, on RPRK mänginud väga tähtsat rolli mõlema osapoole sõjavangide kaitsmisel: saadikud külastasid ja registreerisid 56 925 Iraagi sõduri nimed, keda hoitakse Iraanis vangis ning 39 588 Iraani sõduri nimed, keda peetakse kinni Iraagis. 13 miljonit teadet vahendati vangide ja nende perekondade vahel. Iraani/Iraagis konflikti algusest 1980. aastal on 98 000 mõlema poole sõjavangi saadetud tagasi nende kodumaale.

RPRK vangide abistamise tegevustest 2000

Fookuses on vangide kaitsmine

Arutlege nende valikute üle, pange tähele, et selline otsus sõltub

- tegelikust kontekstist
- garantiist, et saadikud peavad vanglaid külastama regulaarselt
- vangide huvidest

Esitle „Vang mäletab“, kus õpilased saavad teada mehest, kes mõisteti vanglasse.

Arutlege õpilaste reaktsioone loole.

Võimalikud küsimused

- Mis tundeid tekitasid selle vangi mälestused?
- Kas te olete üllatunud, et uks avati? Mis te arvate, miks vanglaametnikud otsustasid selle avada?
- Milliseid oskuseid ja omadusi eeldab humanitaartöötajalt vanglate külastamise töö?

LÕPETUSEKS

Pöördu tagasi jaotusmaterjalide juurde, kus on nimetatud kaitsemeetmed, mida rahvusvaheline humanitaarõigus vangidele ette näeb.

Võimalikud küsimused

- Kas teid üllatab miski selles nimekirjas? Miks? Kuidas see kaitseb sõjavangi või poliitilise kinnipeetava inimväarikust?
- Kas on veel mõni kaitsemeetod, mille lisaksite siia nimekirja? Miks?

Kokkuvõtteks paluge õpilastel kasutada videot, transkriptsiooni ja dilemmat, et mõelda järgmiste asjade peale:

- erinevate elementide vajadus nimekirjas
- vanglakülastuste roll

! JUHTMÕTTED

- Sõjavangi elu ja inimväarikus on ohus.
- Rahvusvaheline humanitaarõigus volitab humanitaaresindajaid vanglaid külastama, et kontrollida, kas vangide kaitsmiseks loodud reegleid täidetakse.
- Humanitaartöötajad, kes külastavad vanglaid, peavad sageli lahendama keerulisi dilemmasid.

Lisategevused

Dokumendid: mida nendest õppida saab?

Registreerimiskaart:

Vaadake vangide registreerimiskaarti.

- Milleks on vajalik märkida lahtritesse informatsiooni?
- Kes kasutab seda infot ja milleks?

Punase Risti sõnumivorm:

Tehke koopia sõnumivormist. Täitke see nii, nagu seda teeks vang.

Kirjutage lugu, mis algab sellest, et üks inimene saab selle sõnumikaardi ja lõppeb sellega, et kolm erinevat inimest saavad sellest kaardist samal päeval mõjutatud.

Kunstiprojekt

RPRK-l on raske hinnata vangide külastamise tegelikku mõju inimestele, kellelt on vabadus võetud; samuti on raske öelda, kuidas oleksid asjalood siis, kui RPRK-l poleks olnud võimalik tegutseda ühes või teises situatsioonis.

Lugege läbi järgmine tekst. Tõlkige Nelson Mandela sõnad ümber vabalt valitud kunstivormi.

„Kõige olulisem pole mitte head asjad, mida RPRK toob, vaid halvad asjad, mida ta ära hoiab.“

Nelson Mandela (Registration No. 220/82,
Robben Island Prison, 1962-1990)

Missugused raskused ootavad vangi ees pärast vabastamist?

Kasutades materjale „Läbi vangide silmade“ kirjutage stseen näidendi jaoks, mis räägib elust peale vanglast vabanemist. Keskne kuju selles stseenis peaks olema keegi, kes mõisteti mitmeks aastaks vanglasse relvakonfliktis osalemise tõttu.

Dramatiseerige oma stseen.

Sellel väikesel paberil on uskumatu jõud, sest see on sild sõjas kannatanute ja nende kallite vahel, kes samuti kannatavad, kuna ei tea, mis on saanud nende pereliikmetest.

Red Cross tracing delegate

Vangide kaitsmine – mida ütleb seadus?

Väljavõtted Genfi III Konventsioonist, sõjavangide kohtlemise kohta

Üldine kohtlemine

Art. 13 Sõjavange tuleb alati kohelda inimlikult. Vangis hoidva riigi mis tahes õigusvastane tegevus või tegevusetus, millega põhjustatakse sõjavangi surm või ohustatakse tõsiselt tema tervist ajal, mil ta on nimetatud riigi hoole all, on keelatud ja seda loetakse käesoleva konventsiooni raskeks rikkumiseks. Esmajoonel ei tohi ühtegi sõjavangi füüsiliselt vigastada või teha nendega mis tahes meditsiinilisi või teaduslikke katseid, mis ei ole õigustatud selle vangiga meditsiinilise ravi, hambaravi või haiglaraviga. Niisamuti tuleb sõjavange igal ajal kaitsta, eriti vägivaldaaktide või ähvarduste eest, samuti solvangute ja avaliku uudishimu eest. Surveabinõud sõjavangide suhtes on keelatud.

Art. 14 Sõjavangidel on igas olukorras õigus lugupidamisele oma isiku ja au vastu.

Art. 23 Ühtegi sõjavangi ei või saata piirkondadesse, kus nad võivad sattuda lahingutsooni tule alla, ega seal kinni pidada.

Hügieen ja arstiabi

Art. 29 ... Sõjavangide kasutuses peavad olema nii päeval kui öösel hügieeninõuetele vastavad käimlad, mis hoitakse pidevalt puhtaina. Naissõjavangidele tuleb laagrites tagada eraldi käimlad.

Art. 30 Igas laagris peab olema korralik haigla, kus sõjavangide eest vajalikul määral hoolitsetakse ja neid kohaselt toidlustatakse

Materiaalsed tingimused

Art. 25 ... Laagrites, kus hoitakse nii nais- kui meessõjavange, tuleb neile ette näha eraldi magamisruumid.

Art. 26 Päevased toidunormid peavad koguselt, kvaliteedilt ja mitmekesisuselt olema piisavad hoidmaks sõjavange hea tervise juures. (...)

Sõjavangidele tuleb anda piisavalt joogivett. (...) Toitu puudutavad kollektiivsed distsiplinaarmed on keelatud.

Art. 27 Vangis hoidev riik peab andma sõjavangidele küllaldaselt regiooni ilmastikuoludele vastavaid riideid, aluspesu ja jalanõusid...

Art. 38 Sõjavangidele peab võimaldama sooritada kehalisi harjutusi, sealhulgas tegeleda spordiga, ning viibida vabas õhus. Kõigis laagrites peab selleks olema piisavalt vaba ruumi.

Peresidemed

Art. 71 Sõjavangidel lubatakse saata ning saada kirju ja kaarte.

Usuline tegevus

Art. 34 Sõjavangidel on täielik vabadus täita oma religioosseid kohustusi, sealhulgas osaleda usutalitustel. Usutalituste läbiviimiseks tagatakse selleks kohased hooned.

Kohtugarantiid

Art. 99 ... Sõjavangile ei või avaldada mingit moraalset või füüsilist survet, et sundida teda end süüdi tunnistama. Ühtegi sõjavangi ei või süüdi mõista ilma, et talle oleks antud võimalust end kaitsta ja kasutada kvalifitseeritud advokaadi või õigusnõuandja abi.

Kinnipidamise lõppemine

Art. 109 ... konfliktiosalised peavad saatma kodumaale tagasi raskesti haavatud ja raskesti haiged sõjavangid, olenemata auastmest

Art. 118 Pärast aktiivse sõjategevuse lõppemist tuleb sõjavangid viivitamata vabastada ja repatrieerida.

Vangide kaitsmine – mida ütleb seadus?

Sõjavangide abistamise organisatsioonid

Art. 125 ... usuorganisatsioonide, abistamisühingute või sõjavangide abistamisega tegelevate muude organisatsioonide esindajatel ja nende akrediteeritud volinikel tuleb lubada külastada sõjavange, jagada kõigist allikatest pärinevaid abimaterjale. (...) Rahvusvahelise Punase Risti Komitee eristaatust sellel alal tuleb alati tunnustada ja austada.

Järgmised väljavõtted kehtivad ainult vangidele, kes on kinni võetud riigisese sõja käigus. Genfi Konventsioonide II lisaprotokollis on artiklid, mis puudutavad vange, keda peetakse kinni riigisese sõja raames. Näiteks:

Reeglid vangidele siseriikliku relvakonflikti ajal: väljavõtted II lisaprotokollist.

Art. 4.1 Kõigil isikutel, kes ei võta otseselt või enam osa sõjategevusest, vaatamata sellele, kas nende vabadust on piiratud, on õigus austusele nende isiku, au, veendumuste ja religioosete tavade vastu.

Art. 4.2 ... igal pool ja igal ajal on keelatud järgmised aktid:

- a) vägivald isiku elu, tervise ja füüsilise või vaimse heaolu vastu, esmajoones tapmine ja julm kohtlemine nagu piinamine, vigastamine või kehaline karistamine;
- b) kollektiivne karistamine; ...
- e) isikliku au haavamine, esmajoones alandav ja alavääristav kohtlemine, vägistamine, prostitutsioonile sundimine ja igasugune kõlblusevastane rünne; ...

Art. 5 Isikud, kelle vabadust on piiratud:

5.1. ...

- a) haavatuid ja haigeid tuleb ravida (...);
- b) isikutele (...) tuleb (...) tagada toit ja joogivesi ning võimaldada neile tagatised seoses tervise ja hügieeniga ning kaitse kliima karmuse ja relvakonflikti ohtude eest
- c) neile tuleb võimaldada individuaalse või kollektiivse abi saamist;
- d) neile tuleb lubada teenida oma religiooni (...); ...

5.2. ...

- a) ... välja arvatud juhud, kui mehi ja naisi ühest perekonnast majutatakse koos, tuleb naisi hoida majutuskohtades, mis on eraldatud meeste omadest ja mis on naiste vahetu järelevalve all
- b) neil tuleb lubada saata ja saada kirju ja kaarte (...);
- c) interneerimis- ja kinnipidamiskohad ei tohi asuda võitlustsooni lähedal. (...); ...
- e) nende füüsilist või psüühilist tervist ja puutumatumust ei tohi ohustada (...).

Vangide küllastamine

Mida RPRK saadikud vanglavisitide käigus teevad?

- Algne vestlus direktoriga, et kuulata ära tema vaatenurk, organiseerida külustus ja hoolitseda selle eest, et RPRK saaks läbi viia privaatsed vestlused vangidega, registreerida vangid, läbi vaadata kõik vangla osad, kontrollida registrit, varustada ennast kõikide surmatunnistuste koopiatega ja korrata visiiti.
- Ringkäik majas (eriti kongides, tualettides ja duširuumides, spordiväljakul, köögis, üksikongides, haiglatoas).
- Üldine vestlus vangide gruppidega, et arutada mittedelikaatsetel teemadel: juurdepääs veele, toidule, duššidele ja tualettidele; arstiabi, spordivõimalustele, värskete õhule ja vaba aja veetmise võimalustele.
- Privaatsed vestlused vangidega, et arutleda delikaatsetel või isiklikel teemadel, näiteks kohtlemine ülekuulamise käigus; valvurite käitumine; võimalikud peidetud vangid; võimalik väärkohtlemine teiste vangide poolt; kontaktid perekonnaga, tervislikud või isiklikud probleemid.
- Lõplik vestlus direktoriga: RPRK saadik esitab oma leiud ja annab omapoolsed soovitused olukorra parandamiseks. Soovitused, mis tavaliselt tehakse võimukandjatele:
  - korrata valvuritele käsku kohelda vange austusega;
  - tõsta aega sportimiseks vähemalt tunni ajale päevas;
  - võimaldada vangidele köögivilju või puuvilju vähemalt korra päevas;
  - suurendada puhta vee varusid;
  - parandada arstiabi kättesaadavust.

Kui vajalik, siis RPRK pakub erilist abi, nagu näiteks vee- ja sanitaaringimuste parandamine, Punase Risti teadete vahetamine; põhilised meditsiini- ja hügieenitarvikud; vaba aja tarvikud; vajadusel rehabilitatsiooniabi vabastatutele.

Kuidas RPRK vanglavisiidid saavad vange aidata.

- Vangide registreerimine ja nende üle arve pidamine aitab vältida „kadumist“ või hukkamist ilma kohtuotsuseta.
- Eravestlused saadikutega piinamiskogemustest või üksikvangistuses võivad aidata kergendada psühholoogilist koormat.
- Vang võib kirjutada Punase Risti teate oma perekonnale, informeerides neid oma asupaigast, ja saada võimalik vastus. Nad võivad saada ka perekondliku külustuse.
- Saadik arutab kohtlemise ja materiaalsete tingimuste kohta saadud informatsiooni läbi vangladirektoriga ja käsib läbi viia parandused või pakub otsest abi, näiteks puhastusvahendid või sanitaarsüsteemi parandamine.

Vangide kaitsmine (vangistatud seotuna relvakonfliktiga)

5C

- Arstiabi
- Ligipääs sportimisvõimalustele
- Kontakt perekonnaga
- Piisavalt toitu ja vett, et säilitada hea tervis
- Turvaline ja sobiv majutus
- Piisavad sanitaaringimused
- Õiglane ja avatud õigusemõistmine
- Sõltumatud volinikud jälgimaks reeglite järgimist.
- Kaitse vägivaldaaktide või ähvarduste eest.
- Puudub kohustus anda muud informatsiooni peale nime, auastme, sünniaja, sõjalise ID numbri.
- Julm ja ebainimlik kohtlemine on keelatud.
- Orjatöö on keelatud.
- Vabadus täita oma usulisi kohustusi.
- Õigus registreerida kaebus isiku vangistustingimuste kohta.

ERINÕUDED NAISTELE

- Naisvangid peavad olema majutatud eraldi naissoost isiku järelevalve alla.
- Naisvange võivad läbi otsida ainult naised.
- Naisvangid peavad olema eriti kaitstud seksuaalvägivalla vastu.

ERINÕUDED LAPSVANGIDELE

- Lapsed peavad olema majutatud täiskasvanutest eraldi, kui nad ei ole oma perekonnaga koos.
- Lastel peab olema toitu, hügieeningimused ja arstiabi, mis on talle eakohane.
- Lapsed peavad saama jätkata oma haridusteed.

Valgus pimeduses

Esimest korda tulid inimesed väljastpoolt meid külastama. Ma teadsin ähmaselt, et mingi selline organisatsioon on Genfis, mis aitab vaeseid, rõhutatud inimesi, aga see on kõik. Ma ei teadnud, et nad saavad meie vanglasse tulla.

Nad vaatasid igale poole, mitte ainult sinna, kuhu vanglajuhid tahtsid, et nad vaataksid. Nad tahtsid ilmselgelt saada ülevaadet kõigest ja sellega võitsid nad meie usalduse.

Nad olid efektiivsed ja diskreetsed. Neil oli mõlema poole usaldus. Ametivõimud andsid neile ligipääsu kohtadesse, kus teised mitte kunagi ei käinud ja vangide jaoks olid nad „valgus pimeduses“.

Kuue kuu jooksul, kui me vanglas viibisime, toimusid Punase Risti visiidid. Nad ei vedanud meid mitte kunagi alt. Nad käisid kaks korda nädalas, mõnikord sagedamini.

Nad kirjutasid üles meie nimed ja koostasid nimekirju. Alati oli vanglas uustulnukaid ja me tegime, mida suutsime, et nende nimed saaksid võimalikult kiiresti nimekirja, sest see nimekiri kaitses meid.

See, et ma tänasel päeval elus olen, tuleb ainult sellepärast, et ma sain oma nime anda Punase Risti esindajale.

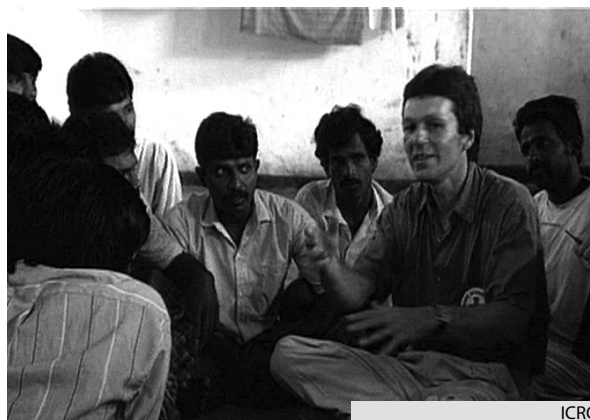
„Kas sa saad seda talle selgitada? See on sulle ja see on sinu sugulastele?“

Ma ei unusta seda hetke mitte kunagi. Saadik sisendas mulle enesekindlust ja pani mind vabalt rääkima. Ta küsis minult palju küsimusi minu enda kohta, minu olukorra ja perekonna kohta. Ta ei võtnud mitte mingit hoiakut, lihtsalt kuulas.

Me olime vanglas ja kannatasime. Me oleksime tahtnud, et Punane Rist oleks sellest rääkinud rahvusvahelisele ajakirjandusele. Me oleksime seda väga hinnanud. Kuid kui ma mõtlen sellele, et nad oleksid seda teinud — paljastanud kõik, mida nad nägid — ametivõimud oleksid võinud neid enam vanglatesse mitte lubada. Kui see oleks juhtunud, oleksime meie kaotajad.

ICRC

ICRC

ICRC

Moodul 5: Sõja tagajärjed

Kuidas ma saan neid vange kaitsta?

Te olete RPRK saadik, kes külastab vanglat.

Te olete just lõpetanud privaatvestlused seitsme vangiga sellel päeval. Kolm neist ütles teile, et vanglaametnik peksis neid ülekuulamise ajal kolm nädalat tagasi. Vangid kirjutasid sundusega alla ülestunnistustele, millega kinnitasid oma riigivastased kuriteod.

Vangid olid väga hirmul. Nad ütlevad, et kui vangladirektor saab teada, et nad on rääkinud sellest,

kuidas neid ülekuulamise ajal koheldi, siis neid karistatakse ja pekstakse uuesti.

Te peate nüüd minema vestlema vangladirektoriga.

Teie dilemma: kas te arutlete temaga väärkohtlemise juhtumiste üle?

Allikas: Saadikute raportitest

• Mida sa otsustad teha?

Võimalikud vaatenurgad, mida arvestada

- vang, keda piinati
- vangladirektor
- muud vangid
- vangipereliige
- saadiku ülevaataja/superviisor

Vang mäletab

Ma olin poliitiline vang poolteist kuud.

Minu vanglasviibimise ajal ei antud mulle mitte midagi juua ega süüa. Selleks, et elama jääda, ma pidin jooma omaenda uriini, et ma ei sureks vedelikupuuduse tagajärjel.

Kui see juhtub, siis ei hoia sind mitte miski „kadumisest“ või lihtsalt kõrvaldamisest. Mõnikord me kuulsime inimesi karjumas, seejärel kuulipilduja valangut ning vaikust pärast seda.

Ma kuulsin kedagi koputamas teiste kongide ustele ja mõtlesin endamisi „Meil on külaline“. Instinktiivselt hakkasin ma koputama kongiuksele seestpoolt.

Ma kuulsin hulka inimesi seisatamas minu ukse ees ja hääl ütles „Siin on vist keegi“. Teine isik vastas „Ei, siin pole mitte kedagi“, kuid esimene hääl ei andnud järele ja ütles „Avage see, palun“.

Järgnes pikk arutelu, mis tundus mulle igavikuna, kuni lõpuks üks avanes ja esimest korda üle pika aja nägin ma valgust ja inimese nägu. Ma kuulsin sõnu „Tere, mina olen Punase Risti saadik“.

Sellel esimesel visiidil olid otsesed tagajärjed. Mitte palju aega hiljem anti mulle natuke räpast vett. Vähemalt kõlbas see kuidagimoodi juua. Ja otsekohe lõppesid meie tapmisahvardused.

Registreerimiskaart*

ICRC/MKKK N° : .....

FAMILY NAME/ФАМИЛИЯ : .....

First name/Имя : .....

Father's first name/Отчество : .....

Father's full name/Ф.И.О. отца : .....

Alias/Прозвище : ..... Sex/Пол : М/Ф М/Ж

Date and place of birth/Дата и место рождения : .....

Citizenship/Гражданство : ..... Nationality/Национальность : .....

Profession/Профессия : ..... Grade/Unit/Звание/Воинская часть : .....

Status/Статус : ..... Category/Категория : .....

Sentence/Приговор : .....

Place of detention/Место заключения : .....

Auth. of det/ У кого содержится в заключении : .....

Date & place of arrest/ Дата и место ареста : .....

Auth. of arrest/ Кем арестован : .....

NAME AND ADDRESS OF FAMILY/ФАМИЛИЯ И АДРЕС СЕМЬИ

Full name / Ф.И.О. : .....

Full address/Адрес : .....

..... Tel/Тел.....

Family link/Степень родства : ..... Notification/Извещение: Y/N Д/Н

Date/Дата : CE3/EN.RU/01.95/EURAS

* Neid dokumente ei tõlgita kohalikesse keeltesse

Punase Risti sõnumivorm*

RED CROSS MESSAGE
MESSAGE CROIX-ROUGE

1. **INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS**
COMITE INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE
19, av. de la Paix - CH - 1202 GENEVA

5. **M E S S A G E**
(Family and/or private news)
(Nouvelle de caractère personnel et/ou familial)

---

2. SENDER / EXPEDITEUR
Full name (as expressed locally) / Nom complet (selon l'usage local)
.....
Date of birth / Date de naissance ..... Sex/Sexe M / F
Father's name / Nom du père .....
Mother's name / Nom de la mère .....
Full address / Adresse complète .....
Province and country / Province et pays .....

---

3. ADDRESSEE / DESTINATAIRE
Full name (as expressed locally) / Nom complet (selon l'usage local)
.....
Date of birth / Date de naissance ..... Sex/Sexe M / F
Father's name / Nom du père .....
Mother's name / Nom de la mère .....
Full address / Adresse complète .....
Province and country / Province et pays .....

---

6. Date ..... Signature .....

The addressee is my
Le destinataire est mon/ma .....

MCR2/EN/FRI/01.92/AF

Moodul 5: Sõja tagajärjed

* Neid dokumente ei tõlgita kohalikesse keeltesse

Punase Risti sõnumivorm*

RED CROSS MESSAGE
MESSAGE CROIX-ROUGE

7. **INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS**
COMITE INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE

8. SENDER / EXPEDITEUR

Full name (as expressed locally) / Nom complet (selon l'usage local)

.....

Date of birth / Date de naissance ..... Sex/Sexe M / F

Father's name / Nom du père .....

Mother's name / Nom de la mère .....

Full address / Adresse complète .....

Province and country / Province et pays .....

9. ADDRESSEE / DESTINATAIRE

Full name (as expressed locally) / Nom complet (selon l'usage local)

.....

Date of birth / Date de naissance ..... Sex/Sexe M / F

Father's name / Nom du père .....

Mother's name / Nom de la mère .....

Full address / Adresse complète .....

Province and country / Province et pays .....

REPLY/REPONSE

11. **REPLY TO THE MESSAGE DATED.....**
REPONSE AU MESSAGE DU.....
(Family and/or private news)
(Nouvelle de caractère personnel et/ou familial)

12. Date ..... Signature .....

The addressee is my
Le destinataire est mon/ma .....

MCR/EN.FR/01.92/AF

Moodul 5: Sõja tagajärjed

* Neid dokumente ei tõlgita kohalikesse keeltesse

Läbi vangide silmade

Ma jätsin oma naise ja tütre viieks aastaks ja kaheksaks kuuks. Selle tagajärjel on tekkinud palju sotsiaalseid ja psühholoogilisi komplikatsioone. Me mõlemad muutusime, aga erinevates suundades ja minu tütre ja minu vahel avanes kuristik minu vangisoleku ajal.

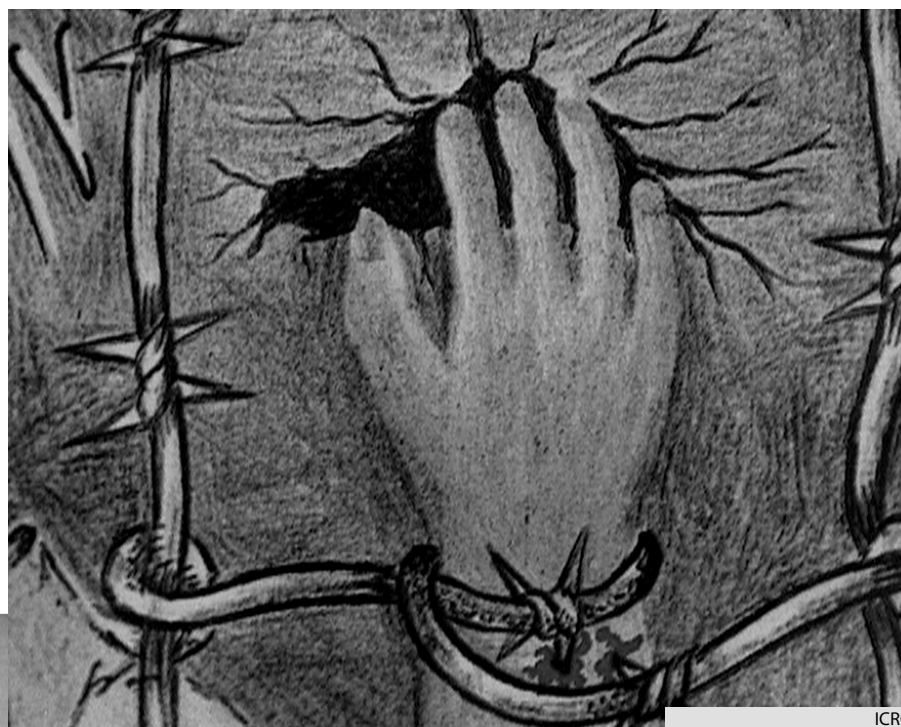
Kinnipeetu, peale kümnet ja poolt aastat vanglas, vabastatud 1998

Šokk vanglast vabanemisel on täpselt sama, kui sinna minnes; see lihtsalt on rabav. Nüüd sa oled vaba, aga ei tea, mida oma vabadusega peale hakata. Kuidas oma elu uuesti alustada?

Kinnipeetu, kes oli kuus aastat vanglas, vabastatud 1997

Allikas: *Facing freedom*, ICRC, 2001

Moodul 5: Sõja tagajärjed

ICRC

ICRC

Uurimisteema 5D.

Fookuses on perede taasühendamine

5D

Uurimus 5D keskendub sõjakonflikti tõttu eraldatud perekondadele ja pingutustele, mis on vajalik teha, et säilitada sidemed lahutatud pereliikmete vahel. Fotokollaaž aitab õpilastel tunda ennast nende perekondade asemel. Õpilased kogeivad meetodeid

vangide ja perekondade otsimiseks, kui neil lastakse ära täita avaldus „kadunud“ pereliikme otsimiseks. Õpilased saavad teada, kui suurt jõupingutust on vaja rakendada ning millised on rahvusvahelise humanitaarõiguse alused, et säilitada neid pingutusi.

Moodul 5: Sõja tagajärjed

EESMÄRGID

- Mõista sõjas lahutatud perekondade kannatusi
- Mõista, milliseid pingutusi nõuab sõjas lahutatud perekondade kokkuviiimine

ALLIKAD

- Fotokollaaž 5D – pealmises taskus
- Otsimisteenuse vorm
- Punase Risti sõnumivorm
- Fakteleht: Rwanda lapsed

ÕPETAJATELE

- Otsimisteenus ja perekondade taasühendamine – legalne kontekst
- Perekondade kokkuviiimine

ETTEVALMISTUS

- Tehke koopiad inimeste otsimise ja sõnumite vormidest, et õpilased saaksid neid kasutada

AEG

üks 45- kuni 60-minutiline õppetund

1. SÕJAS LAHUTATUD PEREKONNAD (10 minutit)

Relvakonflikti põhjustatud kaoses on perekonnad sageli sunnitud kodust põgenema ja pereliikmed eraldatakse üksteisest. Me vaatame pingutuste ulatust, mis on vajalik, et taastada peresidemed.

Andke õpilastele järgmised statistikaandmed laste kohta, kes on oma perekonnast relvakonflikti tõttu eraldatud:

Rohkem kui pool umbes 50 miljonist põgenikust ja siseriiklikult ümberasustatud inimestest üle maailma on lapsed ja noored. Rohkem kui 2 miljonit on lapsed, kes on oma perekondadest eraldatud. Ilma täiskasvanust saatjata on nad eriti haavatavad väärkohtlemisele, seksuaalsele ärakasutamisele ja lapssõduriteks värbamisele.

Fookuses on perede taasühendamine

Et aidata õpilastel nende numbrite ulatust mõista, küsige näiteks järgmisi küsimusi.

- Kui palju on teid selles klassis? Kui palju selliseid klasse on vaja, et kokku saada 2 miljonit inimest?

Või

- Kui palju spordiväljakuid on vaja, et sinna mahutada 50 miljonit inimest?

Arutlege sõjas perekondadest eraldamise tähenduse üle.

Võimalikud küsimused

- Kes veel peale laste on kaitsetud inimesed, kes vajavad erilist tähelepanu, et nende peresidemed oleksid taastatud?

[Näiteks: vanurid, kes on üksinda, invaliidid, vangid, kellel puuduvad kommunikatsioonivahendid]

2. LAHUTATUD PEREKONDADE KOGEMUSED (20 minutit)

Esita fotokollaaž 5D, mis kirjeldab inimeste otsimise pingutusi, samas ka perekondade kogemusi sunnitud lahusoleku ja taasühinemise ajal. Kutsu kuulajaid üles küsima ja arutlema.

Võimalikud küsimused

- Kas sa oled kunagi kadunud olnud? Mida sa mäletad sellest kogemusest? Kui vana sa olid? Kuidas sind üles leiti?
- Kes on need inimesed, kes eriti vajavad uudiseid oma perekonnast? Miks?
- Mis võiksid olla probleemiks perekondade jaoks, kes on üksteisest eraldatud? Eriti eraldatud laste jaoks? Vangide jaoks? Vanurite jaoks?
- Milliseid probleeme peavad humanitaartöötajad lahendama, kui nad üritavad perekondi taasühendada?

[Näiteks: lapsed, kes on liiga väikesed või liiga traumeeritud, et suhelda, keeleerinevused, edasikäiv sõda, võimetus pääseda läbi rindejoonest, mis eraldavad pereliikmeid, perekonnad on laiali pillutud suurtele territooriumidele, sugulased, kes on põgenenud, ümber asustatud või surnud]

3. INIMESTE LEIDMINE JA TAASÜHENDAMINE (15–20 minutit)

Paljudes konfliktides on võimatu ühendada kõiki perekondasid, kes taotlevad oma sugulaste taasleidmist. Arutlege järgmiste situatsioonide üle, mis võib humanitaartöötajal ette tulla. Laske õpilastel välja pakkuda kriteeriumid, millal ja kus korraldada taasühendamine:

- Kas on aktsepteeritav organiseerida 30-aastase mehe taasühendamine tema perekonnaga piirkonnas, kus kõik üle 18-aastased mehed mobiliseeritakse?
- Kas on aktsepteeritav põgenikelaagris elava lapse taasühendamine tema perekonnaga, kes elavad sõjast laastatud linnas?

[Näited kriteeriumidest: kaitsetuse tase, vanusepiirang meeste puhul, et vältida potentsiaalsete või tegelike võitlejate aitamist, turvalisuse tase ja inimeste kolimise vältimine halvematesse tingimustesse.]

Kasuta „Otsimispäringu vormi“, et jagada õpilastega seda, millist informatsiooni perekonna kohta kogutakse.

Fookuses on perede taasühendamine

Võimalikud küsimused

- Milliseid samme või tegevusi saab humanitaartöötaja ette võtta, et otsida kadunud inimesi?

[Näited: minna viimasele kodusadressile; otsida haiglatest ja surnuaedadelt; vaadata läbi pagulaste ja ümberasustatud inimeste nimekirju; uurida teavet vanglatest; paluda kohalikel ametivõimudel küsitleda külaelanikke; avaldada nimekirju ajalehtedes, raadios, internetis, plakatitel, teadetetahvlitel; laste piltide väljapanemine; viia vanemad lastekeskustesse, et identifitseerida väikeseid lapsi.]

MÄRKUS: Kõik jälleajamisega seotud tegevused peavad austama isikute privaatsust.

- Mis on need põhjused, miks on sageli keeruline koguda informatsiooni inimeste kohta, kes on sõjaajal kaotsi läinud?

Kasutage „Punase Risti teatevormi“*, et näidata, kuidas suhtlus edastatakse.

Võimalikud küsimused

- Millist informatsiooni on nendes teadetes lubatud edastada?
- Miks Punase Risti töötajad kontrollivad teadete tekste enne nende edastamist?

[Teated, mida saadetakse läbi Punase Risti, peavad rangelt olema isiklikud, et vältida delikaatse informatsiooni edasisaatmist, mis on seotud konfliktiga või poliitiliste teemadega.]

- Miks on teate sisu tähtis?

[et vältida sõja osapoolte kaebusi perekonnale teadete saatmise pärast.]

4. TÄISKASVANUST SAATJATA LASTE EVAKUEERIMINE (10–15 minutit)

Kasutage faktilehte „Rwanda lapsed“, et arutleda saatjata laste olukorda sõjas.

Võimalikud küsimused

- Milliseid ettevaatusabinõusid soovitaksite kasutada, et vältida järgmiseid dilemmasid:

Mõnedes riikides, kus lapsed on evakueeritud, ilmuvad lähedased või kaugemad sugulased välja aastaid hiljem, küsides informatsiooni laste paiknemise kohta ja nõudes, et lapsed pöörduksid tagasi perekonna juurde. Riikides, kuhu mitmed lapsed vahepeal adopteeritud on, öeldakse, et lapsed on väga hästi uue perekonnaga kohanenud ning poleks mõistlik neid uuesti üle viia peale seda, kui nad on oma uue eluga harjunud. Teised ütlevad, et rahvusvahelisi adopteerimisi ei tohiks üldse sõjaajal lubada, sest ei saa kontrollida, kas laps on ka tegelikult maha jäetud.

* Neid dokumente ei tõlgita kohalikesse keeltesse

Fookuses on perede taasühendamine

5. KADUNUD INIMESED

Perekondade ahastus, kellel puuduvad igasugused teated oma sugulaste kohta, kes on sõjas kaduma läinud, ei lõppe, kui relvad vaikivad. Kas nende armastatud on vigastatud, vangistatud või surnud?

Võimalikud küsimused

- Milliseid lisategevusi saab ette võtta, kui hoolimata jälituspingutustest mitte mingisugust informatsiooni kadunud inimese kohta ei leita? [Vaadake näiteks õpetaja materjalidest]
- Tooge näiteid, miks on sageli väga raske leida informatsiooni sõjas kaduma läinud inimeste kohta.

LÕPETUSEKS

Lugege valitud katkendeid rahvusvahelise humanitaarõiguse artiklitest „Otsimisteenus ja perekondade taasühinemine — õiguslik kontekst” ja laske õpilastel öelda, kuidas nendes artiklites esitatud reeglid aitavad kaasa kadunud pereliikmete leidmisele ja perekondade taasühendamisele.

[Näiteks: võimuesindajad peavad tegema koostööd humanitaarorganisatsioonidega, et anda nende kasutusse kogu informatsioon, mis on nende omanduses (näiteks nimekirjad vangis olevatest inimestest), lubada humanitaartöötajatel uurida ja laiali jagada Punase Risti sõnumeid; vanglad peavad lubama vangidel suhelda nende perekondadega]

! JUHTMÕTTED

- Relvakonflikti tagajärjel eraldub suur hulk inimesi oma perekonnast ning neil puuduvad igasugused võimalused nendega suhelda.
- Rahvusvaheline humanitaarõigus nõuab, et peresidemed oleksid taastatud ja säilitatud, sh perekonnad oleksid taasühendatud.
- Selleks, et leida kadunud pereliikmed ja taasühendada perekond, on vaja astuda mitmeid samme.

Lisategevused

Lahutatud pereliikmete olukord

Mõelge nende perekondade ahastusele, kellel pole mitte mingeid teateid oma kadunud sugulaste kohta — perekonnad, kes ei tea, kas nende kallid on vigastatud, eksinud ja näljas, vangis või surnud.

Kirjutage lühike luuletus või essee, et väljendada nende olukorda.

Lootusesõnum

Lugege läbi järgmine lugu.

Manilast Bagdadi: lootus perekonnale antud teates

Nagu igal hommikul kuulab Maria raadiost uudiseid. Teated Pärsia lahe juurest on eriliselt ärevusttekitavad: Bagdadi pommitamine on alanud. Maria hakkab oma õe pärast, kes töötab Iraagis meditsiiniõena ning kellest ta pole mitte midagi kuulnud juba mitu kuud, muret tundma. Telefoniliinid Maria koduriigi, Filipiinide, ja Bagdadi vahel on katkenud ning puudub igasugune postiteenus. Maria langeb meeleheitesse, kartes, et ei näe oma õde enam kunagi.

Mõned päevad hiljem kuuleb ta juttu Filipiinide Punase Risti jälleajamisteenusest Manilas. Ta pöördub kohe sinna ning tema lootused tärkavad uuesti: teda julgustatakse kirjutama teadet, mis saadetakse läbi RPRK saadikute tema õele Iraaki. Vähem kui kuu aega hiljem saab Maria telefonikõne Punasest Ristist, kust öeldakse talle, et vastus tema sõnumile on saabunud. Maria valab kergenduspisaraid — tema õde on elus!

Kirjutage sõnum, millise Maria võis kirjutada oma õele, ja õe vastus.

Ma ikka veel usun ja loodan, et mu abikaasa on elus ja tuleb tagasi oma perekonna juurde ja me saame kõik koos normaalset elu elada. Aga ma pean teada saama tema saatuse — ükskõik, kuidas. Minusarnaseid on tuhandeid. Me väärime vastuseid oma küsimustele.

Naine, kelle abikaasa, kolonel Bosnia armees, on olnud kadunud mitu aastat

Lisategevused

Perekondade kokkuviiimine

Vaadake uuesti fotokollaaži. Pange tähele, kui paljusid emotsioone väljendatakse. Koostage plakat inimeste informeerimiseks kadunud pereliikmete otsimise ja perekondade taasühendamise kohta. Millist sõnumit te kasutate?

VÕI

Kasutades järgmist lugu, pange perekonna emotsioonid ümber ükskõik millisesse kunstivormi.

Kolm naist ootavad innukalt Punase Risti teateid

Põhja-Albaania vanas talumajas oli nii vaikne, et oleks kuulnud nõela kukkumist, kui Andye Kortoci, külavanem, hakkas ette lugema Punase Risti teateid. Paberilehed värisid tema tugevates kätes, aga seda ei märganud mitte keegi. Kolm naist tema ümber püüdsid iga mehe sõna.

Iga naine sai teate: üks oma vennalt, üks oma abikaasalt ning üks oma pojalt, kes kõik kandsid relvi Kosovo konfliktis ja keda oli Serbias peaaegu kaks aastat vangis hoiud.

Kolm vangimõistetut tulid samast külast, Myhejanist, kus nende puudumine rõhus tugevasti nende perekondi. Nende töö — põlluharimine, karjatalitamine ja muud talutööd — võeti üle nii palju kui võimalik teiste kogukonnaliikmete poolt. Isegi lapsed löid kampa.

Selim Musa, Albaania Punase Risti töötaja, sõidab Myhejani korra kolme kuu jooksul, et tuua Punase Risti teateid, mis tulevad Serbiast läbi Tirana. Myhejanis käib nii vähe võõraid, et külaelanikud tunnevad tema kuju juba kaugelt ära. Selim Musa on ainuke side kinnipeetute ja nende Albaanias asuvate perekondade vahel.

ICRC News, märts 2001

Otsimisteenus ja perekondade taasühinemine – õiguslik kontekst

Genfi konventsioonide lisaprotokollist I (12. august 1949)

Art. 78

1. Laste evakueerimine

Ükski konfliktiosaline ei või korraldada laste, välja arvatud oma kodanike, evakueerimist välismaale, välja arvatud ajutine evakueerimine, kui see on vajalik laste tervise huvides või arstiabi saamiseks või (...) nende julgeoleku huvides. Kui on võimalik leida laste vanemaid või seaduslikke hooldajaid, tuleb evakueerimiseks saada nende kirjalik nõusolek. Kui neid isikuid pole võimalik leida, on evakueerimiseks vajalik selliste isikute nõusolek, kes seaduse või tava alusel peamiselt vastutavad laste eest hoolitsemise eest.

RPRK, UNHCR ja Rahvusvahelise Punase Risti ja Punase Poolkuu Föderatsiooni ühendatud avaldus 27. juunil 1994 täiskasvanud saatjata laste evakueerimise kohta Rwandas.

Prægustes tingimustes on Rwandas sageli võimatu saada usaldusväärset informatsiooni lahkuläinud pereliikmete saatuse kohta. Niikaua, kuni sugulaste otsimine on võimalik, peab eeldama, et saatjata lapsel võib olla Rwandas või naaberriikides elavaid sugulasi.

Evakuatsioon, vastuvõtt ja hoolitsus peab olema planeeritud sellisel, et saavutada kõige varasem võimalik lapse ja tema pereliikmete ühinemine.

Hädaolukorras ei ole lapsi võimalik adopteerida. Kuna enamused saatjata lapsi pole orvud, siis nad vajavad peamiselt sobivat hoolitsust vahepealse ajal, kuni nad on ühendatud oma perekonnaga, aga mitte adopteeritud.

Tähtsate artiklite kokkuvõtte

Lahutatud perekondade taasühendamine

Lepingupooled ja konfliktiosalised peavad igati soodustama relvakonfliktide tagajärjel lahutatud perekondade taasühinemist ning esmajoones julgustama sellega tegelevate humanitaarorganisatsioonide tööd. (Art. 74, Lisaprotokoll I).

Kadunud isikute otsimine

Iga konfliktiosaline peab soosivalt suhtuma sõja tõttu lahutatud perekonnaliikmete järelepärimistesse eesmärgiga taastada perekonnaliikmete side ning kohtuda, kui võimalik. Konfliktiosalised peavad samuti sellega tegelevate organisatsioonide tööd hõlbustama. (Art. 26, IV Konventsioon)

Perekondadel on õigus teada oma sugulaste saatust. Iga konfliktiosaline peab otsima isikuid, kelle vastaspool on tunnistanud teadmata kadunuks. (Art. 32 ja art. 33, lisaprotokoll I)

Perekondade kokkuviiemisest

Saatjata lapsed ja teised kaitsetud isikud

Peaaegu kõikides hädaolukordades — relvakonfliktid, massilised inimeste ümberasustamised ja muud kriisisituatsioonid — eraldatakse lapsed nende vanematest, perekondadest ja muudest vastutavatest täiskasvanutest. Nende staatus on harva täiesti selge, seetõttu nimetatakse neid tavaliselt eraldatud lasteks või täiskasvanud saatjata lasteks, aga mitte orbudeks.

Muud, nagu näiteks vanurid või invaliidid, võivad samuti konflikti ajal olla raskes olukorras. Nad võivad jääda teistest maha, isoleerituks ja perekonnast eraldatuks ning nad ei suuda enda eest hoolitseda. Kuna nad on eriliselt kaitsetud, võtab RPRK vajadusel ette erilisi meetmeid, et neid kaitsta ja perekondadega ühendada.

Võrgustik vangide ja nende perekondade jaoks

Tulenevalt oma volitustest, rakendab RPRK jõupingutusi, et saada informatsiooni relvakonflikti tõttu vangistatud isikute kohta ja külastada neid kinnipidamisasutustes. Need visiidid võimaldavad RPRK saadikutel anda informatsiooni perekondadele nende sugulaste saatuse kohta ja Punase Risti teatevõrgustiku kaudu võimaldada vangide ja nende perekondade vahelist suhtlemist.

Arvutitehnoloogia abil peresidemete taastamine

Punase Risti kogutud informatsiooni sõjaohvrite kohta hallatakse üle maailma delegatsioonide andmebaasides. Selle andmebaasi eesmärk on jälgida Punase Risti teenuste kasutajate olukorda, et kindlustada nende kaitse ja aidata taastada peresidemeid või kindlaks teha teadmata kadunud pereliikmete saatus. Konfidentsiaalsusküsimus on siinkohal väga oluline ja kõik ettevaatusabinõud tuleb kasutusele võtta, et jagada ja avalikustada informatsiooni.

Punasel Ristil on üle 70 andmebaasi; peamised puudutavad Rwandat (info 448 000 isiku kohta); Pärsia Lahe äärsed piirkondi (123 000), Iisraeli, okupeeritud territooriume ja autonoomseid territooriume (152 000), endist Jugoslaaviat (140 000), Sri Lankat (37 000), Somaaliat (31 000), Peruud (27 000), Kolumbiat (24 000) ja Afganistani (25 000).

Faktid ja numbrid

- Ida-Timoris edastati kaheksa kuu jooksul 1999. a. konflikti ajal rohkem kui 55 000 Punase Risti teadet.
- 2000. aastal saadeti Kongo Demokraatlikus Vabariigis üle 200 000 teate läbi 120 kontori üle maa.
- Peaaegu miljon Punase Risti sõnumit vahetati üle maailma 2001. aastal.

Perekondade kokkuviimisest

Perekondade kokkuviimiseks tehtavad tegevused

Nende tegevuste eesmärgiks on taastada ja säilitada sõjas või muus vägivaldses situatsioonis (sh vangid) lahutatud pereliikmete vaheline kontakt ning kergendada nende vaimset ahastust. Täpsemalt hõlmab see järgmist:

- uudiste edastamine pereliikmete kohta (läbi mitmete vahendite, näiteks Punase Risti teated, raadioülekanded, telefon ja internet) läbi ülemaailmse Punase Risti ja Punase Poolkuu võrgustiku (Rahvuslikud Seltsid ja RPRK delegatsioonid);
- kodumaale tagasipöördumise ja perekondade taasühinemise organiseerimine;
- Kinnipeetavate või üle rindejoone asuvate pereliikmete külastamise lihtsustamine;
- RPRK reisidokumentide väljaandmine isikutele, kes relvakonflikti tõttu on kaotanud oma isikut tõendavad dokumendid ning kes pöörduvad tagasi oma kodumaale või asustatakse ümber kolmandasse riiki.

Tegevused kadunud isikute leidmiseks

Nende tegevuste eesmärgiks on leida informatsiooni teadmata kadunud isikute saatuse kohta või nende asupaiga kohta. Täpsemalt hõlmab see järgmist:

- teadmata kadunud isikute perekondade otsimisavalduste kogumine, samuti informatsiooni korjamine kinnipeetavate, kadunud isikute ja surmade kohta, ning nende edastamine ametivõimudele;
- teatud mehhanismide loomine selleks, et lihtsustada dialoogi võimude ja kadunud isikute pereliikmete vahel, et kiirendada otsinguprotsesse, sh surnukeha väljakaevamised ja maiste jäänuste identifitseerimine;
- teadmata kadunud isikute pereliikmete informeerimine ja toetamine.

RPRK aastaaruanded 1999 ja 2000

Näited

18 kuud peale 1999. a. Kosovo konflikti, otsivad perekonnad ikka veel taga rohkem kui 3600 teadmata kadunud isikut. Hoolimata korduvatest päringutest pole Punasel Ristil siiaamaani vastuseid nende isikute saatuse kohta. RPRK pani oma internetileheküljele üles kadunud isikute nimekirja, lootuses saada lisainformatsiooni.

Bosnia-Hertsegoviinas avaldas RPRK raamatu, mis sisaldas fotosid erilistest tunnustest, mis leiti 344 identifitseerimata laibalt. See väljaanne, mida perekondadel on väga valus vaadata, on juba aidanud identifitseerimisprotsessil edasi liikuda. Siiski on veel üle 18 000 lahendamata juhtumi rohkem kui viis aastat peale sõja lõppu.

Lähis-Idas jätkab kolmepoolne komisjon, mille istungit juhatab RPRK, oma püüdlusi Lahesõjas 1991. a. kadunud isikute saatuse kohta teateid koguda. Siiski pole tulemused siiani olnud ootustele vastavad.

Otsimispäringu vorm*

TRACING REQUEST DEMANDE DE RECHERCHES

1. PERSON TO BE TRACED / PERSONNE RECHERCHÉE

ICRC No
No CICR

Full name (as expressed locally)
Nom complet (selon l'usage local)

Also known as / Alias

Date of birth (day/month/year) M F
Date de naissance (jour/mois/année) Sexe

Place of birth
Lieu de naissance

Father's full name
Nom complet du père

Mother's full name
Nom complet de la mère

Nationality
Nationalité

Occupation
Profession

Maiden name
Nom de jeune fille

Spouse / Partner's name
Nom du conjoint / Partenaire

Rank*
Grade*

Service number*
No. matricule* * if applicable / si approprié

DREF: FL/10.00/ACR

6. ENQUIRER / DEMANDEUR

Full name (as expressed locally) / Nom complet (selon l'usage local)

Maiden name / Nom de jeune fille

Date of birth (day/month/year) M F
Date de naissance (jour/mois/année) Sexe

Place and country of birth / Lieu et pays de naissance

Full address / Adresse complète

Telephone / Téléphone

E-mail / E-mail

The person to be traced is my
Le recherché est mon/ma

Enquirer's signature

Signature du demandeur

Date and place of enquiry

Date et lieu de la demande

INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS /
COMITE INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE
19, av. de la Paix - CH - 1202 GENEVA

* Neid dokumente ei tõlgita kohalikesse keeltesse

Perekondade kokkuvõimisest*

4. ADDITIONAL INFORMATION / AUTRES INFORMATIONS

Please give all information that may assist investigations, such as: duration and address of former residences, precisions regarding business address or that of present employer, religion, etc...

Veillez fournir tous les renseignements susceptibles de faciliter les recherches tels que : durée et adresse des séjours précédents, précisions au sujet du domicile professionnel de la personne recherchée ou de la firme pour laquelle elle travaille éventuellement, religion, etc...

---

5. NAME AND ADDRESS OF PERSONS ABLE TO SUPPLY INFORMATION NOM ET ADRESSE DES PERSONNES SUSCEPTIBLES DE FOURNIR DES INFORMATIONS

Family, friends, business relations, etc... / Famille, amis, relations de travail, etc...

---

2. DETAILS OF ENQUIRY / EXPOSE DE LA DEMANDE

Date and kind of last news / Date et nature des dernières nouvelles

---

Last known address / Dernière adresse connue

Circumstances leading to the loss of contact

Circonstances ayant entraîné la rupture de contact

---

3. FAMILY MEMBERS ACCOMPANYING THE PERSON TO BE TRACED MEMBRES DE LA FAMILLE ACCOMPAGNANT LE RECHERCHE

Full name Nom complet	Date of birth Date de naiss.	Sex Sexe	Relationship Lien de parenté
--------------------------	---------------------------------	-------------	---------------------------------

---

---

* Neid dokumente ei tõlgita kohalikesse keeltesse

Otsimispäringu vorm*

**RED CROSS MESSAGE
MESSAGE CROIX-ROUGE**

1.

REPLY TO THE MESSAGE DATED.....
REPOSE AU MESSAGE DU.....
(Family and/or private news)
(Nouvelle de caractère personnel et/ou familial)

2. SENDER / EXPÉDITEUR

Full name (as expressed locally) / Nom complet (selon l'usage local)
.....
Date of birth / Date de naissance ..... Sex/Sexe
M / F
Father's name / Nom du père .....
Mother's name / Nom de la mère .....
Full address / Adresse complète .....
Province and country / Province et pays .....

3. ADDRESSEE / DESTINATAIRE

Full name (as expressed locally) / Nom complet (selon l'usage local)
.....
Date of birth / Date de naissance ..... Sex/Sexe
M / F
Father's name / Nom du père .....
Mother's name / Nom de la mère .....
Full address / Adresse complète .....
Province and country / Province et pays .....

4. INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS
COMITÉ INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE
19, av. de la Paix - CH - 1202 GENEVA

12. Date ..... Signature .....

The addressee is my
Le destinataire est mon/ma .....

* Neid dokumente ei tõlgita kohalikesse keeltesse

Moodul 5: Sõja tagajärjed

Otsimispäringu vorm*

5. **M E S S A G E**
(Family and/or private news)
(Nouvelle de caractère personnel et/ou familial)

7. **RED CROSS MESSAGE**
MESSAGE CROIX-ROUGE

8. **SENDER / EXPEDITEUR**
Full name (as expressed locally) / Nom complet (selon l'usage local)
.....
Date of birth / Date de naissance ..... Sex/Sexe M / F
Father's name / Nom du père .....
Mother's name / Nom de la mère .....
Full address / Adresse complète .....
Province and country / Province et pays .....

9. **ADDRESSEE / DESTINATAIRE**
Full name (as expressed locally) / Nom complet (selon l'usage local)
.....
Date of birth / Date de naissance ..... Sex/Sexe M / F
Father's name / Nom du père .....
Mother's name / Nom de la mère .....
Full address / Adresse complète .....
Province and country / Province et pays .....

10. **INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS**
COMITE INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE
19, av. de la Paix - CH - 1202 GENEVA

6. Date ..... Signature .....

The addressee is my
Le destinataire est mon/ma .....

REPLY/REPONSE

MCR2/EN/FR/01.92/AF

Moodul 5: Sõja tagajärjed

* Neid dokumente ei tõlgita kohalikesse keeltesse

Faktileht: Rwanda lapsed

1994. aasta Rwandas möllanud genotsiid ja sõda põhjustas rahvastiku massilise põgenemise, isegi lapsed ei pääsenud tapmisest, vigastustest, kodumaalt lahkumisest või üksinda jäämisest, kuna nende vanemad olid tapetud. Selleks, et laste elu päästa, otsustasid mõningad organisatsioonid ja üksikisikud viia nad naaberriikidesse Aafrikas või Euroopasse. Prantsuse sõdurid näiteks evakueerisid 1994. aasta aprillis 72 last Prantsusmaale, kus nad majutati mõisa, mida haldas regionaalne nõukogu. „Alati oli mõeldud, et need lapsed pöörduvad tagasi oma kodumaale. Me oleme püüdnud säilitada nende jaoks kogukonna elustiili, et nad ei kaotaks oma hoiakuid ning et neil oleks kergem oma koduriiki tagasi pöörduda. Me hoolitsesime selle eest, et lapsed õpiksid kahes keeles — prantsuse ja Rwanda keeles — et nende juuri mitte välja kiskuda”, ütles Prantsuse ametnik.

1996. aasta juulis lendas 46 nendest lastest tagasi Rwandasse. Punane Rist identifitseeris 20ne perekonnad ja viis läbi uurimist, et leida ülejäänud 26. „Kui otsingud pole edukad, siis paigutatakse lapsed kasuperedesse. Abi nende ülalpidamiseks on peamiselt esmaste vajaduste rahuldamiseks vajalike tarvete vormis”, ütles Punase Risti töötaja. 2000. a. Lõpuks, kuus aastat peale Rwanda sündmusi, taasühendati perekondadega 67 000 74 700-st eraldatud lapsest, kelle humanitaarorganisatsioonid Rwandas registreerisid.

Genfi Konventsioonide lisaprotokoll I 12. augustist 1949

Art. 78 (1). Ükski konfliktiosaline ei või korraldada laste, välja arvatud oma kodanike, evakueerimist välismaale, välja arvatud ajutine evakueerimine, kui see on vajalik laste tervise huvides või arstiabi saamiseks või (...) nende julgeoleku huvides. Kui on võimalik leida laste vanemaid või seaduslikke hooldajaid, tuleb evakueerimiseks saada nende kirjalik nõusolek. Kui neid isikuid pole võimalik leida, on evakueerimiseks vajalik selliste isikute nõusolek, kes seaduse või tava alusel peamiselt vastutavad laste eest hoolitsemise eest...

RPRK, UNHCR ja Rahvusvahelise Punase Risti ja Punase Poolkuu Seltside Föderatsiooni ühine avaldus 27. juunil 1994 täiskasvanud saatjata laste evakueerimise kohta Rwandas.

Praegustes tingimustes on Rwandas sageli võimatu saada usaldusväärset informatsiooni lahkuläinud pereliikmete saatuse kohta. Niikaua, kuni sugulaste otsimine on võimalik, peab eeldama, et saatjata lapsel võib olla Rwandas või naaberriikides elavaid sugulasi. Evakuatsioon, vastuvõtt ja hoolitsus peab olema planeeritud selliselt, et saavutada kõige varasem võimalik lapse ja tema pereliikmete ühinemine. Hädaolukorras ei ole lapsi võimalik adopteerida. Kuna enamus saatjata lapsi pole orvud, siis nad vajavad peamiselt sobivat hoolitsust vahepealsel ajal, kuni nad on ühendatud oma perekonnaga, aga mitte adopteeritud.

Uurimisteema 5E. Humanitaarabi ja eetika

Teema 5E käsitleb dilemmasid, mida humanitaartöötajatel tuleb lahendada. Õpilased saavad teadmisi kahe humanitaartegevuse põhimõtte kohta — neutraliteet ja erapooletus. Nad kasutavad juhtumiuuringuid, et saada teada nende põhimõtete

täendus ning kuidas neid praktikas kasutatakse, kui analüüsitakse tegelikke dilemmasid, mida humanitaartöötajad kohtavad. (Neid juhtumeid võib analüüsida korraga või üksikhaaval koos teiste uurimustega selles moodulis, millega nad sobivad.)

EESMÄRGID

- olla kursis mõningate humanitaarabi osutamise põhimõtetega, muuhulgas neutraliteedi ja erapooletusega
- olla teadlik mõnest dilemmast, millega võivad silmitsi seista humanitaartöötajad

ALLIKAD

- Humanitaarabi põhimõtted

AEG

üks 45- kuni 60-minutiline õppetund

Erapooletus (ei olda kellegi poolt)

Selleks, et saavutada ja hoida kõikide usaldust, ei tohi humanitaartöötaja olla kellegi poolt vaenulikes või vastuolulistes situatsioonides.

Võrdsus (vajadustest lähtuvad prioriteedid)

Humanitaartöötaja ei tohi kedagi diskrimineerida rahvuse, rassi, religioosete uskumuste, sotsiaalse klassi või poliitiliste arusaamade pärast. Leevendades üksikisiku kannatusi, lähtutakse tema esmavajadustest ja antakse eelisõigus kõige suuremas hädas olijaile.

Sõltumatus (vastupanu survele)

Humanitaarorganisatsioonid avaldavad vastupanu survele või mõjudele väljastpoolt, et tegutseda efektiivselt lähtuvalt tegelikest inimvajadustest.

1. HUMANITAARABI TÖÖPÕHIMÕTTED (5 minutit)

Arutlege idee üle, et inimesed juhivad oma töös teatud põhimõtetest.

Võimalikud küsimused

- Kas te teate mõnd koodeksit, mis piiravad inimese käitumist kindlas ametivaldkonnas?

[Näiteks: Hippokratese vanne, mis määrab reeglid ja kohustused, mida arst peab järgima; ajakirjanike eetikakoodeks, mis hõlmab näiteks keeldu avaldada vajadusel inimeste nimesid, kes andsid neile informatsiooni.]

- Milliseid põhimõtteid peab teie arvates humanitaartöötaja järgima, kui ta viib läbi relvakonflikti ohvreid aitavaid tegevusi?

Humanitaarabi ja eetika

2. TÖÖPÕHIMÕTETE RAKENDAMINE (15–20 minutit)

Mitmetel humanitaarorganisatsioonidel on tegevuskoodeks, mis hõlmab põhimõtteid, nagu näiteks erapooletus, võrdsus või sõltumatus.

Laske õpilastel rakendada neid põhimõtteid mõnedes situatsioonides, mis on esitatud Ressursis 1.

Iga situatsiooni kohta küsige:

- Mida nad vastaksid, kui nad oleksid humanitaartöötajad?
- Mis on juhtiv põhimõte nende vastuste taga?
- Mis on peamine kaalutlus, mida humanitaartöötaja peab nendes situatsioonides kaitsma?

Koguge rühm uuesti kokku, et arutleda nende mõtteid. Iga rühm peaks märkima ära selle rolli, mida erapooletuse või võrdsuse põhimõte mängib nendes otsustes, mida humanitaartöötaja peab tegema. Aidake õpilastel märgata, et sageli hõlmavad olukorrad mõlemaid põhimõtteid.

RPRK erapooletuse (mitte olla kellegi poolt), võrdsuse (lähtuda ainult ohvrite vajadustest) ja sõltumatus (mitte alistuda poliitilistele jõududele) põhimõtted eeldavad, et RPRK paneb vastu omavahel võistlevate fraktsioonide püüdlustele koopteerida selle teenuseid või keelata teenuseid vastaspoolele. See vastupanu peab olema vägivaldatu ja erapooletu. (...) Selle tulemusel peavad RPRK saadikud jääma kannatlikuks, diskreetseks, vägivaldatuks (...) ja olema valmis nende dilemmadega toime tulema.

Nicholas Berry, *War and the Red Cross*

Olla erapooletu ja võrdne, ei ole eesmärk iseenesest, see on pigem vahendiks, et saavutada humanitaarseid eesmärgi, kus arvestatakse ainult abi ja kaitset vajavaid inimesi.

Eetilist dilemmat võib defineerida kui olukorda, kus ühe väärilise eesmärgi saavutamise läheb vastuollu teise väärilise eesmärgiga või toob kaasa nii head kui halba.

3. HUMANITAARABI EETILISED DILEMMAD (15–20 minutit)

Mõnikord humanitaarabi kritiseeritakse ja seatakse kahtluse alla. Sageli viitavad kriitikud eetilistele dilemmadele, mida humanitaartöötajad peavad oma töö käigus lahendama.

Paluge õpilastel identifitseerida eetilised dilemmad järgmistes situatsioonides, otsustada, mida teha ning ette valmistada argumendid vastuseks kriitikutele.

Humanitaarabi ja eetika

A. Kas me pikendame sõda?

Abiorganisatsioonid tulid päästma tsiviilisikuid sõjast laastatud piirkonda. Kuna organisatsioonid pakkusid välist toetust tsiviilisikute ellujäämisele, siis sõda pidavad grupid said ignoreerida omaenda tsiviilkodanike vajadusi. Abi väljastpoolt võimaldas neil kasutada kogu maa ressursse sõdurite toetamiseks ja see aitas sõjal jätkuda.

B. Kas me aitame kaasa rahvusliku eristamise poliitikatele?

Tsiviilisikud põgenesid kaitstud tsooni, mis loodi pelgupaigaks „etnilise puhastuse“ ohvritele. Sellest tsoonist aitasid humanitaartöötajad evakueeruda väljas poole riiki põgenike keskustesse. Selline humanitaartegevus seega aitas kaasa maa etnilises puhastuses, eemaldades ohvrid nende kodumaalt.

C. Kas humanitaartegevus loob ettekäänded poliitikute mitteosalemisele?

Kaks riiki sõdivad omavahel ja hukkunud tsiviilisikute hulk on meeletult suur. Mõned välisriigid mõistsid ohvrite olukorra hukka, aga mitte ühegi välisriigi valitsus ei olnud valmis sekkuma, et takistada sõdivaid osapooli või avaldada survet tsiviilisikute säästmisele. „Mida tähendab vajajatele humanitaarabi toomine, kui me teame väga hästi, et see on ainult tilk merre ja et ilma poliitilise surveta või sõjalise vahelesekumiseteta, loome meie, humanitaarorganisatsioonid ainult puhta südametunnistuse maailma jaoks,“ kurdab humanitaartöötaja.

D. Kas me lubame tsiviilisikute sunduslikku ümberasustamist?

Et tugevdada kontrolli sõjatsoonis asuva küla üle, kus mässavad sõdijad varjupaika otsisid, asustati tsiviilisikud seaduse alusel laagrisse 30 km nende kodust eemale. Humanitaarorganisatsioonidel paluti laagrisse tuua toitu ja arstiabi. Nii tehes aga lubatakse tsiviilisikute sunduslik ümberasustamine.

4. KONFIDENTSIAALSUSPÕHIMÕTE (15–25 minutit)

Viimase kahe aasta jooksul on RPRK saadikud külastanud arvukalt vanglaid Nepaalis ja on kohtunud üle 600 kinnipeetavaga, kes on enamasti seotud maoistliku liikumisega. Kui küsiti nende vangide olukorra kohta või kas on leitud märke väärkohtlemisest, siis keeldus organisatsiooni Nepaali delegatsiooni juht Jean Jacques Bovay kommentaaridest, öeldes: „See rikub RPRK põhimõtteid. Me ei saa seda avaldada ajakirjandusele, aga me oleme informeerinud ametivõime sellest, mida vanglakülastuste ajal nägime“.

Kui küsiti, kas missiooni käigus saadi informatsiooni ka rohkem kui 60 teadmata kadunud mässulise kohta, kelle asupaiga avaldamise kohta on maoistid avaldanud valitsusele tugevat survet, vastas Bovay sellele, et RPRK-l on tõenäoliselt see informatsioon olemas, kuid kordas, et ei saa seda ajakirjandusega jagada.

Allikas: Kathmandu Post via Nepalnews.com website 23.01.03

Meil on õigus elada normaalset elu, nagu kõikidel teistel. Praegusel hetkel tehakse maailmas väga vähe ära. Maailm oleks võinud selle peatada juba alguses, kui oleks vähegi tahtnud.

Naine, kes elab rongivagunis kuus aastat peale Bosnia-Hertsegoviina relvakonflikti

MÄRKUS *Õpilased võiksid väidelda, kas jätkata või lõpetada humanitaartegevused — miks või miks mitte. Või võivad kolm väikerühma igaiüks käsitleda ühte situatsiooni, otsustada, mida teha; seejärel esitleda oma situatsiooni ja otsust kogu grupile.*

Humanitaarabi ja eetika

Võimalikud küsimused

- Kuidas aitab konfidentsiaalsuse põhimõte humanitaartöötajatel ohvritele läheneda?
- Kuidas on see seotud neutraliteedi ja erapooletuse põhimõtetega?

LÕPETUSEKS

kirjutage sõnad erapooletus, võrdsus, sõltumatus ja konfidentsiaalsus kuhugi, kust kõik neid näha võivad. Arutlege, kuidas õpilased võtsid arvesse neid põhimõtteid oma otsuseid tehes.

- Miks on erapooletus ja võrdsus vajalik humanitaartegevuses?

[Erapooletust säilitades, saavad humanitaartöötajad liikuda läbi sõjatsoonide, et aidata mõlema konfliktipoolle ohvreid. Olles erapooletud saavad nad aidata ohvreid ainult lähtuvalt nende vajadustest.]

RPRK jaoks on käitumiskoodeks ülimalt oluline, sest ta on volitatud läbi viima delikaatseid ülesandeid, näiteks vangide külastamine või vahendaja olemine sõjaosapoolte vahel.

! JUHTMÕTTED

- Humanitaartegevuste jaoks on vajalikud mõningad tegevuskoodeksid.
- Humanitaartöötajad peavad olema neutraalsed ja erapooletud abi ja kaitse pakkumises, et saavutada ja säilitada kõikide konfliktiosapoolte usaldus.
- Humanitaartöötajad kogevad eetilisi dilemmasid oma töös. Kuigi parimad vastused või otsused ei pruugi selged olla, on oluline märgata, et mitte millegi tegemine on samuti otsus, millel on omad tagajärjed.

MÄRKUS Õpilased võivad öelda, et mõnedes situatsioonides ei saa võita (s.t ei leita rahuldavat lahendust, ükskõik, milline otsus vastu võtta). Tooge välja, et isegi sellistes olukordades ei või humanitaartöötajad vältida otsuste vastuvõtmist. Mitte millegi tegemine on samamoodi valik, kui konkreetne tegevus.

Lisategevused

Erapooletus ja võrdsus sinu ümber

Arutle, kuidas erapooletuse põhimõtte erineb, kui seda rakendada igapäevastes situatsioonides. (suuremal osal ajast peame me olema kellegi või millegi poolt. Mõelge kasvõi kodanike poliitilisele tegevusele, mis on mõningal määral neutraliteediga kokkusobimatu.)

Otsige lugu ajaloost, religioonist või kirjandusest, kus oli oluline olla erapooletu (või mitte erapooletu). Või kirjutage essee, käsitledes teemat, miks me vihastame, kui kahtlustame, et keegi võimukandjatest ei kohtle inimesi võrdselt.

Sina selles olukorras — dilemmad

Kujutage ette, et te olete humanitaartöötajad ühes järgmistest situatsioonidest.

Mängige rühmatööna läbi üks järgmistest situatsioonidest

- väitlus selle üle, mida teha, kui probleem on vaja lahendada
- intervjuu ajakirjandusega, kus teie otsuseid kritiseeritakse
- rahulolematute põgenike või kaastöötajate kaebustele vastamine

Ühes klassis kujutasid õpilased ette ja mängisid läbi situatsiooni, kus abistav töötaja on põgenikelaagri väravas. Seal kohtab ta perekonda, kes tahab siseneda laagrisse, kuid kardab sealolevaid vaenlasi. Pereisa nõuab, et saaks enda kätte jätta relva, millega kaitsta oma haiget naist ja last. Perekond on ka suures hirmus, et nad lahutatakse üksteisest.

Peale stsenaariumi läbimängimist arutles klass põhimõtete üle, mida humanitaartöötaja pidi arvestama ja kas mõned põhimõtted sattusid omavahel selles olukorras vastuollu.

Humanitaartegevuse tööpõhimõtted

Iga situatsiooni jaoks: millise vastuse te annaksite, kui oleksite humanitaartöötaja? Selgita iga vastuse taga olevaid põhimõtteid.

1. Piirkond kannatas näljahäda all, mille oli põhjustanud põud ja pikalt kestnud sõjaolukord. Humanitaarorganisatsioonid arendasid välja veterinaarprojekti rändrahvaste jaoks, kelle ellujäämine sõltus loomakarjadest. Ühe või teise hõimu inimesed ütlevad sageli humanitaartöötajatele: „Te ei saa minna teise hõimu juurde, sest nad on meie vaenlased. Kuidas te saate meid aidata, kui te neid aitate?“

2. Väga tõsiselt vigastatud mässaja on just üle viidud haiglasse, kus teda ravitakse. Kaks valitsuse sõdurit, kes on vähem tõsiselt vigastatud, saabuvad haiglasse. Kui meditsiiniline personal hakkab mässajat ravima,

siis sõdurid astuvad neile vastu ja ütlevad: „Te olete järelkult tema poolel, kui te aitate teda ja lasete meil oodata. Kas te ei tea, mida ta meile tegi? Me arvasime, et te peate neutraalsed olema“.

3. Relvakonflikti ajal otsivad kohalikud humanitaarorganisatsioonid rahalisi ressursse, et aidata tuhandeid ümberasustatud inimesi põhjas, sõjast laastatud riigis. Tuntud rahvusvahelise äri esindaja teatab, et tema ettevõtte on nõus maksma abi eest, mis on suunatud inimestele Lõunas asuvas linnas, kus asub ka ettevõtte vabrik, et vähendada pingeid, mis takistavad paljudel töolistel igapäevase töö tegemist. Humanitaarorganisatsioon keeldub pakkumisest.

- *Milliseid argumente te kasutaksite keeldumise põhjendamiseks?*

Moodul 5: Sõja tagajärjed

A. Gutman/ICRC

S. Farell/ICRC

Meedialehekülg

Eesmärk: olla teadlik humanitaartegevusest, mida viiakse läbi üle maailma.

1. Mis on toimumas?

- Otsige meediaraporteid rahvusvaheliste humanitaarorganisatsioonide kohta, et teada saada, mida nad teevad.
- Kirjutage neile, et saada nende aruandeid teatud piirkondades üle maailma läbiviidavate humanitaartegevuste kohta (või külastage nende kodulehti, et lugeda raporteid).
- Koostage nimekiri organisatsioonidest ja programmidest, mida te uurisite. Kirjeldage üldjoontes nende peamisi tegevusi.

2. Milliste dilemmadega seisavad silmitsi humanitaartöötajad?

- Leidke humanitaarabi dilemmasid meediauudistest või läbi uurimuse.
- Analüüsige neid dilemmasid.

Valikud: millised on võimalikud teguviisid?

Tagajärjed: millised on iga teguviisi võimalikud tagajärjed?

(tahtlikud / tahtmatud, positiivsed / negatiivsed, lühiajalised / pikaajalised)

Vaatenurgad: kuidas erinevad inimesed näevad erinevaid olukordi ja erinevaid valikuid?

Otsus: mida te soovitaksite humanitaarorganisatsioonil või humanitaartöötajal teha?

Hindamine

Hindamismeetodid

- Jooksev hindamine

„Avastades humanitaarõigust“ (AHÕ) annab õpetajale võimaluse iga päev uurida, mida õpilased õpivad ja millest nad võivad valesi aru saada. Selleks pakuvad hea võimaluse aktiivsed õpimeetodid, näiteks arutelu klassiga, väikerühmatöö, ajurünnak ja rollimängud.

Tunni lõpus võta viis minutit, et õpilased kirjutaksid ühe- või kahelauselise vastuse küsimusele *Mida ma täna õppisin?* ja *Kas mul on küsimusi?* Loe vastused läbi ja kasuta neid järgmises tunnis õpilaste teadmiste täiendamiseks ja vaeleerusamade selgitamiseks.

- Õpilaste töömapp

Läbi terve mooduli palutakse õpilastel intervjuuerida inimesi, võtta seisukoht mingi teema suhtes ning kaitsta seda näidetega, illustreerida mõisteid luuletuste, näidendite või kunstitöödega või kirjutada kindlal teemal sügavutiminev uurimustöö.

Sea iga õpilase kohta sisse kaust või mapp, kuhu kogud kirjatööde mustandid, kunstitööd, intervjuud ja ajaleheväljalõiked, mis õpilane on klassi toonud.

Aeg-ajalt vaata koos õpilasega tema töö üle, et kontrollida edasimineku rahvusvahelise humanitaarõiguse mõistmise teel.

Riputa õpilaste tööd seinale.

- Moodulilõpuküsimused:

Pärast 5. mooduli käsitlemist võite soovida pühendada viimase tunni kirjalikule ülesandele, et hinnata seda, mida õpilased on õppinud. Seda saate teha andes õpilastele ühe esseeküsimuse (20–30 minutit) või kaks või kolm lühivastust nõudvat küsimust (10 minutit igale küsimusele).

1. Esseeküsimused: vali üks (25 minutit).

- Milliseid eetilisi dilemmasid tuleb humanitaartöötajatel lahendada? Tooge näiteid.
- Selgitage erapooletuse ja võrdsuse tähtsust ja tooge mõlema puhul näiteid.

2. Lühivastusega küsimused: Valige kaks küsimust. (10 minutit mõlemale).

- Milliseid neli sammu on vajalikud, et taasühendada sõjas lahkuläinud perekondi?
- Nimetage viis moodust, kuidas sõda hävitab normaalse eluolu.
- Nimetage kolm asja, mida humanitaartöötajad peavad planeerima, kui nad ehitavad laagrit ümberasustatud rahvastiku jaoks.

Hindamine

Küsimustele saab lisa, kui palud õpilastel väikerühmades sõnastada uusi küsimusi ja valida neist mõni terve klassi esseeküsimuseks. Võid lasta igal õpilasel välja pakkuda ühe küsimuse, millele ta siis ise kirjalikult vastab. Õpilasi hinnatakse nii küsimuse kvaliteedi kui ka vastuse sisukuse alusel. Võid valida ühe tsitaadi ajaleheartiklist, õppematerjali küljerubriigist või mujalt. Palu õpilastel leida tsitaadi keskne sõnum ja vastata, kas nad on sellega nõus või mitte.

Hindamiskriteeriumid

Õpilase vastus on tõhus, siis kui ta:

- kasutab selliseid mõisteid nagu kõrvaltvaataja, võitleja, dilemma, ahelreaktsioon ja teisi materjalides leiduvaid termineid
- toob seisukohtade põhjendamiseks konkreetseid argumente
- vastus sisaldab näiteid meediast, intervjuudest, klassi arutelust ja vaba aja lugemismaterjalidest.

Eelnimetatud tehnikad on lihtsalt ettepanekud, kuidas aidata teil hinnata seda, kuidas õpilased „Avastades humanitaarõigust (AHÕ)” materjalidega töötavad. Kohandage materjale vastavalt oma vajadustele.

Veebiressursid

Põgenikud

- Refugee (Amnesty International)
<http://www.refuge.amnesty.org/htm/home.htm>
- United Nations High Commissioner for Refugees
<http://www.unhcr.ch/>
- U.S. Committee for Refugees
<http://www.refugees.org/>

Humanitaarabi

- Doctors Without Borders
<http://www.doctorswithoutborders.org/>
- Humanitarianism and War Project
http://www.brown.edu/Departments/Watson_Institute/H_W/mission.html
- Interaction (American Council for Voluntary International Action)
<http://www.interaction.org/index.html>
- International Committee of the Red Cross
<http://www.icrc.org/eng>

Sõjavangid või poliitvangid

- Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War
<http://www.icrc.org/ihl>
- Project Disappeared (Argentina)
<http://www.desaparecidos.org/arg/eng.html>

ICRC

Lõpetav uurimus

Mille poole edasi püüelda?

(üks ettevalmistav õppetund, projekti planeerimise aeg ja hindamiskoosolek)

Kuidas saad sina populariseerida lugupidamist inimväärikuse vastu?
Kuidas saad sina ära teha midagi olulist?
Kuidas saad sina avada teiste silmi?

UURIMISTEEMAD

Mille poole edasi püüelda?

MÕISTED

Noorte tegevusse kaasamine

Sihtrühmad

Projekti eesmärk

Kogukonna jõud ja ressursid

Inimväärikus

PRAKTISEERITAVAD OSKUSED

Probleemi määratlemine

Vajaduste hindamine

Tegevuse planeerimine

Projektipäeviku pidamine

Projekti hindamine

Mille poole edasi püüelda?

Üks võimsamaid õppimise edendamise ja hoidmise vahendeid on õpilastele õpitavate mõistete ja käitumiste rakendamiseks võimaluse loomine. Õpilased hakkavad mõistma õpitava sisu läbi teiste õpetamise, teistega jagatavate materjalide loomise ja projektides õpitud teadmiste rakendamise.

Tutvugem humanitaarõigusega õppivad õpilased võivad laiendada projekti mõju ka õppegrupist väljapoole – perekonnale, sõpradele ja ühiskonnale.

Nad võivad õpetada nooremaid õpilasi, rääkida teistele edasi kogutud lugusid või siduda end humanitaartegevusega, et aidata nõrgemaid. Selles projektis käsitletud tegevused võivad niimoodi jõuda ka sellistes piirkondades elavate lasteni, kus suurem osa lapsi ei omanda algharidust või ei jõua sellest kaugemale. Õpilased võivad edendada humanitaarset vaatenurka kulutades aega ja energiat ka ühiskondliku tegevuse muudele vormidele.

EESMÄRGID

- Rakendada õpitut inimväärikust populariseerivat projekti kavandades
- Via ellu inimväärikust populariseeriv projekt

ALLIKAD

- Video ja transkriptsioon: sõja uurimine draama kaudu

Ühiskondliku tegevuse liigid

Õpilased võivad koostada projekti(d), selleks et

- õpetada teistele rahvusvahelist humanitaarõigust (RHÕ)
- tegeleda spetsiifiliste humanitaarsete vajadustega oma piirkonnas
- laiendada toetust RHÕ vastu poliitilise ja õigusliku teadustöö kaudu

MÕTTED PROJEKTIDE TEGEMISEKS

A. Propagandategevused noorematele lastele ja/või ühiskonnagruppidele (juturaamatud, koomiksid, lühinäidendid, näitused, presentatsioonid, kirjad meediale, raadioasaated, kus kuulajatel on võimalik stuudiosse helistada, käsiraamatud jne.)

B. Vabatahtlik tegevus

(kodutute, põgenike, ümberasustatute, orbude, haigete, vanurite jne aitamine)

C. Uurimuse juurest tegevuse juurde

(RHÕ rakendamise alase või diskrimineerimisvastaseid meetmeid käsitlev uurimus rahvuslikul tasandil või humanitaarse või inimõiguste eest seisva organisatsiooniga ühinemine)

Küsimused potentsiaalse projekti väärtuse hindamiseks

- Kas projekt annab õpilastele teemaga vahetu kontakti?
- Kas projekt julgustab õpilasi mõtlema RHÕ eesmärke toetavate tegevuste olemuse üle?
- Kas projekt annab õpilastele võimaluse RHÕ alaseid teadmisi levitada?

Mille poole edasi püüelda?

Algusest lõpuni

1. Projekti planeerimine

Kellele see projekt on?

Mis on projekti eesmärk?

Mida me peame tegema, et nende inimeste jaoks nimetatud eesmärgini jõuda?

2. Projekti läbiviimine

Mis juhtub projekti läbi viies päev-päevalt?

Milliseid muudatusi me selle läbiviimise juures teeme ja miks?

3. Projekti üle mõtlemine peale selle lõppu

Milline oli meie projekti tulemus?

Kuidas inimesed reageerisid?

Mida mina sellest projektist sain?

Mida ma nüüd teha tahan?

Protsessi formaliseerimine mingil moel, kas läbi kirjutamise või mõne muu märkmete tegemise viisi ja arutelu toob õpilastele kasu läbi tegevuse sooritamise tunnetamise.

Valmistumine tööks kogukonnas

Esimeseks oluliseks sammuks on sihtkogukonnakonna oluliste aspektide mõistmine. Järgnevad mõtted on ennekõike seotud just vabatahtlikega seotud projektidega, aga neid mõtteid saab kasutada ka propaganda planeerimiseks või „uurimuse juurest tegevuse juurde“ tüüpi projektide puhul.

Enne vabatahtlikega seotud projekti alustamist peaksid õpilased kõigepealt õppima tundma kogukonna tugevaid ja nõrku külgi. Isegi siis, kui inimesed on muutunud haavatavateks ja vajavad toetust, tuleks inimeste oskusi ja panust nende vajadustega seotud plaanide loomisel ära kasutada nii palju kui võimalik. Õpilastel ei ole ehk võimalik kogukonna kohta infot koguda, kuid nad peaksid teadma, et oma abi pakkudes on oluline nii kogukonna arvamust küsida, kui ka sellega koos töötada. Rahvusvahelise Punase Risti ja Punase Poolkuu liikumine on välja toonud neli sammu, mida kogukondadega tegeledes järgima peaks.

1. Töötage inimestega, et saada teada nende kogukonna tugevad küljed.
2. Tehke koostööd, et saada teada nende probleemid, vajadused ja ohud.
3. Uurige järele, kes vajavad abi kõige rohkem ja kes on olemasolevaid oskusi ja ressursse silmas pidades kõige prioriteetsemad.
4. Tehke kogukonnaga koostööd, et kõige haavatavamate inimeste olukorda parandada.

Adapteeritud raamatust Vajadustest tegudeni,
Rahvusvahelise Punase Risti ja Punase Poolkuu Seltside Föderatsioon 1995.

Kui õpilased mõtlevad projektidele, mida nad ette võtavad, peaksid nad mõtlema, kuidas oma tegevusega siduda kogukonna ressursse ja selle panust.

Mille poole edasi püüelda?

! JUHTMÕTTED

- Igaüks saab inimväärikuse toetamiseks palju ära teha. Parim võimalus on osaleda projektis, kus täidetavad ülesanded vastavad tema võimetele ja huvidele.
- Töötades koos teiste inimestega on oluline võtta arvesse ka nende seisukohti
- Projekti edenedes on kasulik aeg-ajalt hinnata tulemusi ja vaadata üle tulevikuplaanid.

Lõpetav uurimus: **Mille poole edasi püüelda?**

Teavitustöö draama kaudu

Vaadake videot „Sõja uurimine draama kaudu”, milles Põhja-lirimaalt pärit draamagruppi etendab stseene ohvrite kimbatusesest relvastatud konfliktis. Kuigi see noortest inimestest koosnev trupp on töötanud koos juba aastaid, võib nende esinemine anda teile mõtteid ja inspiratsiooni ka ise olukordi etendada.

Valige „Tutvugem humanitaarõigusega“ kursuselt mõned teemad, mida te sooviksite läbi mängida. Tehke kaasõpilastega koostööd ja looge oma etendus. Mõelge oma vaatajaskonna peale (kool või usugrupp või ühiskonnaorganisatsioon) ja mõelge, kuidas oma lugu etendada.

Sõja uurimine draama kaudu

Poiss: Afganistan

Tüdruk: Somaalia

Poiss: Tšetšeenia

Tüdruk: Rwanda

Tüdruk: Sierra Leone

Tüdruk: Sri Lanka

Tüdruk: Uganda

Tüdruk: Lõuna Aafrika

Poiss: Kolumbia

Tüdruk: Iisrael

Poiss: Põhja-lirimaa

Poiss: Vasak, vasak, vasak,
vasak

Poiss: Kompanii, seis!
Paremale pöörd!

Tüdruk: Ma pidin kodust
lahkuma.

Poiss: Ma pidin oma pere
juurest lahkuma.

Tüdruk: Ma pidin oma
maalt lahkuma

Grupi liikmed etendavad stseeni, kus tüdruk meenutab päeva, mil tema perele anti aega 24 tundi, et kodust lahkuda. Naine süüdistab oma abikaasat selles, et too on öelnud midagi valesti, mistõttu on nad sunnitud kodust lahkuma, aga mees eitab seda. Nad räägivad oma väiksele tütrele, et nad lähevad mõneks ajaks puhkama.

Tüdrukule meenuvad need asjad lapsepõlvest, mis ta maha pidi jätma – oma parima sõbra, võimaluse mängida Malibu Barbie nukuga, sünnipäevapeo sellises erilises kohas, mille nimi on „Banaanid“. Pere 18-aastane poeg keeldub kaasa minemast ja süüdistab katastroofis isa.

[Pärast stseeni kordub refrään.]

Tüdruk: Ma olen
72-aastane naine
Tšetšeenias.

Tüdruk: Lõuna Aafrika

Tüdruk: Somaalia

Poiss: Afganistan

Tüdruk: Iisrael

Tüdruk: Põhja-lirimaa

Tüdruk: Iraak

Tüdruk: See on mu
abikaasa ja see on meie
kodu; see on olnud meie
pere oma juba mitmeid
põlvi.

[Kostuvad sõdurite
hüüded, kui nad maja
lammutavad ja selle
elanikke peksavad.]

Tüdruk: Ma olen
72-aastane naine
Tšetšeenias.

[nutab]

Tüdruk: Lõuna Aafrika

Tüdruk: Somaalia

Poiss: Afganistan

Tüdruk: Iisrael

Tüdruk: Iraak

Tüdruk: Põhja-lirimaa

Lõpetav uurimus: **Mille poole edasi püüelda?**

Eesmärk: koguda infot, mis aitaks valida projekti

uurida, milline teabevahend aitab sul oma kogukonna kohta rohkem teada saada

uurida, milliseid teabekanaleid uurimuses kasutada

1. Leidke uudistereportaaz olukorrast, kus inimväarikus on ohus, olukord, mis innustab teid sekkuma.

- Milline see olukord on?

2. Kui see olukord on teie kogukonnas:

- Leidke ajaleht või telekanal, mis kajastab uudiseid sellest kogukonnast ja sellele kogukonnale.
- Pange kirja, mil viisil uudisteallikad teid aitavad.

3. Kui see on laiast maailmast pärinev probleem:

- Leidke uudiste allikas, taustainfo ja pange kirja, millised grupid veel sama probleemiga tegelevad.
- Pange kirja oma allikad.

Hindamine

Hindamismeetodid

- Jooksev hindamine

„Tutvugem humanitaarõigusega“ (AHÕ) annab õpetajale võimaluse iga päev uurida, mida õpilased õpivad ja millest nad võivad valesi aru saada. Selleks pakuvad hea võimaluse aktiivsed õpimeetodid, näiteks arutelu klassiga, väikerühmatöö, ajurünnak ja rollimängud.

Tunni lõpus võta viis minutit, et õpilased kirjutaksid ühe- või kahelauselise vastuse küsimusele *Mida ma täna õppisin?* ja *Kas mul on küsimusi?* Loe vastused läbi ja kasuta neid järgmises tunnis õpilaste teadmiste täendamiseks ja valemusaamade selgitamiseks.

- Õpilaste töömapp

Läbi terve mooduli palutakse õpilastel intervjuuerida inimesi, võtta seisukoht mingi teema suhtes ning kaitsta seda näidetega, illustreerida mõisteid luuletuste, näidendite või kunstitöödega või kirjutada kindlal teemal sügavutimenev uurimustöö.

Sea iga õpilase kohta sisse kaust või mapp, kuhu kogud kirjatööde mustandid, kunstitööd, intervjuud ja ajaleheväljalõiked, mis õpilane on klassi toonud.

Aeg-ajalt vaata koos õpilasega tema töö üle, et kontrollida edasiminekut rahvusvahelise humanitaarõiguse mõistmise teel.

Riputa õpilaste tööd seinale.

Selles moodulis seadke sisse spetsiaalne kaust kogukonna ja uurimisprojektide jaoks. Lisage sinna õpilaste tagasiside projekti erinevate staadiumite kohta: probleemi identifitseerimine, vajaduste hindamine, tegevuste planeerimine, aruandlus, projektipäeviku pidamine ja projekti hindamine.

- Moodulilõpuküsimused:

Kui kõik moodulid on läbitud, on võib-olla hea mõte pühendada viimane tund kirjutamisülesandele, kus õpilased panevad kirja, mida nad õppinud on. Te võite teha seda ühe esseeküsimusega (20–30 minutit) ja kahe või kolme lühivastusega küsimusele. See annab õpilastele võimaluse mõelda oma uurimusele või projekti läbiviimisele.

1. Esseeküsimused: vali üks.

- Mil määral te projekti eesmärgi saavutasite? Mida te järgmisel korral teisiti teeksite? Millised on projekti edasised eesmärgid?
- Mida te nendest kogemustest humanitaarõiguse, humanitaartegevuse, ühiskonna tugevate ja nõrkade külgede ja iseenda kohta õppisite?
- Mida te olete õppinud meedia kasutamise kohta uurimuses ja rahvusvahelist humanitaarõigust puudutavatest tegevustest?

Hindamine

---

2. Lühivastusega küsimused:

Küsimustele saab lisa, kui palud õpilastel väikerühmades sõnastada uusi küsimusi ja valida neist mõni terve klassi esseeküsimuseks. Võid lasta igal õpilasel välja pakkuda ühe küsimuse, millele ta siis ise kirjalikult vastab. Õpilasi hinnatakse nii küsimuse kvaliteedi kui ka vastuse sisukuse alusel. Võid valida ühe tsitaadi ajaleheartiklist, õppematerjali küljerubriigist või mujalt. Palu õpilastel leida tsitaadi keskne sõnum ja vastata, kas nad on sellega nõus või mitte.

Hindamiskriteeriumid

Õpilase vastus on tõhus, siis kui ta:

- kasutab selliseid mõisteid nagu kõrvaltvaataja, võitleja, dilemma, ahelreaktsioon ja teisi materjalides leiduvaid termineid
- toob seisukohtade põhjendamiseks konkreetseid argumente - vastus sisaldab näiteid meediast, intervjuudest, klassi arutelust ja vaba aja lugemismaterjalidest.

Eelnimetatud tehnikad on lihtsalt ettepanekud, kuidas aidata teil hinnata seda, kuidas õpilased „Õpime tundma humanitaarõigust (RHÖ)” materjalidega töötavad. Kohandage materjale vastavalt oma vajadustele.

Lõpetav uurimus: **Mille poole edasi püüelda?**

Internetiallikad

Tegevusprojektid

- UNICEFi Noorte hääl: noored üle kogu maailma kirjutavad tegevusprojektidest, millega nad seotud on <http://www.unicef.org/young>

Kogukonnategevuse projektid

Kui te tahate teha oma ühiskonnas tegevusprojekti ja soovite kasutada interneti ideede ja võimaluste leidmiseks, vaadake Rahvusliku Punase Risti Seltsi ja teiste vabatahtlike organisatsioonide kodulehti.

Uurimus või reklaamprojektid

Kui te tahate teha uurimust või reklaamprojekti ükskõik millisel RHÕ raames uuritud teemal, vaadake mooduli lõpus olevaid saite, mis puudutavad neid teemasid. Hetkesündmuste kohta uurimust tehes saab kasutada kahte järgnevat saiti:

<http://www.oneworld.org>

Praegused ja arhiveeritud artiklid üle maailma erinevatest allikatest. Keeled: inglise, hollandi, soome, saksa, norra, hispaania ja rootsi.

<http://www.un.org/cyberschoolbus>

Kokkuvõtlikud artiklid noortele erinevatel inimväärikusega seotud teemadel. Keeled: araabia, hiina, inglise, prantsuse, vene ja hispaania.

ICRC

Metoodikajuhend
Õpetaja käsiraamat AHÕ
tundide ette valmistamiseks

M

Sisukord

1	Sissejuhatus	
	Noorte inimeste hääled: miks õppida rahvusvahelist humanitaarõigust?	314
	Kursuse plaan	315
	Kursuse moodulid	315
2	Suunitlus	
	Miks õpetada „Avastades humanitaarõigust“ (AHÕ)?	324
	Mis on AHÕ ja mida see ei ole	324
	Teie roll AHÕ õpetajana või diskussiooni juhatajana	324
	Õpetajakoolituse programmi põhiprintsiibid	324
	Õpetajate eesmärgid	325
	Programmi kohaldamine oma vajadustega	325
	AHÕ uurimisteemade lühiülevaade	325
	Õppimise hindamine	326
	Käesoleva <i>Metoodikajuhendi</i> ülesehitus	326
3	Õpetajale. AHÕ õppemeetodid	
	Õppemeetod 1. Arutelu	327
	Õppemeetod 2. Ajurünnak	328
	Õppemeetod 3. „Lihtsaid vastuseid ei ole“	329
	Õppemeetod 4. Dilemmade kasutamine	332
	Õppemeetod 5. Rollimäng	334
	Õppemeetod 6. Tõsilugude, fotode ja videote kasutamine	335
	Õppemeetod 7. Kirjutamine ja mõtisklemine	336
	Õppemeetod 8. Intervjueerimine	337
	Õppemeetod 9. Rühmatöö	338
	Õppemeetod 10. Tõsilugude ja uudiste kogumine	340

Sisukord

4	Õpetajakoolituse õpitubade kavad	
	Õpetajakoolituse õpitubade struktuur	341
	Õpetajakoolituse õpitubade kavad	341
	Õpituba 1. Rahvusvahelise humanitaarõiguse tutvustamine õpilastele	343
	Õpituba 2. Rollimäng: mida saavad teha kõrvaltvaatajad?	344
	Õpituba 3. Töötamine dilemmadega: kõrvaltvaataja dilemma	345
	Õpituba 4. Fotode kasutamine inimväärikuse uurimisel	346
	Õpituba 5. Õpilaste mõtetest lähtuvalt: rahvusvahelise humanitaarõiguse alused	347
	Õpituba 6. Videote vaatamine: fookuses on lapssõdurid	348
	Õpituba 7. Juhtumiuuringud: mida me tegime My Lais	349
	Õpituba 8. Rühmatöö: sõja tagajärgedega tegelemine	350
	Õpituba 9. Isiklike kogemuste kasutamine: erapooletus ja võrdsus	351
	Õpituba 10. Õpitu rakendamine: noorte projektid	352
5	Video transkriptsioon	
	Peamine arutelu: sissejuhatav uurimisteema	353
	Õpilaste vastuste organiseerimine: humanitaarsete tegude vaatlemine	354
	Fotode kasutamine inimväärikuse uurimisel	356
	Õpilaste arvamused: milliseid reegleid on vaja relvakonfliktides?	358
	Videote vaatamine: ettevalmistus ja arutelu	360
	Õpilaste esitlused: kui sina saaksid maailmale rääkida	363
	Isiklike kogemuste kasutamine järgnevate mõistete avamisel: neutraliteet ja erapooletus	364

NOORTE INIMESTE HÄÄLED. MIKS ÕPPIDA RAHVUSVAHELIST HUMANITAARÕIGUST?

Tšiili

- „... et muutuda sõja suhtes tundlikuks.“
- „... et teada paremini, mis toimub teistes riikides.“
- „... sest iga inimene peaks teadma, millised on tema õigused.“
- „... sest see puudutab meid kõiki.“

Djibouti

- „... sest noorukiiga on aeg, kui silmad hakkavad avanema, kui ollakse vastuvõtlik rahvusvahelise humanitaarõiguse olemusele.“
- „... tuleviku jaoks.“

Egiptus

- „... et järgmine põlvkond sellest teaks.“
- „... sest see on riigi huvides seda õppida.“
- „... sest sellest teadlik olemine muudab inimese käitumise halastavamaks ja kaastundlikumaks.“
- „... et kui sõda puhkeb, saab seda õigust kasutada.“
- „... et teada oma õigusi ja kohustusi.“

Iisrael

- „... sest on asju, mida sa üksikisikuna teadma pead.“
- „... siis sa tead, et on seadus, mis keelab sõjavangide piinamise.“
- „... see võib aidata meid, teismelisi meie endi väikestes lahingutes.“
- „... et usaldus siit ilmast ei kaoks.“

Malaisia

- „... sest me kasvame üles ja hakkame seadust järgima.“
- „... sest meie oleme tuleviku sõjaliidrid; kui me ei õpi varajases nooruses seadust, ei õpi me seda ka sõja käigus mitte.“

Norra

- „... sest meie põlvkond hakkab tegelema samade probleemidega, millega eelmine põlvkondki.“

Palestiina Rahvuslik Omavalitsus

- „... sest noorukieas kujunevad isiksus, arvamused, oskused ja hoiakud.“
- „... sest see aktiveerib inimestes rahutunnet ja vähendab sõja oma — aga kui õpetaja ise ei rakenda seda seadust, ei peaks seda ka õpetatama.“
- „... sest meie vanuses küsitakse palju küsimusi ning me tahame teada, mis on õige ja mis on vale.“
- „... noorukid saavad suureks ja hakkavad riiki juhtima; nooruses õppimine on nagu kivisse raiumine, see jääb igaveseks.“

Senegal

- „... sest on oluline teada, et sõdurid ei või teha ükskõik mida.“
- „... sest homme oleme meie täiskasvanud.“
- „... sest hiljem saame meie õpetada seda oma lastele.“

Tai

- „... et ennast kaitsta.“
- „... et teada, mis on sõjas tsiviilisiku õigused.“

Ameerika Ühendriigid

- „... sest kui me kunagi sellisesse olukorda satume, teame me, mida teha.“
- „... et teada, mis toimub, et oleks võimalik oma vastuarvamust väljendada.“

TÄHELEPANU Need on mõned noorukite poolt antud põhjendused meie küsimusele, miks nende arvates peaksid inimesed õppima rahvusvahelist humanitaarõigust. Vastused koguti fookusgrupi arutelude ajal, mis viidi läbi „seostatud piirkondades“ AHÕ projekti piloottestimise käigus.

Kursuse plaan

SISSEJUHATAV TEEMA

Sissejuhatav tutvustus: kirjeldus ja ettekujutus

MOODUL 1. HUMANITAARNE VAATENURK

Uurimisteema 1A. Mida saavad teha kõrvaltvaatajad? [tõsilood humanitaarsetest tegudest]

Uurimisteema 1B. Humanitaarsete tegude uurimine [häälled sõjast]

Uurimisteema 1C. Kõrvaltvaataja dilemma [dilemma stsenaarium]

MOODUL 2. RELVAKONFLIKTI PIIRAMINE

Uurimisteema 2A. Sõjapurustuste piiramine [fotod, fotokollaažid, põhireeglid]

Uurimisteema 2B. Ajaloolised kokkulepped [sõjategevuse näidisseadustikud]

Uurimisteema 2C. Fookuses on lapssõdurid [fotokollaaž, video, kaart]

Uurimisteema 2D. Fookuses on jalaväemiinid [video, kaart]

MOODUL 3. KEHTIV SEADUS

Uurimisteema 3A. Rikkumiste tuvastamine [häälled sõjast]

Uurimisteema 3B. Võitleja vaatenurk [dilemma stsenaariumid]

Uurimisteema 3C. Kes vastutab?

Uurimisteema 3D. Juhtumiuuring: My Lai [video ja rollimäng]

MOODUL 4. ÕIGUSEMÕISTMISE TAGAMINE

Uurimisteema 4A. Õigusemõistmise põhimõtted [lugemine]

Uurimisteema 4B. Rahvusvaheliste tribunalide areng [lugemine]

MOODUL 5. SÕJA TAGAJÄRGEDEGA TEGELEMINE

Uurimisteema 5A. Sõjapurustustest tulenevad vajadused [fotokollaaž]

Uurimisteema 5B. Sõja tõttu ümberasustatud inimestele laagri rajamine

Uurimisteema 5C. Fookuses on vangide kaitsmine [video]

Uurimisteema 5D. Fookuses on perede taasühinemine [fotokollaaž]

Uurimisteema 5E. Humanitaarabi eetika [dilemma stsenaarium]

KOKKUVÕTE

Lõpetav teema. Mille poole edasi püüelda? [video]

SÕNASTIK

KURSUSE PLAAN

KÕIGIS MOODULITES				
OSKUSED				
MÕISTED				
Inimväärikus Humanitaarkäitumise takistused Rasked valikud Tagajärjed Mitmed tulevikuväljavaated	Arutelu Kuulamine Austav mittenõustumine Toetavad hinnangud koos põhjendustega Ajurünnak Õiguslik argumentatsioon	Eesmärkide seadmine Rollimängud Lugude analüüs Lugude jutustamine Raskete valikute analüüs Probleemi tunnistamine	Tagajärgede tõendamine Tagajärgede jälgimine Probleemi analüüs Vajaduste hindamine Lahenduste tõendamine Toimikute pidamine	Ulatuse hindamine HJõupingutuse hindamine Töö gruppides Planeerimine Projekti hindamine

MOODULID

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	MÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	JUHTIDEED
SISSEJUHATAV TUTVUSTUS	Milline on sinu kujutlus relvakonfliktist? Mida sa arvad katsetest piirata kannatusi mis neist tulenevad? Mis on inimväärikus?	Relva-konfliktide piirangud Inimväärikus Raske valik	Tavaarusaamad ja ettekujutused	<ul style="list-style-type: none"> -olla teadlik humanitaarõiguse aluseks olevatest küsimustest -olla teadlik sellest, et mõnele humanitaarõiguses üleskerkinud küsimustele pole lihtsaid vastuseid -luua inimväärikuse esialgne definitsioon 	<ul style="list-style-type: none"> inimväärikuse kontseptsioon on peamine ja see vaadatakse taas üle kogu kursuse „Avastades humanitaarõigust“ (AHÕ) käigus -Mõnelele AHÕ käigus tekkinud küsimustele pole ühest õiget vastust ega ka kergeid vastuseid. Üks AHÕ eesmärke on leida selliseid küsimusi ning neid uurida

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	ÜLDMÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	JUHTIIDEED
MOODUL 1 Humanitaarne vaatenurk	Kes on kõrvaltvaataja? Milliste raskete valikutega seisavad silmitsi kõrvaltvaataja? Milline mõju võib kõrvaltvaatajal olla? Milles seisneb humanitaar-aktsioon?	Kõrvaltvaataja Humanitaaraktsioon Ühiskondlik surve	1A Mida saavad teha kõrvaltvaatajad?	<ul style="list-style-type: none"> mõista, kuidas saab kõrvaltvaataja mõjutada teiste tegusid osata tuua näiteid selle kohta, kuidas kõrvaltvaataja on konfliktituatsioonides asunud elu ja inimväärlikuse kaitsele 	<ul style="list-style-type: none"> kõrvaltvaatajad on tavalised inimesed, kes konfliktituatsioonid võivad asuda elu ja inimväärlikuse kaitsele ka siis, kui nad kannatanuid ei tunne kõrvaltvaataja tegutseb tihti hoolimata isiklikust riskist või kaotusest igas maailma nurgas on tavalised inimesed astunud vastu ebainimlikele tegudele, et aidata kaitsetuid inimesi
			1B Humanitaarsete tegude uurimine	<ul style="list-style-type: none"> mõista humanitaarse teo olemust mõista sotsiaalse surve mõju eeldatavale tegutsemisele olukorras, kus on ohus keegi elu või inimväärlikus tunda ära humanitaarsed teod, mis tulevad ette uudistes või igapäevaelus 	<ul style="list-style-type: none"> humanitaarse teoga kaitstakse neid, kelle elu või inimväärlikus on ohus, eriti sel juhul, kus kaitstavale tavaolukorras appi ei minda. Sellised aktid on sageli seotud isiklike riskidega Humanitaarne tegu, millega kaitstakse elu ja inimväärlikust, võib mõnes sotsiaalses kontekstis olla keeruline
			1C Kõrvaltvaataja dilemma	<ul style="list-style-type: none"> mõista raskusi, millega võib silmitsi seista kõrvaltvaataja, olles tunnistajaks inimväärlikust ohustavas olukorras osata analüüsida tekkivat dilemma 	<ul style="list-style-type: none"> paljud humanitaarse teo sooritanud on seisnud dilemma ees, kas minna appi või mitte, hoolimata enda ja kannatanu elu ja vara ohtu seadmisest kumbki valikuvariant võib kaasa tuua keerukaid ja pikaajalisi tagajärgi kõigile asjaosalistele

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	MÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	JUHTIDEED
MOODUL 2 Relvakonflikti piiramine	Milliseid piiranguid vajatakse ja miks? Kust kehtestatud piirangud tulenevad? Kuidas sõjategevust piiravad õigusaktid kujunevad?	Sõjas kohaldatavad piirangud Tsiiviiltsükud, mittevõitlejad (<i>hors de combat</i>) Inimõigused Kaitse Laste vajadused Valimatu toimega relvad Relvakonflikti edasikanduv mõju (<i>ripple effect</i>)	2A Sõjapurustuste piiramine	<ul style="list-style-type: none"> mõista mõningaid põhjusi, miks tuleb relvakonfliktide reeglistada mõista, kuidas täiendavad üksteist inimõigused ja humanitaarõigus teada rahvusvahelise humanitaarõiguse keskseid põhimõtteid 	<ul style="list-style-type: none"> humanitaarõiguse eesmärk on kaitsta relvakonflikti ajal elu ja inimväärlikust. Selleks piiratakse sõjapidamise viise ja meetodeid, et vähendada asjatuid kannatusi ning kaitsta mittevõitlejaid ja võitlusega enam mitte seotud inimesi nii humanitaarõigus kui inimõigused toetuvad põhimõttele, mille järgi kaitstakse elu ja inimväärlikust. Humanitaarõigust rakendatakse nimelt relvakonfliktis, sest just sellisteks äärmuslikeks puhkudeks on see mõeldudki, kuna inimõigused kehtivad igas olukorras
			2B Ajaloolised kokkulepped	<ul style="list-style-type: none"> jõuda äratundmisele, et aja jooksul on paljudes riikides välja töötatud relvakonfliktide reguleerivaid kokkuleppeid õppida tundma mõne varase kokkuleppe keelde ja nõudeid näidata seost juhtunu ja humanitaarnormide täiustumise vahel 	<ul style="list-style-type: none"> inimesed on alati püüdnud piirata sõjakoleidusi ajaloost võib leida palju näiteid kokkulepetest, mille eesmärk on olnud ohjeldada vägivalda, vähendada asjatuid kannatusi ja piirata sõjapurustusi
			2C Fookuses on lapssõdurid	<ul style="list-style-type: none"> mõista, kui laialdaselt on kasutatud lapssõdureid ja mida see on kaasa toonud mõista vanusepiirangu vajadust värbamisel teada, et alla 15 aasta vanuste laste värbamine relvarühmadesse on humanitaarõiguse rikkumine, praegu pingutatakse selle nimel, et tõsta vanusepiir 18 aastani 	<ul style="list-style-type: none"> relvakonflikti ajal tuleb lapsi kaitsta. Üks viis selleks on relvarühma värvatavate vanusepiirang rahvusvaheliselt on miinimumvanuseks määratud 15 eluaastat. Alla 15 aasta vanuste laste (olgu „vabatahtlik“ või sunniviisiline) värbamine on sõjakuritegu praegu pingutatakse rahvusvahelisel tasandil selle nimel, et tõsta vanusepiirang 18 aastani

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	MÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	JUHTIDEED
MOODUL 2 Relvkonfliktide piiramine (järg)			2D Fookuses on jalaväemiinid	<ul style="list-style-type: none"> • mõista, miks on keelatud osa relvi, mis vigastavad või tapavad valimatult ja põhjustavad asjatuid kannatusi • osata jälgida jalaväemiinide kasutamise tagajärgi (konflikti edasikanduv mõju) • mõista, kuidas avalik arvamus ja ulatuslik teavituskampaania aitavad humanitaarõigust populariseerida 	<ul style="list-style-type: none"> • mõned relvatuübid, nagu jalaväemiinid ning bioloogilised ja keemilised relvad, on keelatud, sest need ei vali ohvrit: nendega ei ole võimalik hävitada ainult võitlejaid, vaid surma saavad ka tsiviiliskikud, samuti põhjustavad need asjatuid kannatusi • jalaväemiinide puhul tuleb peale ohvrite kogetava psühholoogilise ja meditsiinilise kahju arvestada ka sotsiaalse ja majandusliku kahjuga, mis tekitatakse üksikisikutele, perekondadele, kogukondadele, riikidele ja rahvusvahelisele üldsusele • jalaväemiinide tootmise ja kasutamise keelustamine (1997 Ottawa lepinguga) on hea näide, kuidas humanitaarõigust saab kujundada laialtlevituks teavituskampaania toel
MOODUL 3 Kehtiv seadus	Milliseid reegleid rikutakse kõige sagedamini ja miks? Milliste dilemmaadega seisavad kõige sagedamini silmitsi võitlejad? Kes vastutab selle eest, et peetakse kinni rahvusvahelisest humanitaarõigusest?	Rikkumine Tsiiviiliskiku ja võitleja eristamine Ahelreaktsioon	3A Rikkumiste tuvastamine	<ul style="list-style-type: none"> • osata ära tunda rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumise juhtumeid • osata ära tunda näiteid, kuidas üks rikkumine võib põhjustada uusi; mõista, millised tagajärjed kutsuvad esile ahelreaktsiooni 	<ul style="list-style-type: none"> • rahvusvahelise humanitaarõiguse reeglid on välja töötatud spetsiaalselt relvakonfliktis rakendamiseks • humanitaarõiguse rikkumine viib sageli ahelreaktsioonini ehk vägivalda eskaleerumiseni • inimesed põhjendavad asetleidnud vägivalduhtumeid väga erinevalt. Mainitakse näiteks kättemaksu, asula läheduses toimuvat lahingut, arvamust, et tsiviiliskikud aitavad vaenlast, ülemuste ebaseaduslikke käskke jne

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	MÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	JUHTIDEED
MOODUL 3 Kehtiv seadus (järg)			3B Võitleja vaatenurk	<ul style="list-style-type: none"> tunda ära dilemmad ja tagajärjed, mis tekivad sellises lahingusituatsioonis, kus üks eesmärk on toimida vastavalt rahvusvahelise humanitaarõiguse reeglitele mõista probleeme, mis tekivad humanitaarõigusest kinnipidamisel, kui ei ole võimalik selgelt eristada võitlejat ja tsiviilisikut 	<ul style="list-style-type: none"> vahel toob humanitaarõiguse rakendamine relvakonfliktis kaasa dilemmasid paljud dilemmasid tuleneb tsiviilisliku ja võitleja eristamise raskusest mõnikord teevad konfliktis osalejad eristamise meelegra keeruliseks, mõnikord aga muutub piir hägusaks, sest lahingud toimuvad elurajoonides
			3C Kes vastutab?	<ul style="list-style-type: none"> teada, kes vastutab sõjaväes selle eest, et reegleid kinni peetakse teha kindlaks, kuidas seda kohustust täidetakse 	<ul style="list-style-type: none"> selleks et kinni pidada rahvusvahelisest humanitaarõigusest, peavad paljud inimesed täitma oma kohustusi. Kuigi humanitaarõigust rikkuda saab ka üksikisik, saab reeglitest kinnipidamise kindlustada ainult valitsuse, sõjaväejuhtide ja kõigi võitlejate koostöö rahvusvahelise humanitaarõiguse reeglite täitmine on iga rahvuse huvides
			Juhtumiuuring: My Lai Mis läks valesti? Mis läks õigesti?	<ul style="list-style-type: none"> olla teadlik eri viisidest, kuidas tavaline inimene reageerib, kui seisab silmitsi humanitaarõiguse raske rikkumisega mõista mõnda probleemi ja dilemmat, mis võib tekkida humanitaarõiguse rakendamisel ja jõustamisel 	<ul style="list-style-type: none"> võitlejad ei pea täitma ebaseaduslikke käsk tänapäevased lahingupidamisviisid võivad humanitaarõiguse rakendamise teha väga keeruliseks riikidel võib tekkida raskusi, kui nad tahavad mõista kohut oma sõjaväelaste üle humanitaarõiguse rikkumise eest.

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	MÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	JUHTIDEED
MOODUL 4 Õigusemõistmise tagamine	Miks on vaja õigusemõistmist? Kuidas tagada õigusemõistmine? Kes peaks süüdistatute üle kohut mõistma?	Rakendamine Jõustamine Tsiiviilise ja võitleja eristamine Seadusvastane käsk Sotsiaalne surve Üksikisiku vastutus Juhi vastutus Sõjakuritegu Kohtuotsuse tegemiseks vajalik kvalifikatsioon	4A Õigusemõistmise põhimõtted	<ul style="list-style-type: none"> mõista, kuidas õigusrikkumistega tegelemine võib mõjutada ühiskonda pärast relvakonflikti 	<ul style="list-style-type: none"> humanitaarõigus nõuab, et isikud, kes panevad toime või käsivad teistel toime panna tõsiselt rikkumisi, tuleb viia kohtu ette kõik Genfi konventsiooni allkirjastanud riigid vastutavad selle eest, et rahvusvahelist humanitaarõigust levitatakse, austatakse ja jõustatakse
MOODUL 5 Sõja tagajärgedega tegelemine	Millised on sõja tagajärjed? Mida tuleb teha, et tulla toime sõja tagajärgedega? Millised dilemmad on seotud humanitaarsete tegudega?	Põhivajadused Mitterateriaalsed vajadused Põgenikud ja ümberasustatud isikud Erapooletus Võrdsus	4B Rahvusvaheliste tribunali areng	<ul style="list-style-type: none"> mõista, kuidas on aja jooksul õnnestunud rahvusvahelised pingutused mõista kohut sõjakurjategijate üle teada mõningaid probleeme, mis on seotud õigusemõistmisega sõjakurjategijate üle 	<ul style="list-style-type: none"> rahvusvahelised sõjatribunali on loodud selleks, et oleks olemas institutsioon, mis peaks mõistma kohut sõjakurjategijate üle kui kohtunikud mõistavad süüaluse üle kohut, võtavad nad arvesse ka seda, kas kuritegu pandi toime teadlikult. Isikut ei vabasta süüst ei saadud käsk ega teiste toimepandud sarnased teod
			5A Sõjapuurustest tulenevad vajadused	<ul style="list-style-type: none"> mõista, kuidas sõda mõjutab normaalseid elutingimusi mõista, millises ulatuses on vaja anda humanitaarabi, et vähendada ja ennetada relvakonflikti tagajärgel tekkinud või tekkinud kannatusi 	<ul style="list-style-type: none"> relvakonflikt põhjustab suuri ressursikaotusi ja häirib normaalselt elu kui puhkeb relvakonflikt, muutuvad elu ja inimväärlikus eriti haavatavaks ning vajavad lisakaitset normaalsete elutingimuste taastamine nõuab paljude humanitaarorganisatsioonide ühiseid jõupingutusi

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	MÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	JUHTIIDEED
MOODUL 5 Sõja tagajärgedega tegelemine (järg)			5B Sõja tõttu ümberasustatute laagri rajamine	<ul style="list-style-type: none"> mõista, kui suuri jõupingutusi nõuab ümberasustatute vajaduste rahuldamine, kaasa arvatud turvalisuse tagamine teada põhilist selle kohta, millist abi ja kaitset vajavad inimesed, kes on relvakonflikti tõttu oma kodudest ümber asustatud 	<ul style="list-style-type: none"> relvakonflikti tõttu ümberasustatud inimeste vajaduste rahuldamine nõuab rohket planeerimist ja suurt tööd esmaske bioloogiliste vajaduste (vesi, toit, peavari, arstiabi jne) kõrval tuleb tegeleda ka sotsiaalsete ja psühholoogiliste vajadustega, kaasa arvatud enesemääramisõiguse võimalikult kiire taastamine
			5C Fookuses on vangide kaitsmine	<ul style="list-style-type: none"> tunda mõningaid viise, kuidas humanitaarõigus kaitseb vangide elu ja inimväärlikust mõista mõningaid dilemmasid, millega seisavad silmitsi vange kaitsvad humanitaartöötajad 	<ul style="list-style-type: none"> relvakonflikti käigus vangivõetute elu ja inimväärlikus on ohus rahvusvaheline humanitaarõigus nõuab vangide kaitset ja humanitaarresindajad külastavad vangilaid veendumaks, et vajalikku kaitset pakutakse vange külastavad humanitaartöötajad võivad sattuda raskete valikute ette
			5D Fookuses on perekondade taasühinemine	<ul style="list-style-type: none"> mõista sõjas lahutatud perekondade kannatusi mõista, milliseid jõupingutusi nõuab sõjas lahutatud perekondade kokkuviiimine 	<ul style="list-style-type: none"> relvakonflikti tagajärjel lahutatakse väga palju inimesi oma perekonnast, nii et neil puudub igasugune omavaheline suhtlemisvõimalus humanitaarõiguse kohaselt tuleb taastada ja säilitada peresidemed ning võimaldada perekondade taasühinemine üheainsagi perekonna liikmete väljaseelgitamine ja kokkuviiimine nõuab palju tööd

MOODUL	SUUNAVAD KÜSIMUSED	MÕISTED	UURIMISTEEMAD	EESMÄRGID	JUHTIDEED
MOODUL 5 Sõjatagajärgedega tegelemine (järg)			5E Humanitaarabi eetika	<ul style="list-style-type: none"> olla kursis mõningate humanitaarabi osutamise põhimõtetega, muuhulgas erapooletuse ja võrdsusega mõista mõningaid dilemmasid, millega humanitaartöötajad kokku puutuvad 	<ul style="list-style-type: none"> humanitaarbiorganisatsioonid vajavad käitumiskoodeksit humanitaartöötaja peab abi ja kaitset pakkudes olema erapooletu ja võrdne, et saavutada ja säilitada kõigi konfliktis osalejate usaldus tegutsedes puutuvad humanitaartöötajad kokku eetiliste dilemmadega. Kuigi sageli ei leita probleemile üht ja ainuvõimalikku head lahendust, tuleb mõista, et tegevusetus on samuti otsus, millel on oma tagajärjed
KOKKUVÕTLIK TEEMA	<p>Kuidas saad sina populariseerida austust inimväärlikuse vastu?</p> <p>Kuidas saad sina ära teha midagi olulist?</p> <p>Kuidas saad sina avada teiste inimeste silmi?</p>	<p>Noorte tegevusse kaasamine</p> <p>Sihtrühmad</p> <p>Projekti eesmärk</p> <p>Kogukonna jõud ja ressursid</p> <p>Inimväärlikus</p>	<p>Mille poole edasi püüelda?</p>	<ul style="list-style-type: none"> rakenda õpitud inimväärlikust propageerivat projekti kavandades viia ellu inimväärlikust populariseeriv projekt 	<ul style="list-style-type: none"> inimene saab inimväärlikuse kaitseks palju ära teha. Võimalik on osaleda projektis, kus täidetavad ülesanded vastavad osaleja võimetele ja huvidele teiste inimeste jaoks töötades on oluline arvestada ka nende seisukohtadega projekti edenedes on kasulik aeg-ajalt hinnata tulemusi ja vaadata üle tulevikuplaanid

MIKS ÕPETADA RAHVUSVAHELIST HUMANITAARÕIGUST?

„Avastades humanitaarõigust“ (AHÕ) koosneb reast uurimisteemadest, mille eesmärk on parandada arusaamist humanitaarsetest teemadest, mis on seotud relvakonfliktidega. Seega toetab see kodanikuõpetust üleilmastumise tingimustes, õiguste õpetamist ja eluuskuste arendamist. See võib toetada ka õppimist spetsiifilisemates akadeemilistes ainevaldkondades nagu näiteks õigusteadus, ajalugu, ühiskonnateadused ja filosoofia. Genfi konventsiooniga liitunud riikidel on kohustus levitada teadmisi rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) kohta nii laialt kui võimalik, kaasavat tsiviilühiskonnas ja noorte seas. RHÕ võib olla toeks baashariduse ühtse „rahvusvahelise“ tuuma saavutamisel. Kindlasti mängib RHÕ haridus suurt rolli kodanikuhariduse saavutamisel kohalikul, rahvuslikul ja rahvusvahelisel tasandil.

MIS AHÕ ON JA MIDA SEE EI OLE

AHÕ keskendub RHÕle kui edasise õppimise alusele. RHÕ austamine võib aidata ohjata vägivalda laienemist ning relvakonfliktidest põhjustatud kahju ja kannatust. Samuti võib see aidata kiirendada rahumeelseid konfliktilahendusi, mis väldivad tarbetuid kannatusi ja toetavad inimväärikuse austamist. AHÕ tähendab elu ja inimväärikuse kaitsmist sõja ajal ja laiemalt ka kogu meie elus. Nagu ütles üks Maroko koolitüdruk peale AHÕ pilootprogrammis osalemist: „Ma olen õppinud kõigis, sealhulgas ka vaenlases, nägema inimlikku külge.“ AHÕ propageerib inimlikku vaatenurka. Poliitilised ja ideoloogilised arutelud konkreetsete konfliktide põhjustest ei kuulu AHÕ valdkonda.

TEIE ROLL AHÕ ÕPETAJANA VÕI DISKUSSIOONI JUHATAJANA

Tavaliselt õpetavad õpetajad selliseid aineid, mida nad on ise aja jooksul uurinud ja millega nad läbinisti tuttavad on. AHÕ õpetajana õpetate te ainet, milles te veel ekspert ei ole. Mitte ainult selle ainestik pole uus, vaid ka kursuse aktiivsed õppemeetodid võivad olla uued paljudele õpetajatele ja diskussiooni juhatajatele. Üks Maroko õpetaja ütles selle kohta nii: „See kursus ei kasuta tavapäraseid õppemeetodeid. Sul on vaja „me õpime koos suhtumist““.

Kuna te selle kursuse raames olete nii õpetaja, diskussiooni juhataja kui ka õpilane, võite end paarile küsimusele vastates ette valmistada:

- Millised on mu lootused? Püüdke määratleda mõningaid oma ootusi enda ja oma õpilaste suhtes.
- Millised on mu kartused? Nimetage mõned kursuse õpetamisega seotud küsimused, mis võiksid põhjustada ärevust ja mõelge välja sobivad vastused.
- Mida ma siis teen, kui õpilased küsivad küsimusi, millele ma vastata ei oska? Lähtuvalt kursuse olemusest ei ole kõikidele küsimustele alati võtta kiireid või lihtsaid vastuseid. Mõned võimalikud vastamise viisid on välja toodud „Õppemeetod 3: Lihtsaid vastuseid ei ole“ osas.

Üks materjalide eesmärk on aidata õpetajatel ja õpilastel koos õppida. Kui vastust pole valmiskujul pakutud, on teie ülesanne aidata õpilastel leida oma küsimustele vastamiseks vajalik informatsioon. Sellised küsimused lubavad teil ja teie õpilastel kaasata AHÕ õpingutesse oma isiklike kogemusi. Pidage meeles, et küsimused, mis teile ning teie õpilastele keerulised tunduvad, on arutlusel ka poliitikute ja kohtueksperptide hulgas üle kogu maailma.

ÕPETAJAKOOLITUSE PROGRAMMI PÕHIPRINTSIIBID

- Efektne õpetajakoolituse programm seob põhimõisted ja AHÕ uurimisteemad konkreetsete õppemeetoditega.
- Nagu ka suurem osa õpilasi, õpivad õpetajad tegutsedes; seega, tegevused, mida nad koolituse käigus tundma õpivad on need, mida nad hiljem klassis kasutavad.
- Nagu osavad heliloojad, hakkavad ka õpetajad looma variatsioone, kui nad on peamised võtted selgeks õppinud.
- Kui AHÕ sisu ja tihti ka meetodika on õpetajatele võõras, on neil vaja aega, et õppida, harjutada ja mõtiskleda programmi üle.
- Õpetajad õpivad, vaadates teiste õpetajate klassitegevust.

Suunitlus

ÕPETAJATE EESMÄRGID

- Mõista õppekava põhimõisteid ja tegevusi
- Laiendada oma õpetamisrepertuaari kaasates erinevaid strateegiaid nagu arutelu, rollimäng, töö väikegruppides ning videote ja dilemmade kasutamine
- Suurendada oma pädevust õppekava osas ja parandada oma õpetamisvõimet

PROGRAMMI KOHALDAMINE OMA VAJADUSTEGA

AHÕ on mõeldud 13–18 aastaste noorte inimeste õpetamiseks. Seda saab kohandada kasutamiseks koolis ning teistes gruppides, erineva tehnoloogilise toega oludes, kõikides keeltes ja igal maal olenemata riigi kogemustest relvakonfliktides. Kuna AHÕ on mõeldud kasutamiseks kogu maailmas, toetub see suuresti antud mõiste ning kohalikku konteksti sobivate õpetamistehnikatega kursis olevatele õpetajatele ning arutelu juhatajatele. Enne kursuse õpetamist tuleb materjal tähelepanelikult läbi lugeda, et end programmiga kurssi viia. Pidage silmas oma õpilasi ja seda, mil moel te sooviksite AHÕd muuta. Üks teie ülesandeid on valida need materjalid ja tegevused, mida soovite kasutada; teine ülesanne on leida kohalikud ressursid, mida õppetöös kasutada. Uurimisteemad on nagu kett ja tegevused on nagu ketilülid nendes uuringutes. Valides tegevusi on õpetajatel võimalik luua oma järjestus. Õpetajad, kes programmi esmakordselt õpetavad, soovivad tõenäoliselt järgida standardplaani ilma muudatuste tegemiseta.

Enne kursuse õpetamist

- Võtke ühendust rahvusvaheliste humanitaarorganisatsioonidega oma riigis, regioonis ja kohalikus kogukonnas, et saada materjale ning kõnelejaid.
- Selgitage välja kohalikud ressursid ja informatsioon kursuse mõne teema kohta (näiteks lapssõdurid ja jalaväemiinid).
- Määratlege oma riigi hetkeolukord programmis välja toodud teemade valguses.

Alustades kohalikest, regionaalsetest ja rahvuslikest näidetest humanitaarvaadete ja RHÕ osas saavad õpilased liikuda tuttavamate teemade juurest globaalsemate mõisteteneni. AHÕ sisaldab suurt valikut lugusid, fotosid ja dilemmasid. Valige need, mis sobivad

teie õpilastele kõige paremini. Laske ka noortel inimestel välja tuua lugusid ja ütlemisi, mis peegeldaksid nende kohalikku konteksti. Tegevusi saab kohandada vastavalt vanusele ja akadeemilistele oskustele:

- Kui te kasutate lugusid, fotosid ja videoid nooremate õpilastega, siis küsige kõigepealt arusaamist kontrollivaid küsimusi – näiteks mis fotol toimub, mis jutustuses juhtus, mida ühed või teised sõnad ja fraasid tähendavad – enne kui lähete edasi harjutuse analüütilisemate aspektide juurde.
- Vähemate lugemisoskustega gruppide puhul lugege ise lood kõva häälega ette. Peatuge vahepeal ja küsige arusaamist kontrollivaid küsimusi.
- Edasijõudnud õpilastega julgustage arutelusid ja väitlusi, küsides provokatiivseid küsimusi ja kasutades dilemmasid ja probleeme, millele tuleb läheneda mitme erineva nurga alt.

AHÕd saab kasutada ka seoses teiste ainetega. AHÕ tegevusi saab kasutada nii ajaloo, matemaatika, kirjutamise kui ka kirjandusega. Soovitused AHÕ seostamiseks teiste õppeainetega on välja toodud „Lisategevuste” osas, mis järgnevad mõnele uurimisteemale.

Mõnel uurimisteemal on kaasas videod ja/või koopiamaterjalid. Kui teil puudub võimalus kasutada neid materjale, pidage meeles, et samu eesmärke saab saavutada ka fotosid, fotomontaaže ja plakateid kasutades ning lugedes transkriptsioone ja lugusid ise ette.

AHÕ UURIMISTEEMADE LÜHIÜLEVAADE

Humanitaarõiguse uurimine on hulk materjale, mida saab kasutada iseseisvalt või mida saab ühendada olemasolevate haridusprogrammidega. Neid õppematerjale saab kasutada klassis akadeemiliste õppeainete raames ning ka paljudes klassivälistes olustikes ja paikades.

Kogu AHÕ komplekt sisaldab materjale umbes 20 tunniks, kuid seda aega saab veelgi pikendada lisamaterjale ja tegevusi kasutades või pikemate arutelusessioonide kaudu. Üldiselt on AHÕ struktuur paindlik ning teil on võimalik valida tegevused, mis sobivad teie õppe-eesmärkide ning ajaressurssidega kõige paremini.

Suunitlus

Uuringute lühike sissejuhatus, mille eesmärk on anda laiahaardeline, kuid mitmekülgne arusaam elu ja inimväärikuse kaitsmisest vägivalda ja konflikti situatsioonides, sisaldab järgnevat:

Sissejuhatavad uuringud: Kujutlused ja taju

Uurimisteema 1A. Mida saavad teha kõrvaltvaatajad?

Uurimisteema 2A. Sõjapurustuste piiramine

Uurimisteema 3A. Rikkumiste tuvastamine

Uurimisteema 4A. Õigusemõistmise põhimõtted

Uurimisteema 5A. Sõjapurustustest tulenevad vajadused

Seda lühikest ülevaadet saab laiendada vastavalt teie ja õpilaste ajaressursile ning haridusprogrammide õppeeesmärkidele, mille raames Humanitaarõiguse uurimist õpetatakse.

ÕPILASTE HINDAMINE

Lisaks kirjalikule hindamisele pakub AHÕ õpetajatele võimalust igapäevaselt kontrollida, mida õpilased on selgeks saanud ja millised väärarvamusi neil võib olla. Sellised aktiivsed õpimeetodid nagu arutelud klassis, töö väikegruppides, ajurünnakud ja rollimängud annavad selleks hea võimaluse.

Iga

- AHÕ mooduli
- õpetajakoolituse õpitoa
- „Õppemeetod“

lõpus soovitatakse kasutada kindlaid hindamistehnikaid ja küsimusi.

Õpetades küsige endalt järgmist.

- Kas ma näen aja jooksul positiivseid muudatusi?
- Kas õpilased seostavad kursuse jooksul omandatud mõisteid (nagu näiteks „ahelreaktsioon“) uudiste ja oma elus toimuvaga?
- Kas õpilased toovad oma initsiatiivil kooli kaasa ajaleheartikleid, raadiost kuulnud jutte või sõprade ja perekonna läbielamisi?
- Kas nad näevad fotodes rohkemat, kui nad neid teist või kolmandat korda vaatavad?

- Kas nad hakkavad paremini aru saama arvukatest teemaga seotud vaatepunktidest, eriti relvakonfliktide ohvrite omadest?
- Kas nad on võimelised seadma end teiste olukorda ja spontaanselt omandama teise vaatenurga?
- Kas nad hakkavad aru saama humanitaartegevuse vajadusest haavatavate osapoolte kaitsmisel?

Käesoleva Metoodikajuhendi ülesehitus

Käesolev materjal on nii õppemeetodite juhend kui ka koolituse õpitubade plaan. See kirjalik juhend sisaldab:

- sissejuhatust AHÕ õpetamisesse
- „õppemeetodid“ 10 erineva õpetamisstrateegia kohta.

Iga „Õppemeetod“ keskendub ühele kindlale õpetamistehnikale ja annab soovitusi järgnevates aspektides: **eesmärgid, alustamine, grupi juhendamine, raskustega hakkama saamine ja õppimise hindamine.**

- Plaanid 10 õpetajakoolituse õpitoa tarbeks.

AHÕ õppemeetodid

ÕPPEMEETOD 1. ARUTELU

Arutelu ehk vestlus on AHÕ õppekavade peamine õppestrateegia. Arutelu üks eesmärk on julgustada kõiki õpilasi võrdselt osalema. Hea arutelu nõuab õpetajalt või arutelu juhatajalt oskust olla hea kuulaja ning „punuja“, kes seob erinevate õpilaste mõtted arusaadavasse vormi. Ülim eesmärk on, et õpilased ise õpiksid mõtteid punuma.

EESMÄRGID

- Selgitada välja, mida õpilased antud teema kohta teavad
- Arendada arutlusoskusi, näiteks kuulamine ja rääkimine
- Anda õpilastele praktilisi oskusi seisukoha võtmises ning selle kaitsmises tõendusmaterjalidega

ALUSTAMINE

Seadke õpilastele kohe alguses järgnevad kaks reeglit. Tulise vestluse käigus saab siis vajadusel neile viidata.

1. Kuulake teisi tähelepanelikult ning oodake, kuni nad on lõpetanud.
2. Vaielge julgelt teiste vaadetele vastu, aga suhtuge neisse ning nende vaadetesse austusega.

Seadke selge fookus, kirjutades ühe või kõik järgnevad punktid tahvlile:

- arutletav(ad) küsimus(ed)
- arutelu eesmärk
- arutelu soovitatav tulemus

Et koguda arutelu tarvis mõtteid, kasutage küsimusi, fotosid, lugusid, väiteid, videoid, kirjutamisülesandeid või mõnda muud sobivat stiimulit.

ÕPPERÜHMA JUHATAMINE

- Andke õpilastele aega mõelda, mida nad öelda tahavad. Kui nad on kõigepealt oma mõtted kirja pannud, on nad tõenäoliselt paremini ette valmistunud, kui rääkimise aeg kätte jõuab.
- Tunnustage õpilaste panust. Kokkuvõtte ja analüüsi koostamisel on abiks, kui võtmeküsimused tahvlile kirja panna.
- Julgustage õpilasi arutellu panustama, kutsudes neid

üles lisama omapoolseid mõtteid või küsides, kas nad on teiste grupiliikmetega nõus või mitte.

- Julgustage õpilasi üksteisega rääkima, mitte suunama oma küsimusi üksnes teile.
- Kui keegi jagab ebaõiget informatsiooni, hinnake kõigepealt, kas viga on tähtis. Kui on, küsige teiste õpilaste arvamust, kuid püüdke seda teha nii, et see ei heidutaks algset kõnelejat. Teise võimalusena võite ise arusaamatuse lahendada.
- Kui õpilased ei taha rääkida, tuletage neile meelde, et eesmärk on uurida ideid ja vaatenurki, mitte pakkuda „õigeid“ vastuseid.
- Kui diskussioon hakkab käest ära minema, tuletage õpilastele meelde kahte alguses seatud reeglit.
- Kui suurema osa rääkimisest teevad ära paar õpilast, kutsuge ka teisi panustama või paluge neil, kes on vaikselt olnud, lugeda oma kirja pandud mõtteid. (Vaata ka „Õppemeetod 7: Kirjutamine ja mõtisklemine“).

Mis saab siis, kui diskussioon kaldub tundlikule poliitilisele teemale või usuliste või kultuuriliste tõekspidamiste või tavade poole? Kui nii juhtub, võib see viidata õpilaste ühistele huvidele, muredele või kogemustele. Kui see diskussioon on AHÕ seisukohalt oluline, võite pühendada tunni aega teema edasiseks uurimiseks, luua klassi jaoks lisategevus või julgustada õpilasi läbi viima iseseisev uurimus. Kui see diskussioon ei ole AHÕ seisukohalt oluline, võite käsitleda seda teemat privaatset väljaspool tunniaega, et aidata õpilastel mõtteid selgeks mõelda, kuna need võivad tuleneda isiklikest kogemustest, huvidest või vajadustest. Teine võimalus on soovitada, et õpilane teeb iseseisva uurimisprojekti antud teemal.

ÕPPIMISE HINDAMINE

- Kas õpilased olid valmis identifitseerima ja jagama oma teadmisi?
- Kas õpilased kuulasid ja reageerisid üksteise mõtetele?
- Millised võtmemõtted või eriarvamused esile kerkisid?
- Mida te teada saite?
- Mida te teisiti teeksite?
- Kuidas te järgmise tunni jaoks diskussiooni ette valmistaksite?

AHÕ õppemeetodid

ÕPPEMEETOD 2. AJURÜNNAK

Ajurünnak on tehnika, mis edendab mõtlemist, luues õhkkonna, kus hinnangu andmine saabub viivitusega. Ajurünnak annab võimaluse etteantud aja jooksul luua nii palju ideid kui võimalik. Kui eesmärk on probleemi lahendamine, pakub ajurünnak võimalust genereerida erinevate inimeste poolt arvukaid lahendusi.

EESMÄRGID

- luua hulk ideid arutelu tarbeks või küsimusele vastamiseks
- julgustada spontaansust

ALUSTAMINE

Öelge õpilastele, et te soovite genereerida grupiga nii palju mõtteid kui võimalik. Andke neile järgnevad juhised:

- olge spontaanne
- ärge püüdke oma ideid hinnata enne nende jagamist teistega
- olge teiste arvamuste suhtes eelarvamusteta; ärge andke hinnangut
- lisage teiste soovitatud ideedele ka oma mõtted.

ÕPPERÜHMA JUHATAMINE

Sõnastage ajurünnaku küsimus või fookus selgelt.

Selgitage kõik küsimused, enne kui õpilased vastama hakkavad.

Pange kirja kõikide panus.

Selgitage lahti ebasobivatena tunduvad panused. (Tehke seda moel, mis ei heidutaks õpilasi tulevikus diskussiooni panustama.)

Kui tundub, et protsess on jäänud venima, võite küsimuse ümber sõnastada ning paluda lisavastuseid.

Ajurünnaku kokkuvõttena vaadake üle ja tehke jagatud ideedest kokkuvõtte või laske seda õpilastel teha.

RASKUSTEGA TOIMETULEMINE

- Kui õpilaste vastused ei ole teemaga seotud, võite teha pausi, et teemat enne jätkamist selgemalt defineerida.
- Kui õpilastel on keeruline vastata, kuna nad ei ole teemaga kursis, võite ise pakkuda välja mõned vastused, mis stimuleeriksid õpilaste mõtteid.

ÕPPIMISE HINDAMINE

- Kui hästi õnnestus õpilastel ideede genereerimine?
- Kui hästi grupp jagatud ideed kokku võttis?
- Mis olid selle strateegia kasutamise eelised ja puudused?
- Mida te teeksite teisiti?

AHÕ õppemeetodid

ÕPPEMEETOD 3. „LIHTSAID VASTUSEID EI OLE“

AHÕ raames küsivad õpilased suure tõenäosusega küsimusi, millele isegi õpetajal on keeruline vastust leida, mitte info vähesuse tõttu, vaid seepärast, et lihtsaid vastuseid ei ole. Me soovime teil luua kohti, kuhu õpilaste poolt esitatud keerulised küsimused üles kirjutatakse ning välja pannakse. Kutsuge seda „Lihtsaid vastuseid ei ole“. Üks allikas küsimustele vastamiseks on RPRK brošüür pealkirjaga *International humanitarian law: Answers to your questions* (Rahvusvaheline humanitaarõigus: Vastused teie küsimustele). Mõned neist küsimustest saavad vastuse hiljem Avastades humanitaarõigust uurides.

EESMÄRGID

- Panna kirja kõik õpilaste poolt küsitud keerulised küsimused (hilisemate selgituste tarbeks)
- Näidata, et vastused mõnedele küsimustele on keerulised
- Tuvastada võimalikke allikaid, mis aitaksid keeruliste küsimustega tegelemisel

ALUSTAMINE

Juhtige õpilaste tähelepanu sellele, et relvakonflikti situatsioonides on olukord ekstreemne ja vahel on raske sellistes oludes käitumist põhjendada. Seetõttu pole paljudele küsimustele, mis sarnaseid olukordi puudutavad, kerge vastata. Siiski peaks nendele küsimustele vastama enne, kui liiga palju aega mööda on läinud, et teemast huvitunud ja mõtleivate õpilaste huvi ei raueks.

ÕPPERÜHMA JUHATAMINE

- Keerulisi küsimusi, millel ei ole koheseid ja ilmselgeid vastuseid, peabki just sellistena võtma.
- Laske õpilastel selliseid küsimusi edaspidi läbi uurida või püüdke suunata neid järeldusi tuletama.
- Paluge teistel õpilastel, individuaalselt või väikestes gruppides, soovitada vastuseid.
- Seadke piirid, mille ulatuses selliste küsimustega tegeletakse.
- Märkige ära küsimused, millega programmi hilisemates osades tegeletakse.

MÕNED KEERULISED KÜSIMUSED, MIDA ÕPILASED TIHTI KÜSIVAD, NING VÕIMALIKUD VASTUSED NEILE

- Kas sõjaolukorras käitumist reguleerivate seaduste loomine ei muuda sõda seadusega lubatuks? Kas reeglite loomine ei muuda sõda mänguks? Miks mitte muuta sõda ebaseaduslikuks?

Suures osas ongi sõda ebaseaduslik. Rahvusvahelise humanitaarõiguse silmis on vaid kaks erandit: sõda, mida peab ÜRO või liikmesriik enesekaitseks. Siiski on kahekümnenda sajandi teise poole sündmused näidanud, et sõja ebaseaduslikuks kuulutamise ei hoia seda ära. RHÕ jäab üle vaid seda kurba reaalsust tunnustada; see aga ei anna sõja pidamist andeks ega seadusta seda.

Selle teema täpsemat käsitlust vaata „Sissejuhataav uuring: Kujutlused ja tajud“.

- Miks ei peeta sundvärvatud sõdureid sõja süütuteks ohvriteks? Neid saadetakse sõtta karistuse ähvardusel, seatakse ohtu ja sunnitakse tegema paljusid asju, mis on vastuolus nende inimväärikusega.

See, et läbi aegade on sõjaväkke mindud kohustuslikus korras, ei ole põhjendus. Küsimus ei ole mitte niivõrd selles, et kas värvatud sõdurid on süütud ohvrid, vaid pigem selles, et kas üks liikmesriik võib ohu korral kohustada kodanikke sõduriteks hakkama. See viib teadvustatud vastuvõtjate diskussioonini (teema, mis ei kuulu RHÕ valdkonda). Kas neid, kes sõdimast keelduvad, peab karistama? Miks? Kas oleks parem, kui oleks vaid vabatahtlikest koosnevad armeed? Kas vabatahtlike armeed võivad endast kujutada ohtu?

Välja võiks tuua veel järgneva:

RHÕ püüab kaitsta kõiki võitlejaid, kes ei võta enam aktiivsest sõjategevusest osa, kuna on alla andnud, jäänud haigeks, on haavatud või kinni võetud. Kui selline asi juhtub, saavad võitlejatest sõja ohvrid. Humanitaarõiguse kohaselt vastutavad kinnipidavad jõud nende kohtlemise eest.

- Mida saab teha sõdur, kellele komandör on andnud RHÕd rikkuva käsu?

Sõdurid peavad teadma RHÕ peamisi reegleid, et teha vahet seaduslikul ja seadusetul käsklusel. Kui sõdurile antakse käsk teha midagi, mis on vastuolus RHÕga, võibolla isegi sõjakuritegu, peab ta keelduma;

AHÕ õppemeetodid

käsklustele allumine ei ole vabandus. Samas tuleb aga tähele panna, et sageli on sõduril väga keeruline – ja ka ohtlik – keelduda käsku täitmast.

- Miks ei karistata sõjas võidukaid olevaid võimukaid rahvaid?

On tõsi, et tegelikult pääseb võitja tihti õigusemõistmisest. Osaliselt seetõttu, et veel hiljaaegugi ei olnud süsteemi, mis oleks kõigile kindlustanud selle, et rahvusvaheline õigus kehtiks kõikidele võrdselt. Aga asjad muutuvad. Püsiv Rahvusvaheline Kriminaalkohus on loodud ja sellel on jurisdiktsioon kõigi RHÕ rikkumiste üle ning sel on võimalik võtta vastutusele inimesi vaatamata nende päritolumaale.

Klassiarutelus võite te küsida:

- Kas ebaõiglus jõustamisel tähendab, et seadusi ei peaks olema?

Te võite lasta õpilastel uurimisülesandena otsida näiteid RHÕ arvatavate rikkujate süüasjadest, mis parajasti käimas on ja vaadata AHÕ kodulehelt edukaid kohtuotsuste jõustamisi.

- Miks ei võeta vastutusele suuri tööstureid, kes teenivad raha relvade müügiga?

Ebaseadusliku relvaäri tegelemise eest vastutamise küsimus jääb RHÕ haardealusest välja. Selliseid teemasid käsitletakse ÜRO tegevuse raames. Tööstureid, keda süüdistatakse illegaalse relvaäri tegelemises või kes müüvad relvi relvakeelu all olevatesse maadesse, saab vastutusele võtta.

- Mida RHÕ aatompommi vastu ette võttis? Mis jäävad RHÕ mõjupiirkonda? Tundub, et laserkiired jäävad, aga tuumarelvad mitte. Miks see nii on?

RHÕ keelab ära relvad, mis tekitavad tarbetuid kahjusid või kannatusi ja relvad, mis ei tee vahet tsiviilisikutel ja võitlejatel. Lähtudes nendest printsiipidest on keeruline ette kujutada olukorda, kus aatompommi kasutamine oleks legaalne.

- Kas ühed sõjad pole mitte „õiglasemad“ kui teised? Kas võitlemine oma kodumaa kaitsmise või vabaduse saamise nimel pole õigem kui võitlemine eesmärgiga vallutada teine riik?

Lihtne vastus on: RHÕ ei otsusta sõja põhjuste üle vaid reguleerib tekkivaid konflikte, mis neid ka põhjustaks. RHÕ püüab kaitsta süütuid inimesi sõjakannatustest,

kasutades samu reegleid vaatamata konflikti põhjustele.

Te võite paluda õpilastel tuua argumente RHÕ vaadete poolt ja vastu. Mõelge näiteks, mis juhtuks siis, kui tsiviilisikud või sõdurid *hors de combat* saaksid erinevat kaitset, lähtudes nende päritolumaal põhjuste õigsusest. Leidke tagajärjed.

RASKUSTEGA TOIMETULEMINE

- Kui tekib kaks vastandlikku seisukohta, võite välja tuua, et ka eksperdid on sellistes küsimustes eriarvamustel ning võite teema raames organiseerida formaalse arutelu.
- Kui te ei suuda küsimust lahendada, võite konsulteerida kohalike ekspertidega.
- Õpilased saavad uurida probleemi AHÕ kodulehe kaudu, kus RPRK liikmed, teised õpetajad või teised õpilased pakuvad vastuseid.
- Pidage meeles aeg-ajalt „Lihtsaid vastuseid ei ole“ rubriigis küsimused üle vaadata.

ÕPPIMISE HINDAMINE

Järgnev võiks olla arutelu või essee aluseks.

Šveitsi jurist Emmerich de Vattel (*The law of nations* [Rahvaste seadused], 1758) pakub välja huvitava vaatenurga:

Kui kõik sõdijad kinnitavad oma ettevõtmise õiglust, kes siis nende üle kohut mõistma peaks? Kuna kohtunikku ei ole, peab abi otsima reeglitest, mille abil sõjategevust reguleerida. Esimene reegel on, et reeglite kohast sõda peetakse mõlemal poolel õiglaseks. See on hädavajalik (...) kui inimesed tahavad sellises vägivaldses tegutsemises, nagu sõda, võtta kasutusele korra või reeglipärasuse või seada piirid viletsusele (...). Ja jätta ukse rahu tulekuks pidevalt valla.

Niimoodi võtab ta kokku reeglid, mis peaksid sõjategevust reguleerima:

Kogu vaenlasele tarbetult tekitatud kahju, iga vägivallaakt, mille eesmärk ei ole võidu toomine ja sõja lõpule viimine (...) on loodusseaduse poolt hukka mõistetud.

– Rahvaste seadus, 1758, tõlgitud inglise keelde Joseph Chitty poolt 1834. aastal, mainitud Major-General J.F.C. Fulleri raamatus, *The conduct of war* (Sõjapidamine) 1789–1961, Rutgers University Press, 1961.

AHÕ õppemeetodid

- Olete te nõus väitega, et pole kohtunikku, kes võiks otsustada sõtta mineku põhjuste õigluse üle?
- Kas te olete nõus, et mitte kummagi sõdiva poole süüdistamine sõdimise põhjuse loomises viib suurema tõenäosusega välja rahu taastumisele kui süüdlase leida püüdmine?
- Kas de Vattel'i kokkuvõte selle kohta, mis „on looduseaduse poolt hukka mõistetud“ on hea alus sõja seaduste loomiseks?

Programmi lõppedes pöörduge uuesti küsimuste juurde, „Lihtsaid vastuseid ei ole“ ja vaadake, millised küsimused on leidnud vastuse ja mis on jäänud veel vastamata.

AHÕ õppemeetodid

ÕPPEMEETOD 4. DILEMMADE KASUTAMINE

Dilemmad tutvustavad õpilastele keerukat oskust võtta relvakonfliktides vastu eetilisi otsuseid. Keerukas on see vähemalt kolmel põhjusel:

- Otsused mõjutavad paljusid inimesi ning nende saatus ja taju mõjutavad omakorda teisi.
- Igal otsusel on kõrvalmõjud, millest mõnda ei ole võimalik ette näha.
- Eesmärgid ei ole võimalik hoobilt saavutada. Ühe olulise eesmärgi saavutamiseks vajaminev tegu takistab tihti teise eesmärgi saavutamist. „Võistlevad eesmärgid“ ongi paljude dilemmade eripära.

Terminit „dilemma“ kasutatakse tihti kergekäeliselt, aga olukordades, kus on vaja humanitaarabi, on dilemma lahendamisel olulised tagajärjed. See võib kergesti muutuda elu ja surma küsimuseks. Dilemmat ei ole võimalik vältida otsustades mitte valikut teha, sest ka mitte millegi tegemine on valik. Et dilemma analüüsi tehnikat efektiivselt kasutada, peavad õpetajad õpilastega analüüsima kahte küsimust: Mis on dilemma? Mis on tagajärjed?

EESMÄRGID

- Aidata õpilastel aru saada mõistetest „dilemma“ ja „võistlevad eesmärgid“
- Aidata õpilastel kogeda ja mõista keerukust, mis on sageli lahutamatuks osaks relvakonfliktides eetiliste otsuste vastu võtmisel
- Anda õpilastele kogemus vaatenurkade identifitseerimise osas
- Aidata õpilastel aru saada tagajärgede mõistest, sealhulgas tahtmatutest ja ettenägematutest tagajärgedest
- Tutvustada õpilastele tagajärgede ahela analüüsi

ALUSTAMINE

1. Alustage julgustades õpilasi kasutama tuttavaid ütlushi, et illustreerida dilemma mõistet. („Ma olen neetud, kui teen ja neetud kui ei tee.“ „Vihma käest räästa alla.“). Julgustage neid esitama oma arvamust sellest, mis dilemma on. Paluge neil anda näiteid ja selgitada, miks antud näited on dilemmad.

2. Määratlege dilemma tuum. Aidake õpilastel identifitseerida dilemma peamised omadused:
  - olukord, mis nõuab otsuse tegemist paljude tegevuste seast (sealhulgas mitte millegi tegemine) kõikidel valikuvõimalustel on eelised ja puudused
3. Tooge esile, et valides „teha õiget asja“ on keeruline ning isegi „halvast olukorrast parema võtmine“ võib olla võimatu, sest:
  - iga võimalus näib põhjustavat probleeme
  - pole kindel, millised on võimaluste tagajärjed
4. Valige kasutamiseks dilemma, mis sobib teie eesmärkidega. Dilemma situatsioone võib leida läbi kogu materjali.

ÕPPERÜHMA JUHATAMINE

Juhatades arutelu dilemmadest, järgige neid nelja sammu:

1. Küsige küsimusi, et uurida väljapakutud tegevusi.

Kasutage ühte AHÕ materjalides pakutavat tõsilugu või õpilaste poolt pakutavat dilemmat. Laske õpilastel dilemmaga seoses pakkuda välja erinevaid tegevusi. Seejärel küsige iga tegevuse kohta järgnevaid küsimusi, et uurida võimalikke tagajärgi:

- Mis on sinu pakutud tegevuse tõenäoline tagajärg?
- Kas võib olla teisigi tagajärgi? (Kui võimalik, uurige võimalikku tegevuste ketti ja nende tagajärke.)
- Mis on olukorra tundmatud või ennustamatud omadused?
- Kes veel on olukorraga seotud? Kuidas sinu tegevus neid mõjutaks? Kuidas nemad sinu tegevust näeksid? Kuidas teiste nägemus võiks tulemust mõjutada?

Korrake sama küsimuste jada iga pakutud tegevuse kohta. Lõpuks peaksid õpilased ise küsimise rolli enda kanda võtma. Heade küsimuste küsimise õppimine annab tunnistust sellest, et noored inimesed omandavad oskusi ja mõisteid, mis on seotud dilemma analüüsiga.

AHÕ õppemeetodid

2. Analüüsi dilemma keerukust.

Paluge õpilastel võrrelda tegevusi ja valida üks tegevuste seast, iga tegevuse puhul küsige:

- Kui tõhus võib sinu valitud tegevus soovitud eesmärgi saavutamisel olla?
- Kui suur on tõenäosus, et sinu valik põhjustab pikemas perspektiivis veel suuremaid probleeme?
- Millist eesmärki sinu tegevus kannab? Miks sa valisid selle eesmärgi?
- Kas sinu valitud tegevus eirab või välistab mõnda muud olulist eesmärki?

Tehke kokkuvõtte, arutatud küsimuste keerukust eraldi välja tuues.

3. Tagajärgede ahela identifitseerimine.

Paluge õpilastel identifitseerida järgnevate tegevuste või sündmuste võimalikke tagajärgi:

- Kalurid on merel, kui tõuseb torm ja pöörab nende paadi ümber.
- Jahimees laseb põdra maha.

Aidake õpilastel mõista, et tegevustel on tagajärjed, mis viivad uute tagajärgedeni. Seda nimetatakse ahelreaktsiooniks. (Torm ⇒ ümberminek ⇒ kaluri surm ⇒ pere kurbus ja vaesus jne.)

Mõned tagajärjed on ette kavatses (jahimees läheb perele toitu hankima ja seega...). mõned on ette kavatsesemata (surnud põder oli hiljuti põdravasika ilmale toonud ja nüüd on tema vasikas üksi jäänud, seega...).

4. Tagajärjeahela tuvastamine

Laske õpilastel uurida, mil viisil üksainus sündmus võib põhjustada mitmeid tagajärgi, millest mõned toovad omakorda kaasa tagajärjed. See moodustab keeruka keti.

RASKUSTEGA TOIMETULEMINE

- Vahel võivad õpilased järeldusteni jõuda kogemata. Kui nii juhtub, paluge õpilastel minna oma arutelus paar sammu tagasi ja analüüsida tegevusi ning tagajärgi.
- Vahel võib keerukus olla õpilaste jaoks ületamatu. Püüdke mõista nende frustratsiooni.

ÕPPIMISE HINDAMINE

Laske õpilastel kirjutada oma kogemuste põhjal ühest dilemmast

- Millised olid võistlevad eesmärgid?
- Mis olid võimalikud tegevused?
- Milline oli tehtud tegevuste mõju?
- Mis olid võimalikud tagajärjed ja ahelreaktsioonid?

ÕPPEMEETOD 5. ROLLIMÄNG

Rollimäng annab võimaluse astuda kellegi teise „kingadesse” ja muuta paberil olevad kirjeldused reaalsuseks läbi dramatiseeringu. Edukas rollimäng sisaldab eelnevaid ettevalmistusi ja hilisemat arutelu.

EESMÄRGID

- suurendada õpilaste teadlikkust arvukatest vaadetest erinevates olukordades
- suurendada õpilaste teadlikkust eetilistest dilemmadest, millega humanitaartegevuse raames kokku puutuda võib
- aidata õpilastel mõista teiste kogemusi

ALUSTAMINE

1. Selgitage olukord lahti, et iga õpilane teaks, mida erinevad rollid nõuavad.
2. Tooge esile olustik või kontekst – koht, aeg, tingimused ja muu taustainformatsioon – et aidata õpilastel end olukorda paigutada.
3. Kasutage küsimusi, et aidata õpilastel erinevaid rolle määratleda. Mida see inimene tahab ja miks? Millist tulemust see inimene püüab saavutada?
4. Määrake aeg ettevalmistuseks, rollimänguks ja aruteluks.

ÕPPERÜHMA JUHATAMINE

Efektiivse rollimängu saavutamiseks järgige nelja järgnevat sammu:

1. Valmistage ette. Tutvustage tõsilugu või dilemmat. Andke õpilastele olustiku või probleemi arutamiseks piisavalt aega. Pöörake tähelepanu pigem küsimustele: Mis on teema? Milline olukord on? Millist otsust püüavad asjaga seotud inimesed vastu võtta? Kes on näitleja? Ettevalmistuse ajal toimuv diskussioon on väga oluline. Isegi siis, kui tegelik rollimäng ei osutu eriti edukaks, õpib grupp läbi eelneva arutelu. Võibolla on hea mõte jagada rollid väikeste gruppide vahel, sest nii saavad mitu õpilast sama rolli üle mõtiskleda. Julgustage õpilasi uurima iga situatsiooniga seotud inimese humaansust ning vältida süüdlase otsimist. Vastake õpilaste küsimustele.

2. Harjutage. Teie ülesanne juhendajana on hoida õpilased õigel teel. Aidake õpilasi rollide harjutamises nii vähe kui võimalik. Vältige liigset juhendamist, sest see võib mõjuda halvasti nende loominguksusele.

3. Kandke ette. See on rolli täitjate võimalus. Te võite anda publikule ülesande, näiteks jälgida üht kindlat karakterit ja tema tehtud otsuseid. Eelnev arutelu ja ettekandmine aitavad pealtvaatajatel keskenduda pigem loo probleemile ja tunnetele kui näitlemisele.

4. Võtke kokku. Peale rollimängu toimuva arutelu ja tagasiside ajal julgustage õpilasi avaldama arvamusi, mis dramatiseeringu ajal tekkisid. Viidake õpilaste tarbeks koostatud materjalides olevatele küsimustele. Paluge õpilastel analüüsida rolli mängimise või rollimängu vaatamise kogemust ning mõelda esitatud probleemidele ja kogemustele. Kas nad hakkasid mõnda karakterit uue nurga alt nägema? Mis töötas? Mis ei töötanud? Mida nad teisiti teeksid? Te võite teema võtta kokku tähelepanekutega, mis toovad õpilased harjutuse eesmärgi juurde tagasi.

RASKUSTEGA TOIME TULEMINE

- Tingituna oma meelelahutuslikust laadist võib rollimäng varjata probleemi tõsidust. Samuti võib naer olla psühholoogiliselt vabastav, kui tugevad tunded on mängus. Õpilased (nii näitlejad kui pealtvaatajad) võivad naerda. Võibolla on teil vaja õpilastele tegevuse keskset teemat aegajalt meelde tuletada.
- Kui õpilased mängivad lahtise lõpuga lugu ja tahavad teada, mis tegelikult juhtus, rahuldage nende uudishimu ja tutvustage neile tegelikku lõppu.

STOPPKAADER

Stoppkaadris lõpetavad õpilased näitlemise mingil olulisel hetkel ja tarduvad antud olukorda. Kasutage tarduvat kaadrit, et esitleda mõne otsuse tagajärgi või näidata dilemma tuuma. Millise otsuse võtaks grupp vastu? Vähem keeruline kui rollimäng, lubab tarduv kaader õpilastel pöörata tähelepanu mitmetele loos esinevatele keerukatele seostele.

ÕPPIMISE HINDAMINE

Kasutage rollimängule järgnevat arutelu, et määrata õpilaste arusaama ulatust näidatud probleemist või dilemmast ning nende oskust panna end kellegi teise olukorda.

AHÕ õppemeetodid

ÕPPEMEETOD 6. TÕSILUGUDE, FOTODE JA VIDEOTE KASUTAMINE

AHÕ püüab töötada pea ja südamega. Õpilased astuvad sõjas olevate inimeste kingadesse, on nad siis ohvrid, sõdurid või humanitaartöötajad. Selle tarbeks kasutab programm üht vanimat kultuuri edasi kandmise tehnikat – juttude vestmist. Mitmetest kultuuridest pärit tõsilood puudutavad üldiselt eetiliste otsuste tegemist. Lisaks tõsilugudele kasutab AHÕ ka fotosid ja videoid, et tutvustada õpilastele reaalseid situatsioone ja õhutada arutelu.

EESMÄRGID

- Pakkuda läbi juttude, fotode ja videote õpilaste mõtteid ergutavaid stiimuleid
- Pakkuda pilte ja kontekste, et aidata õpilastel mõistetest paremini aru saada
- Pakkuda õpilastele ühist kogemust, mis oleks hüppelauaks arutelu tekkel

ALUSTAMINE

1. Enne tõsilugude kasutamist, tutvuge taustainfoga ja AHÕ materjalides välja toodud kesksete küsimustega.
2. Kui võimalik, laske õpilastel enne tundi lugeda tõsilugusid, et nad oleksid teemaga rohkem kursis ning tunnis jääks rohkem aega arutelu tarbeks. (Tunnis puudutage ka neid põgusalt)
3. Näidake õpilastele fotokollaaže, selgitades neile eesmärki ja konteksti, näiteks: „Need on fotod inimestest, kes on sõja tõttu ümber asustatud“.
4. Valmistage õpilased video vaatamiseks ette kasutades sissejuhatust ning andes neile küsimuse või lastes neil midagi videot vaadates sealt otsida. Kasutage transkriptsioone, et viidata mingile konkreetsele informatsioonile videos.

ÕPPERÜHMA JUHATAMINE

Peale seda, kui õpilased on lugenud lugu, vaadanud fotot või videot, laske neil enne arutelu puhkemist panna kirja oma mõtted ja reaktsioonid. Mõne loo puhul võib teha pausi kohas, kus on vaja vastu võtta mingi otsus. Sellist tarduva kaadri tehnikat saab kasutada tõsilugude esitamisel. (Vaata „Õppemeetod 5: Rollimäng“.)

Lisaks loo tarbeks loodud spetsiifilistele küsimustele,

käsitlege ka järgnevaid üldiseid küsimusi lugude, fotode ja videote üle arutledes.

Situatsioon: kes on ohus? Milline see oht on? Kes on kõrvaltvaatajad?

Võimalused: määrake kindlaks, millised on kõrvaltvaataja võimalused.

Tagajärjed: määrake kindlaks ja piiritlege iga tegutsemisviisi tagajärjed (tahtlik/tahtmatu, positiivne/negatiivne, pikaajaline/lühiajaline).

Vaatenurgad: mõelge, millised on tagajärjed olukorraga seotud erinevate peategelaste vaatenurgast vaadatuna.

Otsus: millise otsuse te vastu võtaks? Miks?

Arutelu käigus laske õpilastel mõelda:

- Mis kujutab endast inimese elule ja inimväärkusele ohtu?
- Millised on võimalikud alternatiivsed tegevused?
- Millised on iga tegevuse tagajärjed?
- Mis on iga vastu võetud otsuse põhjendus?
- Millist rolli mängib ühiskondlik surve?

Mõned uurimisteemad julgustavad õpilasi tooma klassi lugusid ka oma perekonnast ja traditsioonidest, mis on seotud relvakonfliktidega ja/või humanitaartegevusega.

Õpilaste toodud materjalid võib panna stendile, koostada nendest album, liita kursuse sisuga, kasutada tunnis lugemiseks, kasutada mõiste või kogetu illustreerimiseks või panna üles AHÕ veebilehele, et jagada seda teiste õpilastega üle kogu maailma.

RASKUSTEGA TOIME TULEMINE

- Tõsilood, fotod ja videod võivad õpilastes esile kutsuda tugevaid emotsionaalseid reaktsioone. Laske alati õpilastel väljendada oma tundeid seoses materjaliga.
- Kui mõni pilt kutsub ühes õpilases esile tugevaid emotsionaalseid reaktsioone, võib ta soovida mitte osaleda, mis on täiesti ootuspärane.
- Rääkige õpilasega, kellel näib olevat mure.

ÕPPIMISE HINDAMINE

Kas õpilased kasutavad laiematest mõistetest aru saamiseks lugusid, fotosid ja videoid?

Paluge õpilastel ise pakkuda välja lugusid, fotosid ja videoid, et mõnda mõistet illustreerida.

AHÕ õppemeetodid

ÕPPEMEETOD 7. KIRJUTAMINE JA MÕTISKLEMINE

„Kuidas ma tean, mida ma mõtlen, enne kui ma pole näinud, mida ma kirjutatan?” – C.S. Lewis

Haridusuuringud on näidanud, et õpilaste arusaamine on parem siis, kui kirjutamine on osa nende õpingutest. AHÕ annab tunnis toimuvate kirjutamisülesannete läbi sagedasi võimalusi õpilastele materjali paremaks mõistmiseks.

EESMÄRGID

- Anda igale õpilasele võimalus mõelda teemadele, millest rääkima hakatakse
- Lasta õpilastel enne grupikaaslaste mõtete kuulamist panna kirja oma mõtted
- Anda praktikat kirjalikus eneseväljenduses
- Lasta õpilastel protokollida oma mõtteid hilisemaks kasutuseks, mõtiskluseks ning hilisemaks kirjutamiseks ning uurimuseks

AHÕ PÄEVIKU PIDAMINE

Kui võimalik, laske õpilastel hoida kõik oma kirjatööd ühes kohas koos. Ideaalne oleks, kui nad tekitaksid endale kirjatööde päeviku või kausta. See päevik oleks neile endile kasutamiseks, mitte hindamiseks – see oleks koht, kus nad väljendavad oma mõtteid ja teevad endale oluliste asjade kohta märkmeid. Julgustage neid esmaste märkmete tegemisel mitte pöörama liigset tähelepanu oma õigekirjale ja grammatikale või kirjavahemärkidele. Tähtis on, et nad oleksid võimelised omi mõtteid kirjalikult väljendama. Materjali, mida õpilased oma kausta kirjutavad, saab hiljem kasutada formaalsemate esseede või teemade uurimise juures alusmaterjalina. Vanemad õpilased saavad kasutada neid mõtteid iseseisva uuringu läbiviimiseks.

MUUD KIRJUTAMISVIISID

Materjal pakub suurel hulgal võimalusi eri liiki kirjutamisülesanneteks.

Sealhulgas:

- lugude, dilemmade, või olukordade analüüsimine
- isiklike lugude kirja panemine
- intervjuu materjali kogumine ja intervjuude kokku kirjutamine
- uuringu ettekande kirjutamine
- probleemidega tegelemiseks plaani koostamine

- lugude või ajalooliste jutustuste kirjutamine
- essee kirjutamine kursuse teemast, mõistest või ideest lähtuvalt
- õpilaste enda elust pärit info ja kogemuste kirja panemine
- seisukohavõttude kirjutamine teemadel, mis on arutlusel grupis või maailmas laiemalt
- AHÕ infolehe koostamine

Mõned kirjatööd võib üles riputada AHÕ veebilehel, kus õpilased saavad suhelda teistega üle kogu maailma ning vahetada mõtteid ning väljendada oma vaateid.

ALUSTAMINE

Enne arutelu algust laske õpilasel panna kirja oma reaktsioonid fotole, videole, küsimusele või probleemile. Nad võivad panna kirja sõnu, sõnagruppe või kirjutada täislausetes. Eesmärk on oma mõtteid kirjalikult väljendada.

ÕPPERÜHMA JUHATAMINE

- Selgitage õpilastele täpselt, mida nad kirjutama peavad ja kuidas seda infot hiljem kasutatakse.
- Õelge neile, kui palju neile kirjutamise jaoks aega antud on.
- Kui kirjutamise stimuleerimiseks kasutatakse visuaalset abivahendit, andke materjalid õpilastele kätte, et nad saaksid neid soovi korral vaadata.
- Kui kasutatakse küsimust, kirjutage see tahvlile.
- Vanematele õpilastele võib anda lõpetamata küsimuse.
- Noorematele õpilastele võib anda lõpetamiseks mõne lause, näiteks „See foto paneb mind mõtlema...”.

RASKUSTEGA TOIMETULEMINE

Kui õpilastele valmistab kirjutamine raskusi, võivad nad oma mõtteid väljendada ka muul moel, näiteks joonistades. Nad võivad rääkida oma pildist ning te võite aidata neil oma mõtteid kirja panna.

ÕPPIMISE HINDAMINE

- Kuidas kirjutamine toetas tegevuse eesmärki?
- Kuidas õnnestus õpilastel oma mõtteid kirjalikult väljendada?
- Kuidas saaks õpilased kasutada AHÕ kausta mõtteid uurimustes või tegevusprojektides?

AHÕ õppemeetodid

ÕPPEMEETOD 8. INTERVJUEERIMINE

Kutsudes kellegi grupile oma kogemustest rääkima, saavad õpilased hea võimaluse küsida küsimusi ning kuulda sõja kohta vahetult seal olnud inimeselt. Kas õpetaja või grupp võivad otsustada, kes oleks sobiv inimene, keda RHÕ põhireeglite uurimise raames klassile kõnelema kutsuda. Kutsutav võib olla ise sõjas käinud inimene, näiteks veteran, humanitaartöötaja, tsiviilisik või ajakirjanik. Samuti võivad õpilased viia väljaspool kooli läbi intervjuu. Küsimused ja eesmärgid sõltuvad intervjueeritavast.

EESMÄRGID

- Saada infot otsesest allikast
- Arendada intervjuerimisoskusi

ALUSTAMINE

1. Küsige õpilastelt, keda nad sooviksid intervjuerida
2. Andke õpilastele infot külalise kohta ja selgitage, milliseid teadmisi või kogemusi külaline jagama hakkab
3. Korraldage väike ajurünnak, et sõnastada küsimused, mida külalisele esitada. Näited võimalikest küsimustest:
  - Kas te oskate tuua näiteid teistest inimestest, kes humanitaarseid tegusid teevad?
  - Kas te teate veel kedagi, kes ära päästeti?
  - Mis koolitust te saite (või ise pakute) selle kohta, kuidas sõdurid vägivalda olukordades käituma peaksid?
  - Mis põhjusel sõdurid inimlikult käituvad? Või mitteinimlikult?
  - Mis on humanitaarabi osutamise juures kõige raskem?
  - Milliste dilemmaadega teie või teised kokku puutusite?

Paluge õpilastel valida kõik need küsimused, mida nad küsida tahavad ja las iga õpilane valib ühe küsimuse, mida just tema esitada tahab. Õpilased, kes väljaspool kooli inimesi intervjuerivad, peaksid koostama nimekirja küsimustest, mis aitaks neil lugu koostada ja mõista selle tähendust humanitaartegevuse raames

ÕPPERÜHMA JUHATAMINE

- Määrake üks grupiliige võorustajaks, kes külalist tervitab ja tutvustab.
- Seadke intervjuule kontekst ja ajapiir, kavandage selle protsessi kulgu.
- Paluge õpilastel küsida ettevalmistatud küsimused.
- Muutke intervjuu kulgu vastavalt vajadusele.
- Määrake üks grupiliige, kes sessiooni lõpus külalist tänab.

RASKUSTEGA TOIME TULEMINE

- Võibolla räägib külaline liiga kaua. Ta võib teemast kõrvale kalduda. Kui nii juhtub, juhtige ta uuesti teemasse tagasi.
- Õpilased, kes väljaspool kooli intervjuerivad, võivad vajada abi läbimõeldud küsimuste koostamisel.

ÕPPIMISE HINDAMINE

- Peale sessiooni laske õpilastel kirja panna, mida nad külalise käest teada said ja kuidas on see seotud kindlate teemadega nende õpingutes ja RHÕga üldiselt.
- Grupp võib arutada, kui hästi nende meelest neil intervjuu läbi viimine õnnestus ja mida nad järgmisel korral võiksid teisiti teha.
- Õpilased, kes küsitavad oma sõpru või pereliikmeid sõja või humanitaarse vaatenurga kohta, võivad oma infot teistega klassis jagada.

AHÕ õppemeetodid

ÕPPEMEETOD 9. RÜHMATÖÖ

Humanitaartööd võib alustada üks inimene, kuid selle jätkuvalt edukaks toimimiseks on vaja meeskonnatööd. Väikerühmade kasutamine aitab õpilastel jagada mõtteid ja arendada oskusi. Rühmatööd soovitatakse läbi kogu materjali. Te võite moodustada püsivad rühmad või luua iga tegevuse puhul uued. Väikerühmades tehtud töö edukus sõltub kolmest elemendist:

- selged instruksioonid ülesande kohta
- piisav aeg
- rikkalik kujutlusvõime ja efektiivne esitus suuremale grupile.

EESMÄRGID

- Kaasata kõik õpilased arutellu ja probleemide lahendamisse.
- Õpetada juhtimis- ja koostöötamise oskusi

Töötades väikestes gruppides saavad õpilased:

- Praktiseerida suulisi ja kirjalikke suhtlusoskusi ja probleemide ühist lahendamist
- Võtta enda kanda juhtimine ja vastutus
- Kanda ette või levitada infot
- Osaleda suurema tõenäosusega kui nad seda suure grupis teeksid
- Jagada ja edasi arendada mõtteid, saada uusi mõtteid ja võtta vastu otsused
- Tegeleda meeskonnatöoga
- Võtta vastu suurt hulka uut infot

ALUSTAMINE

- Kui võimalik, laske õpilastel enne oma mõtete klassiga jagamist need paberile kirja panna. Aidake õpilastel oma mõtteid enne kaaslaste ideede kuulamist korralikult formuleerida.
- Mõelge, kui suur ja milline peaks grupp olema, et saavutada tegevuses vajalikku eesmärki ja tulemust.
- Laske õpilastel paarides jagada isiklike kogemusi (mõnda neist võiks hiljem jagada ka kogu grupiga ja mõnda vaid veel ühe inimesega), võrrelda isiklike vaateid või leppida kokku ühes seisukohas või tegevussuunas.

- Kasutage väikseid, kolmest kuni viiest õpilasest koosnevaid gruppe, kui te tahate igale õpilasele anda võimaluse teema kohta oma mõtteid avaldada.
- Moodustage grupid vastavalt erinevatele kriteeriumitele, sõltuvalt teie eesmärgist: võimete järgi, konkreetse tegevusse panustatavate kogemuste järgi, vanuse või soo järgi, kõrvuti istumise, oskuste järgi jne. Ühtlastes gruppides saavad õpilased töötada samas tempos, mis võib olla kiirem või aeglasem kui teistes gruppides. Eritasemega gruppides võib mõni õpilane võtta endale juhi või õpetaja rolli, samas kui teisi võib motiveerida pigem töötamine omasugustega, kellel on erinevad oskused või kogemused.

ÕPPERÜHMA JUHATAMINE

- Selgitage ülesannet ja selle oodatavaid tulemusi selgelt.
- Määrake ja andke õpilastele ülesande täitmiseks vajalikud vahendid.
- Määrake ülesande täitmiseks vajalik ajalimiit.
- Paluge õpilastel kohustused omavahel ära jagada: moderaator, märkmete tegija, reporter.
- Selgitage, mis on moderaatori, märkmete tegija ja reporteri ülesanne ja aidake õpilasi oma rolli täitmisel.
- Määrake ära, millises formaadis grupid oma tulemusi esitama peavad: suuline ettekanne, joonistus, diagramm, tardunud kaader, draama, vms.
- Käige klassis ringi, küsige küsimusi ja uurige gruppide progressi. (Vaadake, et te ei võtaks grupilt tööd üle.)

RASKUSTEGA TOIMETULEMINE

- Kui õpilased ei keskendu ülesandele või ei saa instruksioonidest aru, selgitage ülesanne uuesti või laske õpilastel seda teha; te võite instruksioonid ka kirja panna.
- Kui grupi liikmed ei suuda oma erimeelsusi lahendada, töötage grupiga koos, et üksmeelele jõuda või laske grupil esitleda erinevaid seisukohti ja selgitada, kuidas nad edaspidi oma tööd jätkavad.
- Kui mõni õpilane püüab grupis domineerida, korrake üle väikegrupi töö suunitlus ja tooge välja see, kuivõrd oluline on iga liikme roll ülesande lahendamisel.
- Gruppide ettekanded võivad muutuda kordavaks. Kui nii juhtub, laske täielik ettekanne teha vaid ühel grupil ning teistel lisada juurde see, millest veel räägitud ei ole.

AHÕ õppemeetodid

ÕPPIMISE HINDAMINE

- Kui hästi õpilased suudavad koos töötada ja ülesannet täita?
- Milliseid oskusi õpilased näitasid?
- Milliste grupiliikmele vajalike oskuste puhul õpilased praktikat vajavad?
- Mida te järgmine kord teisiti teeksite?
- Kuidas mõjutab töö väikegruppides õpilaste arusaama sisust?

AHÕ õppemeetodid

ÕPPEMEETOD 10. TÕSILUGUDE JA UUDISTE KOGUMINE

Julgustage õpilasi oma RHÕ uuringutes kasutama mitte ainult õppekava poolt pakutavaid materjale vaid ka väljaspool klassi saada olevaid allikaid. Võimalikud allikad on infomeediumid, raamatud, pere ja sõpruskonna kogemused, lood nende tavadest. Neid materjale võib programmi liita.

EESMÄRGID

- Suurendada teadlikkust humanitaarseadustest olevikus ja minevikus üle kogu maailma
- Julgustada õpilasi märkama sündmusi ja teemasid, mis on seotud RHÕ ja humanitaartegevusega
- Julgustada õpilasi üles kirjutama informatsiooni RHÕ rakendamise ja jõustamise kohta

ALUSTAMINE

Iga mooduli kursusematerjalide viimane osa sisaldab „Meedialehte“. Eesmärk on suurendada õpilaste teadlikkust humanitaarsest vaatenurgast ja RHÕst ja selle põhjustest meid ümbritsevad maailmas. Näiteks palutakse Moodulis 1 intervjuuerida sõpra või pereliiget, et saada lugusid humanitaarsete tegude kohta ja/või otsida sarnaseid lugusid ajalehest, raadiost, televiisorist või raamatutest. Kinnitage õpilastele, et soovi korral on nende lood anonüümsed ja privaatsed.

Ka hilisemad moodulid julgustavad õpilasi koguma lugusid ja infot infomeediumitest, kirjandusest ja teistest allikatest, näiteks intervjuu inimesega, kes on olnud sõjaväes või võtnud osa humanitaartegevusest.

ÕPPERÜHMA JUHATAMINE

- Kui te annate õpilastele uurimusliku ülesande, korjake nende lood, ettekanded või mõtted alati kokku ja kasutage neid. Klassikaaslaste toodud näited motiveerivad neid, kes ei ole oma panust andnud ja annavad neile ideid, kuidas ise näiteid leida.
- Kasutage õpilaste kogutud materjale erinevatel viisidel, nagu näiteks stendile riputamine, kausta koostamine või suliste ettekannete koostamine.
- Õpilaste toodud lugusid humanitaaraktidest saab kasutada kursuse osana. Valige iga tunni alustamiseks üks lugu, mida lühidalt tutvustada.

- Kasutage konkreetsete tegevuste illustreerimiseks üht või mitut õpilaste toodud lugu. Näiteks uudis sellest, kuidas keegi kaitses ümberasustatud inimest või põgenikku saab kasutada seoses tegevusega Moodulis 5. Moodulis 2 võib mõni õpilane tuua loo sõduri mälestustest selle kohta, kuidas baaskoolituse raames sõjareegleid õpetati. Keegi teine võib tuua uudise pingutustest, mida tehti sõjakurjategijate kohtu ette toomiseks. Sellised näited aitavad paremini mõista, kuidas RHÕ mõjutab inimeste elusid.
- Kasutage õpilaste kogutud materjale dramatiseeringute või dilemmadiskussioonide allikana.

RASKUSTEGA TOIME TULEMINE

- Kui õpilased pakuvad välja lugusid, mis ei ole humanitaarsete tegude näited, arutlege klassis, milliste tegudega on tegemist. Korrake üle humanitaarse teo tunnused, mida programmis rõhutatakse.

ÕPPIMISE HINDAMINE

- Kuidas peegeldavad õpilaste lood nende arusaamist RHÕ kontseptsioonist?
- Kuidas väljendavad need lood õpilaste paranenud intervjuuerimisoskust?

Õpetajakoolituse õpitubade kavad

ÕPETAJAKOOLITUSE ÕPITOA STRUKTUUR

Õpitoad tutvustavad võtmekontseptsioone ja tegevusi, mida Avastades humanitaarõigust (AHÕ) materjalidest leida võib ja määravad strateegiad nende õpetamiseks. Kuigi õpitubadel võib olla üks üldine vahendaja, viiakse individuaalsed õpitoad läbi osalevate õpetajate poolt. Kas meeskondades või eraldi juhivad õpetajad iga õpituba. Igal õpitoal on hulk eemärke ja materjale; suurem osa õpitubadest koosneb kuuest seksioonist:

- **Õpitoa eesmärkide ja plaani üle vaatamine**
- **AHÕ materjalide mõistmine**, kus õpetajatel on võimalus uurida materjale süvitsi nagu õpilased
- **Klassiruumikogemus**, kus õpetajad vaatavad videoklippe teistest õpetajatest või moderaatoritest, kes kasutavad samu materjale, mida nemad just uurisid
- **Rakendamine oma õpetamisesse**, kus osalised koostavad plaani, kuidas nemad hakkavad õpetama just uuritud materjali
- **Õppimise hindamine**, kus õpetajad ja arutelude juhatajad panevad aluse lähenemistele, mida kasutatakse hindamiseks, mida nemad ja õpilased on AHÕ raames õppinud.
- **Järgmiseks õpitoaks valmistumine**, kus määratakse järgmise õpitoa õpetajad-juhendajad ja jagatakse kätte lugemismaterjalid. [Õpituba 5 vajab eelnevat organiseerimist, sest sellesse õpituppa on tarvis kutsuda inimene, kellel on kogemusi rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) õpetamises või levitamises. Peale osavõtjatega videoklipi vaatamist, kus õpilased pakuvad välja reegleid, on külalise ülesandeks arutada osavõtjatega noortele inimestele RHÕ õpetamisega seotud küsimusi.]

Õpitoad võib korraldada ühe-kahe nädala pikkuste suvekoolidena ühe riigi teatud piirkonna või erinevate riikide õpetajatele. Samuti on võimalik, et ühe või enama kooli õpetajad saavad kooliaasta jooksul iga teise nädala õhtutel või nädalalõppudel õpitubade raames kokku. Kuigi kolleegidega koos õpitubades õppimine on kõige optimaalsem, võivad üksikud õpetajad ka omapäi seda juhendit kasutada. Ühenädalase õppeperioodi puhul kestab iga õpituba kolm tundi (Kahenädalase perioodi puhul võib õpitube pidada kord päevas, jättes ülejäänud päeva kursusematerjalidega tutvumiseks). Iga õpitoa

kaks esimest tundi kuluvad AHÕ materjalide mõistmiseks ja strateegiate õpetamiseks ning klassiruumikogemuse saamiseks materjale kasutavate õpetajate videoklippe vaadates. Kolmas tund kulub sellele, et õpetajad mõtleavad, kuidas programmi just oma õpilastega kasutada ja kuidas nende arusaamist hinnata.

Märkus õpitubades kasutatavate videoklippide kohta: Igal õpetajal on igapäevases klassiruumitöös paremad ja halvemad hetked. Videod kipuvad koondama kokku just paremad hetked – mõned dünaamilisemad osad – jättes halvemad hetked välja ning moonutades seeläbi tegelikku klassiruumiolustikku. Seda tendentsi tuleks silmas pidada, et õpetajad, kes kogevad oma töös halvemaid hetki, ei pettuks oma töös ega hakkaks kahtlema, kas nad kõike õigesti teevad.

ÕPETAJAKOOLITUSE ÕPITUBADE KAVAD

Õpituba 1. „Avastades humanitaarõigust“ (AHÕ) tutvustamine õpilastele

Sissejuhatav uurimisteema: kujutlused ja tajud

Õppemeetod 1. Arutelu

Õppemeetod 2. Ajurünnak

Õppemeetod 3. „Lihtsaid vastuseid ei ole“

Videoklipp ja transkriptsioon: „Peamine arutelu: Sissejuhatav uuring“ (4:00)

Õpituba 2. Rollimäng: Mida saavad kõrvaltvaatajad teha?

Uuring 1A. Mida saavad kõrvaltvaatajad teha? („Samm sammult“)

Uurimisteema 1B. Humanitaarsete tegude uurimine [„Hääled sõjast – 1“]

Õppemeetod 5. Rollimäng

Õppemeetod 6. Tõsilugude, fotode ja videote kasutamine

Õppemeetod 9. Rühmatöö

Videoklipp ja transkriptsioon: „Õpilaste vastuste organiseerimine: Humanitaarsete tegude uurimine“ (7:39)

Õpituba 3. Töötamine dilemmadega: Kõrvaltvaataja dilemma

Uurimisteema 1C. Kõrvaltvaataja dilemma

Õppemeetod 4. Dilemmade kasutamine

Õppemeetod 9. Väikesed grupid

Õpetajakoolituse õpitubade kavad

Õpituba 4. Fotode kasutamine inimväärikuse uurimisel

Uurimisteema 2A: Hävitustööde piiramine (sammud 2, 3 ja 4)

Õppemeetod 1. Arutelu

Õppemeetod 6. Lugude, fotode ja videote kasutamine

Videoklipp ja transkriptsioon: „Fotode kasutamine inimväärikuse uurimisel“ (7:14)

Õpituba 5. Õpilaste mõtetest lähtuvalt: rahvusvahelise humanitaarõiguse alused

Uurimisteema 2A: Hävitustööde piiramine (sammud 5 ja 6)

Õppemeetod 8. Küsitlemine

Videoklipp ja transkriptsioon: „Õpilaste vaated: Milliseid reegleid on vaja relvakonfliktis?“ (5:06)

Õpituba 6. Videote vaatamine: Fookus „lapssõduritel“

Uurimisteema 2C: Fookus „lapssõduritel“

(sealhulgas fotokollaaž 2C)

Õpilaste videoklipp ja transkriptsioon: „Ma ei taha tagasi minna“ (7:53)

Õppemeetod 7. Kirjutamine ja mõtisklemine

Õppemeetod 6. Lugude, fotode ja videote kasutamine

Õppemeetod 9. Väikesed grupid

Videoklipp ja transkriptsioon: „Videote vaatamine: Ettevalmistus ja arutelu“

Osa I: Ettevalmistus: Arutelu – mis on laps (8:20)

Osa II: Video arutelu „Ma ei taha tagasi minna“ (5:44)

Videoklipp ja transkriptsioon: „Õpilaste ettekanded: Kui sa saaksid rääkida maailmale“ (6:39)

Õpituba 7. Juhtumiuuringute kasutamine: My Lai. Mis läks õigesti? Mis läks valesti?

Uurimisteema 3C: Kes vastutab? (samm 2)

Juhtumiuuringud: My Lai, sealjuures

õpilaste videoklipp ja transkriptsioon „Mida me tegime My Lais“ (18:55)

Õppemeetod 6. Tõsilugude, fotode ja videote kasutamine

Õpituba 8. Rühmatöö: sõja tagajärjed

Uurimisteema 5A: Sõjapurustustest tulenevad vajadused (sammus 1, 2 ja 3), sealjuures

õpilaste videoklipp ja transkriptsioon: „Sunniviisiliselt kodust eemal“ (3:55)

Uurimisteema 5C: Fookuses on vangide kaitsmine, sealjuures

õpilaste videoklipp ja transkriptsioon „Valgus pimeduses“ (5:02) ja „Vang meenutab“ (2:50)

Õppemeetod 9. Rühmatöö

Õpituba 9. Isiklike kogemuste kasutamine: neutraliteet ja erapooletus

Õppemeetod 1. Arutelu

Õppemeetod 7. Kirjutamine ja mõtisklemine

Uurimisteema 5E: Humanitaarabi eetika (sammud 1 ja 2)

Videoklipp ja transkriptsioon: „Isiklike kogemuste kasutamine: neutraliteet ja erapooletus“ (6:18)

Õpituba 10. Õppimise rakendamine: Noorteprojektid

Lõpetav uurimisteema: mis saab edasi?, sealjuures

õpilaste videoklipp ja transkriptsioon: „Sõja uurimine draama kaudu“ (4:00)

Uurimisteema 2D: Fookus jalaväemiinidel, sealjuures

õpilaste videoklipp ja transkriptsioon: „Jalaväemiinid tapavad“ (8:18)

Õpituba 1. „Avastades humanitaarõigust“

tutvustamine õpilastele

M4

Esimene uurimisteema – sissejuhatav uurimus – tõstatab AHÕ programmi kesksed küsimused ja teemad. Paralleelseselt püüab see õpituba tõstatada samad küsimused ka õpetajale. Mõlemal juhul on eesmärgiks uurida osalejate arvamusi ja vaateid. Sissejuhatav uurimisteema annab viite avadiskussiooni toonile. Selles staadiumis ei ole veel „õigeid“ vastuseid ja kelleltki ei oodata teema ideaalset tundmist.

Õpitoa eesmärkide ja plaani ülevaatamine (10 minutit)

- Õppida tutvustama AHÕ programmi õpilastele
- Luua lähenemine sellise aine õpetamisele, millest te ehk palju ei tea
- Uurida RHÕ faktilisi ja eetilisi küsimusi
- Selgitada „Lihtsaid vastuseid ei ole“ mehhanismi, mida tuleb kasutada läbi AHÕ programmi

AHÕ materjalide mõistmine (60 minutit)

1. Lugege ja selgitage

Võtke mõned minutit ja lugege alltoodud materjale, mida õpitoas kasutatakse

- Sissejuhatav uuring. Kujutlused ja tajut
- Õppemeetod 1. Arutelu
- Õppemeetod 2. Ajurünnak
- Õppemeetod 3. „Lihtsaid vastuseid ei ole“

2. Viige läbi uuring

Iga osalev õpetaja peaks läbi viima osa arutelust kasutades erinevaid küsimusi.

3. Arutlege

- Kirjutage oma märkmetesse ja jagage oma vastuseid partneritega:
- Millise teemad tekitasid kõige teravama diskussiooni?
- Millised küsimused tekitasid õpilastes kõige suuremat huvi?
- Mis läks hästi teie juhitud küsimuse arutluse käigus?
- Milliseid raskusi teil tekkis?

Klassiruumikogemus (60 minutit)

1. Lugege video transkriptsiooni.
2. Enne vaatamist arutlege järgmiste küsimuste üle:
  - Mis on Sissejuhatava uuringu eesmärgid?

3. Vaadake klippi õpetaja videolt: „Peamine arutelu: Sissejuhatav uuring“ (Jamaika, 14–15 aastased õpilased).

Õpetaja selgitab sissejuhatava vestluse eesmärgid. Kasutades ajurünnakut mõtlevad õpilased relvakonfliktide ja sõdurite käitumise üle. Nad toovad paralleelsele oma riigi kogemustega.

4. Arutlege paarides:

- Kui hästi teie arust sissejuhatavate uurimisteema eesmärgid saavutati?
- Kuidas õpetaja seadis häälestatuse? Milliseid diskussioonitehnikaid ta kasutas?
- Mida näisid õpilased sõjast teadvat? Sõja piirangutest?
- Milline oli videolt nähtud õpilaste arutelu teie omaga võrreldes?

5. Vaadake klippi veel üks kord.

Rakendamine oma õpetamisesse (30 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage vastuseid paaris või väikestes gruppides:

- Milliseid probleeme te selle uurimisteema teemadel arutelu juhtides näete?

Kohandage tunnikonspekt „Sissejuhatav uuring: Kujutlused ja tajut“ oma õpilastele sobivaks. Lisage ka hindamismeetodid.

Õppimise hindamine (20 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutlege oma vastuste põhjal paaris või väikestes gruppides:

- Mida te selle õppetunni sisust ja meetodikast õppisite?
- Millised on teie ootused seoses humanitaarõiguse õpetamisega?
- Millised on teie lootused?
- Millised on hirmud?
- Millised on teie küsimused?

Järgmiseks õpitoaks valmistumine

- Otsustage, milline osaleja viib läbi järgmise õpitoa uurimisteema.
- Vabal ajal valmistuge järgmiseks õpitoaks ja lugege soovitatud AHÕ materjale ja Õppemeetodeid.
- Kui te viite läbi järgmise õpitoa või osa sellest, koostage tunnikonspekt.

Õpituba 2. Rollimäng: mida saavad teha kõrvaltvaatajad?

M4

Õpitoa eesmärkide ja plaani ülevaatamine (10 minutit)

- Praktiseerida ja uurida rollimängu kasutust
- Saada selgust kõrvaltvaataja mõistest

AHÕ materjalide mõistmine (100 minutit)

1. Lugege ja selgitage

Enne õpituba peaks kõik osalejad lugema läbi ülalloodud uurimiseemad ja Õppemeetodid. Võtke mõned minutid nende materjalide läbi vaatamiseks.

Uurimisteema 1A. Mida saavad kõrvaltvaatajad teha?

Uurimisteema 1B. Humanitaaraktiliste uurimine

Õppemeetod 5. Rollimäng

Õppemeetod 6. Lugude, fotode ja videote kasutamine

Õppemeetod 9. Väikesed grupid

2. Viige läbi uuring

Valitud osaleja(d) viivad läbi Uurimisteema 1, kasutades soovitatud rollimängu „Kuidas pikaajaline tegevus kasvatab humanitaarset tugevust“ (selle leiab uurimisteema lõpust). (30 minutit).

3. Arutlege

Arutlege rollimängu üle osalejate vaatenurgast, kasutades küsimusi, mida soovitatakse kasutada õpilastega:

- Mida te arvate valikutest, mida te rollimängijana tegite? Miks?
- Mida te arvate teiste mängijate tehtud otsustest? Miks?

Nüüd arutlege rollimängu üle vaatajate seisukohalt:

- Kuidas aitas rollimäng teil olukorda näha teise inimese seisukohalt? Kuidas oleks see võinud olla veelgi efektiivsem?
- Millistele küsimustele see teid mõtlema pani?
- Millised on mõned olulised küsimused, mille üle peale rollimängu arutelda?
- Mil viisil aitas rollimäng teil süvendada arusaamist humanitaarsete tegude olemusest?

4. Nüüd viige läbi Uurimisteema 1B: Humanitaaraktiliste uurimine. (40 minutit)

Klassiruumikogemus (30 minutit)

1. Lugege video transkriptsiooni. Enne vaatamist mõelge järgnevale küsimusele:

- Kuidas väljendasid õpilased oma arusaamist humanitaarsest vaatenurgast?

2. Vaadake õpetajavideolt klippi: „Õpilaste vastuste organiseerimine: Humanitaarsete tegude uurimine“ (Maroko, õpilased vanuses 13–15).

Õpetaja tutvustab humanitaarse teo kontseptsiooni struktureeritud viisil. Ta kasutab üldistuste tegemiseks kaarti ning laseb õpilastel tuua näiteid humanitaarsetest tegudest.

3. Arutlege paarides:

- Kuidas väljendasid õpilased oma arusaamist humanitaarsest vaatenurgast?

Rakendamine oma õpetamisesse (30 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma vastuseid paaris või väikestes gruppides

- Kuidas te oma õpilastega selle tegevuse läbi viiksite?
- Kuidas te õpilasi rollimänguks ette valmistaksite?
- Millised küsimused võiksid teie õpilastel tekkida?

Kohandage tunnikonspekte nende uurimisteemade õpetamiseks oma õpilastele.

Õppimise hindamine (15 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma vastuseid väikestes gruppides:

- Milliseid hindamisviise selles tunnis kasutati või saaks kasutada?
- Mida te selle sessiooni sisust ja meetodikast õppisite?
- Milliseid küsimusi teil tekkis?

Järgmiseks õpitoaks valmistumine

- Otsustage, milline osaleja viib läbi järgmise õpitoa uurimisteema.
- Vabal ajal valmistuge järgmiseks õpitoaks ja lugege soovitatud AHÕ materjale ja Õppemeetodeid.
- Kui te viite läbi järgmise õpitoa või osa sellest, koostage tunnikonspekt.

Õpituba 3. Töötamine dilemmadega: kõrvaltvaataja dilemma

M4

Õpitoa eesmärkide ja plaani ülevaatamine (10 minutit)

- Õppida juhendama õpilasi dilemmadega töötamisel.

AHÕ materjalide mõistmine (60 minutit)

1. Lugege ja selgitage

Enne õpituba peaks kõik osalejad lugema läbi ülalloodud uurimisteemad ja Õppemeetodid. Võtke mõned minutid nende materjalide läbi vaatamiseks.

Uurimisteema 1C: Kõrvaltvaataja dilemma

Õppemeetod 4. Dilemmade kasutamine

Õppemeetod 9. Väikesed grupid

2. Viige läbi uuring

Valitud osaleja(d) viivad läbi uurimisteema 1C.

3. Arutlege

Peale tegevuse lõppu räägivad väikeste gruppide liikmed kogu suurele grupile, millised olid nende rollid ja mis oli oluline väikeses grupis töötamiseks. Uurige, millised olid konkreetset võtmed ja sammud, mis olid vajalikud dilemmade kasutamiseks.

Klassiruumikogemus (60 minutit)

Nüüd vaadake dilemmade analüüsimise kogemust õpetajate vaatenurgast.

- Kuidas te õpetajana reageerisite? Millised küsimused arutelus esile kerkisid?
- Kuidas reageeriks sellele uurimisteemale teie õpilased?
- Kui efektiivselt sai grupp hakkama dilemmadega töötamisel rakendatava nelja sammuga?
- Milliseid dilemmade kasutamist oma klassiruumis puudutavaid küsimusi teil on?

Rakendamine oma õpetamisesse (30 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma vastuseid paaris või väikestes gruppides:

- Kuidas te sellist tegevust oma õpilastega kasutaksite? Milliseid probleeme te ette näete?
- Kohandage uurimisteema 1C tunnikonspekti oma õpilastele õpetamiseks. Kaasake hindamismeetodid.

Õppimise hindamine (30 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma vastuseid paaris:

- Milliseid hindamisviise selles tunnis kasutati või saaks kasutada?
- Mida te selle sessiooni sisust ja metoodikast õppisite?
- Milliseid küsimusi teil tekkis?

Järgmiseks õpitoaks valmistumine

- Otsustage, milline osaleja viib läbi järgmise õpitoa uurimisteema.
- Vabal ajal valmistuge järgmiseks õpitoaks ja lugege soovitatud AHÕ materjale ja Õppemeetodeid.
- Kui te viite läbi järgmise õpitoa või osa sellest, koostage tunnikonspekt.

Õpituba 4. Fotode kasutamine inimväärikuse uurimisel

M4

Õpitoa eesmärkide ja plaani ülevaatamine (10 minutit)

- Mõelda, kuidas julgustada ja kasutada õpilaste osalemist diskussioonis
- Uurida fotode kasutamise väärtust ideede ja arvamuste genereerimisel

AHÕ materjalide mõistmine (60 minutit)

1. Lugege ja selgitage

Enne õpituba peaks kõik osalejad lugema läbi ülaltoodud uuringud ja Õppemeetodid. Võtke mõned minutid nende materjalide läbi vaatamiseks.

Uurimisteema 2A: Hävitustööde piiramine

Õppemeetod 1. Arutelu

Õppemeetod 6. Lugude, fotode ja videote kasutamine

2. Viige läbi uuring

Valitud osaleja(d) jagavad fotod (nii „Kinniseotud silmadega vang” kui „Vangide marss”) ja viivad läbi uurimisteema 2A, sammud 2, 3, ja 4.

3. Arutlege

Peale tegevuse lõppu arutlege paaris või väikestes gruppides:

- Kuidas te reageerisite fotodele?
- Kuidas mõjutasid fotod teie osalemist?

4. Nüüd viige läbi Uurimisteema 1B: Humanitaaraktide uurimine. (40 minutit)

Klassiruumikogemus (60 minutit)

1. Lugege video transkriptsiooni. Siis valige järgnevatest küsimustest üks või kaks, millele videoklipi vaadates keskenduda:

- Kuidas mõjutavad fotod õpilaste osalemist?
- Kuidas kasutatakse mõtisklevat kirjutamist arutlustes osalemise parandamiseks?
- Milline on õpetaja roll?
- Milliseid strateegiaid kasutati õpilastevahelise mõttevahetuse parandamiseks?
- Kas oli hetki, mil õpetaja oleks pidanud sekkuma, kuid ei teinud seda?

2. Vaadake õpetajavideo klippi: „Fotode kasutamine inimväärikuse uurimisel” (Lõuna-Aafrika, õpilased vanuses 16–17).

Õpetaja kasutab fotot kinniseotud silmadega vangist, et aidata õpilastel genereerida ideid, kuidas kaitsta relvakonfliktide käigus inimväärikust.

3. Peale videoklipi vaatamist arutlege väikeses grupis või kõik koos:

- Millised on teie reaktsioonid videole?
- Videos küsib üks õpilane küsimuse, millele õpetaja ei vasta. Kas teie arust tegi ta mitte vastates õigesti? Miks või miks mitte? Kas teie teeksite midagi teisiti?

Rakendamine oma õpetamisesse (30 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma küsimust paarid või väikeses grupis:

- Kuidas te kohandaksite seda uurimisteemat oma grupis kasutamiseks?

Kohaldage uurimisteema 2A tunnikonspekti oma õpilastele õpetamiseks.

Õppimise hindamine (20 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage paaris:

- Mida te selle sessiooni sisust ja meetodidest õppisite?
- Milliseid küsimusi teil tekkis?
- Milliseid hindamisviise selles tunnis kasutati või saaks kasutada?

Järgmiseks õpitoaks valmistumine

- Otsustage, milline osaleja viib läbi järgmise õpitoa uurimisteema.
- Vabal ajal valmistuge järgmiseks õpitoaks ja lugege soovitatud AHÕ materjale ja Õppemeetodeid.
- Kui te viite läbi järgmise õpitoa või osa sellest, koostage tunnikonspekt.
- Uurige, kas järgmises õpitoas RHÕst kõnelema tuleva isiku vastuvõtmisega on kõik korras ning veenduge, et külaline saab täpselt aru oma rollist õpitoas.

Õpituba 5. Õpilaste mõtetest lähtuvalt: rahvusvahelise humanitaarõiguse alused

M4

Õpitoa eesmärkide ja plaani ülevaatamine (10 minutit)

- Õppida tundma mõnda rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) põhireeglit
- Teha vahet inimõigusel ja RHÕl
- Mõista käskude täitmisega seonduva vastutuse problemaatikat
- Mõista, kuidas sellist infot õpilastele edastada
- Õppida kasutama külaliste intervjuerimist kui üht õpetamisviisi
- Uurida, kuidas uut teemat tutvustades õpilaste teadmisi suurendada

AHÕ materjalide mõistmine (40 minutit)

1. Lugege ja selgitage

Enne õpituba peaks kõik osalejad lugema läbi ülaltoodud uurimisteemad ja Õppemeetodid. Võtke mõned minutid nende materjalide läbi vaatamiseks.

Uurimisteema 2A: Hävitustööde piiramine

Õppemeetod 8. Küsitlemine

2. Viige läbi uuring

Valitud osaleja(d) viivad läbi sammud 5 ja 6 uurimisteemast 2A.

Klassiruumikogemus (70 minutit)

1. Selgitage, et ettevalmistusena külalise ettekandest RHÕ ja inimõiguste teemal näidatakse videot sellest, kuidas õpilased ise reegleid määravad.
2. Kui külaline on kohal, lugege video transkriptsiooni ja vaadake videot: „Õpilaste vaated: Milliseid reegleid on vaja relvakonfliktis?” (Lõuna-Aafrika, õpilased vanuses 16–18).
Olles vaadanud fotokollaaži sõja tagajärgedest, kakkavad õpilased looma reegleid, mida nende arust on relvakonfliktides vaja.
3. Laske külalisel rääkida RHÕst ja inimõigustest ja selgitage, kuidas neid saab kasutada konflikti ja/või mitte-konflikti olukorras
4. Avage arutelu küsimusteks. Mõelge, milliseid raskusi võib teil tekkida, selgitades õpilastele, mida te RHÕst teada saite. Jagage neid oma grupiga ja RHÕ külalisega, et ühiselt lahendust leida.

Rakendamine oma õpetamisesse (30 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma vastuseid väikestes gruppides:

- Mis on kolm kõige olulisemat asja, mida te soovite, et teie õpilased RHÕ kohta teaks?

Kohaldage uurimisteema 2A tunnikonspekti oma õpilastele õpetamiseks.

Õppimise hindamine (30 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma partneriga:

- Mida te selle sessiooni sisust ja metoodikast õppisite?
- Milliseid küsimusi teil tekkis?

Järgmiseks õpitoaks valmistumine

- Otsustage, milline osaleja viib läbi järgmise õpitoa uurimisteema.
- Vabal ajal valmistuge järgmiseks õpitoaks ja lugege soovitatud AHÕ materjale ja Õppemeetodeid.
- Kui te viite läbi järgmise õpitoa või osa sellest, koostage tunnikonspekt.

Õpituba 6. Videote vaatamine: fookuses on lapssõdurid

M4

Õpitoa eesmärkide ja plaani ülevaatamine (5 minutit)

- Uurida ja kasutada videot kui diskussiooni tekitavat vahendit
- Tutvuda materjalide ja teemadega, mis puudutavad laste kasutamist sõduritena

AHÕ materjalide mõistmine (80 minutit)

1. Lugege ja selgitage

Enne õpituba peaks kõik osalejad lugema läbi ülaltoodud uuringud ja Õppemeetodid. Võtke mõned minutid nende materjalide läbi vaatamiseks.

Uurimisteema 2C. Fookuses on lapssõdurid

Õppemeetod 6. Tõsilugude, fotode ja videote kasutamine

Õppemeetod 7. Kirjutamine ja mõtisklemine

Õppemeetod 9. Rühmatöö

2. Viige läbi uuring

Valitud osaleja(d) viivad läbi sammud

1–4 uurimisteemast 2C.

Vaadake klippi õpilaste videolt: „Ma ei taha tagasi minna“. Vaadake transkriptsiooni. Tehke samm 5 uurimisteemast 2C.

3. Arutlege

Peale tegevuse lõppu arutlege väikestes gruppides:

- Kas on kohalikke probleeme, mis puudutavad lapsi ja vägivaldat, mida võiks selle tegevuse juures kasutada?

4. Vaadake üle informatsioon, mis puudutab „Lapse õiguste konventsiooni“ sammu 3. Arutlege, kuidas seda infot õpilastele edasi anda. Lahendage võimalikud küsimused.

Klassiruumikogemus (60 minutit)

1. Lugege video transkriptsiooni ja mõelge enne video vaatamist järgnevale küsimustele:

- Kuidas aitab õpetaja laste vajadustest paremini aru saada?
- Kuidas teeb küsimus „Mis on laps?“ teatavaks lapssõduriks olemise tagajärjed?

2. Vaadake õpetajavideo klippi: „Videote vaatamine: Ettevalmistus ja arutelu“ (Maroko, õpilased vanuses 13–15).

Osa I: Valmistudes vaatama klippi „Ma ei taha tagasi

minna“, palub õpetaja õpilastel mõelda järgnevale küsimustele: Mis on laps? Millised on laste vajadused?

Osa II: Õpilased keskenduvad loos esinevatele erinevatele tegelastele ja kirjeldavad nende arvamust sellest, millist mõju sõda lapssõduritele avaldab ja millist rolli mängivad leitnant ja teised täiskasvanud. Läbi arutelu aitab õpetaja õpilastel teha vahet vabatahtlikul ja sunniviisilisel värbamisel.

3. Arutlege:

- Kuidas väljendavad õpilased oma arusaama „sunniviisilisest“ ja „vabatahtlikust“ värbamisest ja nende mõju lapsele?

4. Vaadake õpetajavideo klippi: „Õpilaste ettekanded: Kui sa saaksid rääkida maailmale“ (Lõuna-Aafrika, õpilased vanuses 16–18).

Õpetaja annab õpilastele võimaluse avalikult väljendada oma reaktsioone lapssõduritega seotud probleemide üle. Video näitab lapsi oma kõnesid lugemas

Rakendamine oma õpetamisesse (20 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma vastuseid partneriga:

- Kuidas pääseda ligi õpilaste kogemustele ja huvidele, et parandada nende arusaamist AHÕ teemadest?

Kohandage Uurimisteema 2C tunnikonspekti oma õpilastele õpetamiseks.

Õppimise hindamine (15 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma vastuseid väikeses grupis.

- Kuidas õpilased mõlemas grupis (Maroko ja Lõuna-Aafrika omas) demonstreerisid oma arusaama lapssõduriks olemise tagajärjedest laste arengule?
- Mida te selle sessiooni sisust ja metoodikast õppisite?
- Milliseid küsimusi teil on?

Järgmiseks õpitoaks valmistumine

- Otsustage, milline osaleja viib läbi järgmise õpitoa uurimisteema.
- Vabal ajal valmistuge järgmiseks õpitoaks ja lugege soovitatud AHÕ materjale ja Õppemeetodeid.
- Kui te viite läbi järgmise õpitoa või osa sellest, koostage tunnikonspekt.

Õpituba 7. Juhtumiuuringute kasutamine: „Mida me tegime My Lais”

M4

Õpitoa eesmärkide ja plaani ülevaatamine (5 minutit)

- Õppida kaasama õpilasi juhtumiuuringusse
- Mõista, milliseid tundeid selline materjal võib tekitada
- Mõista mõningaid teemasid ja dilemmasid, mis on seotud RHÕ rakendamise ja jõustamisega

AHÕ materjalide mõistmine (145 minutit)

1. Lugege ja selgitage

Enne õpituba peaks kõik osalejad lugema läbi ülalloodud uuringud ja Õppemeetodid. Võtke mõned minutid nende materjalide läbi vaatamiseks.

Uurimisteema 3C. Kes vastutab?

Juhtumiuuring: My Lai. Mis läks valesti? Mis läks õigesti?

Õppemeetod 6: tõsilugude, fotode ja videote kasutamine

2. Viige läbi uurimisteema (95 minutit)

Osaleja viib läbi uurimisteema 3C, sammu 2.

Määratud osalejad viivad läbi ESIMESE OSA „Juhtumiuuringust – My Lai...”

Lugege transkriptsiooni vaadake õpilaste videoklippi: „Mida me My Lais tegime”.

3. Arutlege (10 minutit)

- Milliseid reaktsioone see video teie tekitab?
- Milliseid küsimusi see teie RHÕ rakendamise ja jõustamise osas tekitab?
- Kuidas aitab see tegevus teie nendele küsimustele vastata?
- Milliseid väljakutseid võib õpilastega selle materjali uurimine tekitada?
- Millised on teie hirmud ja ootuse seoses selle video näitamisega oma õpilastele?
- Kuidas te nende emotsionaalsete reaktsioonidega hakkama plaanite saada?

4. Viige läbi uurimisteema (40 minutit)

Määratud osalejad viivad läbi TEISE OSA „Juhtumiuuringust – My Lai...”

Rakendamine oma õpetamisesse (15 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma vastuseid paaris või väikestes gruppides:

- Milliseid mugandusi te selle tunni õpetamises teeksite? Kohandage juhtumiuuringu tunnikonspekt oma õpilastele õpetamiseks.

Õppimise hindamine (15 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma vastuseid paarides:

- Mida te selle sessiooni sisust ja meetodikast õppisite?
- Milliseid küsimusi teie tekkis?
- Milliseid hindamisviise selles tunnis kasutati või saaks kasutada?

Järgmiseks õpitoaks valmistumine

- Otsustage, milline osaleja viib läbi järgmise õpitoa uurimisteema.
- Vabal ajal valmistuge järgmiseks õpitoaks ja lugege soovitatud AHÕ materjale ja Õppemeetodeid.
- Kui te viite läbi järgmise õpitoa või osa sellest, koostage tunnikonspekt.

Õpituba 8. Rühmatöö: sõja tagajärjed

Õpitoa eesmärkide ja plaani ülevaatamine (5 minutit)

- Uurida väikegruppide kasutust kui ühte viisi õpilaste osalemise suurendamiseks
- Uurida õpilase ja õpetaja vahelist tasakaalu tegevustes osalemisel
- Tutvuda sõja tagajärgi puudutavate materjalidega

AHÕ materjalide mõistmine (115 minutit)

1. Lugege ja selgitage

Enne õpituba peaks kõik osalejad lugema läbi ülalloodud uurimisteemad ja Õppemeetodid. Võtke mõned minutid nende materjalide läbi vaatamiseks.

Uurimisteema 5A. Sõjakahjustest tekkivad vajadused

Uurimisteema 5C. Fookus vangide kaitsmisel

Õppemeetod 9: väikerühmad

2. Viige läbi uuring

Määratud osalejad viivad läbi sammud

1-3 uurimisteemast 5A. (60 minutit)

Vaadake õpilaste videoklippi: „Sunniviisiliselt kodust eemal“.

Ülejäänud määratud osalejad viivad läbi sammud 1–3 uurimisteemast 5C. (55 minutit)

Vaadake and arutlege õpilaste videoklipi üle: „Valgus pimeduses“.

Vaadake and arutlege Uuringu 5C lõpus oleva videoklipi üle: „Vang meenutab“.

Klassiruumikogemus (30 minutit)

Arutlege väikestes gruppides, seejärel andke oma vastustest suurele grupile teada:

- Kuidas reageerivad teie õpilased uuringule 5A? Milliseid raskusi te selle materjali õpetamise juures ette näete?
- Kuidas reageerivad teie õpilased uuringule 5C? Milliseid raskusi te selle materjali õpetamise juures ette näete?

Rakendamine oma õpetamisesse (15 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma vastuseid paarides või väikestes gruppides:

- Milliseid raskusi ja eelseid te väikegruppides töötamisel ette näete?

Kohandage uurimisteema 5A ja 5C tunnikonspekt oma õpilastele õpetamiseks.

Õppimise hindamine (15 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma vastuseid paaris:

- Mida te selle sessiooni sisust ja metoodikast õppisite?
- Milliseid küsimusi teil tekkis
- Milliseid hindamisviise selles tunnis kasutati või saaks kasutada?

Järgmiseks õpitoaks valmistumine

- Otsustage, milline osaleja viib läbi järgmise õpitoa uurimisteema.
- Vabal ajal valmistuge järgmiseks õpitoaks ja lugege soovitatud AHÕ materjale ja Õppemeetodeid.
- Kui te viite läbi järgmise õpitoa või osa sellest, koostage tunnikonspekt.

Õpituba 9. Isiklike kogemuste kasutamine: erapooletus ja võrdsus

M4

Õpitoa eesmärkide ja plaani ülevaatamine (10 minutit)

- Uurida isiklike kogemuste kasutamist mõistete õpetamisel
- Märgata erinevate strateegiate kasutamist ühe terviktegevuse õpetamise juures
- Mõista erapooletuse ja võrdsuse kontseptsiooni

AHÕ materjalide mõistmine (60 minutit)

1. Lugege ja selgitage

Enne õpituba peaks kõik osalejad lugema läbi ülalloodud uurimisteemad ja Õppemeetodid. Võtke mõned minutid nende materjalide läbi vaatamiseks.

Uurimisteema 5E: Humanitaarabi eetika

Õppemeetod 1: Arutelu

Õppemeetod 7: Kirjutamine ja mõtisklemine

2. Viige läbi uurimisteema (95 minutit)

Laske määratud osalejatel viia läbi sammud 1 ja 2 uurimisteemast 5E.

Klassiruumikogemus (50 minutit)

1. Lugege video transkriptsiooni ja mõelge nende küsimuste peale enne video vaatamist. Jagage osalejad kahte gruppi. Andke igale grupile üks järgnevatest küsimustest:

- Milliseid strateegiaid õpetaja kasutab, et aidata õpilastel erapooletuse ja võrdsuse mõisteid paremini mõista?
- Kuidas väljendavad õpilased nendest mõistetest aru saamist?

2. Vaadake õpetajavideo klippi: „Isiklike kogemuste kasutamine mõiste mõistmisel”

(Löuna-Aafrika, Õpilased vanuses 14–15).

Õpetaja palub õpilastel defineerida need mõisted ja siis annab materjalides välja toodud definitsioonid. Kasutades stsenaariume, identifitseerivad õpilased juhtumid, kus neid mõisteid kasutatakse ja põhjendavad oma valikud. Seejärel näitavad õpilased oma arusaamist nendest mõistetest, kirjutades lühikesed jutud oma isiklikest kogemustest. Pange tähele, kuidas õpetaja läheneb nendele mõistetele, kasutades erinevaid tehnikaid.

3. Küsimused suure grupi aruteluks peale video vaatamist:

- Milliseid strateegiaid õpetaja kasutas, et aidata õpilastel paremini mõistetest aru saada? Kui edukad need strateegias teie arvates olid?
- Milliseid tõendeid te nägite, mis viitavad õpilaste arusaamisele (või selle puudumisele) antud mõistetest?

Rakendamine oma õpetamisesse (30 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage vastuseid väikestes gruppides:

- Milliseid strateegiaid teie kasutaksite veendumaks, et õpilased saavad aru ja oskavad kasutada erapooletuse ja võrdsuse põhimõtteid?

Kohandage uurimisteema 5E tunnikonspekti oma õpilastele õpetamiseks.

Õppimise hindamine (30 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage vastuseid paaris:

- Mida te selle sessiooni sisust ja metoodikast õppisite?
- Millised küsimusi teil tekkis?
- Milliseid hindamisviise selles tunnis kasutati või saaks kasutada?

Järgmiseks õpitoaks valmistumine

- Otsustage, milline osaleja viib läbi järgmise õpitoa uurimisteema.
- Vabal ajal valmistuge järgmiseks õpitoaks ja lugege soovitatud AHÕ materjale ja Õppemeetodeid.
- Kui te viite läbi järgmise õpitoa või osa sellest, koostage tunnikonspekt.

Õpituba 10. Õppimise rakendamine: noorteprojektid

M4

Õpitoa eesmärkide ja plaani ülevaatamine (5 minutit)

- Uurida, kuidas aidata õpilasi AHÕ projektidega
- Hinnata nende õpitubade efektiivsust

AHÕ materjalide mõistmine (60 minutit)

1. Lugege ja selgitage

Enne õpituba peaks kõik osalejad lugema läbi ülaltoodud uurimisteemad ja Õppemeetodid. Võtke mõned minutid nende materjalide läbi vaatamiseks.

Lõpetav uurimisteema: Mille poole edasi püüelda?

Uurimisteema 2D: Fookus jalaväemiinidel [Et vaadata läbi kõik õpilaste videoklipid, näidake millalgi selle õpitoa raames klippi „Jalaväemiinid tapavad jätkuvalt“, Uurimisteemas 2D]

Video transkriptsioon: „Jalaväemiinid tapavad“ (lehekülg 97)

2. Viige läbi uuring

Määratud osalejad viivad läbi „Lõpetava uurimisteema“, sealhulgas klipi „Sõja uurimine läbi draama“ õpilaste videolt.

3. Arutlege

Peale uurimisteemat moodustage väikesed grupid vastavalt koolile, piirkonnale või riigile.

Tehke ajurünnak:

- Projektide tüübid, mis võiksid sobida teie õpilastele
- Kuidas teha koostööd teiste õpetajatega/koolidega ühiskonna propagandat puudutavate projektide osas

Rakendamine oma õpetamisesse (30 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma vastuseid paarides või väikestes gruppides:

- Milliste aspektide puhul sobivana tundub projektis võivad õpilased abi vajada?

Tehke plaan, kuidas teie seda uurimisteemat kasutaksite.

Enese õppimise hindamine (25 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma vastuseid paarides või väikestes gruppides:

- Mida te sellest õpitoast õppisite?
- Milliseid küsimusi on teil tekkinud?
- Milliseid hindamisviise saab noorteprojektide juures kasutada?

Õpitoa hindamine (60 minutit)

Kirjutage vastused samadele küsimustele, millele te esimeses õpitoas vastasite:

- Millised on teie ootused seoses Avastades humanitaarõigust õpetamisega?
- Millised on teie lootused?
- Millised on teie hirmud?
- Millised on teie küsimused?

Seejärel vaadake oma varasemaid vastuseid. Võrrelge oma mõtteid ja arutage:

- Kuivõrd on minu ootused täitunud?
- Kuidas ma saan edasiste küsimustega tegeleda?
- Mida ma õpetajakoolituse õpitubadest õppisin?
- Mis oli puudu? Milliseid ettepanekuid mul on õpitubade parandamiseks?

Õppimise hindamine (25 minutit)

Kirjutage oma märkmetesse, seejärel arutage oma vastuseid paarides:

- Mida te selle sessiooni sisust ja meetodikast õppisite?
- Millised on teie küsimused?
- Milliseid hindamisviise selles tunnis kasutati või saaks kasutada?
- Mida te olete õpitubadest õppinud?

Õpetajavideo transkriptsioonid 1/7

DISKUSSIOONI JUHTIMINE. SISSEJUHATAV UURIMISTEEMA

KUJUTLUS SÕJAST

- Õpetaja: Meid huvitavad teie arvamused, teie mõtted – mida te teate ja mida te ei tea, mida te kuulnud olete ja mida te teada tahate. Missugused on need sõnad, mis teile sõjale mõeldes pähe tulevad? Mida te näete või tunnete või kuulete? Jah.
- Poiss: Katastroof.
- Õpetaja: Katastroof. Jah?
- Tüdruk: Oht.
- Õpetaja: Oht.
- Tüdruk: Vägivald.
- Õpetaja: Oht, vägivald. Jah, sina seal taga.
- Tüdruk: Võitlemine.
- Õpetaja: Võitlemine.
- Tüdruk: Surm.
- Õpetaja: Võitlemine ja surm.

RELVAKONFLIKTI PIIRAMINE

- Õpetaja: Kas teie arvates peaks sõja ajal olema mingid reeglid, kuidas peaks sõdima või mis peaks sõjas toimuma?
- Poiss: Kaks isikut, kes võitlevad, peaksid minema kuhugi, kus kedagi teist ei ole, preili, nii et nad ei – kui nad võitlevad – nad ei haaraks relvi, nad ei vigastaks kedagi võitluses.
- Tüdruk: Ma arvan, et peaksid olema reeglid, sest kui kaks riiki või kaks isikut on konfliktis või muud sellist, siis võidakse süütutele inimestele viga teha. Nii et ma arvan, et riikidele peaksid olema reeglid – ei tohiks minna teatud kohtadesse.
- Poiss: Kõigepealt ei tohiks ühegi rahva või inimeste vahel üldse mingit sõda olla. Peaksime elama rahulikult nagu Jumal tahtis. Nii et mingit sõda ei tohiks olla, seega poleks mingeid reegleid vaja.

MIDA SA ÕPETAJA ASEMELE NÜÜD TEEKSID? SÕJAGA SARNANEVAD OLUKORRAD

- Tüdruk: Preili, nagu Robert just ütles – kaks isikut võitlevad ja nad peaksid minema kuhugi, kus kedagi ei ole. Mõnikord, kui sa oled konfliktis ja võideldakse, preili, mõnikord lapsed lähevad ja astuvad vahele ja see laps, kes võitlemist takistab, saab viga. Nii et asi ei ole selles, kas minna kuhugi, kus keegi ei käi.
- Õpetaja: Hea küll, kas mõni teist teab kedagi, kes on kunagi käinud sõjas või sattunud olukorda, mis sõjaga sarnaneb – kus on tegemist relvakonfliktiga?
- Poiss: Mul on sõber, kes on olnud pisisõjas.
- Õpetaja: Pisisõda, aga seal olid mängus püstolid...
- Poiss: Püstolid ja noad ja neid rööviti ja peksti läbi. Keelati tagasi tulla mingisse piirkonda, sest see olevat nende territoorium, mitte teiste oma.
- Õpetaja: Oh, nagu jõuguasi.
- Poiss: Jah, just.
- Õpetaja: Siin Jamaikal?
- Poiss: Siin Jamaikal.
- Õpetaja: Kas jamaikalastel on reeglid?
- Poiss: Ei, ei ole reegleid.
- Õpetaja: Kas peaksid olema reeglid?
- Poiss: Kes tahab võidelda, peaks sõjas võitlema üksinda teise vastu. Nii et keegi viga ei saaks. Nii et kui keegi teine saab viga, oleks nemad selles süüdi.
- Tüdruk: Vahel võitlevad inimesed piasjade pärast – näiteks võetakse kelleltki dollar ja võideldakse. Ja võitlemise ajal ei jääda seisma ega öelda: „Me ei lähe sinna, me ei lähe siia“. Lihtsalt võideldakse. Nii et ma ei mõista, milleks reegleid vaja on.
- Tüdruk: Preili, mingit võitlemist ei peaks üldse olema.
- Õpetaja: Jah, hea küll, mingit võitlemist ei peaks olema, kuid kas on nii – et mingit võitlemist ei ole?
- Tüdruk: Ei.
- Õpetaja: Sellepärast me uurimegi, mida me selle suhtes ette võtame. Hästi?

Õpetajavideo transkriptsioonid 2/7

ÕPILASTE VASTUSTE KOONDAMINE. HUMANITAARSETE TEGUDE KÄSITLEMINE

ÕPILASED ARUTLEVAD VÄLJAVÖTETE ÜLE – „HÄÄLED SÕJAST 1“ VASTUSED KOONDATAKSE JÄRGMISTESSE TULPADESSE:

1. Kes sooritas humanitaarse teo kelle heaks?
  2. Mida ta tegi?
  3. Missuguste raskustega / survega ta silmitsi seisis?
- Õpetaja: Kes sooritas humaanse teo ja kelle heaks?
- Tüdruk: See oli mees vaenlase poolelt, kes teostas humaanse teo.
- Õpetaja: Kelle heaks?
- Tüdruk: Ta teostas humaanse teo vangiga heaks.
- Õpetaja: Mida andis vaenlane vangile?
- Poiss: Ta hankis talle toitu ja riideid.
- Õpetaja: Võime öelda, et vaenlane pakkus vangile kaitset ja turvalisust.
- Nii, missuguste raskustega ja survega puutus kokku inimene, kes vaenlasele abi osutas?
- Tüdruk: Vaenlane keelab oma meestel aidata kedagi, kes kuulub teisele poole. Seetõttu on see inimene ohus.
- Õpetaja: Niisiis, on surve teiste poolt. Teiste poolt on surve sellepärast, et võidakse avastada, et vaenlasele abi osutati. Nii et siin on tegemist sotsiaalse survega. Niisiis, on hirm teiste ees, sotsiaalne surve.
- Kelle heaks sooritati humanne tegu?
- Tüdruk: Vaenlane sooritas humaanse teo perekonna heaks, kes kuulus vastaspoole hulka.
- Õpetaja: Niisiis on tegemist tsiviilelanikega. Mida nad neile pakkusid?
- Poiss: Kaitset.
- Õpetaja: Niisiis, taas kord kaitset ja turvalisust, kuni oht on möödas. Mis tüüpi survega oli tegemist?
- Tüdruk: Külaelanike soov tappa see perekond ja visata külast välja
- Õpetaja: Nii et see on surve, perekond, hirm teiste ees.
- Poiss ja tüdruk: Sotsiaalne surve.
- Õpetaja: Nüüd kolmas kategooria: isiklik, psühholoogiline
- PEALE KAHEKSA „HÄÄLED SÕJAST“ ÜLE ARUTLEMIST VÕTAB RÜHM KOKKU HUMANITAARSETELE TEGUDELE ISELOOMULIKUD TUNNUSED.
- Õpetaja: Nüüd, kus me oleme näinud kõiki neid arvamusi, tahame jõuda mõningate järeldusteni. Teeme järelduse iga tulpa kohta. Niisiis, esimene tulp.
- Tüdruk: On inimesi, kes sooritavad vaenlase heaks humanitaarseid tegusid.
- Õpetaja: Neid tegusid sooritavad inimesed, kellelt tavaliselt abisutamist ei oodata. Nii et see on vaenlaselt vaenlasele. Niisiis, see on esimene iseloomulik tunnus. See on humanitaarse teo tunnus. See pole sama, mis sõbra või venna või ema aitamine. Nii et perekonna sisene tegevus humanitaarse teo alla ei käi.
- Teine tulp.
- Poiss: Vaatamata halvale kohtlemisele võib vaenlane sooritada humanitaarseid tegusid oma vaenlase heaks, sõltuvalt tema väärtushinnangutest ja moraalist.
- Tüdruk: Teod võivad olla materiaalsed või moraalsed.
- Õpetaja: Nii et neid materiaalseid ja moraalseid tegusid sooritatakse selleks, et? Midagi mis on seotud inimestega.
- Poiss: Et aidata ja kaitsta.
- Õpetaja: Kaitsta keda?
- Tüdruk: Süütuid inimesi.
- Õpetaja: Seotud inimkonnaga.
- Tüdruk: Seotud inimväärikusega.
- Õpetaja: See on seotud inimväärikusega.
- Humanitaarsel teol on niisiis teine tunnus – inimväärikuse kaitsmine. Nii, missugune on surve?

Õpetajavideo transkriptsioonid 2/7

- Poiss: Võime näha, et tegemist on sotsiaalse ja psühholoogilise survega.
- Õpetaja: Missuguse humanitaarsele teole omase tunnuse võime järeldada, võttes arvesse seda sotsiaalset ja psühholoogilist survet?
- Tüdruk: Vaatamata survele osutavad mõned inimesed sellest hoolimata vaenlasele abi, sest nende väärtushinnangud ei luba neil näha teist inimest kannatamas, võtmata midagi ette.
- Poiss: Vaenlane osutab vangidele abi, sest on tingimusi ja olukordi, kui vaenlane tunneb oma vaenlasele kaasa.
- Õpetaja: Teeme kokkuvõtte.
- Tüdruk: Humanitaarsete tegude sooritamine vaatamata sotsiaalsele ja psühholoogilisele survele.
- Õpetaja: Kui tegemist on sotsiaalse ja psühholoogilise survega, siis abi osutav inimene satub...?
- Tüdruk: Takistustele, tõketele, on tõkked, takistused, see tähendab ohtu. Jah, see tähendab oma elu ohtu seadmist.
- Õpetaja: See on ka ohverdamine – eneseohverdamine teiste heaks. See teine ei ole perekonna liige, ei ole sõber. See on vaenlane. Nii et seda ei oodata. Seega on humanitaarsel teol kolm iseloomulikku tunnust.

Õpetajavideo transkriptsioonid 3/7

FOTODE KASUTAMINE INIMVÄÄRIKUSE UURIMISEL

[DISKUSSIOONI ETTEVALMISTAMISEKS ON ÕPILASED PANNUD KIRJA OMA ARVAMUSI]

„KUIDAS ON OHUS VANGI INIMVÄÄRIKUS?“

„KUIDAS ON OHUS VANGISTAJA INIMVÄÄRIKUS?“

Tüdruk: Vang – eriti kui ta on juba informatsiooni andnud, on oma elu juba hävitanud ja ta kahetseb öeldut ja ta on juba palunud, ja kui inimene on juba palunud, peab midagi tegema ja peab aru saama, et see inimene on samuti inimolend ja ma ei tapa teda, ma pean austama tema elu ja ma pean austama tema inimvääriskust. Sest see ilmselgelt alaneb ja ta sureb ja talle ei jää midagi alles.

Ja teine küsimus on vangistaja inimvääriskus. Kui ta vangi tapab, peab ta end tapjaks ja mõrvariks ja ta näeb end inimeselt elu võtmas, sest tema on ikka veel elus. Kui ta selle inimese tapab, noh, tema elu ei ole enam nii hea kui see oli enne selle inimese tapmist.

Õpetaja: Hea küll, nüüd põhjenda mulle vangistaja inimvääriskuse aspekti.

Tüdruk: Noh, ilmselt – inimvääriskus – tal ei ole seda enam, ta tunneb nagu oleks tume pilv tema üle langenud, nagu poleks ta enam inimene, ta on justkui tapja, ainult tapamasin, mis tapab inimesi isegi kui nad on süütud ja isegi kui nad elu eest palusid.

Õpetaja: Hea küll.

Poiss: Vangi inimvääriskus, härra, minu arvates on ta ohus, härra. Sest teda võidakse orjastada, härra. Või tappa.

Õpetaja: Vangi inimvääriskus?

Poiss: Vangi.

Õpetaja: On ohus.

Poiss: Jah, härra. Kuna teda võidakse orjastada ja arvatavasti tappa.

Õpetaja: Hea küll, ja vangistaja?

Poiss: Vangistaja on löksus, härra.

Õpetaja: Mismoodi?

Poiss: Esiteks, härra, ta peaks kinni pidama oma käskudest ja moraalistest seadustest, härra. Mitte tappa inimesi ja muud sellist.

Õpetaja: Hästi, see sobib.

Poiss: Mulle meeldib see näide (näitab piltidele) – tumedanahaline laps läheb valgete kooli ja kohtab valgeid inimesi, kes neid väga rõhusid. Nii et see on samasugune nagu näide sõduritest, kelle vaenlane vangi võttis. Sest vangistajad on nagu need valged õpilased, kes kohtlevad seda tumedanahalist last halvemini, sest alandatakse inimvääriskust ja vangid tunnevad end alaväärsena, nad tunnevad nagu nad ei ole enam inimvääriskust ära teeninud. Ja andes mõista, et sul ei ole inimlikke väärtushinnanguid, ei väärtusta sa teise inimese elu. Sa annad mõista, et sa oled loom, sa ei tunne teise inimese tunnete kaasa.

Õpetaja: Nii et kui sa ei väärtusta teise inimese õigusi, ei väärtusta sa ka enda omi?

Poiss: Jah, õigus.

Tüdruk: Vabandust, aga ma ei saa [eelmise õpilasega] nõus olla, härra. Selles, kui ta ütleb, et kui sa oled inimene, siis peaksid sul olema inimlikud väärtushinnangud. Ma pean silmas seda, et sõdur olles tead sa mida oodata ja enne kui sa sõtta lähed, õpetatakse sulle, et sa pead tapma. Kui sa ei tapa, pead sa vallutama. Eesmärk on võita sõda. Ja eesmärk on vallutada. Miks peaksid sa mõtlema inimvääriskusele ja kohustusele päästa kellegi elu? Miks peaksid sa olema sõdur, teades et sa hakkad elusid päästma? Hakka siis arstiks või kellekski selliseks.

(Naer).

MIDA SA ÕPETAJA ASEMELE NÜÜD TEEKSID?

Õpetaja: Kas sõdurid pole inimolendid?

Tüdruk: Jah, nad on inimolendid, kuid nad unustavad ära inimvääriskuse. Nad keskenduvad sellele, mis juhtub. Tulistamine, plahvatused ja kõik see. Nad on silmitsi väga raske ajaga. Inimese jaoks pole kerge teist inimest tappa. Ei ole. Kuid see, mis mõlgub nende mõtteis, on keeruline. Nende jaoks on raske mõelda, et ma kavatsen tappa inimolendi. Nad on inimolendid, kuid nad on silmitsi väga kohutava olukorraga. Nii et minu arvates pole neil aega mõelda.

Õpetaja: Niimoodi on ükskõik millises sõjasituatsioonis, kuid see ei tähenda, et võibolla inimesed ei peaks...

Tüdruk: Aga mu...

Õpetaja: Ma pole sinuga lahkavamusel, ma nõustun sinu mõttega – vahel me unustame sõdades need asjad. Me keskendume pigem ellujäämisele.

Õpetajavideo transkriptsioonid 3/7

- Poiss: Ma tahaksin tõsta esile selle, et sõdurid on ka inimesed, kellel on südametunnistus. Nende jaoks pole see nii, et nad ise tahaksid tappa, kuid neid on õpetatud alati kaitsma oma maad. Keegi pole kunagi kuulnud sõdurist, kes astuks sisse kooli ja tulistaks kõiki. Nad ei ole ju kõik vägivaldsed ja muu sellist. Nad on inimolendid. Nad mõtlevad enne, kui nad midagi teevad. Nad ei tee midagi lihtsalt niisama, ilma mõtlemata ja seda ette planeerimata. Nii et enne kuhugi sisse tungimist või millegi tegemist teevad nad plaane ja teevad korraldusi, et see saab olema nii ja nii, me loodame, et need inimesed jäävad ellu ja need inimesed peavad surema. Nii et seda tahan ma teile öelda – isegi arstid, mõned arstid ei ole nii vaprad kui näivad. Ka nemad on samasugused nagu sõdurid.
- Õpetaja: Hea küll, liigume edasi, kiiresti...
- Tüdruk: Ma kuulsin, mida rääkis [eelmine õpilane], aga ma tahaksin toetada veidi seda, mida (tüdruk) rääkis. Noh, sõdurit on õpetatud tappa. Ja et kui ta tegutseb inimlikul moel, siis ma arvan, et vang pöörab talle selja ja ta sureb – sõdur. Ja sõdur mõtleb ainult enda elu peale, ja mitte vangi oma peale. Ma arvan, et ta tapab ja et ta peab tappa.
- Õpetaja: Hea küll, kas te võiksite mõelda mõnele seadusele, mis peaks olema kehtestatud sõja jaoks?

Õpetajavideo transkriptsioonid 4/7

ÕPILASTE ARVAMUSED. MISSUGUSEID REEGLEID VAJATAKSE RELVAKONFLIKTIS?

- Õpetaja: Teeme nii: kas te võiksite mõelda mõnele seadusele, mis peaks olema kehtestatud sõja jaoks. Kui te suudate mõelda välja mõne seaduse, mida peaks sõja puhul järgima, kirjutage palun vähemalt kaks või kolm mustandilehe lõppu? Siin on teie mustandilehed.
- Poiss: Sõja ajal ei tohiks tappa relvastamata sõdureid. Kui sõdur ei tapa kedagi, ei peaks teda tulistama.
- Õpetaja: Hea küll.
- Tüdruk: Halastada vangide peale.
- Õpetaja: Halastada vangide peale?
- Tüdruk: Tsiiviilelanikud peavad olema kaitstud ja lüüasaanud sõdureid ei tohi tappa.
- Õpetaja: Nii et nad peavad olema kaitstud?
- Poiss: Sõda peaks kestma mingi perioodi; sõja jaoks peaks olema aeg. Võib-olla, ütleme, et kui juhtub, et inimesed peavad võitlema, peaksid nad seda tegema ehk kuus kuud.
- Õpetaja: Kuus kuud?
- Poiss: Sest sõda mõjutab majandust ja muud sellist.
- Õpetaja: Nii et sa ütled, et ei peaks olema mingeid majanduskriise?
- Poiss: Jah.
- Poiss: Tappa ainult ennast kaitstes?
- Õpetaja: Hmm?
- Poiss: Tappa ainult ennast kaitstes?
- Õpetaja: Oh, ennast kaitstes.
- Poiss: Enesekaitseks.
- Õpetaja: Tappa ainult enesekaitseks.
- Poiss: Jah.
- Tüdruk: Kasutada tohiks ainult kuulidega relvi, mitte tuumarelvi.
- Õpetaja: Tuumarelvi mitte?
- Tüdruk: Jah.
- Õpetaja: See on huvitav.
- Poiss: Ma teeksin ettepaneku, et vangistatud sõdurite jaoks peaksid olema ette valmistatud koonduslaagrid, selle asemel, et neid tappa. Ja teine asi on see, et tsiiviilelanikke ei tohi tappa. Neid peaks kaitsma ja hoidma turvaliselt.
- Õpetaja: Mitte tappa tsiiviilelanikke.
- Poiss: Ma mõtlen ka inimesi, kes hoolitsevad kannatlikult haavatud inimeste eest, näiteks sõdurite eest. Näiteks inimesi, kes töötavad Punases Ristis, peaks säästma. Neid ei tohiks tappa, sest nende eesmärk pole võidelda, see ei puuduta midagi muud kui haavatud inimeste aitamist.
- Õpetaja: Hea küll.
- Poiss: Sõjaga peaksid olema seotud ainult sõdurid.
- Õpetaja: Ainult sõdurid?
- Poiss: Jah.
- Poiss: Ei tohiks kasutada maa-aluseid pomme, sest – mitte kõik neist – see võib plahvatada ja mõned neist plahvatavad iseenesest.
- Õpetaja: Ühtegi jalaväemiini ei tohiks kasutada.
- Poiss: Jah.
- Poiss: Teha vahet tsiiviilelanike ja sõjaliste sihtmärkide vahel.
- Õpetaja: Teha vahet tsiiviilelanike ja sõjaväebaaside vahel.
- Poiss: Jah, me peame meeles pidama, et me oleme vaenlased, mitte nende sõbrad. (Naer.)
- Õpetaja: Jah, mida sa ütlesid?

Õpetajavideo transkriptsioonid 4/7

Poiss: Sõda peaks pidama kindlas kohas, minema kõrbesse ja võitlema seal, nii et sa kaitseksid kõiki teisi tsiviilelanikke.

Õpetaja: Kõrbesse. Hea küll?

Poiss: Jah.

Tüdruk: Peaks olema meditsiiniteenistus.

Õpetaja: Meditsiiniteenistus? Sõja ajal lubatud?

Tüdruk: Sõda ei peaks toimuma, kui see vajalik pole

Õpetaja: Kui see vajalik pole? Sest on olemas vajalikke sõdu... jah?

Tüdruk: Kasulikke kohti ei tohiks hävitada.

Õpetaja: Mida?

Tüdruk: Kasulikke kohti.

Õpetaja: Kasulikke kohti mitte?

Tüdruk: Hävitada

Õpetaja: Hävitada.

Poiss: Vange ei tohiks karmilt kohelda.

Õpetaja: Vange mitte karmilt kohelda?

Poiss: Erivajadustega inimesi ei tohiks nende õigustest ilma jätta.

Õpetaja: Erivajadustega, nagu näiteks?

Tüdruk: Pimedad inimesed, kurdid inimesed.

Õpetaja: Ei peaks nende õigustest ilma jätma, hea küll.

Poiss: Peale selle peaks sõduril olema kindel arv, kui palju inimesi tappa.

MIDA SA ÕPETAJA ASEMELE NÜÜD TEEKSID?

Poiss: Tsiviilelanikke peab austama.

Õpetaja: Hea küll.

Poiss: Hea küll, nagu te teate, paljud inimesed ütlevad, et kirikuid ja koole ei tohiks õigupoolest pommitada või rünnata. Nii et ma tahaksin öelda, et peavad olema reeglid – vastaspoole sõdurid ei peaks võtma enda valdusse kirikuid ja koole, teades, et koole ja kirikuid ei tohi rünnata. Nii et ma arvan, et neil peaks olema laager kusagil mujal.

Õpetaja: Teisisõnu, tsiviilelanike vara tuleb austada.

Poiss: Jah.

Tüdruk: Sõdurile peab olema õpetatud, et enne tegutsemist tuleb mõelda.

Õpetaja: Või tuleks kõikidele sõduritele õpetada RHÕ-d.

Tüdruk: Ülemad peaksid sõjas ainult ise võitlema, ja siis sõdurid ainult abistaksid neid.

Õpetajavideo transkriptsioonid 5/7 osa 1

VIDEOTE VAATAMINE: ETTEVALMISTUS JA DISKUSSIOON

ESIMENE OSA

ETTEVALMISTUS: ARUTLEMINE TEEMAL „KES ON LAPS“

- Õpetaja: Esimene küsimus – oletame, et politseinik peatab sind ja ütleb sulle: „Lubage mulle oma isikutunnistus.“ Mida sa vastaksid?
- Poiss: Esmalt küsin, mis põhjusel ta mu isikutunnistust tahab.
- Õpetaja: Põhjus on see, et sa jalutad öösel ringi.
- Tüdruk: Mina vastaksin, et mul on selleks õigus. Mis annab teile õiguse nõuda mult minu isikutunnistust?
- Õpetaja: Politseinik võib öelda: „Ainult turvalisuse põhjusel, rutiinne kontroll. Palun lubage mulle oma isikutunnistus.“ Kas teil on isikutunnistus? Mida te ütleksite?
- Õpilane: „Ei, mul ei ole isikutunnistust.“
- Õpetaja: Miks sul ei ole isikutunnistust?
- Poiss ja tüdruk: Ma ei ole nii vana, et isikutunnistust saada, ma olen alaealine, ma olen laps. Sellepärast ei ole mul isikutunnistust.
- Õpetaja: Seega, kes on laps?
- Tüdruk: Keegi, kes pole veel 18 aastat vana, alla 18-aastane.
- Õpetaja: Laps on keegi, kes on vähem kui 15 aastat vana. Teismeline on keegi, kes on vähem kui 20 aastat vana. Täiskasvanu on keegi, kes on 20 aastat vana või rohkem. Järelikult oled sa laps.

MILLISED ON LASTE VAJADUSED?

ÕPETAJA KÄSITLEB KOLME VAJADUSTE KATEGORIIAT:

	Bioloogilised	Psühholoogilised	Sotsiaalsed
Õpetaja:	Teine küsimus on: „Mida lapsed vajavad, kolm peamist asja“.		
Tüdruk:	Riided		
Poiss:	Tervis		
Tüdruk:	Füüsiline vorm.		
Tüdruk:	Bioloogiline areng.		
Tüdruk:	Keha		
Õpetaja:	Teine asi, mis puudutab tundeid?		
Tüdruk:	Hoolimine		
Tüdruk:	Seega on olemas psühholoogilised vajadused. Need on kõik lapsele omased tunnused.		
Poiss:	Sotsiaalsed tunnused.		
Õpetaja:	Lapse füüsilised vajadused		
Tüdruk:	Laps vajab toitu, riideid, peavarju ja kaitset.		
Õpetaja:	Mida nende vajaduste rahuldamine lapsele annab?		
Poiss:	See annab lapsele hea tervise ja arengu.		
Õpetaja:	Samuti areneb tema mõistus korralikult. Nagu öeldakse: „Hea tervis tähendab head mõistust.“ Mida te arvate psühholoogilistest vajadustest?		
Poiss:	Last tuleb hästi kohelda.		
Tüdruk:	Last tuleb mõista.		
Poiss:	Last tuleb kaitsta.		
Tüdruk:	Need psühholoogilised vajadused peavad olema rahuldatud. Ta vajab armastust, hoolimist ja stabiilsust.		
Õpetaja:	Milleni viib nende vajaduste rahuldamine?		
Tüdruk:	See viib selleni, et lapsest areneb tugev isiksus ja tema elus on tasakaal.		
Õpetaja:	Mida te arvate sotsiaalsetest vajadustest?		

Õpetajavideo transkriptsioonid 5/7 osa 1

- Tüdruk: Ta peab elama koos oma perekonnaga.
- Poiss: Tal on vaja oma perekonna armastust.
- Õpetaja: Tal on vaja oma perekonda.
- Tüdruk: Ta peab oma lapsepõlve nautima.
- Poiss: Tal on vaja oma dialoogi, keelt oma ühiskonnas.
- Õpetaja: Tal on vaja, et ühiskond õpetaks talle sellist dialoogi, demokraatlikku dialoogi.
- Õpetaja: Oletame, et on vastupidi.
- Poiss: Tal oleksid psühholoogilised probleemid.
- Tüdruk: Ta oleks nõrga isiksusega.
- Tüdruk: Ta oleks hälbinud.
- Õpetaja: Ta ei oleks tasakaalus. Tema isiksus oleks nõrk. Ta hälbiks. Ta oleks üksinda ja üksildane. Ta oleks kurb. Mida te arvate sotsiaalsetest tagajärgedest, kui asjad õigesti ei arene?
- Poiss: Ta oleks sotsiaalselt mahajäänud.
- Tüdruk: Ta oleks võhik.
- Poiss: Harimatu.
- Õpetaja: Sest selliseid asju õpitakse koolis. Ta oleks ühiskonnast välja jäetud.
- Poiss: Ta oleks kodutu.
- Õpetaja: Oleme seda teemat piisavalt käsitlenud. Nüüd aga, mis on see koht, kus laps areneb?
- Õpetaja: See on tema kodu.
- Tüdruk: See on tema perekond.
- Õpilane: Perekond, kodu.
- Õpetaja: Ilma perekonnata oleks laps kodutu.
- Õpilane: Kodutu.
- Õpilane: See oli esimene. Aga mis on teine koht?
- Tüdruk: Kool.
- Õpetaja: Sest koolis õpid sa paljusid asju.
- Õpetaja: Kui laps ei käi koolis, siis oleks ta...?
- Tüdruk: Ta oleks võhik.
- Tüdruk: Ta oleks harimatu.
- Õpetaja: Seega on need lapse jaoks väga olulised vajadused. Füüsilised, psühholoogilised ja sotsiaalsed, kodu, ja kool. Ilma nendeta on laps ilma tulevikuta ja hälbinud.

Õpetajavideo transkriptsioonid 5/7 osa 2

VIDEOTE VAATAMINE: ETTEVALMISTUS JA DISKUSSIOON

TEINE OSA

ETTEVALMISTUS: DISKUSSIOON VIDEO „MA EI TAHA TAGASI MINNA“ ÜLE.

ENNE VIDEO VAATAMIST JAGATAKSE ÕPILASED JÄRGMISTESSE RÜHMADESSE:

ABRAHAM (POISS „VÕITLEJA“)

COMFORT CASSELL (TÜDRUK „VÕITLEJA“)

CAMARRA (ÜLEM)

- Õpetaja: Niisiis moodustage laudkond ja korrastage oma informatsioon ja valige eestkõneleja. Tehke koostööd. Arutelu ajal saate üksteiselt abi. Te peate ette valmistuma, sest teie kolleegid võivad teile küsimusi esitada.
- Õpilane: Mida nad Teie arvates võivad meilt küsida?
- Õpetaja: Esimene rühm – Abrahami rühm – rühm, kes tegeles Abrahamiga...
- Poiss: Abraham elas rahulikult ja siis algas sõda ja ta kaotas oma perekonna. Nii osales ta sõjas ja tappis palju inimesi. Muidugi proovis ta lõpuks uuesti ühiskonnaga kohaneda, aga tal oli mõningaid raskusi.
- Õpetaja: Kui vana ta siis oli? Abraham?
- Poiss: Üksteist.
- Õpetaja: Kas ta ühines võitlusega vabatahtlikult või sunniviisiliselt?
- Õpilane: Ta oli vabatahtlik.
- Õpetaja: Miks?
- Õpilane: Sest ta tahtis oma vanemate eest tasuda. See oli kättemaksu küsimus.
- Õpilane: Temast sai sellepärast sõdur, et ta tahtis oma vanemate eest kätte maksta.
- Tüdruk: Ta ütleb, et tahtis minna sõjaväkke nagu tema sõbradki, sest ta tahtis olla oma sõpradega.
- Õpetaja: Sest tal ei olnud enam sõpru, kellega mängida. Seega oli kaks põhjust: kättemaks ja sõpradega koosolemine.
- Õpilane: Tema perekond oli hävitatud. Peale vanaema ei olnud tal rohkem pereliikmeid.
- Tüdruk: Tema elu oli hävitatud.
- Õpetaja: Niisiis, kas ta oli vabatahtlik või ei?
- Tüdruk: See kõik sunnib teda sõjaväkke minema, sest see kõik aitab kaasa tema sõduriks, võitlejaks saamisele.
- Õpetaja: Nii et tingimused sundisid teda selleks – mitte perekond, mitte sõbrad. Lõpuks tuli ta tagasi oma vanaema juurde ja püüdis normaalset elu elada.
- Õpilane: Võiksime öelda, et ta oli sunnitud, sest kui ta oleks olnud vabatahtlik, oleks ta jäänud kauemaks.

Õpetajavideo transkriptsioonid 6/7

ÕPILASTE ESITLUSED „KUI SA VÕIKSID MAAILMALE KÕNELDA“

PEALE VIDEO „MA EI TAHA TAGASI MINNA“ VAATAMIST JA DISKUSSIOONI ANTI ÕPILASTELE ESITLUSE ETTEVALMISTAMISEKS 15 MINUTIT.)

Poiss: (loeb) „Sõjaülematele. See on ülemaailmne ettepanek kõikidele ülematele, kellele on usaldatud juhtimine. Lubage mul alustada Hollandi monarhi Katariina sõnadega ja ma tsiteerin: „Teie tänased teod otsustavad teie homse tuleviku“. Meie tulevik on meie lapsed. Milleks kasutada neid selleks, et teha halba, kui nad võivad teha head? Milleks neile viga teha, kui me võime neid armastada. Meie kui lapsed palume teid mitte värvata alla 18-aastaseid lapsi sõjas osalema. Me loodame, et meie palve saavutab teie heakskiidu. Tänan teid.“

(aplau)

Õpetaja: Liigume daamide laudkonna juurde.

Tüdruk: (loeb) „Tahaksin kõnetada seda olulist dokumentaalfilmi, kus teie kui ülemad kasutate noori lapsi, isegi tüdrukuid sõduritena.“

Tüdruk: (loeb) „Kas te ei tea, et kui te kasutate lapsi sõjas, saadate te teistele negatiivse sõnumi? Alla 18-aastaseid lapsi ei tohiks sõjas kasutada. Neil on puudu haridusest, nad kannatavad emotsionaalse ängi all. Kaasates neid sõtta, jätate nad ilma nende normaalsest kasvusest. Nad võivad olla ohuks oma ühiskonnale, ja mis kõige tähtsam, nemad on juhid homsel päeval.“

Tüdruk: (loeb) „Ma ei ole nõus sellega, et noored lapsed kaasatakse sõtta või isegi sellega, et nad on sõdurid, sest nad kõik kardavad seda ja ma olen nõus ka sellega, et nemad on juhid homsel päeval.“

Õpetaja: Hästi tehtud.

(aplau)

Poiss: Hea küll (loeb) „Tere õhtust, daamid ja härrad. Kõikide maailma laste nimel tahaksin ma öelda et meile, lastele, ei meeldi hakata sõduriks, sest meid hakkavad painama inimesed, keda me tapame ja mõned meist, mõned minu sõjaaegsetest sõpradest tegid enesetapu ja mõned neist on taastusravikeskustes ja muud sellist.“

Oli aegu, kui ma tahtsin end tappa, kuid praegu tahan ma võidelda kõigi maailma laste eest, sest ma ei taha et neist saaks minusugused ja et nad peaksid põrgust läbi käima nagu mina seda pidin. Nagu te näha võite on mu elu üks segadus. Vaadake mind – mu tunded on, ma näen välja nagu sant, oh jaa, kuid, kui te ei taha et teie lapsed minusugused välja näeksid, palun, ma palun teid – ärge kasutage neid sõduritena.“

(aplau)

Poiss: (loeb) „Tere õhtust, daamid ja härrad. Ma olen siin, et rääkida kõigi maailma laste nimel. Tahan lihtsalt esitada oma palve seoses laste võitlemisega.“

Et sellele peaks kohe lõpu tegema, sest need lapsed, kes on võitlejad, ei peaks võitlema sellepärast et ema perekond tapeti. Teiseks olen ma kindel, et juhid kasutavad praegu ära laste emotsionaalset ängi. Sest lõppude lõpuks on see kõik juhtide kasu pärast. Nii et palun lihtsalt teil nende sõnade üle järele mõelda, sest need lapsed, kes tapetakse, võiksid olla homme juhid.“

Õpetaja: Hea küll.

(aplau)

Õpetaja: Viimane laudkond.

Poiss: (loeb) „Tere õhtust, kaasinimesed ja sõjaülemad, sellel kahe tuhandenda aasta seitsmenda kuu neljandal päeval. Meie, maailma lapsed, tahaksime tuua teile sõnumi – päästa kaasinimesed hävingust. Tuleviku pärast, mis on meie noortes kätes, meie laste kätes. Kui te kasutate meie nooremat põlvkonda lahingus võitlejatena, ei jää meile seemneid kasvama. Täiskasvanuteks peetakse kaheksateistaastaseid lapsi, nii et laske meil elada maailma jaoks ja mitte haa jaoks.“

(aplau)

KUIDAS SA ÕPETAJA ASEMEIL AITAKSID ÕPILASTEL SEOSTADA NEED MÕISTED NENDE ENDI ELUGA?

Õpetaja: Te saite väga hästi hakkama ja mul on hea meel, et film, video mõjus teile positiivselt.

Võtame kokku, mida täna õppisime oma ühiskonna kohta, sest jõukudes, meil on jõukudes lapsi. Ma pean silmas seda, et jõugutegevus on täiesti vale – see pole sõda. Hästi? See on täiesti vale, kuid samas, nemad kasutavad lapsi ära, õige? Nii et viige see ühiskonda ja aidaku meid Jumal. Et me ei peaks kunagi värvama lapsi ühegi sõja, mässu või mille iganes jaoks, hästi? Kas keegi tahab midagi öelda?

Poiss: Härra, on midagi olulist, mille te välja jätsite, härra ja nagu Martin Luther King ütles, härra: „Mul on üks unistus“, härra, ja värvates lapsi võitlejateks, härra, võtate ära nende tuleviku, härra, mis tähendab automaatselt seda, et te röövite nende unistuse, härra.

Õpetaja: Jah, te röövite nende unistuse.

Poiss: Ja selle jätsime me põhimõtteliselt kõik välja, härra.

Õpetaja: Hea küll, tänan teid.

Õpetajavideo transkriptsioonid 7/7

ISIKLIKU KOGEMUSE KASUTAMINE MÕISTETEST ARUSAAMISEL: ERAPOOLETUS JA VÕRDSUS

SELLEL KOHTUMISEL PANE TÄHELE MÕNINGAID MOODUSEID, KUIDAS ÕPETAJA LÄHENEB ÕPILASTE KOGEMUSELE, ET AIDATA NEID RASKETEST MÕISTETEST ARUSAAMISEL)

Õpetaja: Tere hommikust, klass.

Klass: Tere hommikust.

Õpetaja: Kuidas teil täna hommikul läheb?

Klass: Hästi...

Õpetaja: Hea küll, klass, täna vaatame uusi mõisteid: erapooletus ja võrdsus. Mida te mõtlete nende kahe termini all? Alustuseks, mida te mõtlete erapooletuse all. Ma tean, et pole kerge nende kahe termini vahele piiri tõmmata, kuid proovime. Mida te mõtlete termini all „erapooletus“? Mida see teie arvates tähendab? Hea küll, kuulame... Mandissa?

Tüdruk: Minu arvates tähendab erapooletus nagu sekkumist või nagu mitte osa võtmist, mitte inimese eelistamist, nagu näiteks, kui kaks inimest võitlevad, näiteks sinu sõbrad ja siis sa oled selle sees ja siis sa pead nende kasuks otsustama.

Sa ei pea valima üht teiste hulgast, sa lihtsalt valid nad kõik, sa ei võta osa kellegi...

Õpetaja: Nii et sa ei ole kellegi poolt?

Tüdruk: Jah.

Õpetaja: Nii et erapooletus puudutab mitte kellegi poolt olemist? Kas te olete kõik nõus?

Õpetaja: Kas te olete kõik nõus? Kas keegi on ehk teisel seisukohal? Mida te mõtlete erapooletuse all? Te kõik olete nõus, et see tähendab mitte kellegi poolt olemist. Niisiis, vaatame võrdsust. Mida tähendab teie arvates võrdsus? Mida tähendab olla võrdne? Kui te olete võrdsed, kas see tähendab, et te ei aita?

Poiss: Ei.

Õpetaja: Kas see on seesama mis argus – võrdsus? Oled sa argpüks? Sa ei taha kellegi poolt olla. Niisiis oled sa teisisõnu argpüks?

Tüdruk: Ma ei saa sellega nõustuda, sest need inimesed aitavad inimesi, mitte loomi, nad aitavad ka inimolendeid, nii et ei ole mingit kellegi poolt olemist.

Õpetaja: Hea küll, nad aitavad.

Tüdruk: Ma mõtlen seda, et kui need inimesed aitavad, siis pole oluline, kelle poolt nad on, sest nad ei taha inimesi omada – sa võid ju poole valida, ja teised inimesed kannatavad sinu poolevalimise tõttu, nii et on parem mitte valida, vaid lihtsalt kõiki toetada.

Õpetaja: Hästi, kõigi toetamine.

Poiss: Minu arvates pole sa argpüks, sest kui su sõber võitleb kellegagi ja sina ei ole kellegi poolt, ei tähenda see argust. Kui sa oleksid argpüks, oleksid sa oma sõbra poolt, sest mõtleksid, et su sõber võib su peale vihaseks saada...

Õpetaja: Nii et lõppude lõpuks tahad sa kõiki aidata?

Tüdruk: Ma arvan, et võrdsus ei ole argus, sest nagu enne öeldi, humanitaartöötajad aitavad teisi inimesi ja klann – ei tahtnud, et nad aitaksid teisi inimesi sõjas, ei tahtnud, et nad aitaksid nende vaenlasi. Nii et humanitaartöötajad aitavad mõlemaid. See näitab, et nad ei ole argpüksid, sest kui nad aitavad mõlemat, võivad teised vihaseks saada ja tappa ka humanitaartöötajad. Miks nad aitavad mõlemaid inimesi? Niisiis riskivad nad oma eluga ja nad pole argpüksid

ÕPILASTEL PALUTI KIRJUTADA OMA ISIKLIKUST KOGEMUSEST SEOSSES ERAPOOLETUSE VÕI VÕRDSUSEGA.

Õpetaja: Hea küll, see lugu kõlab nii: „Nii minul kui mu õel oli vaja koolis kingi; meile näidati uut vormi ja ma tahtsin seda vormi. Nii otsustas mu ema osta kõigepealt mu õele kingad ja mina pidin valima, kumba ma tahan esimesena – kingi või vormi. Minu õde sai kingad, aga minul pole ikkagi mõlemaid. Alguses mõtlesin, et ema on ühe poolt, kuid mõistsin, et õel oli kingi hädasti tarvis. Minul ei olnud vaja nii kingi kui vormi nii hädasti kui temal. Nii et minu arvates oli siin tegemist võrdsuse ja mis veel – erapooletusega, sest lõppude lõpuks sain ma selle, mida mul vaja oli.“

Õpetaja: Hea küll, ja kuidas avaldub siin võrdsus? Kes vajab hädasti kingi? Õde, ja mida tegi ema?

Klass: Ta ostis õele kingad.

Õpetaja: Ta ostis õele kingad, sest õel oli kingi hädasti tarvis.

Õpetaja: Siin on teine lugu. „Kui mu ema oma õdedega riidleb, on mu õed tema poolt, sest perekond tekitab alati talle raskusi. Mina isiklikult kellegi poolt ei ole; mina lihtsalt mängin oma nõbudega ja räägin nendega nagu tavaliselt. Kuigi ma tean, et ema perekond... „oh, mida siin öeldakse – ma ei suuda seda lugeda...“ Kuigi ma tean, et ema perekonnal, või emal pole selles asjas õigus, räägin ma lihtsalt mõlema poolega. Kuigi mu õed ja mu isa seda ei mõista, mina mõistan. Ma pean silmas seda, et miks üldse kellegi poolt peab olema, võib jääda erapooletuks ja keegi ei pane seda pahaks – minu ema vist ei pane. Selles loos ei ole võrdsust, aga siin on erapooletus.“

Õpetaja: Kuidas avaldub siin erapooletus?

ICRC

Avastades humanitaarõigust

Sõnastik

Sõnastik

Paljusid sõnu kasutatakse programmis „Avastades humanitaarõigust” spetsiaalses tähenduses. Näiteks kasutame mõistet *humanitaarakt* kitsamas tähenduses, kui on üldiselt tavaks. Lugeja peaks mõistma, et paljude allpool toodud mõistete üldine kasutusviis on siinkohal määratletust avaram.

AHELREAKTSIOON (MITTEJURIIDILINE)

rida sündmusi, millest igaüks mõjutab järgmist või põhjustab selle.

AMNESTIA

üldine armuandmine seadusi rikkunud üksikisikute rühmale.

ARMU ANDMINE/ARMU ANDMISEST KEELDUMINE

õigusvastane tegevus, mille puhul keeldutakse kellegi elu säästmast, sealhulgas nende elu, kes on võimetud end kaitsma või kes on alla andnud.

ASJATU KANNATUS

valu või piin, mis pole sõjaliste eesmärkide saavutamiseks hädavajalik (või kannatus, mis pole vajalik suuremate kannatuste ärahoidmiseks). Kuigi mittevajaliku kannatuse kohta ei ole täpset definitsiooni, on nii see kui ka üleliigse kahju tekitamine kuulutatud rahvusvahelise humanitaarõigusega ebaseaduslikuks.

EETILINE DILEMMA (MITTEJURIIDILINE)

olukord, mille puhul olulise eesmärgi poole püüdlemine on vastuolus teise olulise eesmärgiga või toob kaasa nii kasu kui kahju.

ENDISE JUGOSLAAVIA RAHVUSVAHELINE KRIMINAALKOHUS (ICTY)

kohus, mis loodi Ühinenud Rahvaste Organisatsioonil poolt 1993. aastal mõistmaks kohut isikute üle, kes vastutavad alates 1991. aastast endise Jugoslaavia territooriumil toime pandud sõjakuritegude, genotsiidi ja inimsusevastaste kuritegude eest.

ERAPOOLETUS

konfliktis mitte kellegi poolt olemine.

ETNILINE PUHASTAMINE

etnilise elanikkonna sunniviisiline ümberasustamine või hävitamine mingilt maa-alalt, et maksma panna teise etnilise rühma identiteet ja võim.

GENFI KONVENTSIOONID

1949. aastal Genfis allkirjastatud lepingud, mis moodustavad kaasaegse rahvusvahelise humanitaarõiguse alused. Need puudutavad:

- I lahinguväljal olevate relvajõudude haavatuid ja haigeid
- II merel olevate relvajõudude haigeid, haavatuid ja merehätta sattunuid
- III tsiviilelanikkonda
- IV sõjavange.

GENFI KONVENTSIOONIDE ÜHINE ARTIKKEL 3

artikkel, mis kordub kõigis neljas Genfi konventsioonis ja mis rakendub mitterahvusvahelise relvastatud konflikti korral (ülejäanud konventsioonid rakenduvad ainult rahvusvahelise konflikti korral). See artikkel sisaldab RHÕ põhireegleid. Artikkel 3 on täielikult esitatud alljärgnevalt

Kui lepingu poole territooriumil tekib relvakonflikt, mis ei ole rahvusvaheline, peab konfliktiosaline kohaldama vähemalt järgmisi sätteid:

- (1) Sõjategevusest aktiivselt mitte osa võtvaid isikuid, sealhulgas relvajõudude liikmeid, kes on alistunud ja neid, kes on jäänud võitlusvõimetuks (hors de combat) haiguse, haavata saamise või kinnipidamise tagajärjel või muul põhjusel, tuleb igas olukorras kohelda humaanselt, ilma mis tahes vaenuliku vahetegemiseta rassi, nahavärvi, religiooni või veendumuste, soo, sünnipära või varalise seisundi või muu sellise kriteeriumi alusel.

Seetõttu on eelpool nimetatud isikute suhtes alati ja kõikjal keelatud järgmised toimingud:

- (a) vägivald elu ja isiku vastu, esmajoones tapmine, vigastamine, julm kohtlemine ja piinamine;
- (b) pantvangide võtmine;
- (c) isikliku au haavamine, esmajoones alandav ja alavääristav kohtlemine;
- (d) karistuste mõistmine ja täideviimine ilma eelneva otsuseta, mille on teinud tavapäraselt moodustatud kohus, mis võimaldab kõiki tsiviliseeritud rahvaste tunnustatud asendamatuid õiguslikke tagatiseid.

- (2) Haavatud ja haiged tuleb kokku koguda ja nende eest hoolitseda.

Sõnastik

Erapooletu humanitaarorganisatsioon, nagu Rahvusvahelise Punase Risti Komitee, võib pakkuda konfliktiosalistele oma teeneid.

Konfliktiosalised peaksid püüdma erikokkulepetega jõustada ka kõik käesoleva konventsiooni ülejäänud sätteid või osa nendest.

Eelnevate sätete kohaldamine ei muuda konfliktiosaliste õiguslikku staatust.

GENOTSIID

rassilise, etnilise, religioosse või kultuurilise rühma tahtlik ja süstemaatiline hävitamine tapmise, vigastamise, elutingimuste halvendamise, sündide ennetamise või laste ümberpaigutamise kaudu.

HUMANITAARNE TEGU (MITTEJURIIDILINE)

elu ja inimväärikust kaitsev tegu, harilikult kellegi heaks, keda inimene tavaliselt ei kaitseks ja on tõenäoliselt seotud isikliku riski või kahjuga.

HÄDAOLUKORD (MITTEJURIIDILINE)

olukord humanitaartöös, mille puhul on vajalik rahuldada katastroofi või relvastatud konflikti tõttu ohtu seotud inimeste pakilisi vajadusi. Rahvusvaheline Punase Risti Komitee sekkub ainult relvastatud konflikti või siserahutuste puhul, samas kui Rahvusvaheline Punase Risti ja Punase Poolkuu Seltside Föderatsioon sekkub looduskatastroofide puhul.

INIMSUSEVASTASED KURITEOD

mõrv, hävitamine, orjastamine, väljasaatmine, vangistamine või piinamine, kui need on toime pandud osana massilisest või süstemaatilise rünnakust tsiviilelanikkonna vastu. Väikeste erinevustega on need määratletud Nürnbergi tribunali harta, endise Jugoslaavia Rahvusvahelise Kriminaalkohtu, Rwanda Rahvusvahelise Kriminaalkohtu ja Rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuutidega.

INIMVÄÄRIKUS (MITTEJURIIDILINE)

kõikide inimeste väärtus ja au, vaatamata sellele, kes nad on ning sõltumata nende rahvusest, rassist, religioossetest tõekspidamistest, sotsiaalsest klassist, poliitilistest veendumustest või muudest grupi- või isikuomadustest.

INIMÕIGUSED

mis tahes olukorras rakendatav reeglite kogu, mis kaitseb inimväärikust, eriti riigivõimu omavolilise käitumise eest.

INTERNEERITU

tsiviilelanik või võitleja, keda ei süüdistata kuriteos, kuid keda ennetava turvameetmena relvastatud konflikti ajal vangis hoitakse.

JALAVÄEMIINID

sõjamoona, mis on määratud lõhkema isiku, looma või sõiduki juuresolekul, läheduses viibimisel või nendega kokkupuutel ning mis muudavad inimesed teovõimetuks, vigastavad või tapavad neid või muudavad sõidukid kõlbmatuks.

(SEADUSE) JÕUSTAMINE

sõjakuritegusid toime pannud isikute vastutusele võtmine ja nende üle õiguse mõistmine seaduslike vahendite abil. Rahvusvaheline humanitaarõigus nõuab, et riigid otsiks üles ja karistaksid inimesi, kes on toime pannud tõsiseid rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumisi, hoolimata toimepanija rahvusest või kohast, kus seaduserikkumine aset leidis.

JÕUSTUMINE

aeg, mil leping hakkab õiguslikult toimima (leping saab õigusjõu).

JÄRGIMINE [TÄITMINE]

mõiste, mis osutab, et riigi või organisatsiooni käitumine on kooskõlas lepingus või rahvusvahelises kokkuleppes sätestatuga.

KAASNEV KAHJU

rünnaku käigus juhuslikult tekitatud kahju või kaotused, vaatamata vajalike ettevaatusabinõudele tsiviilisikute elude kaotamise, tsiviilelanike vigasaamise ja tsiviilobjektide kahjustamise ärahoidmiseks või minimeerimiseks.

KINNIPEETU

tsiviilelanik, keda süüdistatakse kuriteos ja hoitakse vangis relvastatud konflikti ajal.

Sõnastik

KONFIDENTSIAALSUS

võime hoida midagi saladuses. Konfidentsiaalsus on valitud Rahvusvahelise Punase Risti Komitee (RPRK) standardseks töömeetodiks, et võimaldada endale ligipääs ohvritele ja neid kaitsta, arendades võimudega efektiivset dialoogi. Pretsedendiõigus (*case law*) kinnitab, et RPRK-l on absoluutne õigus informatsiooni mitte avalikustada. RPRK heaks töötavad isikud ei tohi (kui RPRK ise ei ole neid selleks volitanud) tunnistada ühegi kohtu või tribunali ees ühegi asja kohta, mida nad oma töö käigus tähele on pannud (endise Jugoslaavia Rahvusvaheline Kriminaalkohus, Simić'i kohtuasi, 27. juuli 1999).

KONFLIKTI LEVIMINE (MITTEJURIIDILINE)

arusaam, et üksainus tegu võib levida ja tekitada laiemat vastukaja, nagu vettevisatud kivi võib tekitada laineringi.

KONFLIKTIOASALISED

need, kes võtavad võitlusest osa, sealhulgas nii valitsused kui võitlevad jõud, mida riik või valitsus ametlikult heaks pole kiitnud.

KOODEKS

reegel või reeglite kogu. Koodeks võib olla kirjalik või kirjutamata (tava).

KÕRGE LEPINGUOSALINE

riik, mis on konventsiooni ratifitseerinud.

KÕRVALTVAATAJA (MITTEJURIIDILINE)

isik, kes osa võtmata viibib sündmuse juures, kus on ohus teiste isikute elu või väärikus. Kõrvaltvaataja võib otsustada sündmusse sekkuda (otseselt või kaudselt).

LAPS

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni 1989. aasta lapse õiguste konventsiooni määratluse järgi on laps „kuni 18aastane inimene, kui lapse suhtes kohaldatava seaduse põhjal ei loeta teda varem täisealiseks“.

LISAPROTOKOLLID

täiendused lepingule või rahvusvahelise õiguse kogule. Näiteks 1949. aasta algupäraseid Genfi konventsioone täiendati 1977. aastal kahe lisaprotokolliga, ja 2005. aastal kolmanda lisaprotokolliga.

MARTENSI KLAUSEL

säte, mis kuulub paljude RHÕ lepingute juurde alates 1899. aastast ning mis pakub üldist kaitset nii tsiviilelanikele kui võitlejatele. Martensi klausel on täielikult esitatud alljärgnevalt:

Rahvusvahelise õiguse kirjalikult reguleerimata juhtudel jäävad nii elanikkond kui sõdijad rahvusvahelise õiguse printsiipide kaitse ja valitsemise alla, nii nagu need tulenevad tsiviliseeritud rahvaste vahel juurdunud tavadest, inimlikkuse seadustest ning avaliku südametunnistuse nõudmistest.

MITTERAHVUSVAHELINE RELVAKONFLIKT

võitlus riigi territooriumil regulaarvägede ja identifitseeritavate relvastatud gruppide vahel või üksteisega võitlevate relvastatud gruppide vahel; seda nimetatakse ka sisekonfliktiks või kodusõjaks.

MITTEVÕITLEJA

isik, kes ei võta või ei võta enam osa sõjategevusest.

OHVRID

isikud, kes relvastatud konflikti tagajärjel kannatavad.

OTSING (MITTEJURIIDILINE)

nende inimeste asukoha kindlaksmääramine ja tuvastamine, kes on eraldatud oma väeosast („kadumine lahingus“) või perekonnast relvastatud konflikti ajal.

OTTAWA LEPING

1997. aastal Kanadas Ottawas allkirjastatud kokkulepe, millega keelatakse isikuvastaste miinide kasutamine, varumine, tootmine ja üleandmine, ametliku pealkirjaga „Jalaväemiinide kasutamist, varumist, tootmist ja üleandmist keelustav ja nende hävitamist nõudev konventsioon“.

PAGULANE

isik, kes tagakiusamishirmu, sõja või avalikku korda tõsiselt rikkuvate sündmuste tõttu on sunnitud oma kodust lahkuma, et otsida pelgupaika teises kohas väljaspool oma sünnimaad. Mõnedel pagulastel on vastuvõtjariiki saabudes õigus eristaatusele. Tingimused sellise staatuse nõudmiseks on kehtestatud 1951. aasta pagulasseisundi konventsiooniga.

Sõnastik

PETTUS

vaenlase uskuma panemine, et tal on õigus kaitsele või et ta peab pakkuma kaitset, kavatsusega seda usaldust reeta.

PROPORTSIONAALSUS

põhimõte, mille kohaselt tsiviiliskute elude kaotus ja kahju tsiviilobjektidele ei tohi olla suurem võrreldes sõjalise kasuga, mida sõjalise objekti ründamisest oodatakse.

RAHUVASTASED KURITEOD

agressiivse sõja või rahvusvahelisi lepinguid rikkuva sõja planeerimine, ette valmistamine, alustamine või pidamine. Sellisel on need määratletud Nürnbergi tribunali hartaga.

RAHVUSLIK VABASTUSSÕDA

konflikt, milles inimesed võitlevad koloniaalvõimu, okupatsiooni või rassistliku režiimi vastu. Rahvusvahelise humanitaarõiguse kohaselt on rahvuslik vabastussõda (tunnustatud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni poolt) rahvusvaheline relvastatud konflikt.

RAHVUSVAHELINE HUMANITAARÕIGUS (RHÕ)

reeglid, mis relvastatud konflikti ajal püüavad kaitsta isikuid, kes ei osale või ei osale enam sõjategevuses ning piirata kasutatavaid sõjapidamisviise ja -vahendeid; tuntud ka sõjaõigusena.

RAHVUSVAHELINE KRIMINAALKOHUS (RKK)

alaline kohus, mis uurib ja karistab kõige tõsisemaid rahvusvahelise õiguse rikkumisi (genotsiid, inimsusevastased kuriteod, sõjakuriteod ja agressioon). Rahvusvaheline kriminaalkohus (RKK) loodi pärast seda, kui 60 riiki ratifitseerisid 1998. aastal Roomas rahvusvahelisel kohtumisel vastuvõetud kokkuleppe.

RAHVUSVAHELINE PUNASE RISTI KOMITEE (RPRK)

erapooletu, neutraalne ja sõltumatu humanitaarorganisatsioon, mille ülesanne on kaitsta sõja ja siseriikliku vägivalda ohvrite elusid ja väärikust ning osutada neile abi. RPRK suunab ja koordineerib rahvusvahelist abistamistevõimet konfliktiolukorras. See püüab ka kannatusi ära hoida, edendades ja

kindlustades humanitaarõigust ja universaalseid humanitaarseid põhimõtteid.

RAHVUSVAHELINE RELVAKONFLIKT

võitlus vähemalt kahe riigi relvastatud jõudude vahel. Rahvuslikud vabastussõjad (tunnustatud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni poolt) on liigitatud rahvusvaheliste relvastatud konfliktide alla.

RAHVUSVAHELINE TAVAÕIGUS

riikidevaheliste ühiste tavade ja üldise kokkuleppega määratletud kirjutamata reeglid.

RATIFIKATSIOON

toiming, millega valitsus või organisatsioon väljendab peale allakirjutamist ametlikult oma seotust lepingu või muu rahvusvahelise kokkuleppega. Eestis tähendab ratifitseerimine lepingu kinnitamist Riigikogu poolt.

RELVAKONFLIKT

olukord, mille puhul kaks või rohkem organiseeritud rühma osalevad rahvusvahelises või siseriiklikus relvastatud võitluses.

RIIGISESELT ÜMBERASUSTATUD ISIK

inimesed, kes on lahkunud oma kodudest, kuid mitte oma maalt tagakiusamishirmu tõttu, relvastatud konflikti või vägivalda tagajärgede, inimõiguste rikkumiste või looduslike või inimese poolt tekitatud katastroofide vältimiseks.

RWANDA RAHVUSVAHELINE KRIMINAALKOHUS (ICTR)

kohus, mis loodi Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni poolt 1995. aastal mõistmaks kohut isikute üle, kes vastutavad ajavahemikus 01.01.1994– 31.12.1994 Rwanda territooriumil ja rwandalaste poolt naaberriikides toime pandud genotsiidi, inimsusevastaste kuritegude ja sõjakuritegude eest.

SISEKONFLIKT

relvastatud konflikt, mis leiab aset riigi territooriumil valitsuse ja mässuliste rühmade vahel või üksteisega võitlevate relvastatud gruppide vahel (vaata „mitterahvusvaheline relvastatud konflikt“).

Sõnastik

SISERAHUTUSED

vägivallaaktidest põhjustatud tõsine kriis riigikorras, mis ei moodusta relvastatud konflikti (näiteks massirahutused, võitlus fraktsioonide vahel või võimude vastu).

SOTSIAALNE SURVE (MITTEJURIIDILINE)

perekonna, sõprade või teiste inimeste mõju üksikisiku teatavale käitumisviisile.

SÕJAKURITEGU

rahvusvahelise humanitaarõiguse tõsine rikkumine, näiteks tahtlik tapmine, piinamine ja ebainimlik kohtlemine, suurte kannatuste tahtlik põhjustamine, füüsilise puutumatus või tervise tõsine ohustamine, tsiviilelanikkonna ründamine, ebaseaduslik väljasaatmine või elanikkonna rühmade ümberasustamine, keelatud relvastuse või sõjapidamisviiside kasutamine (keemilised, bakterioloogilised või süütereivad) või ühiskondliku- või eraomandi rüüstamine.

SÕJALINE VAJADUS

põhimõte, mille kohaselt sõjajalal oleval riigil on õigus kasutada teatud määral jõudu, mis on vajalik sõjaliste eesmärkide saavutamiseks, kui sõja eesmärk on vaenlase täielik alistamine võimalikult kiiresti ning minimaalsete inimkaotuste, materiaalsete ja finantsiliste kahjudega.

SÕJALISED OBJEKTID

objektid, mis oma iseloomu, asupaiga, eesmärgi või kasutuse tõttu aitavad tõhusalt kaasa sõjategevusele ja mille hävitamine pakub kindlat sõjalist kasu.

SÕJAVANG

rahvusvahelises relvastatud konfliktis vangivõetud võitleja. Sellele seisundile on õigus ainult teatud tingimustele vastavatel võitlejatel (peamiselt relvajõudude liikmetel).

TAGAJÄRG (MITTEJURIIDILINE)

tegevusest või käitumisest tulenev olukord.

TEISED SÕJAVÄESTATUD JÕUD

väeosad, millel on valitsuse ametlik või mitteametlik toetus sõjaväeoperatsioonidel osalemiseks, hoolimata sellest, et nad ei kuulu ametlikult relvajõududesse ega politseisse.

TSIVIILELANIK

isik, kes ei ole võitleja.

TSIVIILELANIKE JA VÕITLEJATE ERISTAMINE

võitluses mitteosalevate ja osalevate isikute eristamine on rahvusvaheline humanitaarõiguse põhiprintsiip, mis on kinnitatud Genfi konventsioonide I Lisaprotokolliga (art 48):

Tsiviilelanikkonna ja tsiviilobjektide austamise ja kaitse tagamiseks peavad konfliktiosalised alati tegema vahet tsiviilelanikkonna ja võitlejate vahel ning tsiviilobjektide ja sõjaliste sihtmärkide vahel ning sellest tulenevalt suunama oma operatsioonid üksnes sõjaliste sihtmärkide vastu.

TSIVIIOBJEKT

mittesõjaline objekt.

TÕSISED RIKKUMISED

Genfi konventsioonides määratletud kõige tõsisemad rahvusvahelisest humanitaarõigusest üleastumised:

- tahtlik tapmine
- piinamine või ebainimlik kohtlemine, sealhulgas bioloogilised katsed
- suurte kannatuste tahtlik põhjustamine või raskete kehavigastuste või tervisekahjustuste tekitamine ning vara laialdane hävitamine ja omandamine, milleks ei ole sõjalist vajadust ja mis on toime pandud ebaseaduslikult ja hoolimatult
- sõjavangi teenima sundimine vaenuliku jõu kaitsejõududes
- sõjavangilt või muult kaitstud isikult ausa ja regulaarse kohtumõistmise õiguse äravõtmine
- kaitstud isiku ebaseaduslik väljasaatmine või ümberpaigutamine või ebaseaduslik vangistamine, kaitstud isiku teenima sundimine vaenuliku jõu kaitsejõududes
- pantvangi võtmine

Lisaprotokoll I laiendas seda nimekirja ja lisis järgmised teod:

- ründed tsiviilelanikkonna või üksikute tsiviilelanike vastu
- valimatud ründed, mis mõjutavad tsiviilelanikkonda või tsiviilobjekte
- ründed ohtlike jõude sisaldavate rajatiste vastu
- ründed kaitseta paikkondade ja demilitariseeritud

Sõnastik

tsoonide vastu

- Punase Risti või Punase Poolkuu embleemi pettuslik kasutamine
- sõjavangide repatrieerimisega õigustamatu viivitamine
- apartheid ning muu ebainimlik ja alandav kohtlemine.
- ründed ajaloomälestiste, kunstiväärtuste või usukultuskohtade vastu.

TÜHISTAMA (MITTEJURIIDILINE)

ära võtma.

VALIMATU TOIMEGA RELV

relv, mis tabab nii tsiviilelanikke ja tsiviilobjekte kui ka võitlejaid ja sõjalisi objekte või mis jätkab tapmist peale sõjategevuse lõppemist.

VALIMATUD RÜNDED

rünnakud sõjaliste objektide ja tsiviilelanike või tsiviilobjektide vastu, ilma neid eristamata.

VÕITLEJA

isik, kes võtab otseselt osa sõjategevusest või on relvastatud konfliktis osaleva riigi või organisatsiooni relvajõudude liige.

VÕITLUSVÕIMETU (HORS DE COMBAT)

nii iseloomustatakse võitlejaid, kes on vangi võetud või haavatud või kes on haiged või sattunud merehätta ning pole seetõttu enam suutelised võitlema.

VÕRDSUS (MITTEJURIIDILINE)

inimeste aitamine või neid puudutavate otsuste langetamine, lähtudes ainult nende vajadustest, arvestamata nende rahvust, rassi, religioosseid tõekspidamisi, sotsiaalset klassi või poliitilisi veendumusi.

ÜHINEMINE

toiming, millega valitsus nõustub siduma end juba jõusoleva lepinguga.

ÜMBERASUSTATUD ISIK

[vaata riigisisest ümberasustatud isik].

Avastades humanitaarõigust
UURIMISTEEMA 2A. SÕJAPURUSTUSTE PIIRAMINE

7A

9A

8A

5A

10A

Avastades humanitaarõigust
UURIMISTEEMA 2C. FOOKUSES ON LAPSSÕDURID

1C

2C

4C

5C

3C

7C

6C

1C Child Soldier, Yemen. Photo: Giacomo Pirozzi/Panos Pictures; 2C Mujaheddin Child Soldiers, Afghanistan, 1990. Photo: Didier Bregnard / ICRC; 3C Teenage Karenni soldiers who have just graduated

Avastades humanitaarõigust

UURIMISTEEMA 5B. SÕJAS ÜMBERASUSTATUTE LAAGRI RAJAMINE

1B

3B

6B

2B

4B

5B

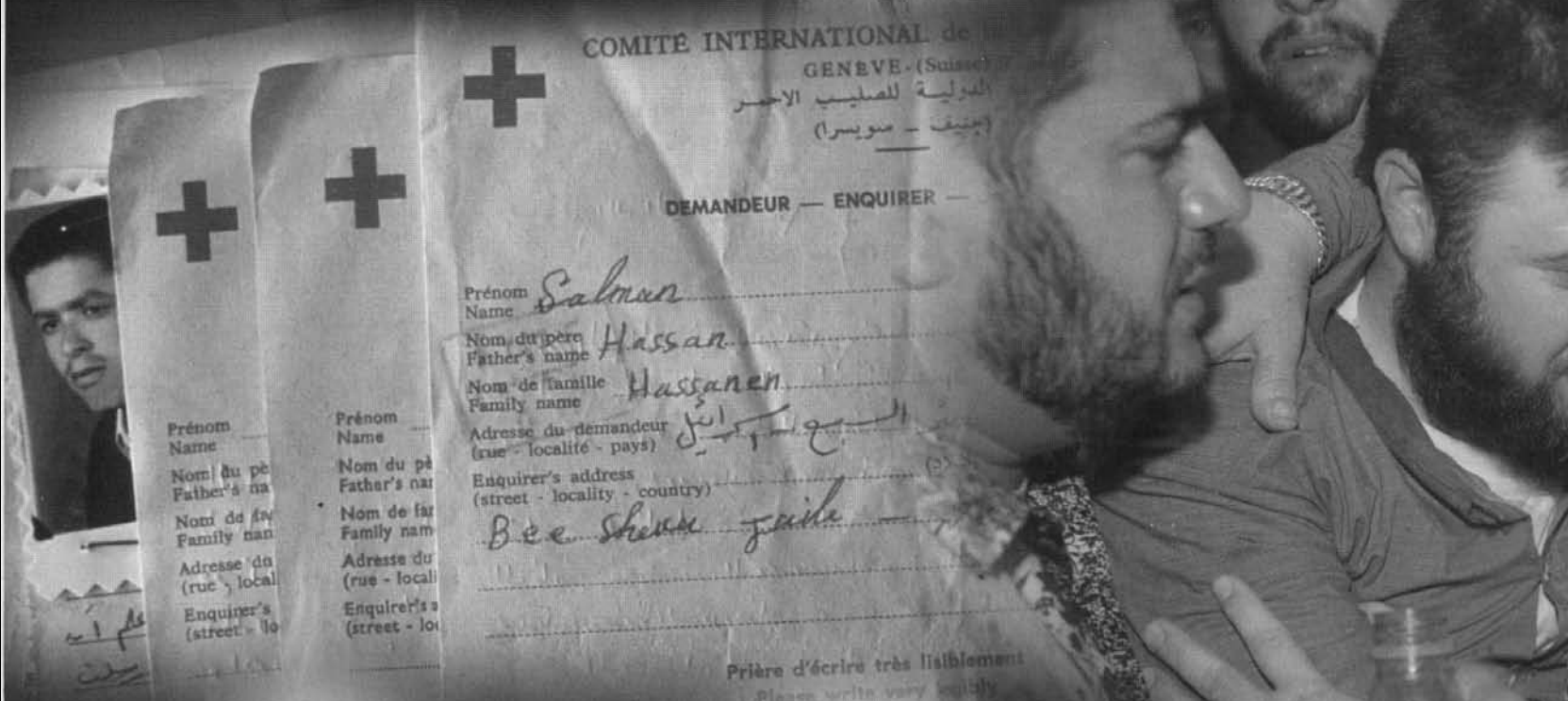
7B

Avastades humanitaarõigust
UURIMISTEEMA 5D. FOOKUSES ON PEREDE TAASÜHENDAMINE

1D

2D

4D

6D

5D

3D

7D

ICRC

Rahvusvaheline Punase Risti Komitee Genf 2001, uuendatud 2002.

Tõlge eesti keelde 2011

T +41 22 734 60 01 F +41 22 733 20 57

E-mail: shop.gva@icrc.org www.ehl.icrc.org

Mitte-kommertslikel ja pedagoogilistel eesmärkidel võib käesolevat materjali paljundada, tõlkida või lühendada. Siiski võib materjali sarnaselt kasutada või kohandada vaid RPRK kirjaliku loaga ning see peab kandma RPRK ja EDC logosid (saab tellida RPRK-st). Ka valitsuse poolne ametlik haridusasutus ning Punane Rist või Punase Poolkuu Rahvuslik Ühendus võivad lisada oma logo.